APHTHONII PROGYMNASMATA,

Partim à
RODOLPHO AGRICOLA,
Partim à
JOAN. MARIA CATANÆO,
Latinitate donata: Cum ſcholiis
R. LORICHII.

Noviſsima editio, ſuperioribus emendatior & concinnior, adjecto indice utiliſsimo.

LONDINI,
Typis *Du-Gardianis*. pro Societate
Stationariorum. 1655.

APHTHONII DECLAMATORIS PRÆEXERCITAMENTA.

Fabula, quæ Græcè Μῦθος.

Abula traxit à poëtis originem: quâ Rhetores etiam communiter utuntur, quòd admonitionibus sit idonea & erudiendis imperitioribus apta. Est autem Fabula, sermo falsus veritatem effingens.

Varias sortitur appellationes. Nam modò Sybaritica, *modò* Cilix, *modò* Cypria *dicitur, receptis, pro inventorum varietate, nominibus. Obtinuit tamen, ac evicit, ut potiùs* Æsopica *vocaretur; quòd Æsopus omnium optimè fabulas conscripserit.* *Fbula definitio.*

Sunt autem fabularum aliæ rationales, *aliæ* morales, *aliæ* mixtæ. Rationales *sunt, quibus fingimus hominem aliquid facere.* Morales, *quæ ratione carentium morem imitantur.* Mixtæ, *in quibus utrumque rationale & irrationale junguntur. Quod si admonitionem, cujus causâ fabula inventa est, præposueris,* προμύθιον, *id est, ut ità dixerim,* Præfabulare: *Si verò postposueris,* ἐπιμύθιον, *hoc est, ad fabulationem appellabis.* *Species fabulæ.*

EXEMPLUM FABULÆ FORMICARUM & Cicadarum, juniores ad laborem adhortantis.

Fabula. *FLagrans æstatis erat fervor, cùm cicadæ continuis indulgebant cantilenis, lætóque inter arbusta strepebant carmine. At formicæ laboribus intentæ, victum quærebant, colligebántque fructus, quibus hyberno tempore vescerentur. Ingruente igitur hyeme, partis formicæ nutriebantur. Sed inertibus cicadis oblectans illa voluptas cessit in inopiam, atque famem.* Morale. *Sic qui laborem in juventa subterfugiunt, in senecta tabescunt egestate.*

SCHOLIA.

QUintilianus, optimus eloquentiæ magister, præcipit, adolescentes in minoribus dicendi facultatis operibus antè exercendos esse, quàm ad *magnum illud declamationum opus* perducantur. Sunt autem opera minora quatuordecim:

Fabula, Narratio, Chreia, Sententia, Confutatio, Confirmatio, Locus communis, Laudatio, Vituperatio, Comparatio, Ethopoeïa, Descriptio, Thesis, Legislatio.

Quæ, ut pueri memoriâ faciliùs tenere possint, versiculis hisce tribus sum complexus;

Fabula, Narratur, Creiæ, Sententia, Futat,
Confirmat, Locus haud privus, Laus, Crimina, Confert,
Fictio, Descriptum, Thesis, ac Inductio legum.

Quorum

Quorum illa sunt generis	Deliberativi,	Fabula, Narratio, Creia, Sententia, Thesis.
	Judicialis,	Confirmatio, Confutatio, Locus communis.
	Demonstrativi,	Laus, Vituperatio, Imitatio, Comparatio.

Fabulæ autem, secundùm Marcum Varronem, à verbo *Fari* nomen habent. Has primas tradere pueris solent oratores; quia animos eorum adhuc molles ad meliores facilè vias instituunt vitæ, ut aït Priscianus. Delectant autem vehementiùs, & efficaciùs persuadent. Delectant, quia morum facetâ quadam imitatione capiunt imperitiorum animos. Fidem faciunt, quia vernm veluti ponunt ante oculos, ut Erasmus inquit in Copia. Non solùm autem conducunt ad oblectandum, sed etiam vim maximam habent ad permovendum atque persuadendum. Hinc Aristoteles 2. Rhetoricorum, eas ponit inter probationes rhetoricas. *Fabulæ* *Fabularum usus.*

A Poëtis, &c. Hesiodus (autore Suidâ) primus omnium fabulas conscripsit: Qui annis centum atque tribus superior Æsopo fuit. Quintilianus lib. 5. c. 21. *Fabularum*, inquit, *primus autor Hesiodus videtur*. Atqui poëtæ figmentis quidem utuntur, sed iisdem altissimam continent philosophiam. Exemplo sit Homerus, cujus *Ilias* ostendit, quantum calamitatis afferat libido: *Odyssea* virtutis exempla expressit. Vide Horat. 1. Epistolar. 2. *Fabularum autores.* *Ilias,* *Odyssea.*

Quâ rhetores etiam, &c. Ut Menenius Agrippa;

qui plebem cum patribus in gratiam traditur reduxisse. Nota enim illa de membris humanis adversùs ventrem dìscordantibus fabula. *Livius Dec.* 1. *lib.* 2.

Item, Themistocles, qui admoniturus Athenienses, nè magistratus innovarent, fabulam de vulpe museis obsitâ denarravit.

Fabula Demosthenis.

Item, Demosthenes, adversùs Philippum, ab Atheniensibus decem oratores postulantem: Lupi, *inquit*, suaserunt pastoribus, ut in amicitiam convenirent. Cúmq; hoc pastoribus placuisset, petierunt Lupi, ut primâ sibi vice securitatis canes traderent, in quibus videbatur occasio jurgiorum consistere. Quo facto, lupi, omni ademptâ formidine, omnem gregem, non solùm pro satietate, sed etiam pro libidine, laceraverunt. Sic, *inquit*, sublatis oratoribus, in populo Atheniensium facturus est Philippus: qui populi oratores postulavit, ut faciliùs spoliatam custodibus urbem possit opprimere.

Morale.

Apathia Stoïcorum. Fabula Attici.

Item, Herodes Atticus contra Stoïcorum ἀπάθειαν: Thracius, *inquit* homo, ex ultima barbaria, ruris colendi insolens, cùm in terras cultiores, humanioris vitæ cupidine, commigrâsset, fundum mercatus est oleâ atque vite consitum. Qui, quia nihil admodum super vite atque arbore colendâ sciret, videt fortè vicinum rubos latè atque altè obortos excidentem, fraxinos ad summum prope verticem deputantem, soboles vitium è radicibus caudicum super terram fusas revellentem, stolones in pomis aut oleis proceros, atque decerptos amputantem: acceditq; prope & cur tantam ligni atque frondium cædem faceret, percontatus est. Et vicinus ità respondit; Ut ager, inquit, mundus purúsque fiat, ejúsque arbor, atque vitis fœcundior. Discedit ille à vicino, gratias agens & lætus, tanquam adeptus rei rusticæ disciplinam. Tum falcem sibi atque securim capit, atque ibi homo miser, & imperitus

tus vites suas sibi omnes, & oleas detruncat, comásque arborum latissimas, uberrimósque vitium palmites decîdit, & fruteta atque virgulta simul omnia, pomis frugibúsque gignendis felicia cum sentibus & rubis, purificandi agri gratiâ, convellit, malâ mercede doctus audaciam, fiduciámque peccandi imitatione falsâ eruditus. Sic, inquit, isti apathiæ sectatores, qui videri se esse tranquillos, & intrepidos & immobiles volunt, dum nihil cupiunt, nihil dolent, nihil irascuntur, nihil gaudent, omnibus vehementioribus animi affectibus amputatis, in corpore ignavo & quasi enervato consenescunt. *Hæc Gellius libro* 19. *cap.* 12. *Moralis.*

Nec oratores tantùm fabulis utuntur, sed etiam philosophi: à quorum sacrario tamen in cunas nutricum illuminantur, quæ solas aurium delicias profitentur. Admittuntur autem, quæ legentis intellectum adhortantur ad virtutes. Vide Macrob. de Som. lib. 1. cap. 2. Ejusmodi fabulæ exemplum habetur apud Platonem, lib. 2. de Rep. Et Ciceronem Offic. 3. de Gygis annulo.

Sermo falsus, &c. Quamvis fabulosa sint argumenta, & nullam veritatis vim continere videantur, tamen rationem habent, ut juxta eam veritas possit manifestari, fictâ quidem narratione, sed veraci significatione.

Sybaritica, &c. Sybaris oppidum fuit vicinum Crotoni, ut testis est Herodotus lib. 5. Stephanus in Italia constituit, aïtque postea Thurion appellatum. Unde Sybaritæ dicti, gens in voluptatum architectura operosissima. Nam, Suidâ teste, luxu deliciisque adeò notabilis fuit, ut quicquid effœminatum, quicquid molle, quicquid accuratâ atque ambitiosâ luxuriâ paratum esset, id vulgò Sybariticum diceretur. Hinc Sybariticæ fabulæ, quales ferme apud Æsopum,

Fabula Sybaritica. aniles, & parùm pudicæ vocantur à Suida, propter nimium luxum ac libidinem Sybariticam, apud quos nugæ ac voluptates in pretio, frugalitas odio fuit. Hos ex Africano Politianus Miscellaneorum 15. narrat, eò deliciarum venisse, ut equos in convivia introducerent, ità institutos, ut, audito tibiæ cantu, statim se tollerent arrectos, & pedibus ipsis prioribus, vice manuum, gestus quosdam chironomiæ motúsq; ederent, ad numeros saltatorios. At enim tibicen, inquit, ibi quispiam contumeliâ adfectus transfugit ad Crotoniatas hostes; paulò antè prælio superatos à Sybaritis, & quod è Rep. foret illorum, pollicetur (si fidem modò habeant) suâ opera Sybaritarum cunctorum equites in ipsorum venturos potestatem. Credita res, & belli dux creatus à Crotoniatis tibicen, convocat omnes quotquot ejusdem forent in urbe artis, artificium modulamentúmque eis indicat, atque in visum tempus, procedere in hostem jubet. Sed enim Sybaritæ fastu præturgidi, quod equitatu superabant, eunt contrà, prælium conserunt. Hic autem repentè dato signo, tibicines universi conspirant. Ecce tibi igitur confestim, modulamine agnito, cantúque illo vernaculo, tollunt erigúntque semet in pedes equi Sybaritarum, sessoribus excussis; & quod tripudium domi didicerant, etiam in acie exhibent. Ità capti omnes equites, sed humi jacentes; omnes equi, sed tripudia repræsentantes. De Sybaritis plura apud Erasmum in Chiliadibus. Idem Apophthegmatum sexto refert ex Athenæi lib. 12. tantam Sybaritarum fuisse mollitiem, ut nullum opificium in civitatem admitterent, quod cum strepitu exerceretur; quod genus sunt fabrorum ferrariorum, & lignariorum. Atque adeò nè gallum quidem gallinaceum in civitate fas erat alere, nè quid esset quod aliis somnum interrumperet.

Sybaritas molities perdidit.

Tripudium equorum.

Modò

Modò Cilix, &c. à Cilicia, minoris Asiæ regione, Syriæ proximâ, ut meminit Plin. lib. 5. cap. 27. Cilicum autem vanitas & mores olim fuerunt notati. Hinc proverbium, Κίλιξ ἐ ῥαδίως ἀληθεύει, *Cilix haud facilè verum dicit.* Item, *Tria Cappa pessima*, quo notatæ gentes, Cappadoces, Cretenses, Cilices. Priscianus in præexercitamentis suis fabulas ponit Libycas, à Libya, quæ ut variarum ferarum ac monstrorum est ferax, ità gentis ingenia fuerunt ad fabulas propensa. Et proverbio *Lybicam feram* appellabant hominem vafrum, callidum, versipellem, variis moribus, ancipitíque ingenio, ut aït Erasmus, & Libycorum apologorum meminit Aristoteles in Rhetoricis. *Cilices.*

Modò Cypria, &c. Dicta à Cypro: quæ inter Syriam & Ciliciam insula, in mari Carpatio, famosa luxu. In qua sunt Cypros, Cythera, Paphos, Veneri consecratæ. Unde Venus Κύπρις, Cytherea, & Paphîa dicitur. Fuerunt & Fabulæ dictæ *Milesiæ*, à Milesiis, Ioniæ populis, qui luxu diflüebant, ex eóque proverbium Græcè fertur, Οἴκοι τὰ μιλήσια, μὴ γδ ἐνθάδε, hoc est, *Domi, non hîc Milesia.* Recenset Politianus, Miscellaneorum cap. 17. Vide Erasmum in proverbio, *Domi Milesia.* Apuleius in principio Metamorphoseos totius, *At ego*, inquit, *tibi sermone isto Milesio varias fabulas conseram*, hoc est, juxta Beroaldi interpretationem, fabuloso, lepido, jocoso, delicato, ludicro, à Milesiis, qui deliciis, &, ut dixit, luxu fuêre notabiles. Quorum est illud memoratissimum, *Nemo nostrûm frugi esto, alioqui cum aliis ejiciatur.* Simile Ephesiorum dictum: Qui, cùm principem Hermodorum civitate expellerent, ità locuti sunt, *Nemo de nobis unus excellat; sed si quis extiterit, alio in loco, & apud alios sit.* Autor Cicero, Tusculanorum quinto. *Cyprus.* *Milesii.* *Ephesii.*

Æsopicæ, &c. Apollonius Tyaneus apud Philostratum, *Æsopi Fabulæ.*

ſtratum, lib. 5. ait, *Ego verò fabulas Æſopi at ſapientiam accommodatiores, quàm cæterorum eſſe cenſeo.* Quas à Mercurio docet acceptas, Æſopúmque in numero ſapientum habitum. Unde ejus fabulæ in tanto fuerunt uſu, ut qui eas non legiſſet, indoctior reputaretur. Vide Eraſmum in proverbio, *Nè Æſopum quidem triviſti.* Quintilianus loco ſuprà citato: *Fabulæ, quæ etiamſi ab Æſopo originem non acceperunt, (nam videtur earum primus autor Heſiodus) nomine tamen Æſopi maximè celebrantur, ducere animos ſolent, præcipuè ruſticorum, & imperitorum, qui & ſimpliciùs quæ ficta ſunt audiunt, & capti voluptate, facilè his, quibus delectantur, conſentiunt.* Cujus rei meminit Lancelotus, lib. 6. cap. 14.

Sunt autem apologi maximè compoſiti ad popularitatem, atque vim perſuaſionis; cujus generis ille, qui fertur ab Æſopo compoſitus, in ea ratione, in qua Sami primarium quendam, capitis poſtulatum, judicio defendebat. *Vulpes,* inquit, *fluvium tranſitura, in foveam cecidit: indè cùm egredi non poſſet, longo tempore afflictata eſt; atque hirudinibus obſeſſa. Errabat illâc forte fortuna erinaceus, deſpexit, miſertus eſt: tum interrogat, nunquid ſe vellet: opem atque operam ſuam pollicetur, peſſimis animalibus evellendis. Negante illâ, ſciſcitatus eſt cauſam. Quia, inquit, hirudines hæ, quæ me habent, jam expletæ ſunt ſanguine, atque depaſtæ, parúmque amplius hauriunt: quod ſi abegeris, inanes aliæ, & famelicæ irruent, quæ reliquum mihi ſanguinem ebibent. Idem vobis, viri Samii, cenſeo cogitandum eſſe. Hic quem vos morte mulctandum putatis, nihil vobis officit ampliùs: jam locupletatus eſt, jam ſatur eſt. Quod ſi è medio illum ſuſtuleritis, invadent alii pauperes, qui rem veſtram publicam depopulabuntur.* Cujus meminit Ariſt. 2. Rhetoricorum cap. 38.

Rationales

Rationales &c. Quibus homines finguntur aliquid operari, cujus generis illa: *Medicus ægrotum curabat: ægro mortuo, ille efferentibus dicebat, Homo hic, si vino abstinuisset, & clysteribus fuisset usus, non interiisset. Ad ea respondit quidam, Non oportet hæc te nunc dicere, cùm nulla est utilitas; sed tunc admonere decebat, cùm ægrotus his uti poterat.* Fabula significat, *oportere amicos tempore necessitatis succurrere, & auxilia præbere.*

Fabula de medico.

Morale.

Item, *Puer è ludo literario condiscipuli librum furatus domum tulit. Mater non corripuit filium, sed exosculata laudavit. Puer ætate provectus, majora cœpit furari. Furto deprehensus, rectà ducebatur ad mortem. At sequente ac lugente matre, carnificem orabat ille, ut in aurem matri quiddam narraret. Cùm mater ori filii se admovisset, ille aurem dentibus demorsam abscidit. Matre & aliis accusantibus, quòd non solùm fur, sed etiam impius haberetur, respondit ille, mater mea causa perditionis est. Nam si, cùm olim furatus eram librum, me corripuisset, non ad hæc flagitiosa discrimina venissem.* Quæ significat, *eos quæ non in principio puniuntur, in majus augeri malum.*

Apologus de fure.

Morale.

Morales. &c. Cujus generis illa: *Leo senio confectus, cùm vires non suppeterent ad victum parandum, calidum cepit consilium. Itaque antro, quasi periculoso morbo correptus, decumbens, quod ad ipsum visendum passim animantes reliquæ advenirent, prehensas illas devorabat. Atque ità magnâ bestiarum multitudine à leone absumptâ, accedit tandem & vulpecula ad antrum, & ante illud substitit hæsitabunda, & circumspectans: tum leo, quid esset, cur non adeat ad se, rogat. At illa, id quod in epistolis Horatius retulit, respondisse fertur,*

Fabula de leone.

——Quia me vestigia terrent,

Omnia

Omnia te adversùm ſpectantia, nulla retrorſum.

Morale. Fabula docet, *prudentes ante pericula cavere ſibi, & ea ſigna quibus mala portendantur, notare, & hæc effugere.*

Mixta, &c. Qualis illa de agricola & ciconia.

Agricola & ciconia fabula. *Inter grues cepit agricola & ciconiam. Hæc deprecata ab illo vitam, non ſolùm innocentem, ſed etiam piam ſe, & hominibus prodeſſe commemorat. Nam & noſtrum genus, inquit, venenatas beſtias venatur ac deglubit, & effœtos ſenectâ parentes geſtat, atque ſublevat. Huic reſpondit agricola, credere ſe vera eſſe omnia quæ recenſuerit, ſed inter nocentes captam eandem oportere pœnam ſufferre, quam illi.* Morale. Fabula ſignificat, *ſimilem quemque haberi iis, cum quibus ſocietur, & inter quos deprehenſus fuerit.*

Ἐπιμύθιον, &c. Cæterùm, quod ἐπιμύθιον, id eſt, apologi interpretationem appellant, non admodum refert, initio ponas, an in fine: quoniam & hinc incipere licebit, & in hanc deſinere, modò ſermonis accedat varietas. Sunt qui velint, ejuſmodi fabularum expoſitiones in fine ponendas ab iis qui fuerint earundem inventores: Ab aliis in principio, vel in fine.

De tractatione fabularum.

Breviùs fabulæ tractantur, ſi narratione ſimplici proferantur: fuſiùs autem, ſi perſonis inductis ſermo fingatur, quemadmodum Priſcianus aït. Exempli causâ: *Simiæ convenerunt, & conſilium habuerunt de urbe condenda: & quia placuit illis, paratæ erant incipere ædificationem. Sed vetus inter eas prohibuit ab incœpto, eas docens, quòd facilè capiantur ſi intra muros concludantur.* Fuſiùs autem ſic; *Simiæ convenerunt, & conſultabant de urbe condenda, quarum una in medium veniens concionata eſt: Quia oportet ipſas quoque civitatem habere; Videtis*

detis enim, aïebat, quòd civitates habendo homines, habent etiam domos singuli, & concionem universi, & in theatrum ascendentes delectant animos spectationibus & auditionibus variis. & sic proferes orationem, dicens, quòd & plebiscitum scriptum est. Et finges etiam orationem veteris simiæ.

Aliud exemplum fabulæ breviùs tractatæ.

Voluptatem aïunt, atque Dolorem quodam tempore coram Jove se mutuò accusavisse. Cùmque ille nihil non tentaret atque experiretur, quò in gratiam litigantes redigeret, frustrà omnia conatum, ipsos tandem adamantinâ quadam catenâ inter sese copulâsse atque devinxisse. Itaque durante nihilominus dissidio, & contrariâ voluntate, necessariò conjuncti & sociati manserunt. **Fabula de voluptate & dolore.**

Jam, qui latiùs hanc fabulam tractare volet, ab initio procemium excogitabat, quo rei laudem contineat, ut, quòd non vanum sit anicularum deliramentum, sed nobile philosophorum, non modò futurum oblectamento, sed etiam usui magno documentum. Deinde voluptatis orationem, quâ dolorem accusat, & è cotrario doloris, quâ criminatur voluptatem, effinget, atque utriusque rationes aliis vel fabulis vel exemplis illustiabit. Dicet dolorem maximum malum; quòd sit res tristis, aspera, amara, & inimica naturæ, quemadmodum aït Cicero 2. Tusculanarum quæstionum; Contrà, voluptatem escam malorum, pestémque capitalem; quod Circes atque Sirenum fabulæ confirment. Huc ea referri poterunt, quæ sunt apud Silium Italicum, l. 15. contra voluptatem. Postremò Jovis explicabit judicium, qui voluit, inhonestæ voluptatis inseparabilem esse comitem dolorem atq; pœnitentiam, ac mœrorē

æternum

æternum ; At doloris & honesti laboris, gloriam : Etenim ex paululo incommodi atque molestiæ summum maximúmque bonum colligi. Vide proverbium, *Exiguum malum, ingens bonum.*

Porrò, qui in hoc scribendi genere volunt stylum exercere, duo potissimùm vitabunt. Primò, nè orationem faciant omnino aridam, sed temporum, locorum, aliarúmque circumstantiarum velut succo plenam reddant. Deinde, nè, dum hoc vitant vitium, in contrarium incurrant, & immodico descriptionum ambitu fastidium ingerant, ut aït Petrus Mosellanus. Principio autem dilatabunt præfatione commendationis. Commendabunt autem, juxta Erasmi sententiam, cùm autorem ipsum, tum apologorum genus. Deinde, in describendis animantium, aut rerum formis ac naturis, quas inducunt, longiùs immorabuntur ; quandoquidem hoc jam ipsum, & cum voluptate accipitur, & ad eruditionem liberalem pertinet. Veluti si scarabei formam, deinde quemadmodum è stercoribus nascatur, & quo pacto posterioribus pedibus erectis stercora protrudat, atque id genus alia describent. Ad eundem modum, Aquilam regnum in avium genus obtinere, armigeram esse Jovis, non offendi fulmine, non connivere ad ardentissimos solis radios, pernicissimo volatu ultra nubes ferri. Denique, quæcunque vel ad scarabeorum humilitatem exaggerandam, vel aquilæ generositatem attollendam pertineant. Atq; hac in re nòn prætermittendum, si quid animanti cuipiam fabulis Poëtarum est attributum. Quod genus, è Lycaone natos lupos : Ex adolescente perdicem: Cygnum Apollini sacrum esse, sub fatalem horam suavissimè canere : Corvum ejusdem fuisse nuncium, & ob cessationem ex albo nigrum factum : Aut si quid proditum est historiis insigniter ab his factum : Velut de aquila, quæ virginem adamavit apud Plinium. lib. 10.

cap.

cap. 5. De delphino apud Gellium, lib.7.cap.8. Apud Plinium Epistolarum l. 9. De Bucephalo Alexandri Magni equo apud Gellium lib.4. cap. 2. Atque item de cæteris. Deinde cùm ad ipsum apologum fuerit ventum, fusiùs ac latiùs enarrare licebit. Id fiet citra tædium, si facetâ quadam imitatione, quod est in hominum vita ad fabulæ mores accommodabunt. Præterea, si ad eandem rationem sermones, sententias, dictáque adfingamus. Exemplum aptissimum est dilatati apologi, apud Apuleium, de corvo & vulpe.

Exemplum apologi, breviter expositi.

Mus rusticus urbanum hospitio excepit, & amicum quibus potuit cibis exquisitis refecit. Urbanus agrestia fastidiens opsonia, rusticum in urbem secum duxit. Ineunt, quod opiparè fuit instructum, convivium. Inter epulandum auditur strepitus in sera, & latratus canum. Ambo trepidare, & fugitare; rusticus maximè, qui viarum ignarus ægrè se tueri. Sed ad sese reversus, aït, Malo cum securitate meam inopiam, quam istam cum tali anxietate copiam.

Exemplum ejusdem dilatati apud Horatium lib.2. Sat.6.

Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum;
Asper, & attentus quæsitis; ut tamen arctum
Solveret hospitiis animum: Quid multa? neque illi
Sepositi ciceris, nec longæ invidit avenæ.
Aridum & ore ferens acinum, semesáque lardi
Frusta dedit; cupiens variâ fastidia cœnâ
Vincere tangentis malè singula dente superbo:
Cùm pater ipse domûs paleâ porrectus in horna
Esset ador loliúmque, dapis meliora relinquens.

Tandem

Tandem urbanus ad hunc ; Quid te juvat, inquit, amice,
Prærupti nemoris patientem vivere dorso ?
Vin' tu homines urbémque feris præponere sylvis ?
Carpe viam, (mihi crede) comes, terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut parvo lethi fuga ; quo (bone) circa
Dum licet, in rebus jucundis vive beatus ;
Vive memor, quàm sis ævi brevis. Hæc ubi dicta,
Agrestem pepulêre domo ; levis exilit indè :
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Mœnia nocturni subrepere : jámque tenebat
Nox medium cœli spatium, cum ponit uterque
In locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos ;
Multáque de magna superessent fercula cœna,
Quæ procul extructis inerant hesterna canistris.
Ergò ubi purpurea porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuátque dapes, nec non vernaliter ipsis
Fungitur officiis prælambens omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutatâ sorte, bonísque
Rebus agit lætum convivam, cùm subitò ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magísque
Exanimes trepidare, simul domus alta molossis
Personuit canibus. Tum rusticus, Haud mihi vitâ
Est opus hac, aït, & Valeas ; me sylva cavúsque
Tutus ab insidiis tenui solabitur arvo.

Aliud dilatatæ fabulæ exemplum, ex Gellii lib. 2, cap. 29.

ÆSopus ille è Phrygia fabulator haud immeritò sapiens existimatus est: cùm, quæ utilia monitu suasúque erant, non severè, non imperiosè præcipit, & cen-

& censuit, ut philosophis mos est; sed festivos delectabilésque apologos commentus, res salubriter ac prospicienter animadversas, in mentes animósque hominum, cum audiendi quadam illecebra, induxit. Velut hæc ejus fabula de aviculæ nidulo lepidè atque jucundè præmonet spem fiduciámque rerum, quas efficere quis posset, haud usquam in aliis, sed in semetipso habendam. *Avicula*, inquit, *etsi parva (nomen est cassita) habitat nidulatúrque in segetibus, id ferme temporis, ut appetat messis, pullis jamjam plumantibus. Ea cassita in sementes fortè concesserat, tempestiviores, propterea quòd frumentis flavescentibus pulli etiam tunc involucres erant. Cùm igitur ipsa iret cibum pullis quæsitum, monet eos, ut, siquid ibi novæ rei fieret, diceretúrve, animadverterent: ídque sibi, ubi redîsset, renunciarent. Dominus postea segetum illarum filium adolescentem vocans, Vidésne, inquit, hæc ematuruisse & manus jam postulare? Idcirco die crastino, ubi primùm diluculabit, fac amicos adeas, & roges veniant, operámque mutuam dent, & messem nobis hanc adjuvent. Atque ubi rediit cassita, pulli trepiduli circumstrepere, orarèque matrem, ut statim jam properet, atque alium in locum sese asportet: Nam dominus, inquiunt, misit, qui amicos rogaret, utì luce oriente veniant, & metant. Mater jubet eos à metu otiosos esse. Si enim dominus, inquit, messem ad amicos rejicit, crastino seges non metetur: neque necesse est hodie, utì vos auferam. Die igitur postero, mater in pabulum volat: dominus quos rogaverat opperitur, sol fervet, & fit nihil, & amici nulli erant. Tum ille rursum ad filium, Amici isti, inquit, magnam in partem cessatores sunt; quin potiùs imus, & cognatos affinésq; nostros oramus, ut adsunt cras tempori ad metendum? Itidem hoc pulli pavefacti matri nunciant. Mater hortatur, ut tum quoque sine metu, ac sine cura sint. Cognatos affinésque nullos ferme tam obsequibiles esse ait, ut ad*

Fabula de avicul a nidulo.

 laborem

laborem cupessendum nihil cunctentur, & statim dicto obediunt. Vos modò, inquit advertite, si modò quid denuo dicitur. Aliâ luce ortâ avis in pastum profecta est; cognati & affines operâ, quam dare rogati sunt, supersederunt. Ad postremum igitur dominus filio, Valeant, inquit, amici, cum propinquis, adferes primâ luce falces duas; unam egomet mihi, & tu capies alteram, & frumentum nosmetipsi manibus nostris cras metemus. Id ubi ex pullis dixisse dominum mater audivit, Tempus, inquit, est cedendi, & abeundi; fiet nunc dubio procul quod futurum dixit: In ipso enim jam vertitur, cuja est res, non in alium, unde petitur. Atque ità cassita nido migravit, & seges à domino demessa est.

Morale. Hæc quidem est Æsopi fabula, de amicorum & propinquorum levi plerumque & inani fiduciâ. Sed quid aliud sanctiores libri philosophorum monent, quàm ut nobis tantùm ipsis nitamur; alia autem omnia, quæ extra nos, extràque nostrum animum sunt, neque pro nostris, neque pro nobis ducamus? Hunc Æsopi apologum Q. Ennius scitè admodum & venustè versibus quadratis composuit. Quorum duo postremi isti sunt, quos habere cordi & memoriæ operæpretium esse hercle puto,

Hoc erit tibi argumentum semper in promptu situm,
Nè quid expectes amicos, quod tu per te agere possis.

Fabula de formicis atque cicadis breviter narrata.

Fabula A*Ppetente hyeme frumentum in arculam ad solem trahebat formica: videns & cicada, accurrit, rogitat granum. At formica, Cur non, inquit, & tu meo exemplo æstate trahis, quodcunque potes, atque addis acervo? Respondit illa, sibi id temporis cantando transactum fuisse. Ridens formica, Si, ait, æstate cantare soles, meritò nunc esuris.* Monet Fabula,

ut,

ut, dum adhuc robur corporis adest, quæramus ea quibus imbecilla sustentetur senectus. Per hyemem, senectutem intellige: Per æstatem, adolescentiam, & florem illum ætatis. *Moralis.*

Eadem paulò fusiùs tractata.

QUotusquisque philosophorum ratione suâ, quantumvis argutâ, bonarum ad literarum studia juventutem potentiùs adhortatur, quàm Æsopus hoc lepidissimo de formicis atque cicadis figmento? Etenim nullo tam efficaci, ad labores honestos capescendos pellici posset, quàm argumento formicarum. Quæ, laboris exempla, trahunt ore quodcunque possunt, atque addunt acervo, quem struunt, haud ignaræ ac non incautæ futuri: Quæ, simul inversum contristat Aquarius annum, non prorepunt, sed illis utuntur antè quæsitis potientes. Nec mirum, cùm homines olim fuerint agrorum cultores, & in formicas transformati, nihil præter corporis figuram amiserint: antiquos enim mores obtinent, veterem naturam servant, reipublicæ rationem habent atque curam, rura frequentant, prata perertant, arbores conscendunt, frumenta colligunt atque recondunt. Nam in iis (ut dixit) mens præsaga futuri. Unde olim Midæ, cujus imperio Phrygia fuit subjecta, puero dormienti in os grana tritici congessisse leguntur, ut apes Platonis dormientis in cunis parvuli labellis mel inseruisse, atque ità magnæ felicitatis indices extitisse non futiles. Hiemis igitur venturæ memores, adeò pertinaciter laborant, ut earum itinere filices attritos videamus, & in opere semitam factam? nè quis dubitet, qualibet in re quid possit quantulacunque sedulitas. Ad eas igitur, tanquam vitæ magistras, rex Solomon jubet abire pigrum, eárumque mores contemplari, ut sapientior

fiat. *Illa, tametsi nec principem, præfectum, nec ducem habeant, tamen æstate cibum pro veteri consuetudine parant, & in messe colligunt alimenta.* At dissimilem naturam ignavæ referunt cicadæ, quas Socrates apud Platonem dicit procreatas ex hominibus, qui natis ab initio Musis, cantúque monstrato, usque adeò deliniti fuerunt voluptate cantûs, ut canentes cibum potúmque negligerent. Et adhuc hodierno die messis tempore cantillantes, hyeme tabescunt egestate. Harum stulti sunt imitatores, qui juvenes à labore proclives ad libidinem, in æstate florida veterno torpent, in senecta premuntur rerum penuriâ. At prudentes collaudantur, qui formicarum exempla secuti, laboribus honestis quærunt viatica, miseris cicadis ante oculos assiduò ponentes, ignaviæ comitem esse paupertatem, ut voluptatis dolorem. Atqui desidiosos non solùm ab hominibus habitos odio, sed etiam à diis immortalibus; qui industrios adjuvant, ac spectant magnos viros colluctantes cum aliqua calamitate. Unde rectè Demetrius ille dixit, *Nihil infelicius eo, cui nihil unquam evenit adversi.* Cujus rei meminit Seneca, in libro de divina providentia. Hinc est, quòd Saturnus olim foliis stillantia mella decusserit, ignem removerit, & passim rivis currentia vina represserit, *Non torpore gravi passus sua regna veterno.* Et Lycurgus pueros non in forum, atque deliciis affluentia loca, sed in agrum duci jussit, ut primos annos non in voluptatibus, more cicadarum, sed in omni opere & labore agerent, formicas imitati. Quippe negotia sunt horrida nomine, sed Reipub. mores in statu prospero continent. Contrà, blandæ appellationis quies pluribus vitiis & periculis respergit. Exemplo sit Roma, cujus præpotens imperium agitatio rerum excitavit ad virtutem capessendam, nimia quies in desidiam resolvit, ac interitum. Hinc Appius ille Claudius crebrò solitus fuit

dicere,

dicere, Negotium populo Romano meliùs committi, quàm otium. Blanda quidem & facilis initu voluptatis est via: virtutis autem, quam formicæ videntur ingredi, nimis laboriosa & aspera. Sed ut hujus ultima meta jucunda simul ac beata est, sic illius miserabilis & infaustus exitus,

Nam qui desidiam luxùmque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inópsque simul miserabile transiget ævum:
At quisquis duros casus virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudémque decúsque parabit.

Res quidem blanda nimis est, mellitus canor atque voluptatis illecebræ; sed quos præstigiis suis ceperunt, disperdunt. Ovidius 3. de arte,

Monstra maris Sirenes erant, quæ voce canorâ
Quaslibet admissas detinuere rates. Harum una Parthenope humanâ voce; alia cui Leucosia nomen, tibiis; Tertia, Ligya, canebat lyrâ; atque tantâ carminis dulcedine transeuntes nautas afficiebant, ut alto somno premerentur, & cùm sopitos persentiscerent, submergebant, atque devorabant. Quare, cùm juxta illas transiturus esset prudens Ulysses, cerâ sociorum aures obturavit, & ipse se ad navis malum alligari jussit, ut eâ ratione salvus evaderet. Unde Martial lib. 3.

Sirenas hilarem navigantium pœnam,
Blandásque mortes, gaudiúmque crudele,
Quas nemo quondam deserebat auditas,
Fallax Ulysses dicitur reliquisse.

Et Horatius,

Sirenum voces & Circes pocula nôsti:
Quæ si cum sociis stultus cupidúsque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors.

Quid aliud sapientissimi viri per amœnas Sirenum voces intelligi voluerunt, quàm blandæ voluptatis Præstigias, quibus inescati homines submergi sole-

ant, atque funditus interire? Et quid aliud Æsopus per molles cicadarum cantus significare voluit, quàm popinonum turpitudinem, miseriam, infelicitatem, & breviter corporum atque animarum interitum, quæ pestifera secum trahit voluptas? Proinde studiosa juventus, utile propositum virtutis exemplar, Ulyssem imitabitur, ut tanta pericula declinet, atque fugiat perniciosam voluptatem, quod ipsissimum melle litum venenum est. Quo nihil damnosius, cùm virtutes atterat, animique pariter & corporis vires expugnet, ut luxuria Campana, quæ invictum Annibalem illecebris suis complexa vincendum militi Romano tribuit. Vide Livium de bello Punico, Valerium lib. 9. cap. 1. Imitabitur item P. Scipionem.

Qui juvenis plenus monitis, ingentia corde
Molitus, visâ caluit virtutis amore.

Sprevit (voluptatem) *Achæmenium spirantem vertice odorem, Ambrosias diffusa comas*, ut Silius Italicus inquit.

Non imitabitur illum, cum cicadis, otia sectantem juvenem: Quem dormientem in medios semper dies objurgabant sui, & quidnam faceret in lecto tam diu, quærebant. Quidnam igitur censeris? ille inquit. Dicere jussus, Quoties, inquit, manè evigilo, adsunt ad lectulum meum puellæ duæ, quarum altera ad surgendum, & operis aliquid faciendum me hortatur, & ostendit, quàm turpe sit juveni optimam diei partem in lectulo conterere: atque interdum Græcum versiculum accinit semisomni, cujus ut opinor sententia est, *Auroram tertiam operis partem perficere.* Ibi tum altera, nugari hanc ait, & turbatricem esse quietis, quâ nihil sit neque melius, neque dulcius, & quâ vita hominum carere nequeat. Bonum si adipiscendum sit, quovis tempore rectè surgi: malum si impendeat, nimis citò surrexeris, inquit, quamvis

serò

serò reliqueris lectum, Hæc ego, inquit adolescens, inter convitia mutua & altercationes gravissimas disceptantes has audiens, cum dubitem utri assentiar, diutiùs soleo in lectulo immorari. Nec imitabitur illum, qui sacris in proverbiis ità loquitur, *Paululùm modò dormiam, Paululùm modò dormitabo, Paululùm modò somno vacabo, Paululùm modò manus conseram, & componam me ad recumbendum.* Neque illos, qui in libro Sapientiæ sic proclamant, *Venite, fruamur bonis quæ sunt, & utamur creaturâ tanquam in juventute, celeriter vino pretioso & unguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quò non pertranseat luxuria nostra; ubique relinquamus signa lætitiæ nostræ.* Non, inquam, imitabitur, nè interea, ceu viator, veniat inopia, atque obruat eum paupertas ac miseria. Quicunque ergò ad veras opes, & æternam, quæ virtutem non aliter atque corpus umbra comitari solet, gloriam aspirant, formicas magis Æsopicas studebunt imitari, quàm cicadas: hoc est, virtutem potiùs, quàm voluptatem conabuntur amplecti.

Fabula Hesiodi, de Accipitre & Luscinia breviter prolata.

Accipiter lusciniam vario cantu argutam, in sublimi nubium summitate captam ferebat. Hæc, unguibus transfixa, miserè plorabat; ad hanc raptor horrendâ voce sic inquit. Quid exclamas misera, à multò, quàm tu sis, fortiore detenta? Huc adsis, quò ego te pertrahabam. Suave licèt usque canas, cœna tamen mihi futura es, ubi voluero. *Fabulà.*

Desipit, qui potentioribus repugnat.

Eadem dilatata.

Ab autoris laude.

TAntâ sapientiâ & præclaris animi dotibus excelluit antiquissimus poëtarum Hesiodus, ut etiam *Morale.*

vitâ defunctum honore summo prosecuti sint viri sapientes, ac veluti numen aliquod certum venerati. Quemadmodum enim Homeri nativitatem urbes permultæ sibi vendicabant; ità sepulcrum Hesiodi divinum asserebant sibi Nemei simul & Orchemenii. Dignissimis autem honore tanto tantus poëta, qui pretiosa divini ingenii multa ad omnium hominum utilitatem spectantia reliquit monimenta; in quibus ut gemma nobilissima relucet, quam de accipitre atque luscinia protulit, fabula:

A præfabulari. Quâ sapienter docuit, eos stultè facere qui potentioribus reluctantur, certántque cum iis quos tyrannos nequeant vincere. Quod ipsum est contra torrentem niti, contra stimulos calcitrare, &, juxta proverbium, θεομαχεῖν, hoc est, cum diis pugnare.

A natura accipitris. Non injuriá scripsit Ovidius, *Odimus accipitrem, quia semper vivit in armis*: Etenim Harpyis omnibus rapacior, adunco rostro, & unguibus incurvis, ad vim inferendam natus. Cui tanta est insita atque à parentibus ingenita rapiendi ac dilaniandi fames, ut nulli avium generi parcat, nec ab ullis etiam cognatis sanguinolentos abstineat ungues. Qui alitum sævissimus, aviculas insontes aut humi volentes aut circa arbores, in sublimi sedentes, persequi, rapere, & discerpere solet. Nec in juniores solùm crudelis ac injuriosus, sed etiam populator impius, bellum internecinum cum aquila, cunctarum avium rege, non expavescit gerere, ut cohærentes sæpe deprehendantur. Quo genuinæ rabiei propulsus instinctu crudelissimus hostis sanguine, quem assiduò sitit, se satiaturus, innoxiam adoritur lusciniam, atq; comprehendit. Capta imbellis & insons avicula, victorem, dulci, quâ plurimum pollet, voce rogare cœpit, & obsecrare, ut innocenti parceret, inquiens, *Fer mansuetè fortunam.* Noli extinctam extinguere. Parce mihi per ea, quæ tibi dulcissima

A sermocinatione per ſapopœian.

sunt

ſunt in vita. Miſerere infelicis. Reſpice innocentiam meam. Neminem unquam violavi: nunquam rapto vixi, ut jam par pari debeat referri. Quòd ſi nulla mei te miſericordia commoverit, eximia, quâ nobilior, permoveat virtus mea: noli perfectum muſices organum diſperdere. Te permolliat flectâtque vox tam dulcis atque magna, tam parvo in corpuſculo meo regnans, & tam pertinax ſpiritus iram tuam frangat, in tam abſoluta muſicæ ſcientia modulatus ſonus, quem ſæpius audiſti continuo ſpiritu trahi, nunc variè inflexo, nunc diſtingui conciſo, copulari intorto, promitti, revocari, infuſcari ex inopinato. Interdum plenum, gravem, acutum, crebrum, extentum, ſummum, medium, imum. Breviter, omnia tam parvulis in faucibus, quæ tot exquiſitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit: quorum ex interitu majorem tibi & invidiam & infamiam conflaveris, quàm utilitatem perceperis. At ille, quin tu, inquit, auribus meis opplorare deſinis? Quid, tu fere clamoris tui gratiâ te omiſſum iri? Nihil gemitus, nihil lacrymas tuas moror, aut curo. Quiritatio tua, niſi forſitan animo placuerit, te meis de unguibus nunquam eripiet ac conſervabit. Exple meas inimicitias, & iracundiam ſanguine tuo ſatura: & ſtatim eo dicto miſeram diſcerpſit.

Quid hoc facto potuit immanius eſſe? Captivis aliis tempus relinquitur, quo crimen objectum diluere, aut aliquam cauſam in excuſationem queant adducere. Sed huic infelici omnis excluſa fuit miſericordia, omníſque negata purgandi facultas. Et quis tyrannorum tam fuit impius, ut aliquem occiderit, niſi vel levi aliquâ ratione permotus? *Sed aliâ nullâ causâ* propulſus accipiter tantū facinus deſignavit, niſi ſolâ nocendi libidine. Animalium ferociſſimus leo traducitur. Huic tamen ex feris tanta eſt in ſupplices clementia, ut in proſtratos non ſæviat: eſt enim nobilioris

lioris animi, *parcere subjectis, & debellare superbos.* At tyranni verso pollice vulgi quemlibet occidunt populariter, omnibus sanguinolentas manus injiciunt, homines, nihil deos ipsos curando.

Quemadmodum igitur præda insolenti victori visa gloriosa fuit, ac suavis; sic ærumna miserrimæ calamitatis acerbissima, ut pœna, quæ venerat indignè, magìs esse dolenda videatur.

Quæ crudelitas accipitris ostendit ipsam innocentiam apud maleficos tyrannorum greges nunquam fore tutam. Nobis igitur ante omnia curandum, nè *in melampygos* (juxta proverbium) *incidamus.* Et impendente malo patienter feramus, quod non poterimus mutare, vel effugere.

CAP. II.

De NARRATIONE, quæ Græcè Διήγημα.

NArratio *est expositio rei factæ, vel tanquam factæ. Dividitur autem in poëticam, historicam & civilem.* Poëtica *est, quæ habeat expositionem fictam.* Historica, *quæ vetustam rerum commemorationem continet, atque veterum gesta narrat.* Civilis, *quâ in controversiis oratores utuntur.*

Narrationi accidunt sex:
- *Persona faciens.*
- *Res gesta.*
- *Tempus, circa quod.*
- *Locus, in quo transacta.*
- *Modus, quo pacto.*
- *Causa propter quam.*

virtutes

Virtutes ejus quatuor:
- *Claritas seu perspicuitas.*
- *Brevitas.*
- *Probabilitas, quæ dicitur πιθανότης.*
- *Electorum verborum proprietas.*

Exemplum Narrationis ab Angelo Politiano translatum.

QUi rosæ pulcritudinem demiratur, plagam Veneris consideret. Amabat Adonin dea; Mars ipsam: Quódque dea foret Adonidi, Veneri Mars erat: Deus deam adamabat, deáque hominem sequebatur. Par cupido, tametsi genus dispar. Perimere Adonin Mars zelotypus tendebat, finem putans amoris Adonidis necem. Ferit Adonin Mars, accurrit auxilio Venus; festinans in rosas incidit, ac se spinis implicuit plantámque pedis perstrinxit. Qui vulnere manârat cruor, de se rosam coloravit. Sic rosa, quæ priùs candida, rubrum in colorem, qui nunc cernitur, est conversa.

SCHOLIA.

PRimo Rhetoricorum libro Trapezontius tria ponit narrationum genera; *Civile*, *Digressorium*, *Remotum*. Hoc pueris utilissimum, ità vocatur, quod à causa civili remotum sit, in quo conveniat juventutem exerceri, quò commodiùs illas superiores narrationes in veris causis possit aliquando tractare. Ejus duo sunt, juxta Ciceronem, genera; alterum est positum in negotiis, quod habet partes

Tres

Tres:
- *Fabulam*, quæ neque veras, neque verisimiles continet res, ut ea, quæ tragœdiis tradita sunt.
- *Historiam*, quæ est res gesta, sed ab ætatis nostræ memoria remota.
- *Argumentum*, quæ est res ficta, quæ tamen fieri potuit, veluti argumēta comœdorū.

Alterum in personis; quod habere debet sermonis festivitatem, animorum dissimilitudinem, levitatem, spem, metum, suspicionem, desiderium, dissimulationem, misericordiam, rerum varietates, fortunæ commutationem, insperatum, incommodum, subitam lætitiam, jucundum exitum rerum, ut in comœdiis videre licet.

Dividitur in poëticam, &c. Quintilianus l.2. cap. 4. narrationes poëticas grammaticis attribuit, rhetoribus historicas. Erant autem(autore Fabio Victorino) *rhetores*, qui literas docebant, atque artes tradebant eloquentiæ: quemadmodum *sophistæ*, apud quos dicendi discebatur exercitium, & *Oratores*, qui in causis privatis & publicis plenâ & perfectâ utebantur eloquentiâ. Porrò narrationis poëticæ faciunt tria genera: Aut enim activum est, vel imitativum, quod Græci δραματικὸν, vel μιμητικὸν appellant; Aut enarrativum vel enunciativum, quod Græce ἐξηγητικὸν, vel ἀπολογητικὸν: Aut commune vel mixtum, quod Græci κοινὸν, μικτόν.

Historicam. &c. Quæ rei gestæ continet expositionem Est autam historia, res gesta, ab ætatis nostræ memoria remota, Quam earum propriè rerum esse volunt, quibus rebus gerendis interfuerit is qui scribit, autore Gellio, libro 5. cap.18. Historiam Cicero de Oratore secundo eleganter vocat *testem temporum, lucem veritatis, vitæ memoriam, magistram vitæ, vetustatis nuntiam.*

Civilem

Civilem, &c. Quæ ab oratoribus in exponendis ſumitur cauſis, ut aït Priſcianus: Qui fabularum adjicit narrationem, ad fabulas ſupradictas pertinentem.

Narratione accidunt ſex, &c. Narratio conſumitur circumſtantiis, quæ hoc verſiculo comprehenduntur: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.* Fit enim copioſa, ſi circumſtantiis amplifices atque dilates, & à quo tempore, quóque loco, quomodo, quo inſtrumento, quâ denique causâ factum aliquid ſit, diligenter perſequaris.

Claritas, &c. Hujus virtutis narrationem alibi Cicero vocat lucidam, alibi apertam. Nec refert, an pro lucida perſpicuam, pro veriſimili probabilem credibilémque dixeris, ut aït Quintilianus lib.4.cap.2. Eodem autore, aperta vel dilucida erit narratio, ſi fuerit primùm expoſita verbis propriis & ſignificantibus, non ſordidis & ab uſu remotis: tum diſtincta rebus, perſonis, temporibus, locis, cauſis. Item, ſi, ut quicquam primùm geſtum erit, ità fuerit primùm expoſitum, non ab ultimo repetitum.

Brevitas, &c. Narratio brevis erit, ſi nihil extra rem dixerimus. Si reſciderimus omnia ſupervacanea, ſi non ab ultimo initio repetiverimus, nec ad extremum fuerimus proſecuti.

Probabilitas, &c. Hanc Cicero veriſimilem narrationem, Quintilianus appellat credibilem. Erit autem credibilis ante omnia, ſi priùs conſuluerimus noſtrum animum, nè quid naturæ dicamus adverſum: Si cauſas ac rationes factis, de quibus quæritur, propoſuerimus: Si perſonas convenientes his quæ facta credi volemus, conſtituerimus: prætereà, loca, tempora, & ſimilia. Quintil. lib.4. cap.2.

Electorum verborum proprietas, &c. Hic conſiderandum erit, nè quid contortè, nè quid ambiguè, nè quid novè dicamus, ſed utamur uſitatis verbis, & propriis

popriis. *Usitata* sunt ea, quæ versantur in sermone, & in optimorum autorum consuetudine recepta. *Propria* sunt, quæ ejus rei verba sunt, aut esse possunt, de qua loquemur, ut aït Cicero.

Qui rosæ, &c. Narrat quo pacto lacteus rosæ candor mutatus sit in colorem purpureum.

Adonin dea, &c. Adonis, autore Torrellio, filius fuit Cynaræ Cypriorum regis, ex Myrrha ejus filia, pastor pulcherrimus. Virgilius in Gallo,

Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.

Hunc ardentissimè Venus amavit.

Ovid. in Phædra.

Sæpe sub ilicibus Venerem Cynarâque creatum
Sustinuit positos quælibet hora duos.

Plura apud Erasmum in Proverbio, *Adonidis horti*, qui Veneri sacri, propter Adonidem ejus amasium.

Mars ipsam, &c. Martis ac veneris amores Metamorph. 4. refert Ovid.

Idem secundo de arte.

Mars pater insano Veneris turbatus amore,
De duce terribili factus amator erat.

Ferit *Adonin Mars, &c.* Ovid. x. Metamorph. scribit, Adonin ab apro interfectum, ejúsque sanguinem mutatum in florem. Idem asserit Macrob. lib. Saturn. 1. cap. 21. *Adonin*, inquit, *Solem esse non dubitatur.* Ab apro autem tradunt interemptum, hyemis imaginem in hoc animali fingentes, quòd aper hispidus & asper gaudeat locis humidis & lutosis, pruináque contectis, propriéque hyemali fructu pascatur glande. Ergò hyems veluti vulnus est solis, quæ & lucem ejus nobis minuit, & calorem.

Plantam pedis perstrinxit, &c. Unde Claudianus lib. 2. de raptu Proserpinæ, scribit de Venere, inquiens, —— *sic facta doloris Carpit signa sui*, id est, rosas purpureas Veneris cruore tinctas. Hujus meminit Politianus Miscel. 11.

exemplum

Exemplum narrationis poëticæ copiosiùs apud Ovid. Metam. 4. tractatum.

DOcet autem ea fabula, nimis infelicem exitum habituros, qui, parentibus immorigeri, fœdis amoribus sese contaminârint.

Pyrami & Thesbes historia.

Pyramus & Thisbe, juvenum pulcherrimus alter,
Altera, quas oriens habuit, prælata puellis,
Contiguas habuere domos, ubi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis urbem.
Notitiam, primósque gradus vicinia fecit:
Tempore crevit amor. Tædæ quoque jure coïssent:
Sed vetuere patres, quod non potuere vetare.
Ex æquo captis ardebant mentibus ambo.
Conscius omnis abest, nutu signísque loquuntur:
Quóque magis tegitur, tantò magìs æstuat ignis.
Fissus erat tenui rimâ, quam duxerat olim
Cùm fieret paries domui communis utrique.
Id vitium nulli per secula longa notatum
(Quid non sentit amor?) primi vidistis amantes;
Et vocis fecistis iter, tutæque per illud
Murmure blanditiæ minimo transire solebant.
Sæpe ubi constiterant hinc Thisbe, Pyramus illinc,
Inque vices fuerat captatus anhelitus oris:
Invide, dicebant, paries, quid amantibus obstas?
Quantum erat ut sineres, toto nos corpore jungi?
Aut hoc si nimium est, vel ad oscula danda pateres?
Nec sumus ingrati, tibi nos debere fatemur,
Quòd datus est verbis ad amicas transitus aures.
Talia diversâ nequicquam sede locuti,
Sub noctem dixêre Vale, partique dedêre
Oscula quisque suæ, non pervenientia contrà.
Postera nocturnos aurora removerat ignes,
Sólque pruinosas radiis siccaverat herbas:
Ad solitum rediere locum: tum murmere parvo

Multa

Multa priùs questi, statuunt sub nocte silenti
Fallere custodes, foribúsque excedere tentant.
Cúmque domo exierint urbis quoque tecta relinquant.
Néve sit errandum lato spaciantibus arvo,
Conveniant ad busta Nini, lateántque sub umbra
Arboris: arbor ubi niveis uberrima pomis,
Ardua morus erat, gelido contermina fonti.
Pacta placent, & lux tardè discedere visa
Præcipitatur aquis, & aquis nox exit ab iisdem.
Callida per tenebras versato cardine Thisbe
Egreditur, fallitque suos, adopertáque vultum
Pervenit ad tumulum, dictáque sub arbore sedit;
Audacem faciebat amor. Venit ecce recenti
Cæde leæna boum spumantes oblita rictus,
Depositura sitim vicini fontis in unda;
Quam procul ad Lunæ radios Babylonia Thisbe
Vidit, & obscurum timido pede fugit in antrum.
Dúmque fugit, tergo velamina lapsa reliquit.
Ut leo sæva sitim multâ compescuit undâ.
Dum redit in silvas, inventos fortè sine ipsa
Ore cruentato tenues laniavit amictus.
Seriùs egressus vestigia vidit in alto
Pulvere certa feræ, totóque expalluit ore
Pyramus: ut verò vestem quoque sanguine tinctam
Repperit, Una duos, inquit, nox perdet amantes,
E quibus illa fuit longâ dignissima vitâ.
Nostra nocens anima est: ego te miseranda peremi,
In loca plena metûs qui jussi nocte venires,
Nec prior huc veni. nostrum divellite corpus,
Et scelerata fero consumite viscera morsu,
O quicunnque sub hac habitatis rupe leones.
Sed timidi est optare necem: velamina Thisbes
Tollit, & ad pactæ secum fert arboris umbram.
Utque dedit notæ lacrymas, dedit oscula vesti,
Accipe nunc, inquit, nostri quoque sanguinis haustus.

Quóqui

Quòque erat accinctus, demisit in ilia ferrum.
Nec mora, ferventi moriens è vulnere traxit:
Et jacuit resupinus humo, cruor emicat alté:
Non aliter quàm cùm vitiato fistula plumbo
Scinditur, & tenui stridente foramine, longas
Ejaculatur aquas, atque ictibus aëra rumpit.
Arborei fœtus aspergine cædis in atram
Vertuntur faciem, madefactáque sanguine radix
Purpureo tingit pendentia mora colore.
Ecce metu nondum posito, nè fallat amantem,
Illa redit, juvenémque oculis animóque requirit:
Quantáque vitârit, narrare pericula gestit.
Utque locum, & visam cognoscit in arbore formam;
Sic facit incertam pomi color, hæret an hæc sit.
Dum dubitat, tremebunda videt pulsare cruentum
Membra solum, retróque pedem tulit, oráque buxo
Pallidiora gerens, exhorruit æquoris instar,
Quod fremit, exiguâ cùm summum stringitur aurâ.
Sed postquam remorata suos cognovit amores,
Percutit indignos claro plangore lacertos,
Et laniata comas, amplexáque corpus amatum,
Vulnera supplevit lacrymis, fletúmque cruore
Miscuit, & gelidis in vultibus oscula figens,
Pyrame, clamavit, quis te mihi casus ademit?
Pyrame, responde, tua te charissima Thisbe
Nominat, exaudi, vultúsque attolle jacentes.
Ad nomen Thisbes oculos in morte gravatos
Pyramus erexit, visâque recondidit illâ.
Quæ postquam vestémque suam cognovit, & ense
Vidit ebur vacuum; Tua te manus, inquit, amórque
Perdidit infelix; est & mihi fortis in unum
Hæc manus, est & amor, dabit hic in vulnere vires:
Persequar extinctum, lethíque miserrima dicar
Causa coméſque tui; quique à me morte revelli
Heu solâ poteras, poteris nec morte revelli.
His tamen amborum verbis estote rogati,

O multùm miserique mei, illiúsque parentes,
Ut quos certus amor, quos hora novissima junxit,
Componi tumulo non invideatis eodem.
At tu, quæ ramis arbor miserabile corpus
Nunc tegis unius, mox es tectura duorum;
Signa tene cædis, pullósque & luctibus aptos
Semper habe fœtus, gemini monumenta cruoris.
Dixit, & aptato pectus mucrone sub imum
Incubuit ferro, quod adhuc à cæde tepebat.
Fata tamen tetigere Deos, tetigere parentes:
Nam color in pomo est, ubi permaturuit, ater;
Quódque rogis superest, una requiescit in urna.

Exemplum narrationis historicæ, ex Oros. lib. 2. cap. 8.

Cyri historia.

CYrus Persarum rex Scythis bellum intulit: quem Tomyris regina, quæ tunc genti præerat, cùm prohibere transitum Araxis fluminis posset, transire permisit; primùm propter fiduciam suî, dehinc propter opportunitatem ex objectu fluminis, hostis inclusi. Cyrus itaq; Scythiam ingressus, procul à transmisso flumine castra metatus, insuper astu eadem instructa vino epulisq; deseruit, quasi territus refugisset. Hoc comperto, regina tertiam partem copiarum, & filium adolescentulũ, ad persequendũ Cyrum mittit. Barbari, veluti ad epulas invitati, primùm ebrietate vincuntur, mox revertente Cyro universi cum adolescente obtruncantur. Tomyris, exercitu ac filio amisso, vel matris, vel reginæ dolorem sanguine hostiũ diluere promptiùs quàm suis lacrymis parat. Simulat diffidentiam, desperatione cladis illatæ, paulatímque cedendo superbum hostem in insidias vocat. Ibi quoque compositis inter montes insidiis, CC M. Persarum, cum ipso Rege deletis, adjectâ super omnia illius rei admiratione, quòd nec nuncius quidem tan-

tæ

tæ cladis superfuit. Regina caput Cyri amputari, atque in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, non muliebriter increpitans, Satia te sanguine, quem sitisti, cujus per annos triginta insatiabilis perseverâsti.

Exemplum narrationis civilis, ex Miloniana.

PUb. Clodius cùm statuisset omni scelere in præturа vexare rempub. viderétque ità tractata esse comitia anno superiore, ut non multos menses præturam gerere posset, qui non honoris gradum spectaret, ut cæteri, sed & L. Paulum collegam effugere vellet, singulari virtute civem, & annum integrum ad dilacerandam remp. quæreret, subitò reliquit annum suum, séq; in annum proximum transtulit, non religione aliquâ, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad præturam gerendam, hoc est, evertendam remp. plenum annum atq; integrum. Occurrebat mancam ac debilem præturam suam futuram, consule Milone: eum porrò summo consensu populi Romani consulem fieri videbat: contulit se ad ejus competitores, sed ità, totam ut petitionem ipse solus etiam invitis illis gubernaret, tota ut comitia suis, ut dictabat humeris sustineret: convocabat tribus, se interponebat; coloniam novam, delectum perditissimorum scribebat civium: quantò ille plura miscebat, tantò hic magis indies convalescebat, Ubi videt homo, ad omne facinus paratissimus, certissimum, consulem, ídque intelligit non solum sermonibus, sed etiam suffragiis populi Romani sæpe esse declaratum: palàm agere cœpit, & apertè dicere occidendum Milonem, servos agrestes ac barbaros, quibus sylvas publicas depopulatus erat, Hetruriámque vexârat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis:

res erat minimè obſcura: etenim palàm dictitabat, conſulatum Miloni eripi non poſſe, vitam poſſe. Significavit hoc ſæpe in ſenatu: dixit in concione. Quin etiam Favonio fortiſſimo viro quærenti ex eo, quâ ſpe fureret Milone vivo: reſpondit, triduo illum, ad ſummum quatriduo periturum: quam vocem ejus ad hunc M. Catonem ſtatim Favonius detulit. Interim cùm ſciret Clodius, (neque enim erat difficile ſcire) iter ſolenne, legitimum, neceſſarium, ante diem XIII. Kal. Febru. Miloni eſſe Lanuvium ad Flaminem prodeundum, quod erat Dictator Lanuvii Milo: Româ ſubitò ipſe profectus pridie eſt, ut ante ſuum fundum (quod re intellectum eſt) Miloni inſidias collocaret; atq; ità profectus eſt, ut cõcionem turbulentam, in qua ejus furor deſideratus eſt, quæ illo die habita eſt, relinqueret; quam, niſi obire facinoris locum tempúſq; voluiſſet, nunquam reliquiſſet: Milo autem cùm in ſenatu fuiſſet eo die, quoad ſenatus dimiſſus eſt, domum venit, calceos & veſtimenta mutavit, paululiſper dum ſe uxor, ut fit, comparat, commoratus eſt: deinde profectus eſt id temporis, cum jam Clodius (ſiquidem eo die Romam venturus erat) redire potuiſſet. Obviàm fit ei Clodius, expeditus in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut ſolebat; ſine uxore, ut nunqnam feré: cùm hic inſidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparâſſet, cum uxore veheretur in rheda penulatus, vulgíque magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarum puerorúmque comitatu: fit obviàm Clodio ante fundum ejus, horâ ferè undecimâ, aut non multò ſecús: ſtatim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiore impetum, adverſi rhedarium occîdunt. Cùm autem hic de rheda, rejectâ penula, deſiluiſſet, ſéq; acri animo defenderet; illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur; partim, quòd hunc jam inter-

interfectum putarent, cædere incipiunt ejus servos, qui pòst erant: ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonem occisum esse, etiam ex ipso Clodio audirent, fecerunt id servi Milonis (dicam enim non derivandi criminis causâ, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neq; præsente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

Aliud exemplum narrationis brevis, dilucidæ & verisimilis, ex oratione Ciceronis Pompeiana.

ATque ut indè mea proficiscatur oratio, unde hæc omnis causa ducitur: bellum grave & periculosum vestris vectigalibus atque sociis, à duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate & Tigrane; quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur, Equitibus Romanis honestissimis viris afferuntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in vestris vectigalibus exercendis occupatæ. Qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, causam Reipub. periculáque rerum suarum detulerunt; Bithyniæ, quæ nunc vestra provincia est, vicos exustos esse complures; regnum Ariobarzanis, quod finitimũ est vestris vectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum, magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: Unum ab omnibus sociis & civibus ad id bellum imperatorem deposci atque expeti, eundem hunc unum ab hostibus metui, præterea neminem.

DE CHREIA

CAP. III.

CReia est *commemoratio brevis, alicujus personæ factum vel dictum aptè referens : dicta autem est, quòd sit utilis. Et Creiarum aliæ verbales sunt, aliæ activæ, alia mixtæ.* Verbales *sunt, quæ utilitatem oratione demonstrant : Ut, Plato dixit,* Virtutis ramos è laboribus atque sudoribus produci. Activæ *sunt, quæ actionem aut factum solùm recensent : ut, Pythagoras interrogatus quantanam esset hominum vita, cùm per temporis brevius spacium se conspiciendum exhibuisset, latebras petiit ; humanæ vitæ mensuram ex momentaneo conspectu designans.* Mixtæ, *quæ ex utrisque conflatæ sunt, oratione & actione: ut, cùm Diogenes vidisset adolescentulum lascivientem ac indecorè se gerentem, pædagogum illius baculo percussit : superaddens, Quid talia doces, aut sic instruis ? Creiam verò conficies hisce capitibus, atque tractabis à*

Laudativo.	*Parabola.*
Paraphrastico.	*Exemplo.*
Causâ.	*Testimonio veterum.*
Contrario.	Brevi *epilogo.*

Exemplum Verbalis Creiæ, quo Isocrates *doctrinæ radicem amaram esse* dicebat, *fructus verò dulces* : Orditur autem ab encomio hoc modo.

Encomiasticon. MErito *laudandus est Isocrates, propter eximiam dicendi facultatem, quâ sibi nomen clarissimum compara-*

paravit, & quanta vis eloquentiæ esset, ipsam exercendo demonstravit, eámq; illustrem fecit, non ipse ab illa illustratus. Quibus autem vel reges admonens, vel instituens privatos, bene de hominum vita meruerit, longum est recensere. Verùm, quod de eruditione protulit, haud abs re fuerit commemorare.

Amator, inquit, eruditionis à laboribus auspicatur, sed laboribus desinentibus in utilitatem: quod quàm Philosophicè dictum ab eo sit, hinc licet perspicere. *A paraphrasi seu expositione.*

Qui enim bonarum artium amore capiuntur, hi sanè cum professoribus ac ducibus studiorum non versantur; ad quos accedere ut formidolosum est, itá relinquere stultissimum. Et pueri quidem nunquam metu vacant, & cùm adsunt præceptores, & cùm venturos expectant. Succedunt præceptoribus pædagogi, visu terribiles; sed, cùm verberibus sæviunt, formidabiliores. Qui etiam, priusquam verberent, timentur. Metum punitio subsequitur, dum omnia puerorum errata vindicantur. & rectè facta, opera virtutis, tanquam ad ea nati sint, exactissimè requiruntur. Jam verò pædagogis ipsis sunt molestiores, asperiorésque parentes, in deambulationes atque vias inquirentes, vetantes in publicum egredi, forum ipsum habentes suspectum. Quod si opus fuerit in filios animadvertere, itá excandescunt, ut naturæ obliviscantur, nec se parentes esse meminerint: verùm hujusmodi rebus exercitatus puer, cùm in virum evaserit, meritâ coronatur virtute.

At qui veritus ista, fugerit magistros, devitârit parentes, & pædagogos fuerit aversatus, prorsus eruditionis expers, scientiâ privabitur. Nam metum declinans simul cum ipso doctrinam relinquit. Hæc igitur omnia Isocratem sentire persuaserunt, Eruditionis radicem amaram esse. *A contrario.*

Nam quemadmodum agricolæ summo cum labore terræ semina mandant, fructus verò majore cum voluptate colligunt: *A simili.*

ligunt: ità, qui ad studia accinguntur, sibi laboris multi comitem gloriam comparant.

Ab exemplo. *Respice Demosthenis vitam, qui, ut oratorum omnium laboriosissimus, ità clarissimus evasit: qui fuit adeò studiis intentus, ut comam, nativum capitis ornamentum, exeundi potestatem sibi præripiendo, detonderet, ratus id pulcherrimum decus quod à virtute provenisset. Quæ igitur alii profundunt ad voluptates, ille continuis lucubrationibus impendit.*

A testimonio veterum. *Idcirco præclarè hoc, ut omnia, Hesiodus, Asperam esse ad virtutem viam, cacumen verò molle. Nam idem quod Isocrates, protulit. Hesiodus enim viam, Isocrates autem radicem appellavit; diversis verbis eandem uterque sententiam demonstrantes.*

Ab epilogo brevi. *Quæ si rectè considerabimus, meritis laudibus evehemus Isocratem, ut qui sapienter de eruditione conscripserit optima.*

SCHOLIA.

CReia, &c. Quæ ab aliis utilitas, à Prisciano vocatur usus, & est, eodem autore, commemoratio orationis alicujus, vel facti, vel utriusque, celerem habens demonstrationem, quæ utilitatis alicujus plerunque causâ profertur.

Verbales, &c. Orationales eas appellat Priscianus, quibus oratio sola inest; ut, Plato dicebat, *Musas in animis esse ingeniosorum.*

Item, Diogenes Cynicus aït, *Nihil omnino in vita absque exercitatione perfici: eam omnia exuperare posse.* Laërtius lib. 6.

Item, Seneca dixit, *Nulli sunt tam feri, suique juris affectus, ut non disciplinâ perdomentur.* Vide Erasmum in Proverbio, *Exercitatio potest omnia.*

Item, Xenocrates, *Dixisse me pœnituit aliquando, tacuisse nunquam.* Valerius lib. 7. cap. 2, *Est silentii tutum*

utum *præmium.* Vide Erasmi proverbium.

Item, Anacharsis dixit, *Leges aranearum telis simi-les esse.* Valer. lib. 7. cap. 2.

Idem protulit, *Vitem uvas tres ferre; primam volu-ptatis, secundam ebrietatis, tertiam mœroris*, ut aït Dio-genes Laert. lib. 3.

Virtutis ramos, &c. Hoc est, ad bonarum litera-rum atque virtutis fructum esse viam arduam atque asperam. De qua re carmen extat elegans Virgilii de litera Pythagorica. Ostendit non cessantibus ac inertibus, sed industriis paratam esse gloriam, cùm Dii, juxta proverbium, facientes adjuvent, atque labore sua munera vendant; Etenim *qui vitat molam, vitat farinam. Neque mel, neque apes.* Vide Chiliades Erasmicas.

Activa, &c. Sunt, autore Prisciano, in quibus actus inest solus. Ut, Corys Thraciæ rex, ei qui dono mise-rat πάρδαλιν, vicissim dono misit leonem, nihil ad-dens: Sed malam bestiam malâ pensando, prudenter ostendit, *Par pari*, juxta proverbium, *referendum* esse. Meminit Plutarchus in Apophtheg.

Item, Heraclitus Philosophus, Σκοτεινὸς dictus, in seditione rogatus, ut apud populum sententiam di-ceret, quo pacto civitas redigi posset in concordiam; conscenso suggestu, poposcit calicem aquæ frigidæ & paululum farinæ inspersit, mox de glechone admis-cuit, i. vel pulegii sylvestris, vel leguminis genus; deinde epoto calice discessit, nec verbum addidit: hoc facto innuens, ità demum civitatem carituram se-ditionibus, si, repudiatis deliciis, assuescerent parvo contenti esse. Refert Erasm 8. Apophtheg.

Item, Lacones, si quando stratagemate superâssent hostem, Marti bovem immolabant: sin aperto prælio, gallum. Quo facto innuebant, præclarius esse hostem ingenio, citra sanguinem dejicere, quàm pugnâ u-trinque plerumque cruentâ.

Item

Item, Apud Gymnosophistas olim magnæ fuerat unus æstimationis: Huic Taxiteles persuasit, uti ad Alexandrum se conferret, gentibus exteris jam bellum illaturum. Veniens proinde ad regem, bubulam pellem aridam in medium conjecit, obambulánsque ejus extrema pedibus premebat. Pellis cùm ad unam tantùm partem calcaretur, reliquis in altum attollebatur. Eo facto, mediæ deinceps firmiùs institit, atque ità pellis undiq; immota conquievit. Tali exemplo Alexandrum ille commovit, nè in longinquis locis tempus tereret, sed imperii medium tueretur; ità enim in ejus finibus quietura omnia; Ut refert Diodorus Siculus in Alexandri vita.

Item, exemplum est activæ Creiæ, sed tyrannicum, de Tarquinio papaverum summa decutiente, quod describit Livius libro primo: & carminibus hisce Ovidius, secundo Fastorum.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna, vir injustus, fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias, alias everterat urbes,
Et Gabios turpi fecerat arte suos.
Namque trium minimus, proles manifesta Superbi,
In medios hostes nocte silente venit.
Nudârunt gladios, Occidite, dixit, inermem:
Hoc cupiunt fratres, Tarquiniúsque pater;
Qui mea crudeli laceravit verbere terga:
(Dicere ut hoc posset, verbera passus erat.)
Luna fuit, spectant juvenem, gladiósque recondunt,
Tergáque, deductâ veste, notata vident.
Flent quoque, &, ut secum tueatur bella, precantur:
Callidus ignaris annuit ille viris.
Jámque potens, misso genitorem appellat amico,
Perdendi Gabios quòd sibi monstret iter.
Hortus odoratis suberat pulcherimus herbis,
Septus humum rivo lene sonantis aquæ:
Illìc Tarquinius mandata latentia nati

Accipit,

Accipit, & virgâ lilia summa metit.
Nuntius ut rediit, decussáque lilia dixit ;
Filius, agnosco jussa parentis, aït.
Nec mora, principibus cæsis ex urbe Sabinâ,
Traduntur ducibus mœnia nuda suis.

Extat amabilius exemplum, quo pueris Lacones ostendebant servos, qui vino essent temulenti, quò magis abominarentur ebrietatem, videntes quàm deforme spectaculum esset homo immodico madens vino, quámque dementi similis. Imò cogebant Helotas (hoc est, agrestes homines) quamplurimum bibere: deinde ingurgitatos mero saltationes ineptas saltare, & carmina quædam ridicula canere. Ità quòd alii prolixo sermone vix persuadent, Sobrietatem esse rem honestissimam, ebrietatate nihil esse homine indignius; illi compendio ponebant ob oculos, sed in mancipiis, ad quorum mores degenerare ingenuis turpissimum est. Refertur à Plutarcho in Demetrii vita. Meminit Erasm. 2. Apoph. *Ebrietas.*

Pythagoras interrogatus, &c. Pythagoram idcirco appellatum asserit Diogenes Laërtius lib. 8. quòd veritatem perinde atque Pythius ipse loqueretur. Hic est qui vitam quoque humanam similem esse dixit panegyri, hoc est, solenni hominum conventui.

Idem fertur discipulos admonere solitus, ut ista quotidie, cùm domum ingrederentur, diceretur,

Πῆ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

Hoc est, *Quò prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?*

Mixtæ, &c. Ut, Diogenes die quodam cùm populus theatrum egrederetur, adversùs populum ingredi nitens, dixit, Hoc in omni vita facere studeo. Sentiebat philosophum à populo dissidere; cùm philosophus ratione, populus agatur cupiditatibus, rapiatúrque variis persuasionibus. Hinc ab Horatio vocatur. *Vulgi perversitas.*

Bellua

Bellua multorum capitum.

Item, Rex Agesilaus aliquando arundine pro equo conscensâ, unà cum filiolis colludens, aït amico intervenienti, Nè cui dicas, priusquam ipse quoque liberorum parens sis factus. Festivè subindicans, eum lusum non esse levitatis, sed pietatis; nec hoc quod agebat, videri posse ineptum ei, qui modò expertus esset quàm insons sit affectus charitatis parentum erga filios. Autor Plutarchus in vitis. Refert Erasm. Apopth.

Equestris fastus.

Item, cùm aliquando conscendisset equum Plato, mox descendit, dicens se vereri μὴ ἱπποτυφίᾳ ληφθῇ, id est, nè equestri fastu corriperetur, Superbum animal est equus, & equitare quiddam habet magnificum, parúmque Philosopho dignum.

Item, Lacedæmoniis ad publica convivia ingredientibus, qui natu erat maximus, singulis ostendebat fores, dicens, Per has nullus egrediatur sermo: admonens, nihil effutiendum, si quid liberiùs dictum esset in convivio. Hunc morem instituit Lycurgus.

Item, Laconem hospes, quem pridie declinaverat, postridie stragulis commodatò sumptis splendidè excepit: at ille, stragulis conculcatis, dixit, Propter has, heri nè storiis quidem indormire licuit. Lepidè risit illorum morem, qui cùm sint tenues, tamen affectant videri divites, corrogatâ aut conductâ supellectile. Quod maxime solent in excipiendis hospitibus in nuptiis, aut alioqui solennibus epulis. Porrò cùm ineptum sit, tuas ostentare divitias; quantò magis ridiculum est, ostentare suppellectilem alienam ab usurariis sumptam!

Alius Lacon quidam, noctu præteriens monumentum, cùm sibi visus esset videre spectrum, accurrit lanceâ trajecturus, & in hoc nitens, Quò me fugis, inquit, anima bis moritura? O mentem verè liberam omni formidine, quæ nec lar-

varum

varum nec lemurum occursu terreri potuerit?

Item, Cùm Dionysius in convivio jussisset, ut singuli in veste purpurea saltarent.(purpura verò tum regum erat gestamen, nunc sutoribus etiam communis) id Plato facere recusavit, his trimetris è fabula quapiam recitatis,

Ὀυκ ἂν δυναίμην θῆλυν ἐνδῦναι στολήν,
Ἄῤῥην πεφυκὼς καὶ γένους ἐξ ἄῤῥενος.

Id est.

Muliebri haudquaquam indui queam stolâ,
Vir natus ipse, & ex virili germine.

Aristippus verò non recusavit, sed indutus purpurà saltaturus, hos versus recitavit.

Καὶ γὰρ ἐν βακχεύμασιν ὁ νοῦς σώ-
φρων οὐ διαφθαρήσεται.

Refert Diogenes Laërtius. lib.2. de Vita Pholosophorum.

Item, Plato frugalis erat, sed tamen amans munditiei: contrà, Diogenes sordidus. Itaque calcans Platonis culcitram, præsentibus aliquot Dionysii amicis, quos Plato invitârat ad convivium, dixit, Calco fastum Platonis. Calcas, inquit Plato, sed alio fastu. Nam hoc ipsum fastus erit, quòd jactabat munditiei contemptum. Et qui sordibus gloriantur, non minùs ambitiosi sunt, quàm qui splendidè vestiuntur; sed aliter. Turpior est autem ambitio, ex fuco virtutis laudem captans. Unde Socrates animadvertens Antisthenem ambitiosiùs ostentare vestem laceram & detritam, facetè hominem increpavit: Ὀυ παύσῃ, inquit, ἐγκαλλωπιζόμενος ἡμῖν; id est, Non desines te nobis comere? Significans ejusdem esse ambitionis, vilitatem amictûs ostentare, & delicato cultu se venditare, ut refert Erasm. 3.& 8. Apopth.

Diogenes sordidus

Fastus.

Item, Scilurus Scytha liberos octoginta masculos habens, cum esset moriturus, fasciculum jaculorum singulis porrexit, jusśitque rumpere; Id cum singuli recusâssent

Scilurus.

recusâssent, eò quod videtur impossibile; ipse singula
Concordia. jacula exemit, atque ità facilè confregit omnia. Quo
facto filios admonens, Si concordes, inquit, eritis,
validi invictique manebitis: contrà, si dissidiis & seditione
distrahemini, imbelles eritis, & expugnatu
faciles. Recenset Plutarch. in Apoth.

Item, Cùm Diogenes Cynicus aliquando vidisset
puerum concavá manu bibentem, Hic puer, inquit,
me frugalitate superat, qui supellectilem superfluam
mecum circumferam: & ductum è pera poculum ligneum
abjecit, Nesciebam, inquiens, & in hoc nobis
prodivisse naturam. Cùm alterum puerum vidisset,
vasculo fracto, cavo panis excipere lenticulam,
abjecit & catinum ligneum ut supervacaneum: ut
scribit Diogenes Laërtius lib. 6. de vita philosophorum.

Baculo percussit, &c. Idem refert Priscianus, & Erasm.
Apopth. 3. Et Quintilianus lib. 1. cap. 9. idem
vel simile Crateri attribuit, ubi sic aït, Chreiarum
plura genera traduntur. Unum simile sententiæ, quod
est positum in voce simplici, *Dixit ille*, aut, *Dicere
solebat.* Alterum, quod est respondendo, *Interrogatus
ille*, vel *Cùm ei dictum esset, respondit.* Tertium huic non
dissimile, cùm quis non dixisset, sed fecisset; ut Crates,
cùm indoctum puerum vidisset, pædagogum ejus
Pædagogia. percussit: Sentiens primæ ætatis formatoribus potissimùm
imputandum esse, si adolescentes evadant malè
morati, aut indocti.

Item, Diogenes in foro quodam stans, clamabat,
Homo. *Adeste homines*; veluti concionaturus ad populum.
Cúmque jam frequentes convenissent, nec ille desineret
clamare, *Adeste homines*: quidam indignati,
En adsumus, inquiunt, dic aliquid. Tum Diogenes
baculo illos abigens, *Homines*, inquit, adesse
jussi, non *sterquilinia*. Non putavit hominis cognomen
in eos competere qui non viverent juxta rati-

onem

onem, ſed brutorum in morem agerentur affectibus,

Item, adhibitâ interdiu lucernâ, rogatus quidnam vellet, reſpondit, Ἄνθρωπον ζητῶ, Hoc eſt, hominem quæro; quemadmodum teſtatur Diog. Laërt.

Iſocrates, &c. Hunc Cic. de Oratore, ſecundo, vocat eloquentiæ patrem, & Rhetorum ferè omnium magiſtrum: cujus è ludo tanquam ex equo Trojano eloquentiæ principes extiterint innumeri.

Radicem, &c. Hanc ſententiam Diomedes lib. 1. in exercitatione Creiarum aſcribit Catoni, inquiens, M. Porcius Cato dixit, *literarum radices amaras eſſe, fructus jucundiores.*

Reges admonens, &c. In quorum numero fuit Nicocles, ad quem de regno ſcripſit Iſocrates orationem admonitoriam. Similiter ad Demonícum λόγον παραινετικόν.

Punitio, &c. Apud Aphthonium habetur κόλασις. Sunt autem tres puniendi cauſæ: una eſt, quæ νουθεσία vel παραίνεσις, vel κόλασις dicitur, id eſt, animadverſio, cùm pœna adhibetur caſtigandi atque emendandi gratiâ, ut is qui fortuitò deliquit, attentior fiat correctus. Altera τιμωρία, cùm dignitas autoritáſq; ejus, in quem eſt peccatum, tuenda eſt, nè prætermiſſa pœna contemptum pariat. Tertia vindicandi ratio, παράδειγμα, cùm punitio propter exemplum neceſſaria; ut reliqui metu cognitæ pœnæ deterreantur à peccando. Hæc Gel lib. 6. cap. 14.

Opera virtutis, &c. Aphthonius habet κατορθώματα. Quemadmodum Græci rectam affectionem κατόρθωσιν appellant; ſic recta, aut rectè facta κατορθώματα vocant, autore Cicerone de Finibus 4. Idem Officior. 1. *Perfectum officium*, inquit, *rectum, opinor, vocamus, quod Græci κατόρθωμα appellant.*

Demoſthenis vita, &c. Qui per maximos labores ad eloquentiæ culmen conſcendit.

Hic,

Hic, ut Plutarchus ſcribit, ſubterraneum locum ſibi conſtruxit, in quem per dies ſingulos deſcendens, & corpus & ingenium exercitabat. Sæpe etiam duos vel tres menſes continuos domi incluſus non ceſſabat, abraſâ parte capitis, ut exeundi facultatem ſibi ipſi præriperet. Hic idem vadoſis litoribus inſiſtens, declamationes fluctuum fragoribus obluctantibus edebat, ut ad fremitus concitatarum concionum patientiâ, duratis auribus, in actionibus uteretur. Fertur quoque ore inſertis calculis multùm ac diu loqui ſolitus, quò vacuum promptius eſſet, ac ſolutius, ut aït Valer. lib. 8. cap 7.

Heſiodus, &c. Heſiodi locus, extans primo Georgicôn, hic eſt,

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν,
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηαι,
Ῥηΐδιη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Creiæ activæ exemplum, juxta prædictos locos tractatum ſtudio exercendi: cujus argumentum tale eſt:

Cùm patrem videret mortuum Joſeph, flens ruit ſuper faciem ejus, & deoſculatus eſt eum, Geneſ. 50.

AB ENCOMIO FACIENTIS, exordium ducitur hoc modo.

QUis non laudibus condignis evehere ſtudeat factum hoc egregium viri ſanctiſſimi Joſeph, quo præclarum eximiæ pietatis ſpecimen exhibuit, atque virtutis exemplum, non ore tenus, ſed pleno charitatis opere defunctum parentem proſecutus eſt?

Ab expoſitione. Cùm benedixiſſet nepotibus ſuis Jacob ægrotus, ac impoſuiſſet finem mandatis, quibus filios inſtruebat,

bat, collegit pedes suos super lectulum, diémq; suum obiit. Quod cernens Joseph, corruit super defuncti parentis charissimi vultum, ac mortuum deflevit. Quo facto vir piissimus admonuit nos, ut nobis charos, vitâ defunctos lugeamus, non tamen ut Ethnici, nullam spem habentes.

Quippe hanc vim non solùm hominibus, sed etiam feris indidit ac ingenuit divina potestas, ut dissolutionem naturæ perhorrescant, ac ipsâ relinquendâ luce moveantur, & discessu à suis angantur. Quis igitur tam ferreus, quem non acerba charissimorum suorum funera provocent ad luctum? *A causa.*

Quòd si corda pravorum hominum tangit luctus, hoc est, ægritudo ex eorum, qui chari fuerant, interitu acerbo: quis iniquum duxerit, si boni viri, qui, juxta proverbium, lacrymabiles sunt, charissimorũ suorum funera fleverint? Et si populus olim in deserto nimis luxit impios, qui murmuraverant & insurrexerant contra Dominum Deum; cur fuerit à piis alienum piorum funera lacrymis prosequi? *A contrario.*

Quemadmodum corpora nostra doloribus adficiuntur, si membrum aliquod fuerit resectum; ità non injuriâ mœrore conficiuntur atque luctu, qui dulcissimam aliquam familiæ suæ atque generis partem amiserunt, hoc est, patrem, aut amicum, qui fuerit alter ipse, ab eâdem, ut Pythagoras inquit, animâ. *A simili.*

Quis prophetæ Samueli vitiò vertit, quod mortuum Saul regem defleverit? Quis regem Davidem reprehendit, quod planxerit filium Amnon, & ejulârit in morte filii Absalom? Quis denique universo Judaïco populo succensuit, quòd in duro Josiæ casu fuerit lamentatus? *Ab exemplo.*

Et divinarum literarum monimenta nos instituunt & adhortantur, ne, desimus plorantibus, sed cum lugentibus lugeamus. Et docent longè melius esse, in domum luctûs ire, quàm ad domum convivii, quòd *A testimonio.*

in illa finis cunctorum admoneat hominem ut vivens cogitet, quid futurum sit. Unde cùm Abner à Joab esset interemptus, dixit rex David ad omnem populum, *Scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plangite ante exequias Abner in Hebron.*

A brevi epilogo.

Rectè igitur Joseph supra defuncti parentis faciem ruens, planxit eum: & quod imitemur, nobis omnibus proposuit egregium veræ pietatis exemplum.

Creiæ verbalis exemplum, quo eadem sententia contrariis locis est variata, & cujus argumentum ejusmodi est.

Eobanus Hessus.

Helius Eobanus Hessus poëta, Marpurgensis Academiæ professor, moriturus, hoc Ennii carmen protulit,

Nemo me lacrymis decoret, neque funere fletu
Faxit, Cur? Volito docta per ora virûm.

Exordium ab encomio præclaræ sententiæ ducitur in hunc modum.

DIgnissima profectò memoratu ac laudata sententia, quam duo poëtæ, Qu. Ennius, & Eobanus Hessus, celeberrimam rediderunt: ille, quia fuit autor; hic, quoniam semper usurpavit. Uterque maximus ingenio. Ille patriam Rudias nobilitavit, creditus habuisse tria corda, quod Græcè, Oscè, & Latinè sciret loqui. Unde non immeritò charus fuit Scipioni Africano, & Qu. Nobiliori, viris clarissimis: Hic eruditione suâ variáque rerum cognitione patriam suam Hessiam, & inibi Civitatem, ubi natus erat, Francobergiam fecit illustrem; id studio suo consecutus, ut innumeros heroas atque principes illustrissimos sibi pararit amicos, æternámque nominis gloriam fuerit adeptus.

Cujus

Cujus ut multa præclarè scripta sunt, ità non pauca graviter dicta; cujus generis illud Ennianum, quod supremo tempore, veluti cantator cygnus funeris ipse sui, suaviter emisit. Quo vates eximiâ sapientiâ præditus, noluit defleri hominum doctorum atque piorum mortem, quam à malis abducentem vita beata esset consecutura. *Ab expositione.*

Sciebat, pias animas corporeis vinculis, atque omnibus humanis incommodis exutas, perpetuò victuras. *A causa.* Noverat animos hominum esse divinos, iisque; cùm è corpore excessissent, reditum ad cœlum petere, optimóque & justissimo cuique expeditissimum, ut ait Cicero de Amicitia. Videbat res mundanas tot casibus atque periculis innumeris obnoxias. Animadvertebat, nullas domos esse in quibus non multi luctus olim fuerint, hodiéque versentur. Videbat omnes urbes nihil aliud esse quàm miseranda, ut Solon apud Valerium inquit, cladium humanarum circumsepta: ut multi extiterint, qui non nasci optimum censuerint, aut quàm ocyssimè aboleri.

Quòd si lacrymis indulgendum est, ii solùm flendi fuerint, quibus mors terribilis est, hoc est, iis quorum cum vita omnia extinguuntur: non autem deflendi, quorum virtutis gloria nunquam est interitura, sed post mortem speciosior futura. *A contrario* Hinc, ut ait Cicero, sapientissimus quisque æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo. Hic enim cui cæca mens, qui nihil aliud considerat, quàm externa mortis opera, luget miserabiles sibi visos hominum casus: at ille metu mortis non exhorrescit, nec lamentatur, qui secum revolvit, nobis ex hac vita discedendum tanquam ex hospitio, non domo, cùm nobis natura diversorium commorandi, non habitandi dederit. Deinde perpendit internam mortis utilitatem, qui dicitur ultima linea rerum, ma-

lorum requies, & æternæ vitæ simul ac salutis origo, Sapienter rex ecclesiastes inquit, *Laudavi magis mortuos, quàm viventes, & feliciorem utrisque judicavi, qui non natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt.* In hoc ipsum qui defixos oculos habet, alacrior audet dicere,

Cap.4.2,3.

Cùm volet, illa dies (quæ nîl, nisi corporis hujus
Jus habet) incerti spatium mihi finiat ævi:
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar.

Quid enim habet vita commodi, quid non potiùs laboris? O præclarum diem, cùm ad illud animorum concilium cœtúmq; proficiscar, & cùm ex hac turba & colluvione discedam! Prô Dii immortales, quàm optabiliter iter illud ineundum, quo confectо, nulla reliqua cura, nulla solicitudo futura! Hæc Cicero in Catone majore, & 1 Tusc. quæst.

Quemadmodum illorum vicem non dolemus, sed læti gratulamur, qui reduces è gravissimis præliorum crudelium periculis, in patriam ad charissimos amicos cum triumpho revertuntur: ità bono jure debemus (nè meliorem fortunam invidere videamur) in illorum discessu gaudere qui ex hac lacrymarum valle, atque vitâ (quæ super terram perpetua, ut S. Job aït, militia est) demigrârunt in cœlestem patriam, ubi vera charitas, & pax æterna regnat.

Ab exemplo. Quæ jam omnia dicta non solùm sancti Patres, sed etiam Ethnicorum Philosophi animis reputantes confirmârunt, mortem non modò flendam non esse, sed voluptatis etiam loco ducendam, aut fortiter contemnendam. Exemplo sunt tot hominum piorum millia, qui per vincula, verbera, flammas, atque per atroces diversorum generum cruciatus interempti, cum gaudio concesserunt ad cœlorum regna.

Socrates. Sed iis omissis, quid de Socrate loquar, cui mera fuit hilaritas in morte? Cui post sumptam cicutam, cùm frigerent

frigerent membra, debemus, inquit, gallum Æsculapio persolvere: jocans perinde quasi sumptâ potione medicâ convaluisset. Quid de Cyrenæo illo Theodoro philosopho? cui cùm Lysimacus rex crudelia minaretur, Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, humine an sublime putrescat. Quo dicto genus omne mortis contempsit, post hanc vitam longè meliorem expectando. *Theodorus.*

Divinæ literæ non mœroris plenam, sed potiùs pretiosam esse mortem sanctorum in conspectu Domini prædicant: Et, eos qui docti fuerint, post hanc miserabilem vitam fulsuros, ut cœli firmamentum. Quod licèt non cognoverint Thraces, tamen exequias & funera cum hilaritate celebrabant. Qui sine ullis doctorum præceptis humanæ conditionis (ut Valerius inquit) habitum præviderunt, nempe mortem homini optimam, & ut omnium malorum finem optandum esse; vitam autem deflendam, tot ærumnis refertam. Considerârunt nihil in terris homine miserabilius esse, quem natura tantum nudum, & in nuda humo natali die abjicit ad vagitus statim & ploratum, solúmque tot animalium ad lacrymas, & has protinus vitæ principio. Ab hoc lucis rudimento, quod nè feras quidem inter nos genitas vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus; atque infeliciter natum jacet manibus pedibúsque devinctis flens, animal cæteris imperaturum, à suppliciis vitam auspicatur unam tantùm ob culpam, quia natum est, ut aït Plinius. *A veterum testimonio.* *Thraces.*

Rectè igitur Eobanus Marpurgi jam moriturus, Ennii versiculos proferendos censuit, ut nullius boni viri mortem, ità suam non esse deplorandam: quæ tot à malis eripiat, ac à miserrimæ servitutis captivitate bonos asserens, in vitam æternam perducat. *Ab epilogo brevi.*

Aliud Creiæ verbalis exemplum, cujus argumentum tale est: Ecclesiastes cap. 10. dixit, Pecuniæ obediunt omnia. *Exordium ducitur à laude.*

Ab expositione. REx Israël Ecclesiastes ex intimis divinæ sapientiæ penetralibus deprompta multa dixit, ad rerum omnium optimarum cognitionem pertinentia, maximè veritatis, cujus est tanta vis, ut contra hominum ingenia fictásque omnium insidias facilè seipsam possit defendere.

Opibus, inquit, *universa simul obediunt.* Quo dicto quid verius esse possit, non video. Etenim pecuniam, quæ genus & formam donare poterit, reginam facimus omnes. Huic servimus omnes, huic palmam tribuimus omnes, huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in ratione mortalium sola utramque paginam facit.

A causa. Nec immeritó: Nam quicquid eximium, quicquid splendidum, quicquid venustum, quicquid denique gloriosum hominibus contingit, id à solius pecuniæ beneficio proficiscitur. Huic libenter omnes obtemperamus, victi lucro; nec injuriâ, cùm quicquid rerum vel bonarum, vel malarum geratur inter mortales, id pecuniarum fiat gratiâ. Quâ ratione permotus apud Euripid. Bellerophon inquit,

Sine me vocari pessimum, ut dives vocer.
Nemo an bonus: an dives, omnes quærimus.
Non quare & unde: quid habeas, tantùm rogant.
Ubique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quæris? Nihil.
Aut dives opta vivere, aut pauper mori.
Bene moritur, quisquis moritur, dum lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum.
Cui non voluptas matris, aut blandæ potest

Pa

Par esse prolis, non sacer meritis parens.
Tam dulce, si quid venerit, in vultu micat:
Meritò illa mores cœlitum atque hominum movet.

Respice pauperem inopis viri culinam, videbis omnia frigere. Contemplaberis paucissimos & eosdem pannosos, sordidos, squalidos inibi dilitescere ministros, neminem ibi regnandi palmam obtinere, præterquam famem strigosam; cum canibus mures inediâ consumentem. Considerabis loca cuncta squalentia situ, catilla cariosa, patellas scabrosas, cibaria rancida, supellectilia rubiginosa, parietes fuligine atque araneis oppletos, stragula pediculosa, & breviter omnia quæ procul intuenti poterunt horrorem incutere, & ab accessu inauspicato deterrere. At ubi fueris ingressus aulam pecuniæ, videbis omnia luculenta, omnia fervere opera, greges hominum innumeros in officio esse, nec eos sordidos, sed argento atq; auro coruscos. Admiraberis apparatuum magnificentiam, gemmis pavimenta, tapetibus pretiosis muros, sedilia cocco, purpureis angulos omnes aulæis, opificio denique citreo lacunaria refulgentia. Præterea coquinam, genere ferinarum atque lautitiarum omni renidentem, ubi suppetat abunde Jovis cerebrum, Attica bellaria, & breviter Deorum (ut proverbio dicitur) cibus. Etenim ubi regina pecunia regnat, ibi rerum omnium uberrima copia redundat; inopia protinus expellitur: quemadmodum olim apud Græcos fames, quam virgis ex ædibus solebant ejicere, dicentes, Ἔξω βούλιμον, ἔσω πλοῦτον καὶ ὑγίειαν. Id est, *Forás famem, intrò divitias atque sanitatem.*

Quemadmodum in magnas opulentásque beatorum principum aulas recipi certatim homines adlaborant, ut dominorum gratiâ ad honores atque divitias evehi possint: Sic quò potentior pecunia, tantò ferventiùs adfectant omnes sub ejus imperio esse, cujus beneficio non difficulter & opes & ho-

nores maximos poterunt consequi. Porrò,

Ab exemplo.

Prima ferè vota & cunctis notissima templis,
Divitiæ ut crescant, ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro; ut Juvenalis aït.

Quem autem puduerit in pecuniæ castris militare, in quibus non modò privatorũ innumerabilis, sed etiam magnorum principum atque Cæsarum multitudo stipendia fecerit? Exemplo sit, ut alios innumeros prætercam, ille, cujus vox in Proverbium abiit, *Lucri bonus est odor ex re qualibet.*

A testimonio veterum.

Verùm enimvero, non injuriâ serviunt omnes pecuniæ, cùm ea vis atque anima sit mortalium, multósque amicos vulgò conciliet. Unde Hesiodus.

Χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.

Et Menander,

Δύναμις πέφυκε τοῖς βροτοῖς τὰ χρήματα.

Quæ perpendens Horatius, ex vulgi sententia dixit,

O Cives, Cives, quærenda pecunia primùm est:
Virtus post nummos: hæc Janus summus ab imo
Perdocet, hæc recinunt juvenes dictata senésque.

A conclusione.

Ergò verissima est, quam Ecclesiastes protulit, sententia: quæ tam nationibus omnibus in ore, quàm nunc etiam omnibus pecuniæ servis in usu.

Aliud Creiæ verbalis exemplum cujus argumentum ejusmodi est.

Plato philosophus dixit, *Tum demum beatum terrarum orbem futurum, cùm aut sapientes regnare, aut reges sapere cœpissent.*

A Platonis laude sumitur exordium hoc modo.

Lib. 1. ca. 6.

Valerius Maximus prodidit memoriæ, Apes Platonis

tonis dormientis in cunis parvuli labellis mel inseruisse: Quâ re auditâ, prodigiorum interpretes singularem eloquii suavitatem ore ejus emanaturam dixisse. Indices illæ nequaquam vanæ, nec conjectores hi futiles extiterunt. Nam tantas non solùm eloquentiæ, sed etiam philosophiæ facultates assecutus Plato fuit, ut ejus sermone Jovem, si Græcè loqui vellet, usurum prædicarent; & Platonem alii philosophorum Homerum, alii philosophorum Deum appellarent. Scripsit autem omnium & elegantissimè & gravissimè complura, inter quæ relucet quod de reipub. felicitate protulit.

Ab expositione. Ingenii ac doctrinæ princeps tum demum fore beatas resp. putavit, si aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent, aut qui regerent, omne studium in doctrina & sapientiâ collocâssent. Animadvertit nullâ fortunâ regna fore ea, quibus stulti fuerint prædominati, non eruditione, atque virtutibus præcellentes viri.

A causa. Etenim feliciter omnia succedent in repub. quam gubernant viri sapientes, imbuti præceptis philosophiæ. Hæc est vitæ dux, virtutis indagatrix, vitiorum expultrix, sine qua hominum vita nihil poterit esse. Illa peperit urbes; illa dissipatos homines in societatem vitæ convocavit; illa eos inter se primò domiciliis, deinde conjugiis tum literarum & vocum communione junxit; illa inventrix legum, illa morum & disciplinæ magistra, ut aït Cicer. Tuscul. 5.

A contrario. Quis igitur civitates non fortunatas prædicet, quæ sapientum reguntur imperiis? Contrà, quis non infelices arguat, quas cæca stultorum temeritas administrat, cùm è doctrinis sapientum plurima commoda proveniant, è stultorum autem ignorantia calamitates infinitæ? Etenim stulti stulta (juxta proverbium) loquuntur ac faciunt. Sapientes au-

tem sapienter omnia. *Et viribus melior sapientia ; & vir prudens, quàm fortis.* Sapien.5.

A simili. Quemadmodum naves, quæ à naucleris excellentibus reguntur, subortis tempestatibus extra pericula sunt, ac fortunatè vehuntur ; Sic ubi respub. à viris eruditione simul ac sapientiâ præditis administrantur, beatæ florent vel pacis vel belli temporibus. Porrò, ut quilibet nautarum vectorúmq; tranquillo mari gubernare potest ; at ubi sæva suborta tempestas est, ac turbato mari rapitur vento navis, tum viro & gubernatore opus est : Ità quilibet in tranquilla repub. utcunque potest negotiis præesse. sed in perturbato rerum statu, summâ curâ providendum ac præcavendum est, quis ad gubernacula sedeat, ut aït Livius lib.4. secundi belli Punici.

Ab exemplo. *Fab. Max.* Respice duos animorum diversissimorum imperatores, Qu. Fabium Maximum & C. Terentium Varronem : illum prudentem, hinc stolidum ; illum sapientiâ conspicuum, cunctando res afflictas restituisse; hujus temeritatem perdidisse ad Cannas. Et rempub. inauspicata nobilitas Catilinaria contudisset, si non prudentissimus Consul Cicero asseruisset in libertatem. Unde Juven Sat.6.

Cicero. *Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.*

Rectè Phocylides,

Ἀγρὸς ϗ πόλεας σοφίη ϗ νῆα κυβερνᾷ.

Hoc est, *Sapientia gubernat agros, naves atque civitates*. quo præclaro dicto significat, omnia feliciter *A testimonio veterum* administrari, quæ sapientiæ præsidio reguntur.

Epilogus. Dignis igitur laudibus evehenda Platonis est sententia, quâ respub. eas fortunatas prædicat quarum rectores philosophiæ studiis fuerint exculti.

Alia

Alia Creiarum exempla ex Stephano Nigro.

CHREIA PRIMA.

HEsiodus inter poëtas eminentissimus, cujus in dicendo ἡδονὴν, hoc est, suavitatem, nullus est, candidissimi auditores, quin vehementer admiretur: qui plurima quidem ad humanæ vitæ institutionem spectantia, divino quodam instinctu cecinisse videtur. Nam & agrorum cultum, sub fratris titulo humanum genus edocuit, & quo pacto optimè ac modestissimè sit vivendum, oppidò quàm prudenter admonuit. Sed & illud in primis non magis deorum monitu, quàm longo etiam rerum usu ab eo prolatum contenderim, quo nobis significare haudquaqaam dubitavit, Deos scilicet virtutẽ proposuisse sudore parandã. Aït enim,

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν,
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηαι,
Ῥηΐδιη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Quibus mehercule verbis omnium prudentissimus poëta innuere voluit, socordiam ac segnitiem à nobis penitùs rejiciendam, nihilque esse, à quo immortales dii magis abhorreant, quàm cùm desidiâ pariter ac negligentiâ torpescimus. Quid enim ex ipsa desidia præter ignorantiam consequi possimus? Quæ si fortè inani sapientiæ opinione inflata, robur ac vires sibi comparaverit, ingentium ac turpissimorum scelerum causam suggerit. At virtus, ex qua omnes honestæ voluntates, actiones, sententiæque proficiscuntur, laborem requirit, diligentiam desiderat, vigilantiam exigit. Somnus enim multus, ut philosophorum sapientissimus Plato refert, nec corporibus humanis, nec animis, nec rebus agendis naturâ condu- *Somnus nimius.*

conducit. Nemo enim, quamdiu dormit, à defunctis differt. Hinc est quòd Plinius aït, *Profectò vita vigilia est.* Quod & illâ Græcorum sententiâ, quæ jam vulgò in omnium ore versatur, optimè indicatum est,

Ὕπνος θανάτου πρεμελέτησις πέλει.

Unde illud originem traxisse jure videri potest,

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?

Cùm Socrates apud comicum Aristophanem, Stepsiaden senem ad Philosophiam exhortaretur, quæ summam diligentiam curámque desiderat, hoc præcipuè senario usus est,

Ὕπνος ἀπέστω γλυκύθυμος ὀμμάτων.

Hoc est, *Oculis abesto leniens animum sopor.* Quòd si dormitando ac desidendo virtutem consequi valeremus, nunquam ipsa apud deos ac mortales tanti fieret. Apollo, cui cæteri dii divinationem concessêre, propterea Socratem, à Chærephonte interrogatus, omnium sapientissimum respondit, quòd eum virtute præditum noverat. Quam Græci (ut Platoni placet) idcirco ἀρετὴν appellârunt, quod omnium sit maximè diligenda. Nam generis nobilitas pulcrum quidem est, sed à majoribus per successionem acceptum bonum. Divitiæ in maximo semper fuêre pretio, sed fortunæ temeritati atque inconstantiæ subjectæ. Gloria honestatis quidem speciem præ se fert, at infirmam atque instabilem. Pulcritudo plurimi facienda, verùm handquaquam diuturna. Bona valetudo optabile quid, sed mutatur facilé. Corporis robur magnum est quid, sed morbis senióve tandem conficitur. Virtus verò clara æternáque habetur, utpote quæ divina sit atque immortalis, omnésque fortunæ incursus facilè contemnat, atque despiciat. Stilpo Megarensis philosophus à Demetrio, qui eius patriam solo æquaverat, interrogatus nunquid amisisset, Nihil, statim respondit; Πόλεμος γὰρ οὐ λαφυραγωγεῖ ἀρετήν. Quæ utique verba significant,

Socrates.

cant, animi bona nullo bellorum impetu diripi unquam posse, solidámque in ipsa virtute consistere felicitatem. Quod ità se habere Philosophorum parens Socrates evidentissimè indicavit. Rogatus enim à Leontino Gorgia, quid de magno rege sentiret, utrùm eum felicem existimaret; Οὐκ οἶδα, ἔφη, πῶς ἀρετῆς καὶ παιδείας ἔχει. Quo utique responsò prudentissimus philosophus innuere voluit, se de maximi atque opulentissimi regis felicitate eò ad amussim judicare haudquaquam voluisse, quòd, ut erga virtutem ac disciplinas affectus esset, penitùs ignoraret: utpote qui felicitatem ipsam non in fortunæ, sed animi potiùs bonis positam esse existimaret, unicámque virtutem cæteris esse rebus præponendam arbitraretur. Ἅπας γὰρ ὁ ὑπὸ γῆς καὶ ἐπὶ γῆν χρυσὸς οὐκ ἀντάξιος ἀρετῆς, κατὰ Πλάτωνα. Solon prætereà de divitibus locutus dicere consueverat, Ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον. Cujus quidem virtutis robore, parta atque amplificata imperia, per quàm facilè retinentur. Hinc est quòd historicorum princeps Salust. aït, *Quod si regum atque imperatorum animi virtus, in pace, ità ut in bello valeret, æquabiliùs atque constantiùs sese res humanæ haberent, neque aliud aliò ferri, nec mutari ac misceri omnia cerneres.* Itàque minimè mirum est, si ad eam comparandam assiduo ac maximo opus est labore: χαλεπὰ γὰρ τὰ καλά. Hoc est, *Quæ bona sunt, non sine maxima acquiri possunt difficultate.* Quod si mercatores modò lucelli spes aliqua arrideat, ingentia, procellísque exagitata, maximo cum vitæ discrimine, transeunt maria; si agricolæ fodiendis ac proscindendis arvis assiduè incumbunt, ut in brevissimum tempus fructus, ni calamitatibus fuerint intercepti, tandem ferant: cur non & nos omnem inertiam, desidiam, ac dilationem propellamus, quò virtutis perpetuos, nullique

nullíque obnoxios calamitati, fructus consequamur. *Hercules.* Herculem ferunt, cùm adolescentulus esset, virtutis ac voluptatis oblatis viis, utram caperet, diu secum multúmque dubitâsse: duas autem, dum in dubio erat animus, ad ipsum accessisse matronas, Virtutem scilicet, & Malitiam, illarúmque etiam, dum silentium continebant, notam fuisse extemplo diversitatem. Videri enim alteram accuratissimè comptam atq; exornatam, deliciis diffluentem, & omnium voluptatum examen post se trahentem. Hanc itaque multa ostentantem, longéq; etiam plura pollicentem, Herculem secum ducere tentavisse. Alteram verò asperam, ac duram, severéq; intuentem, hujusmodi verba contra fecisse, Polliceri se nec voluptatem aliquam, nec quietem, sed labores, pericula, sudoresque infinitos terra maríque tolerandos, præmiū autem illorum immortalitatem fore. Quare omni sublatâ dilatione, huic Herculem adhæsisse memorant. *Alexander magnus.* Alexander ille Magnus interrogatus, quo consilio usus, tot ac tanta, tam brevi gessisset, Μηδὲν ἀναβαλλόμενος, respondit. Quæ verba significant, moram ac dilationem, ipsámque desidiam, rebus esse gerendis longè perniciosissimam: quippe quæ maximarum sæpe rerum prætermittant occasiones. Vetus est adagium, *Dii facientes adjuvant.* Quod significat, divinam opem non cessantibus, sed industriis, & pro virili conantibus auxilio esse solere. Aristoteles nunquam tantum sibi inter philosophos nomen comparâsset, nisi sapientiæ studio diutissimè insudâsset. Cyrus Medorum imperium animi virtute ac solertiâ ad Persas transtulit. Lycurgus, Solon, Darius, immortales habiti. Quare cùm cætera ferè omnia incerta sint ac caduca, virtus verò ipsa altissimis defixa radicibus, nullâ unquam vi labefactari possit: omnes subire labores, omnia perpeti incommoda æquo animo debemus, ut eam pro virili consequâmur, Estque poëta hic eminentissimus diligentissimè

gentiſſimè lectitandus atque in primis obſervandus, quòd certum nobis minimèque ancipitem, ad comparandam virtutem, tramitem indicaverit.

CHREIA II.

CUm intermiſſis negotiis familiaribus ad literarum ſtudium me tandem revocâſſem, eſſétque in animo tam Græcos, quàm Latinos poëtas percurrere; Homerum ſtatim, quòd inter vates, omnium eruditorum teſtimonio, principatum facilè obtineat, aggreſſus ſum, exemplóque Ἰλιάδος primo huic divino occurrimus carmini,

Ὅσκε θεοῖς ἐπιπείθηται μάλα τ' ἔκλυον αὐτοῦ.

Quæ verba ſignificant, Deo Optimo Maximo imprimis eſſe obtemperandum, ſi ab eo in adverſis rebus exaudiri cõcupiſcimus. Quæ quidem ſententia quantopere ſit ab omnibus probata, nemini eſſe dubium cenſeo. Quis enim uſq; adeò mente alienatus eſt, quin ſibi perſuadeat, Deo omnium moderatori omniũ primùm obtemperandum, cùm faciliùs ejuſdem præſens rebus anguſtis auxilium conſequamur, cùm præſertim divinis morem gerere mandatis volenti, quàm facillimum ſit, idque præter omnia faciendum videatur? Nam ſi potentioribus imbecilliores ſedulò parère conantur, aſſiduámq; ac diligentem eorum in mandatis exequendis propterea operam exhibent, ut longis ac frequentibus obſequiis boni tandẽ aliquid adipiſcantur; quantâ uti diligentiâ debemus, nè quid præter ejus voluntatem faciamus, cujus nutu tam cœleſtia, quàm terreſtria gubenantur, cujuſq; munera non modò non rejicienda verùm etiam ſummopere exoptãda ſunt? quippe quæ (ut Trojanus Alexãder apud eũdem Homerum teſtatur) nullus unquã diis ipſis non

præbentibus

præbentibus ſponte ſuâ ſumere poſſet. Nam quod vulgò dici ſolet, *Deus undecunque juvat, ſi modo ſit propitius*; quid ſibi aliud vult, quàm ut omni pietate, omnibus obſequiis, purâ deniq; ac ſincerâ mente Deum nobis conciliemus; cujus natura non ejuſmodi eſt, ut muneribus perinde atque improbus fœnerator capiatur, ſed ſolâ vitæ integritate, pientiſſimiſq; placetur precibus, nec ullo pacto iniquorum ac flagitioſorum muneribus corrumpatur? Hinc eſt quòd Porphyrius ait, Θεοῖς δὲ ἀρίστη μὲν ἀπαρχὴ νοῦς καθαρὸς, καὶ ψυχὴ ἀπαθής. Quæ verba ſignificant, nullas deo Opt. Max. gratiores offerri poſſe primitias, quàm puram mentem, & affectibus ac perturbationibus liberum animum. Nam quod Ovidius aït,

Munera (crede mihi) placant hominéſque deóſque:
Placatur donis Jupiter ipſe datis:

Et Euripid. in Medea.

Πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος, Id eſt, *Donis vel ipſos dictitant flecti deos*: ad bonorum virorum dona referendum eſſe videri poteſt. Quòd ſi quis fieri poſſe nonnunquam crederet, ut Deus ſceleſtorum hominum donis moveretur, is profectò canibus pecudum cuſtodibus Deum ipſum aſſimilaret, quibus lupi rapinæ particulam concedunt, ut his muneribus placati atque allecti, diripi greges patiantur. Sed longè ſecus res habet: ſolos namq; bonos reſpicit Deus, iiſq; quàm libentiſſimè opitulatur. Nec fieri poteſt, ut viro bonitate prædito mali quicquam accidat: nec dum vitam degit, nec poſt mortem, ejus res à Deo Optimo Maximo unquam negliguntur. Æſopus interrogatus, Quid dii facerent, reſpondit, τὰ μὲν ὑψοῦν, τὰ δὲ καταβάλλειν. Quod ſignificat, Deum ipſum hos quidem extollere ac celebrare, alios verò pro meritis obſcurare ac deprimere. Unde haud immeritò Ariſtoteles de Magno Alexandro ad Antipatrum ſcribens, aït, dicere ipſum non prætereа magis ſibi placere quòd *Alexander Magnus.*

multis

multis imperaret, quàm quòd de iis optimè sentiret. Nam qui bonam habent de iis opinionem, illisque quàm libentissimè obsequuntur, pientissimi ab omnibus existimantur, & numinum vice coluntur. Æneam, quòd in deos pientissimus fuisset, inter numina recensuit vetustas. Numa Pompilius, cùm omnium maximè ac religiosissimè deos coleret ac veneraretur, tutissimam finitimorum pacem divinúmque Egeriæ nymphæ commercium meruit: At deorum contemptor Mezentius, in prælio impiè commisso fœdissimè trucidatus est. Capaneus, Hipponi filius, cùm Thebana mœnia, diis etiam invitis, se conscensurum jactanter gloriatus esset, fulmine ictus, delapsus est. Quare, uni esse Deo omnium maximè parendum censemus; summísque egregium hunc poëtam laudibus afficiendum arbitramur, qui divino afflatus spiritu, unico versu nos, quomodo Optimus Maximus sit placandus Jupiter, admonuit.

Numa Pompilius.

Mezentius Capaneus.

CHREIA III.

MAgna est profectò Latinorum poëtarum cohors, candidissimi auditores, multiq; nominis; sed longè major ac præstantior haberetur, ni oblivionis situ, rerúmq; edaci tempore, quàm plurima veterum poëtarum monumenta intercepta fuissent. Quorum jacturam nè perpetuò lugeamus, eorûmq; desiderio maceremur, divinus poëta Virgilius causam præbet: quippe qui multorum instar habeatur. Cujus eximia opera licèt innumeris sint referta sententiis, quæ proverbiorum vice in omnium ore fungantur, hæc tamen imprimis memoratu digna visa est, *Omnia vincit amor*.

Quæ usque adeò omnium consensu jam probata est, ut nullus sit tam literarum ignarus, quin eam &

memoriâ teneat, & quàm sæpissime prædicet: cùm præsertim non modò cuncti mortales, sed & bruta ipsa immania, amoris violentiæ cedant, ejúsque imperium etiam invita patiantur. Cujus mehercule rei nullâ duci admiratione debemus. Magnus est enim deus Amor, nec minùs apud deos, quàm apud homines mirandus, cùm multis aliis de causis, tum vel maximè ob ejus vetustissimam originem: nam inter antiquissimos deos recensetur. Hesiodus, *Omnium*, inquit, *primum natus est chaos, indè terra, tartara, & Amor.* Parmenides ante deos omnes natum Amorem autumat. Acusileus Hesiodo astipulatur: Euripides Tragicorum præstantissimus omnium, deorum supremum esse amorem his trimetris indicat,

Ἔρωτα δ' ὅσις θεὸν κρίνει μέγαν,
Καὶ τῶν ἁπάντων δαιμόνων ὑπέρτατον,
Ἢ σκαιός ἐστιν, ἢ καλῶν ἄμοιρος ὢν
Οὐκ οἶδε τὸν μέγιστον ἀνθρώποις θεόν.

Ovidius quoque de amore locutus addit,
Regnat, & in dominos jus habet ille deos.

Quid de Lacedæmoniis ac Cretensibus dicam? Nónne & ipsi, quantam inesse amori vim arbitrarentur, evidentissimè indicârunt? Quorum alteri priùs quàm cum hostibus manus consererent, Amori ante structas acies sacra faciebant, perinde atq; instructarum cohortium amicitiâ ipsa esset victoria collocata. Cretenses verò formosissimos in acie pueros exornantes, Amori per eos sacra faciebant, ut Soficrates scriptum reliquit. Samii (ut Erxias autor est) Amori gymnasium consecrârunt, cujus festum Eleutheria propterea cognominabant, quòd per ipsum deum Athenienses libertatem consecuti fuissent. Apud Thebanos (ut Athenæus testatur) ὁ ἱερὸς λόγος appellatus, ex amatoribus atque amatis constabat, τὴν τοῦ θεοῦ σεμνότητα ἐμφαίνων. Alexis Cupidinem ipsum

nec

nec fœminam, nec marem, non deum, non hominem, sed multas in unam formam compactas species esse indicans, eósque qui amoris simulacrum effingere conantur, maximè arguens. De amore in Phædro hæc scribit: Ἔστι γὰρ οὔτε θῆλυς, οὔτ' ἄῤῥην, πάλιν οὔτε θεός, οὔτ' ἄνθρωπος, οὔτ' ἀβέλτερος, οὔτ' αὐτὸς ἔμφρων, ἀλλὰ συνενηγμένος πανταχόθεν, ἑνὶ τύπῳ, πόλλ' εἴδη φέρων· ἡ τόλμα μὲν γὰρ ἀνδρός, ἡ δειλία γυναικός, ἡ δ' ἄνοια μανίας, ὁ δὲ λόγος φρονοῦντος, ἡ σφοδρότης δὲ θηρός, ὁ δὲ πόνος ἀδάμαντος, φιλοτιμία δὲ δαίμονος.

Plato igitur omnium philosophorum præstantissimus, maximam Amoris vim ac sapientiam cupiens indicare in Convivio, hæc dicit; Amor poëta est adeò sapiens, ut alios quoque poëtas efficere possit. Quilibet enim, licèt antè rudis, in poëtam evadit egregium, cùm primùm Amor afflaverit. Ex quo perspicuè conjectare licet, Amorem peritum esse poëtam, omnésque musicos poëseos numeros continere. Idem de eodem; Sagittandi, medendi, divinandi peritiam duce amore invenit Apollo, qui Amoris est discipulus. Musicem similiter Musæ, fabricam ærariam Vulcanus, texendi artificium Minerva, Jupiter deorum hominúmque gubernationem. Quare cùm deorum vetustissimus ac maximus sit Amor, non immeritò æquè in cæteros deos, atque in omnes homines suum semper exercuit imperium. Nam Jovem ipsum modò in cygnum, modò in taurum transformavit, quandoque in aurum conflavit. Neptunum equi, Mercurium hirci formam induere coëgit. Apollinem, ut Armeti pasceret armenta, compulit, Venerem, ut ad Idæ montis radices Anchisen quæreret, quàm sæpissime adegit. Quantopere autem miseros sit ludificatus mortales, veterum scriptorum monumenta evidentissimè indicant. Unde colligere licet, nunquam ferè humanum genus in extremas tam publicè quàm privatim incidisse cala-

mitates, quin Amor ipse causam ac materiam suggessit. Nam ut à publicis ac perniciosis bellis exordiamur, Iliacum incendium mutuus atque incestus Alexandri & Helenes amor excitavit. Græcorum exercitum illa exitiosa pestis propter Chryseïda graviter invasit. Achilles ad iram plurimis Græcorum perniciosissimam, Briseïdis desiderio commotus est. Belli inter Thebanos ac Phocenses per decennium conflati (quòd *ἱερὸν*, hoc est, sacrum appellatum est) Thebano Thebana mulier à Phocense quodam amoris stimulis rapta, causam præbuit. Chrysaicum quoque bellum nuncupatum (quod inter Cyrræos & Phocenses, ut Calisthenes scriptum reliquit, decennium tenuit) propter Magisto, Pelaguntis Phocensis filiam à Cyrrhæis raptam, imprimis contractum perhibetur.

Cambyses. Cambyses Persarum rex, mulieris impulsu (ut Ctesias credit) in Ægyptum expeditionem fecit. Nam cùm Ægyptias mulieres in nocturnis congressibus à cæteris mirum in modum differre, intellexisset, Amasidis Ægyptiorum regis natam, uxorem petiit. At Amasis veritus, nè filia pro pellice uteretur, ejus loco Hiretim Apriæ filiam misit, qui à Cyrrenensibus superatus Ægyptiorum regno exciderat, & ab Amaside fuerat occisus. Quâ re cognitâ Cambyses, puellæ etiam exhortatione, quæ patris ultionem expetebat, Ægyptiis bellum intulit. Quid fuit in causâ, ut Philippi Macedoniæ regis domus everteretur? Nempe Cleopatræ importunæ nuptiæ. Ut Herculis familia dissiparetur? Iole Euryti filia causam præbuit. Thesei domus propter Phædram ad nihilum redacta est: Athamantis propter Themysto Hypseo genitam: Jasonis, proter Glaucam Creontis filiam. Agamemnon, post consecutam apud Ilion victoriam, cùm in patriam sospes reversus esset, à Clytemnestra uxore, quòd Cassandrum miserè deperiret, interfectus est. Nónne nostris quoque

temporibus

temporibus maxima hominum pars, quotidie amoris ſuaſu digladiatur, ac paſſim trucidatur? Quare, cùm multis jam periculis compertum ſit, Amorem ipſum tam apud deos, quàm inter homines plurimùm valere, illi omnino, quàm commodiſſimè fieri poteſt, cedendum eſt: Virgilio, poëtarum principi, perquam aſſiduè ſtudendum, quòd hujuſmodi undicunque ſcateat ſententiis.

CHREIA IV.

QUantò ſæpius ac frequentiùs Mantuani Virgilii volumina repeto, tantò illum magis & ſuſpicio & admiror. Unus enim Virgilius characterum diverſitate, ea complexus eſt, quæ viri tres, Græcorum præſtantiſſimi, vix conſequi potuêre. Nam Bucolico carmine Theocritum æquavit, Georgico Heſiodum anteceſſit, Heroïco divinum illum Homerum ad amuſſim expreſſit. Quæ quidem omnia cunctis fuiſſe Græcis præſtantiorem Virgilium eò indicant, quòd Græcorum nullus triplicem hanc dicendi materiam auſus adhuc fuerit, ſed unuſquiſque intra ſuum ſcribendi genus ſeſe continuerit. Eſt præterea in Virgilio dicendi facilitas, & in rebus enarrandis candor; ut nemo ſit tam rudis, & à re literaria alienus, quin Virgilianâ lectione mirum in modum oblectetur: cùm præſertim aureis ac divinis inter legendum quàm ſæpiſſimè occurratur ſententiis, quæ legentium animis uſque adeò blandiuntur, ut vix dum perlectæ, memoriæ inhæreant, nec unquam ampliùs excidant; qualis eſt, *Non omnia poſſumus omnes.*

Quæ verba ſignificant mortalium neminem tanto eſſe ingenio præditum, ut ſolus omnia ſapiat atque intelligat, nihilque eum penitùs lateat. Cuncta enim ſcire divinum eſſe potiùs quàm humanum noverat

Poëta. Nam quandoque bonus dormitat Homerus. Hinc celebratum eſt apud Græcos Proverbium, Εἷς ἀνὴρ, οὐδεὶς ἀνὴρ, hoc eſt, *Unus vir, nullus vir*: quaſi velit innuere, Nihil egregiũ ab uno homine præſtari poſſe, ſi aliorum auxilio fuerit deſtitutus. Quod autem legitur apud Euripidem, Εἷς ἀνὴρ οὐ πάνθ' ὁρᾷ, id eſt, *Unus vir haud videt omnia*; id ſanè ſignificat, Neminem unum, nè maximo quidem rerum uſu atq; experientiâ, tantam unquam conſequi poſſe peritiam ac ſolertiam, ut omnia per ſe diſpiciat, nec ulla in re hallucinetur atque decipiatur. Socrates, qui Apollinis oraculo ſuæ ætatis ſapientiſſimus judicatus eſt, ſe nihil omnino præter exiguam quandam amandi diſciplinam ſcire ingenuè fatebatur. Hercules Jove genitus (quem Marathonii, ut Pauſanias, omnium primi in deorum numerum propterea recenſuêre quòd non minùs animi quàm corporis virtutibus excelleret) eodem tempore & adversùs Hydram, ſophiſticam mulierem certare non valuit; cui, ut Plato refert, propter ſapientiam, pro uno ſermonis capite amputato, multa repullulabant: & adversùs Cancrum, ſophiſtam quendam ex mari adventantem, à quo, cùm ad ſiniſtram, urgeretur, verbiſque acriter morderetur, nepotis ſui Jolaï auxilium imploravit, cujus ope vehementer adjutus, victoriam vix tandem conſecutus eſt. Quare cùm ii quoque quibus nè cœlum quidem negatum eſt, per ſe omnia non potuerint, poëtarum præſtantiſſimo proculdubio credendum eſt, Virgilianæq; lectioni eſt omnium maximè inſerviendũ, unde hujuſmodi ſententias haurire quàm ſæpiſſime licet.

CHREIA V.

NIhil eſt profectò quod hominum quiſpiam tam propenſo ac libenti agat animo, quin quandoq; faſtidium patiat, ſi modò, nullâ adhibitâ intermiſſione

diutiſſime

diutiſſimè in eodem verſatus fuerit. Hinc factum eſt, ut Ariſtophanis illud jam diu apud vulgum proverbii vicem obtineat, Ἁπάντων πλησμονὴ, hoc eſt, *Omnium rerum ſatietas.* Quod ità eſſe cùm ſæpe aliàs, tum vel maximè nudiuſtertius ſupra modũ expertus ſum. Nam cùm in prædio noſtro, quod haud multùm ab urbe diſtat, unà cum amicis, Dianæ ſtudiis, quæ à teneris unguiculis mihi ſemper plurimùm placuère, toto animo incumberem, cæterarúmque rerum oblitus uni venationi operam impenderem, tanta me venationum exemplo cepit ſatietas ac faſtidium, ut, relaxandi animi causâ, ad Minervæ ſtudia me ſtatim contulerim, Virgiliúmque, quem fortè mecum attuleram, aggreſſus ſim : in quo quidem lectitando, multæ mihi memoratu dignæ paſſim occurrerunt ſententiæ, inter quas hæc maximè & quàm ſæpiſſime memoranda viſa eſt,

Uſque adeòne mori miſerum eſt ?

Quâ poëtarum prudentiſſimus nos admonuit, mortem etiam ipſam minimè forti viro recuſandam ? quippe quæ, modò honeſta ſit, vitam quoque turpem quandoque ſoleat exornare, cùm contrà vita turpis nè morti quidem honeſtæ locum relinquat.

Quis, niſi penitùs mente captus, honeſtæ morti turpem præferat vitam, cùm præſertim in tot ac tantis humanæ vitæ procellis ac tempeſtatibus tutiſſimus nobis portus appellanda ſit ? Hinc eſt, quòd Ajax ille Telamonius apud Sophoclem aït,

Ὀυκ ἂν πριαίμην οὐδ' ἑνὸς λόγου βροτὸν,
Ὅστις κεναῖσιν ἐλπίσιν θερμαίνεται.
Ἀλλ' ἢ καλῶς ζῆν, ἢ καλῶς τεθνηκέναι
Τὸν εὐγενῆ χρή.

Quid enim in morte eſt, quod ſit jure formidandum ? quam, ſi Euripidem divinum poëtam ſequi voluerimus, animi pariter ac corporis interitum

existimabimus: cujus hæc sunt verba,

Ἄκυσον ὥς τοι τέρψιν ἐμβαλῶ φρεσί.
Τὸ μὴ γενέσθαι θανεῖν ἴσον λέγω.

Quod si fas est credere, non magis esset post mortem metuendum, quàm, priusquam nasceremur, unquam timuimus. Sin autem in morte ipsa non interitus, sed animi à corpore migratio est; cur non potiùs meliora, bonis præsertim viris speranda, quàm deteriora verenda sunt? Neque enim fieri potest, ut viro bono mali quicquam accidat, nec vivo, nec mortuo, nec ejus res à diis immortalibus negliguntur. Plato in Socratis Apologia, *Mortem*, inquit, *timere nihil aliud est quàm sapientem videri eum, qui non sit sapiens; quippe cùm id sit, Scire videri, quæ nescias.* Nemo enim scit, utrùm mors omnium bonorum summum homini contingat: Metuunt autem perinde ac si eam malorum esse maximum non ignorarent, Cui verò dubium esse debet, quin hæc ipsa inscitia sit maximè vituperanda, per quam aliquis se putat scire quæ nesciat?

Stultum est igitur, id temere formidare, quod & quale sit omnino nescias, & nullis precibus ac muneribus, nullisve maximis quidem viribus declinari unquam potest. Omnibus enim ex æquo moriendum est; quod Horatianum facilè illud indicat,

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regúmque terres, ô beate Sesti.

Et Homerus hoc carmine non inficiatur,

Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ βίη Ἡρακλῆος φύγε κῆρα.

Id est,

Nec vis Herculea fatum evitavit acerbum.

Quod autem horrida mors muneribus non capiatur, senarius hic indicio est.

Μόνος θεῶν γὰρ θάνατος οὐ δώρων ἐρᾷ.

Id

Id eſt, *Mors ſola donis non evitatur.*

Itaque forti ac libenti eſt animo obeunda, & ut gradum acceleret, nec ultimam atque imbecillam expectet ſenectutem, ſummis eſt precibus optandum.

Ὃν γὰρ φιλεῖ θεὸς, ἀποθνήσκει νέος. Id eſt, *Quem enim Deus diligit, juvenili moritur ætate.* Quæ utique verba ſignificant, optimè atque pulcherrimè cum illo actum eſſe, qui hujuſce miſeræ atque infeliciſſimæ vitæ calamitatibus quàm celerrimè ereptus fuerit, & ad ſempiternam illam felicitatem, quâ animæ poſt mortem fruuntur, quàm primum migraverit. Quod cygni (utpote qui ab Apolline, cui dicati ſunt, divinationem accipere) planè providentes, tum dulciſſimos ac ſuaviſſimos edunt cantus, cùm ſe citò ſentiunt morituros. Codrus ille Athenienſium Rex, & Macaria, Herculis ac Deïaniræ filia, non propterea tantùm voluntariæ ſe morti diverſis bellis obtulere, ut civibus ſuis adversùs Lacedæmonios pugnantibus victoriam relinquerent, famámque apud poſteros aſſequerentur; ſed quòd in morte non modò nihil mali, verùm etiam ſummam eſſe mortalibus felicitatem arbitrarentur. Quod apud Romanos & M. Curtius, juvenis bello egregius, qui ſe armatum in altiſſimam illam voraginem immiſit; & duo illi Decii, qui cùm conſules eſſent, ſe pro legionibus Romanis devoverunt, mihi proculdubio ſenſiſſe videntur. Neque enim tam alacri animo ſe perinde ac victimas Reipublicæ præbuiſſent, ſi quid mali poſt mortem ſibi futurum ſperâſſent. Quare & mortem minimè miſeram eſſe credendum eſt, & Virgilius non modò aſſiduè in manibus habendus, ſed & memoriæ theſauro commendandus; quippe qui ſuî ſtudioſos tam bellè inſtituat.

De

De SENTENTIA, quæ Græcè Γνώμη dicitur.

Cap. IV.

Sententia ex eo nomen accepit quòd similis sit consimilis aut decretis, sicuti & γνώμη, Quintil. lib.8.cap.5.

SEntentia, *est oratio brevi complexu aliquid, quod ad hortandum dehortandúmve pertinet, explicans. Sententiarum verò alia* exhortans, *alia* dehortans, *alia* enuncians. *Est enim alia* simplex, *alia* composita. *Præterea alia* probabilis *est, alia* vera, superlata *alia*.

Exhortans sententia est, ut,

Oportet amicum præsentem amare, volentem verò dimittere.

Dehortans, ut,

Turpe quiete ducem totas deperdere noctes.

Enuncians, ut,

Pecuniis opus est, sine quibus nihil eorum quæ necessaria sunt rectè fiet.

Simplex, ut,

Optimum id augurium est, patriam tutarier armis.

Composita, ut,

Multos esse malum reges, rex unicus esto.

Probabilis, ut,

Quales amicos quisque habet, talem scias.

Vera, ut,

Expers malorum vita nulli contigit.

Superlata, ut,

Infirmius nihil homine.

Hoc ergò pacto sententia dividitur. Tractabis verò ipsam iisdem capitibus, quæ in usûs explicatione diximus. Laudabis primùm : deinde explicabis : tum confirmabis, ex Causa, Contrario, Similitudine, Exemplo, Testimonio veterum:

veterum: Demum brevi Epilogo concludes. Differt autem sententia ab usu, *eo quòd usus persæpe activus est: Sententia verò semper in oratione consistit. Deinde quòd* usus *semper habet additam personam:*Sententia *sine persona effertur.*

EXEMPLUM SENTENTIÆ exhortativæ Theognidis.

In mare cetiferum, nè te premat aspera egestas,
Desili, & à celsis corrue, Cyrne, jugis.

Indignum Theognidi visum est, Poëticam velut rem ineptam accusari. Itaque relictis fabularum commentis, ipse ad formandos mores, vitámque instituendam, ipsam traduxit. Cùm videret enim poëtas compositis fabulis, veluti præclaro aliquo invento gaudentes, ipse satius duxit, quomodo rectè vivatur, carmine complecti. Laudandus certè ob utrumque: & quòd metri gratiam observavit & quòd meliorum admonens, institutionis attulit fructum. Sed hujus ut alia omnia, ità hoc inprimis meritò quis laudaverit, quod de paupertate dixit. *A laudabili.*

Quidnam igitur dixit? Qui vitam in miseria ducit, mori potiùs amet. Multò enim melius à vita discedere, quam solem sui dedecoris testem habere. Hæc sunt quæ ex philosophorum dogmate protulit. Licet autem considerare, quâ ratione motus ista tam prudenter ediderit.

Degens enim in paupertate, cùm adhuc minor natu est, nequit exerceri ad virtutem: ut verò ad virilem pervenerit ætatem, improbissima faciet. Legatus enim pro patria pecuniâ coorumpitur: concionaturus, quò spes lucri duxerit, eò flectet orationem. Jus verò dicturus, pro largiente pronunciabit, suscipiétque suffragiis dona. *A causa.*

Vacui

Vacui autem paupertatis curis, & pueri ad spem protinus honestissimam virtutis attolluntur, viri & facti cuncta splendidè administrant; jam in pace sumptum edendis publicè muneribus faciendisque ludis præbente, jam in bello impensas in toleranda militiæ onera conferentes.

A simili. *At verò quemadmodum gravibus astricti vinculis quò minùs liberum ipsis sit, quod velint, agere, vinculis prohibentur: sic in paupertate degentibus obstat, quò minùs exercere libertatem possint, ipsa paupertas, & inopia rerum.*

A exemplo. *Irum vides, qui cùm Ithacensium unus esset, non tamen id juris sibi, quòd reliquis Civibus erat, Cui tam molesta paupertas fuit,, ut nomen quoque inopiâ permutaret. Arnæus enim primò vocatus est, postea Irus appellatus, id ab administratione cognomentum assecutus. & quid oportet Irum dicere? Ipse qui Ithacâ quoque potiebatur Vlysses postquam domum rediens paupertatem simulabat, ipsius etiam sensit mala, domi suæ à temulentis ministris percussus, & injuria adfectus; adeò paupertas, meo judicio, dura res est.*

A testimonio veterum. *Præclarè ergò rectéque Euripides inquit, Malum esse nihil habere, neque paupertatem nobilitate levari posse.*

Epilogus. *Quomodo ergò quis satìs & pro dignitate laudabit Theognidem, talia támque graviter de paupertate monentem?*

SCHOLIA.

Lib.8.ca.5. SEntentiam, autore Quintiliano, veteres, quod animo sensissent, vocaverunt. Nos autem hoc loco dicimus orationem quæ ad mores & communem hominum vitam pertinet, ostendítque quid aut fiat in ea plerunque, aut fieri oporteat. Ut,

Feras non culpes, quod vitari non potest.

Comes facundus in via pro vehiculo est.

Furor fit læsa sæpius patientia.
Nimium altercando veritas amittitur.
Harum Publii sententiarum meminit Gellius l. 17. cap. 14.

Aliquando refertur ad rem, Cicero pro Ligario, *Nihil est tam populare quàm bonitas.* Aliquando ad personam, ut illa Afri Domitii, *Princeps qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere.* Quintilianus lib. 8. cap. 5.

Oportet amicum, &c. Locus desumptus est ex Homeri 15. Odyssea, ubi Menalaus ad Telemachum ita loquitur.

Χρὴ ξεῖνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν,

Non ego te longiùs, inquit, *hîc morabor redire cupientem.*

Ægrè utramque feram, si me nimis hospes amabit,
Oderit aut nimis: at medium servantia laudo;
Nam semel exceptum, ut nolentem impellere durum,
Sic retinere malum fuerit properare volentem.

Oportet igitur & hospitem præsentem amare, & volentem dimittere: ut interpretatur Raphael Volaterranus. Admonet autem Menelaus incivilem eum esse, qui non sit hospitalis: Incivilem item qui nimium hospitalis, abire contendenti penulam (ut aiunt) sciderit, atque nolentem pertinaciùs retinuerit, *Invitum servare nec est mentis puto, sanæ:* *Hospitalit[as]*
Ut aït Erasm. in expostulatione, Jesu.

Turpe quiete, &c. Locus habetur in Iliados lib. 2.
Ου χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα.

Haud dignum duce id est, noctem dormire per omnem.

Ut reddit Erasmus in Proverbio, *Non decet principem solidam dormire noctem.* Docet vigilantiam ac solicitudinem maximè convenire principibus; ut qui tantam negotioruum sarcinam sustineant humeris. Sapienter ille judicii subtilis rex; qui traditum

tum sibi diadema, priusquam capiti imponeret, retentum diu consideravit inquiens, O nobilem magis quàm felicem pannum, quem si quis penitùs cognoscat quàm multis solicitudinibus & periculis, & miseriis sit refertus, nè humi quidem jacentem tollere vellet! Hæc Valer. lib. 7. cap. 2.

Pecunia. *Pecuniis opus est, &c.* Locus ex prima Demosthenis Olynthiaca, quem in Proverbio, *Pecuniæ obediunt omnia*, sic vertit Eras. Breviter opus est pecuniis, neque citra has quicquam eorum, quæ facienda sunt, confici potest. Quippe mortalibus nihil est charius pecuniâ. Hæc una inter mortales plurimum valet. Unde 1. Ep. Horat.

Scilicet uxorem cum dote, fidémque, & amicos,
Et genus, & formam regina pecunia donat:
Ac bene nummatum decorat Suadela, Venúsque.

Bellerophon apud Euripidem inquit, pecuniarum usum contemplatus,

Sine me vocari pessimum, ut dives vocer.
Nemo an bonus, an dives omnes quærimus.
Non quare & unde, quid habeas tantum rogant.
Ubique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quod habere nobis, turpe sit, quæris? nihil.

Sine quibus, &c. Fuerunt enim qui dixerunt, Impossibile pecuniis indigentem bene principari, studióque vacare posse. Atqui ubi non honoratur virtus, ibi non est possibile, firmum optimorum esse in Repub. statum. Cujus rei meminit Arist. 2. Polit. cap. 9.

Optimum id augurium, &c. Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. Sumptus est ex Hom. 12. Iliad. ubi Hector auguria reliqua negligens loquitur (Erasmo interprete) ad hunc modum.

Auguria. *Aligeris avibus tu me parere jubes nunc,*
Quarum nulla mihi cura aut respectus, utrùmne
Ad dextram Eoï veniant mihi Solis ad ortum,

An

An lævam, ad Solem occiduum, noctisque tenebras.
Verùm nos Jovis arbitrio parere necessum est
Altitonantis : hic imperium tenet unus in omnes,
Quotquot mortales, quotquot sunt morte carentes.
Una avis optima, pro patria pugnare tuenda.

Et Qu. Fabius maximus cùm augur esset, dicere ausus est, *Optimis auspiciis ea geri, quæ pro reipub. salute geruntur*; quæ contra rempub. fierent, contra auspicia fieri : ut aït Cicero in Catone majore.

Cæterùm olim apud gentes auguria vel auspicia summis studiis observabantur, ac major illis adhibita fides propter miraculum Actii Navii. Quo tantus honor accessit, ut nihil belli domique postea, nisi auspicatò, gereretur, ut aït Livius, *lib.* 1. Hinc damnatus fuit. L. Junius, quòd, auspiciis neglectis, classem tempestate amiserit : Et p. Claudius, quòd cùm auspicia more majorum petenti, pullarius non exire pullos caveâ nuntiâsset, eos in mare jusserit abjici, dicens, Quia esse nolunt, bibant. Valerius lib. 1. cap. 4.

Sunt autem sententiæ simplices, quæ simpliciter sine rationis subjectione proferuntur : ut, *Liber est is æstimandus, qui nulli turpitudini servit.* *Simplicites Sententiæ.*

Item, *Egens æquè is est qui non satìs habet, & is cui nihil satìs potest esse.*

Item, *Optima vivendi ratio est eligenda, eam jucundam consuetudo reddet.* Quæ sententiæ non sunt improbandæ, propterea quòd habet brevis expositio, si rationis nullius indiget, magnam delectationem. sed illud quoque probandum est genus sententiæ, quod confirmatur subjectione rationis, hoc modo, *Omnes bene vivendi rationes in virtute sunt collocandæ, propterea quòd sola virtus in sua potestate est, omnia præter eam subjecta sunt fortunæ dominationi.* Vide Ciceronem quarto ad Herennium, & Quint. lib. 8, cap. 5.

Composita

Fortuna. *Composita, &c.* Sunt sententiæ quæ duplices efferuntur, hoc modo, sine ratione, *Errant qui in prosperis rebus omnes impetus fortunæ se putant fuisse : sapienter cogitant, quæ temporibus secundis casus adversos reformidant.* Cum ratione, hoc pacto, *Qui adolescentium peccatis ignosci putant oportere, falluntur, propterea quod ætas illa non est impedimento bonis studiis : at hi sapienter faciunt qui adolescentes maximè castigant, ut quibus virtutibus omnem vitam tueri possint, eas in ætate maturissima velint compare.*

Monarchia. *Multos esse malum, &c.* Ulysses Iliados secundo loquitur ad Thersiten,

Ουκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔςω.

Quod Erasmus (in proverbio, *Imperatorum multitudo Cariam perdidit*) ità vertit,

Multos imperitare malum est : rex unicus esto.

C. Cæsar Caligula, cùm audiret fortè reges, qui officii causâ in urbem advenerant, concertantes apud se super cœnam, de nobilitate generis, exclamavit, Εἷς κοίρανος ἔςω, Εἷς βασιλεὺς, ut aït Suet. *Unus dominus sit, unus rex.* Est autem triplex reipub. status, Δημοκρατία, id est, principatus populi ; μοναρχία id est, unius principatus ; & ὀλιγαρχία, id est, status reipub, à paucis administratæ. Atqui nihil est pejus licentiâ multitudinis, quâ nulli paretur, sed pro sua quisque libidine rem gerit. Hanc Græci vocant ἀναρχίαν, malum fermè tyrannide pejus. Par malum πολυαρχία.

Probabilis, &c. Priscianus verisimilem appellat. Ut, Si quis cum malis conversatur libenter, nunquam de hoc bene interrogavi viro, sciens quoniam talis est quales illi cum quibus conversatur.

Consuetudo contagiosa. *Quales amicos, &c.* Unde psal. 17. *Cum sanctò sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris ; Et cum electo electus eris, & cùm perverso perverteris.* Celebratur & hic senarius à Græcis, Κακοῖς ὁμιλῶν κ' αὐτὸς ἐκβήσῃ

ἐκβήσῃ κακὸς, id est, *Malus ipse fies, si malis conjungeris.* Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava. Et, Si juxta claudum habites, subclaudicare disces. Vide Erasmi proverbia. Plutarchus in commentario de ratione dignoscendi verum amicum ab adulatore, scribit tantam habere vim assiduam consuetudinem, ut imprudentes etiam imitemur vitia eorum, quibuscum vivimus. Sic Platonis familiares ejus gibbum imitabantur.

Experts malorum, &c. Aphthonius Ἄλυπον βίον habet; Vitam, inquit, sine tristitia nulli licet invenire. Rectè Hesiod.

Ἄλλοτε μητρυιὴ πέλει ἡμέρα, ἄλλοτε μήτηρ.

Ipsa dies quandoque parens, quandoque noverca est.

Proinde Plinius se dubitare dicit, utrùm natura sæpius noverca sit, an mater, ut quæ tot venena, tot item remedia progignat. Vide Chiliades Erasmi. Nemo est, qui semper in tranquillitatis portu naviget. Quotusquisque est hominum, quos non teneat aliud atque aliud, tanquam in panegyri malorum, infortunium? Ut sapienter Solon protulerit, *Si in unum locum cuncti mala sua contulissent, futurum, ut propria deportare domum, quàm ex communi miseriarum acervo portionem suam ferre mallent,* Ut ait Valerius lib. 7. cap. 2.

Superlata, &c. Priscianus superlativas sententias vocat; ut,

Fama malum, quo non aliud velocius ullum,
Mobilitate viget, &c.

Infirmius nihil, &c. Versus Homeri est;

Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο.

Quem Erasmus in proverbio, *Homo bulla est,* ita transtulit, *Nil homine enutrit tellus infirmius alma.* Homo bulla. Catanæus, *Debilius nil terra facit mortalibus ipsis.* Glaucus, Iliad. 7. verè loquitur in hanc sententiam, Tale genus est hominum, quale foliorum, &c.

Indignum Theognidi, &c. Nomen est poëtæ Græci, cujus (ut Tertullianus aït) sæpe meminit in legibus Plato. Et Erasmus in proverbio. *Optimum non nasci;* carmen hoc ejus citat,

Ἀρχὴν μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον.

Idem proverbiali figurâ dixit,

Οὔτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδα φύεται, οὐδ' ὑάκινθος.

Qui vitam in miseria &c. Hoc argumentum & styli, & ingenii exercendi causâ tractari solet. Non ut paupertati (quæ juxta proverbium, sapientiam sortita est) suspendio sit arbor deligenda, aut desiliendum à quinq; scopulis vel rupibus in undam. Verius est, quod S.Chrysost.in Epist.ad Heb. scriptum reliquit, *Paupertas est manuductrix in via quæ ducit ad cœlum: sed hoc malum inflixit humanis mentibus, ut honori sit pecunia, & nemo nisi dives, honore dignus habeatur,* ut aït S.Ambr. 2.Offic. cap.21.

Nequit exerceri ad virtutem, &c. Etenim,ut Juvenal. Satyr.3. inquit,

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi———

Et Satyr. 7.

———*Neque enim cantare sub antro*
Pierio, thyrsúmve potest contingere sana
Paupertas. *Paupertas, atque æris inops, quo nocte diéque*
Corpus eget.———

Quippe, ut Aristoteles 1. Ethic inquit, *Fieri non potest, aut non facilè fit, ut is agat res præclaras, cui facultates desunt.* Multa namque per amicos, per divitias, per civilem potentiam,tanquam per instrumenta aguntur. Et in decimo,scribit sapientem & justum rebus his indigere, quæ necessariæ sunt ad vitam. Idem (ut Laërtius Diogenes scribit lib. de Vita Philosophorum quinto) dixit, Virtutem ad beatam vitam sibi minimè sufficere, quippe corporis bonis, exterioribúsque indigere.

Im-

Improbissima faciet, &c. Unde Horat. Odarum lib. 3. Oda. 24.

Magnum pauperies opprobrium, jubet
Quidvis & facere & pati,
Virtutisque viam deserit arduæ.

Mantuanus in Bucolicis.

Pauperies inimica bonis est moribus: omne
Labitur in vitium: culpæ scelerúmque ministra est:

Pecunia corrumpetur, &c. Sed hæc sunt exercitii gratiâ dicta, cùm è contrario divitiæ malorum sint irritamenta, stimulos majores subdant, atque fenestram aperiant criminibus, ut præstiterit honestâ paupertate laborare, quàm injustis divitiis affluere. Hinc Menander,

Καλῶς πένεσθαι μᾶλλον ἢ πλυτεῖν κακῶς.

Id est, *Honestius est pauperem esse, quàm injustè divitem.*

Duo sunt (inquit in novis Rhetoricis Cicero) quæ possunt ad turpe compendium permovere; inopia & avaritia. Unde fit, ut legati atq; causidici pecuniis sæpe corrupti causam deteriorem foveant ac tueantur. Ergò lex erat apud Corinthios, Nè legatione fungentes acciperent munera. Et lege Corneliâ cautum, Nè quis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret, ut aït Pomponius Lætus. Inter cætera fuit objectum Æschini, quòd munera legatus acceperit, ut aït Quintilianus lib. 4. ca. 4. Et Demosthenes ipse acceptâ pecuniâ, contra Milesios loqui noluit, anginam se pati dicens. Vide Gell. lib. 11. cap. 9. & Erasmum in proverbiis Porrò nihil est tam sanctum quod non violari; nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniâ possit. Unde Philippus Macedonum rex, an præsidium tam esset difficile accessu rogavit, ut asinus auro onustus accedere non posset.

Non tamen id juris, &c. In repub. divites plus & honoris

honoris & autoritatis habent, quàm pauperes: dat enim census honores, pauper ubique jacet. Quippe quemadmodum timiditatem atq; contemptum paupertas adfert, sic opulentia παρρησίαν, hoc est, loquendi confidentiam adducit, & ornamentum populare. Vulgus divitum dulci, ut aït Horatius, fortunâ ebrium, hoc putat suis divitiis deberi, ut quicquid dixerit, id protinus quasi Apollinis oraculum omnes suspiciant, & approbent, ut aït Erasmus in proverbio,

Ἀργύρου κρῆναι λαλῶσιν.

Arnæus, &c. Homer. Odyss. 12. loquitur in hanc sententiam: Prodit pauper publicus, qui per urbem Ithacam mendicabat, cujus erat insigne, vacuum continuò ventrem cibo potóque explere; vis alia ei nulla, seu virtus. Aspectu fuerit procerus, cui nomen Arnæo ex ipsa genesi mater indidit. Juniores verò cuncti Irum vocabant, quoniam si quis vellet, nuntium ferebat more Iridis. Ad id respiciens Ovid. in Ibin. inquit.

Qualis erat nec non fortuna binominis Iri.

Paupertatis sensit mala, &c. Ulysses mendicus visus multa patiebatur, contumeliis affectus à Melanthio, qui calce quoque eum percussit. Antinous scabello petiit, Odyss. 17. Et cùm proci cibis vinóque essent obruti, in Ulyssem debacchati sunt. Etenim Minerva, ut Ulyssis animum adhuc magis injuriis exerceret, procos ab injuria non permisit abstinere. Unde Ctesippus pedem bubulum è canistro corripiens jecit in Ulyssem, ut habetur Odyss. 20.

Paupertas nobilem alioquin reddit inglorium, unde illud Horat. Sero lib. 2. Satyr. 5. Et genus & virtus, nisi cum re, vilior alga est.

Paupertatem nobilitate, &c. Extat & Menandri senarius, Πενία δ' ἄτιμον καὶ τὸν εὐγενῆ ποιεῖ, id est, *Paupertas autem inhonoratum & nobilem facit.* Vel *Clarum reddit paupertas inglorium*, id est, claro loco natos, obscuros atque contemptos facit, Illustre genus sine divitiis magis deprimitur, quàm exaltatur.

Exemplum

Exemplum sit sententiæ desumptum ex Prisciano.

ARGUMENTUM.

Non oportet per totam noctem dormire virum multis consulentem.

Laudabis igitur eum qui dixit, breviter. Deinde simplici expositione explicabis sententiam: ut, Non decet virum in summa potestate multis præsidentem, ab occasu solis usque ad ortum opprimi somno, aut veterno torpescere.

Debet enim præses semper vigilare, & subditorum suscipere curam, quam somnus aufert, & officii reddit immemorem. *A causa.*

Contrarium est enim rex & privatus, & somnus & vigiliæ. Sicuti ergò molestum non est, si privatus homo per totam dormiat noctem: sic intolerabile, si rex non vigilet, consulátque sibi parentium saluti. *A contrario*

Quemadmodum navium gubernatores, si cæteri dormiant, soli pro communi vigilant salute: sic oportet imperatores pro suis esse solicitos. *A comparatione.*

Hector noctu vigilans, & reipub. providens, speculatorem ad naves Græcorum mittebat Dolonem. Scipionis vigilantia Syphacis dormitantis castra expugnavit. Livius lib. 10. belli Punici. *Ab exemplo.*

Quod Salustius quoque comprobat, dicens, *Multi mortales dediti ventri atque somno, indocti, incultique vitam, sicuti peregrinantes, transigunt.*

Hæc habet exhortationem plerumque: ut, Oportet & nos necessarias res suscipientes, summâ curâ vigiliisque eis consulere, quibus præfecti sumus. *Conclusio.*

Aliud exemplum meum.

ARGUMENTUM.

Eſt melius tumido mergatur ut æquore Cyrnus,
Quàm levium ſtudiis ſollicitetur opum.

Exordium à laude.

QUæ ſapienter dicta mores expoliunt, & ingenia formant, laudem ſuam merentur: quale carmen illius, qui longè melius eſſe confirmabat, fluctibus obrui, quàm, honeſtâ paupertate rejectâ, divitiis congerendis jugiter inſudare.

Ab expoſitione.

Quæ ſibi quid velint conſideremus. Vitam pauperis cum honeſtate conjunctam longè præſtantiorem innuit eſſe, quàm quæ perpetuâ contrahendarum opum libidine divexatur: imò longè conſultius in mare præcipitem dari, quàm perverſis opum coacervandarum ſtudiis diſtorqueri.

A cauſa.

Longè enim melius eſt parum cum timore Domini, quàm theſauri magni, & inſatiabiles. Et quid in ſe mali habet paupertas ſacra? quid non potiùs boni? Hæc à Deo profecta, manuductrix quædam eſt in via quæ ducit ad cœlum, unctio athletica, exercitatio quædam magna & admirabilis, portus tranquillus. Et nihil opulentius eo, qui paupertatem ſponte diligit, & alacritate ſuſcipit, ut aït Joann. Chryſoſtomus ſerm. 18. ſuper epiſtolam ad Hebræos. Divitiis igitur paupertas anteponenda, quæ ſecuritatis aſylum eſt, vitiorum expultrix, & ingenii repertrix; ut Græci rectè dixerint, Πενία τὴν σοφίαν ἔλαχεν, id eſt, *Paupertas ſapientiam adinvenit*, Cicero 5. Tuſc. Dies me deficiet, ſi velim paupertatis cauſam defendere. Aperta res eſt, & quotidie nos ipſa natura admonet quàm paucis, quàm parvis rebus egeat, quàm vilibus. Quid igitur prodeſt divitiarum gloria fluxa & fragilis? Felices pauperes, ſi ſua bona nôrint.

Quantum

Quantum hominibus divitiæ incommodent, vel cæco manifestum est. Plenæ sunt curarum atque solicitudinum. *A contrario*

Juvenal. Satyr. X.

Pauca licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium contúmque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.
Et,——— *nulla aconita bibuntur*
Fictilibus: tunc illa time, cùm pocula sumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.

Præterea stultitiam patiuntur opes, tollit amicos opulentia. Satietas (ut proverbio dicunt) ferocitatē parit. Divitiæ superbos ac insolentes reddunt, vim inferunt, libidini fomenta subministrant, largitionibus jura subvertunt, tyrannidem augent ac tutantur. Breviter, vitiis omnibus fenestram aperiunt.

Nullum crimen abest, facinúsque libidinis, ex quo
*Paupertas Romana perit: hinc fluxit ad * istos*
Et Sybaris colles; hinc & Rhodos & Miletos.
Atque coronatum & petulans madidúmque Tarentum.
Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu
Divitiæ molles, ut aït Juvenal. Satyr. 6.

** Romanos colles.*

Contrà, paupertas est tuta securitatis mater, omnis virtutis atque sapientiæ productrix, omnium civitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim apud Græcos in Aristide, justa; in Platone benigna; in Epaminonda, strenua; in Socrate, sapiens; in Homero diserta. Eadémque paupertas populo Rom. imperium à primordio fundavit, próque eo Diis immortalibus simpulo & catino sacrificabant, ut aït Apuleius Orat. 1. August. super Psalm. 76. *Omnis philosophiæ magistra nobis est inopia.*

A simili. Quemadmodum vinum (ut in proverbio dicitur) senem vel nolentem saltare compellit; ità nihil tam ineptum, nihil tam à virtutibus omnibus alienum est, ad quod non incitet atque pelliciat divitiarum affluentia atq; luxus. Et quemadmodum divitiarum frons hilaris multis intus amaritudinibus est referta; sic paupertatis horridior aspectus, solidis & certis bonis abundat, ut aït Valerius Maximus. Et quemadmodum Campana luxuria invictum armis Amnibalem illecebris suis complexa, vincendum Romano militi tribuit: ità Romanæ paupertatis frugalitas peperit victoriam. Arcesilaus paupertatem comparabat Ithacæ. patriæ Ulyssis, quod juxta Homerum, aspera quidem esset, sed bona κυροτροφ⊙, id est, juvenum altrix, dum eos consuefacit frugaliter & continenter vivere, & ad omnem virtutis functionem exercet eos.

Ab exemplo. Respice divitem illum in Evangelio, qui pretiosis quotidie vestibus induebatur, splendidéque vivens, genio indulgebat, Cui quid aliud perniciem attulit, quàm divitiæ? Et quid aliud perdito illi filio peccandi præbuit occasionem? Quid Judæ Christum prodendi, nisi vis pecuniæ, atque iniquitatis Mammona?

Hinc ille Eutrapelus cuicunque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim jam
Cum pulcris tunicis sumet nova consilia & spes:
Dormiet in lucem, scorto postponet honestum
Officium: ut aït Horat. 1. Epist.

Rectè Crates ille Thebanus, qui cùm ad philosophandum Athenas proficisceretur, magnum auri pondus in mare projecit; inquiens, Se non posse virtutes & divitias simul possidere. Hinc *Moses natu grandior noluit vocari filius filiæ Pharaonis, potiùs eligens paupertatem pati, & simul affici malis cum populo Dei, quàm temporariis peccati commodis frui:*

majores

majores arbitratus divitias probrum Christi, quàm Ægyptiorum thesauros. Heb. 11.

Sapientes in Epistola Seneca, *Aude*, inquit, *hospes, contemnere opes, & te quoque dignum Finge Deo. Non alius Deo dignus est, quàm qui opes contempserit.* Et in Evangelio Christus ipse testatur, Camelum faciliùs transire per foramen acûs, quàm divitem intrare in regnum cœlorum. Proinde S. Bernardus in Sermone de omnibus Sanctis, *Vis*, inquit, *obtinere cœlum? paupertatis utilitatem complectere: Regnum cœlorum est pauperum: beatus qui post illa non abiit, quæ possessa onerant, amissa cruciant.*

A testimonio epilogus.

Quapropter cùm paupertas multorum causa sit bonorum, divitiæ autem complurium fons & origo malorum; quid aliud restabit, quàm ut illam laudibus evehendo amplectamur; has autem elevando flocci faciamus?

Aliud sententiæ exemplum.

ARGUMENTUM.

Κοιμώμενος οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος.

Hoc est,

Nemo dormiens ullâ re dignus.

DIvinis ingenii frugibus abundans Plato, eò usq; fuit in eloquentia progressus, ut si ipse Jupiter cœlo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facundiâ fuisset usurus. Tantam enim vim tantámq; copiam undique collegerat, ut invicem per totum terrarum orbem dispergi atque dilatari possit, ut aït Valerius lib. 8. cap. 7. Multa autem præclara protulit è quibus illud, quod in legibus scriptum reliquit, *Nemo dormiens ullâ re dignus.*

Exordium à laude.

Quo somnolentos reprehendebat, & ad virtutis fructum

Ab expositione.

fructum nunquam perventuros affirmabat eos, qui non per ſtudia atque labores dextrum illum virtutis arduum & difficilem callem ingreſſi fuiſſent, ſed in lato atque molli voluptatis hærentes, vitam deſidioſam exegiſſent.

A cauſa. Etenim ὁ φεύγων μύλην, ἄλφιτα φεύγει. *Qui fugit molam, fugit farinam*. Qui refugit induſtriam, non fruetur emolumentis. Nullus tibi continget honor, niſi tuam adjunxeris induſtriam. Bonarum literarum ſtudia ſequitur gloria; ignaviam autem contemptus & inopia. Cùm igitur quæ pulcra ſunt, difficilia ſint; qui nucleum (ut aïunt) eſſe vult, nucem frangat oportet.

A contrario. Optimum aïunt opſonium ſenectuti laborem eſſe: Laborandum enim eſt in juventa, quò ſenectuti ſuppetat commodiùs vivendi facultas. Porrò non iniquè comparatum eſt, ut deſides & veternoſi juvenes in ſummam ignominiam atque paupertatem incurrant; honeſtis autem ſtudiis intenti, & induſtrii, conſequantur autoritatem, gloriam, atque divitias. Hæc virtutis ſunt præmia, illa deteſtabilis ignaviæ ſtipendia.

A ſimili. Quemadmodum qui in certaminibus Olympicis non pugnâſſent fortiter, nullis afficiebantur honoribus; Et agricolæ otio torpentes, & arva relinquentes inculta, nihil præter zizania conſequuntur: Ità deſides adoleſcentes ad gloriam nullam evecti, bonis omnibus deſtituuntur. Etenim ſi quis apes, quod ſint aculeatæ, nolit perpeti; is nec melle quidem, quod optat, frueretur.

Ab exemplo. Ariſtotelem conſidera, qui, ſi torpuiſſet otio, ad excelſum illud eruditionis & honoris culmen non fuiſſet evectus. *Cleanthes.* Contemplare Phanii filium Cleanthen, qui ſummâ preſſus inopiâ, noctu hauſit in hortis aquam, ut interdiu ſtudiis liberalibus operam impenderet. Unde φρεάντλης appellatus, hoc eſt, puteos

teos exhauriens, secundùm Diogenem Laërtium l. 7. Item Euclidem respice: qui summo literarum amore flagrans, nullos subterfugiebat labores, imò grave periculum subibat, ut tempore nocturno Socratem audiret. Vide Gel. lib. 6. cap. 10. *Euclides.*

Sapienter Græci dicunt, Θεοὶ τ' ἀγαθὰ πόνοις πωλοῦνται, id est, *Dii sua munera laboribus vendunt*: quo docent, sudore perveniendum esse ad gloriam. *A testimonio.*

Quisquis enim duros casus virtutis amore
Hauserit, ille sibi laudémque decúsque parabit.
At qui desidiam luxúmque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incautâ mente labores,
Turpis inópsque simul miserabile transiget ævum.

Epilogus. Rectè igitur Plato censuit, Nulla munera desidiosis deberi; gloriam autem atque virtutis præmia studiosis esse parata.

Aliud sententiæ exemplum.

ARGUMENTUM.

Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere.

Tiberius Cæsar meritâ laude celebrandus esset, si quàm bene cœpit vitam, benè transigisset. Qui, Diogene grammatico, ac Theodoro Gadareo rhetore præceptoribus usus, in doctum virum evasit. Unde principatûs sui initio miram prudentiam præ se ferebat. Et proculdubio feliciter regnâsset, si non eum vivendi licentia, nec (quæ hominum teterrima pestis est) voluptas transversum egisset. Ad quem scopulum priusquam fecisset naufragium, principe dignissimam protulit sententiam, *Exordium à laude.*

Quâ monuit pecunias à subditis ità exigendas esse, ut relinquatur sors, unde res possit crescere. Damnat *Ab expositione & à causa.*

nat δημοβόρυς, qui purpurati omnia convertunt in fiscum suum, & quocunque se conferunt, abradunt ità, atque spoliant, ut cum carne pellem detractam dicas.

Expilator homicida est. Necare is dicitur qui alimenta aufert.

Etenim boni pastores ità tondent, ut lana detonsa poscit renasci: at qui deglubunt, nihil reliqui faciunt. Quos expilatores crudelissimos non injuriâ homicidas vocare possis, juxta illud Ecclesiast. 34. *Panis egentium, vita pauperis est: qui defraudat illum, homo sanguinis est. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occîdit proximum suum.*

Boni enim principis interest, quàm locupletissimos habere subditos.

A contrario

Pauperibus omnes facultates eripere, facinus est omnium teterrimum: ac subditorum fortunas augere, præclarissimum. Unde Artaxerxes, Xerxis filius, solitus fuit dicere, Regalius esse addere, quàm adimere: Sentiens principe dignius, honorem & opes eorum, quibus imperat, exaugere, quàm minuere. Et Ptolomeus Lagi filius, Regalius esse dicebat ditare, quàm divitem esse.

A simili.

Ut arbores frugiferæ, quarum radices evulserunt agricolæ, nullos poterunt ampliùs producere fructus; sic crescere non possunt populi, qui divitum pascua vocantur, quorum oppressorum facultates tyranni funditus exhauserunt atque abstulerunt.

Ab exemplo.

Exemplo sint miserabiles Christianorum populi, quos in suam potestatem redegit Turca, quos expilat, & funestat ità, ut omnis recuperandarum virium spes sit ablata: Et Locrensium opes sic attriverat olim Qu. Plemminius, ut de omnibus eorum facultatibus penè actum fuisset, nisi immaniter afflictis Romana succurrisset justitia.

A testimonio.

Eandem Tiberii sententiam aliis verbis Alexander ille Macedonum rex, cognomento Magnus, proferens inquit, Κήπωρον μισῶ τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα, hoc est, *Olitorem odi, qui radicitus excîdit herbas, ac arbores ab ima stirpe revellit.* Quia

tyrannidis

tyrannidis arguit eos, qui longè plus vectigalium, quàm subditorum fortunæ queant ferre, solent à civitatibus inclementer extorquere: quam impiam rapiendi cupiditatem Diogenes appellat omnium malorum arcem.

Meritis igitur laudibus, dignam principe Tiberii sententiam celebrandam esse confirmabunt, qui perpenderint, iniquissimas actiones esse, quibus ità plebis vires exhauriuntur, ut ad se redire non possint. *Epilogus.*

Aliud sententiæ tractatæ exemplum.

ARGUMENTUM.

E squilla non nascitur rosa, nec hyacinthus.

TAnta semper fuit Theognidis & doctrina, & autoritas, ut ejus scripta velut oraculi vicem obtinuerint apud omnes, cùm nihil protulerit, nisi quod splendidissimum ac verissimum esset. *Ab autoris laude.*

Ejus imprimis sententia præclara circumfertur, quâ prudenter edocuit, è squilla rosam non enasci, è tribulis ficum, è sentibus uvam, ab ancillis filios liberos, ex improbis parentibus probos filios, è præceptoribus indoctis eruditos discipulos non productum iri. *Ab explicatione.*

Etenim quod in se nihil prorsum habet nisi sordidum ac ignominiosum, nihil dignitatis vel honestatis proferre potest. Quippe κακοῦ κόρακος κακὸν ὠόν. *Mali corvi malum ovum.* *A causa.*

Constat ab herbis salubribus salubria germina, ab arboribus bonis bonos fructus expectari. Item à virtute præditis majoribus, honestam sobolem: at nunquam ex arboribus malis bonos fructus, & nunquam *A contrario.*

ex

ex malo patre (juxta proverbium) bonum filium procreari.

Ut aquam ex pumice frustrà postulaveris, & ficus è zizaniis: ità probos à vitiosis parentibus liberos incassum expectaveris. Quippe ut nihil aridius pumice, nihilque ad fructus meliores producendos ineptius zizaniis; ità malitiosi parentes minùs idonei sunt ad conferendum liberis virtutem, quâ carent ipsi.

——— ——— Serpente ciconia pullos
Nutrit, & inventâ per devia rura lacertâ;
Illi eadem sumptis quærunt alimonia pennis;
Ut aït Juvenalis, Sat. 14.

Ab exemplo. Tarquinii Livius dec. 1. lib. 1.

Respice Lucium Tarquinium Lucumonem, qui urbe Tarquiniis profugus, Romam petiit, ubi pecuniis dignitatem, & industriâ sceleratâ regis Anci familiaritatem consecutus erat: à quo tutor liberis relictus, regnum iniquis rationibus intercepit, omnes finitimos miseris modis afflixit, & potentes duodecim Tusciæ populos innumeris cladibus attrivit. Cujus pessimi regis pessimus filius erat, ut moribus Superbi cognomen meruerit: qui Servium Tullum socerum suum in curiam properantem, gradibus dejecit, ac domum refugientem interfecit: mox regnum, patris exemplum imitatus, scelestè occupavit. Hujus item filius, Sextus Tarquinius, ut corpore patrem iniquum, ità pectore vitiis omnibus corruptissimo, retulit. qui Gabios prodidit, & jure propinquitatis in Collatini domum receptus, in cubiculum Lucretiæ irrupit, ac pudicitiam expugnavit. Breviter Tarquiniorum progenies per malitiam à majoribus velut per manus traditam, eò processit, ut profligata fuerit, & veluti aurum (quod aiunt) Tolosanum funditus interierit. De qua re vide Augustinum

num lib. 3. de Civitate, cap. 10. Quibus rationibus commotus Euripides aït,

Φεῦ φεῦ, παλαιὸς αἶνος ὡς καλῶς ἔχει,
'ΟΥΚ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός. *A testimonio.*

Id est,

Heus Heus, ut illud dictitant rectè, probum
Patre ab improbo non posse nasci filium !

Et Horatius 4. Odarum 4.

Fortes creantur fortibus & bonis :
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus ; nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Bono igitur jure laudandus est Theognis, qui protulit eam sententiam, quâ ut nihil elegantius, ità nihil verius queat inveniri. *Epilogus.*

CAP. V.

De destructione, sive Subversione, Græcè ἀνασκευή.

DEstructio vel subversio, est propositæ alicujus rei reprehensio. Subvertenda verò neque manifesta valdè, neque prorsus incredibilia, sed ea quæ velut mediæ sunt conditionis.

Oportet autem, cùm subvertere aliquid voles, primùm eos reprehendere, qui dixerunt : deinde subjicere rei expositionem : postea ipsam subvertere capitibus hisce ;

Destructio. Subversio enim non tantùm in fabulosis & carmine traditis fieri potest, verumetiam in ipsis annalium monumentis. Quintil. lib. 2. cap. 4.

Obscuro,	*Inconsequenti,*
Incredibili,	*Indecoro,*
Impossibili,	*Inutili.*

Hoc

Hoc autem praeexercitamentum omnem propemodum artis vim in se complectitur. Exemplis argumentum erit, non esse verisimilia, quae de Daphne dicuntur à poëtis.

Exordium à reprehensione. *Poetarum coarguere ineptiam, absurdum mihi videtur, cum vel ipsi fidem sibi detrahant his maximè, praeter alia, quae de diis imprudenter fabulantur. Prorsus enim supervacuum videtur, poëtarum ullam nos habere rationem, qui deorum, quorum curâ omnia gubernantur, nullam ipsi habeant curam. Et grave quidem videretur, quisquis ab ipsis deorum in fabulam missus esset: Apollinem verò, quem artis suae ducem videri volunt, impudentiae materiam esse, quis erit, qui aequo animo perpeti possit? Libet ergò audire, qualia de Apolline & Daphne confingant.*

Ab expositione. *Daphne inquiunt, ex Terra Ladonéque fluvio procreata est. Hanc ob egregiam speciem eximiámque oris decorem, Phoebus adamavit; cupiénsque deus restinguere desiderium suum, aspernantem fugientémque secutus est, sed comprehendere nequit. Verùm terra mater, assumptâ filiâ, florem, eo quo puella nomine, pro ipsa exhibuit ipsam verò in arbustum vertit, cujus rami propter desiderium puellae in coronam Pythio tripodi dicati sunt: flos verò in mercedem cessit divinationis. Hujusmodi quidem sunt, quae illi fabulantur, quae quàm sit in promptu confutare, hinc facilè liquebit. Daphne ex Ladone & Terra procreata est. Quis, oro, tam demens, ut ex his quenquam nasci posse credat? Ipsa homo fuit, illi autem diversam, & suam uterque habebant naturam. Quomodo verò Ladon Terrae conjunctus est? an quòd aquis ipsam inundat? Quin omnes ergò fluvii terrae mariti dicantur, cùm nullus ipsam non aquis suis eriget? Quod si ex fluvio homo nata est, quidni ex homine fluvium quoque nasci posse credimus? Qui minus enim tales ex filiis poterunt gigni, quàm ex qualibus ipsi prodierunt? jam quo pacto nuptias fluvii terraeque nominant? Sentientium enim conjugium est, Terra autem, fluviúsque sensus sunt prorsus expertes.*

Ab obscuro & non probabili.

tes. Ipsa verò Daphne utrùm paternum secuta genus; inter fluvios numeranda est, an pater filiæ homo putandus?

Verùm Esto, concedatur poëtis natam Daphnen ex Terra & Ladone. Nata ergò puella apud utrum educata est? Ut demus enim nasci ità potuisse: ut educaretur fieri tamen non potuit. Ubi enim versata est puella? Herculè apud eum qui genuit. Ecquis ergò hominum vitam in fluvio ducit? Obliviscetur enim naturæ suæ pater, citiùsque submerget fluctibus, quàm alet. Verùm sub terra apud matrem habitavit. Latebat ergò, nulliùsque aspectui in occulto posita patebat: cujus autem latebat decor, nullius animum movere desiderio potuit. *A difficili.*

Vis & hoc assentiamur poëtis? Quomòdo tandem amavit deus, & impotenti affectu à natura sua degeneravit? Amor omnium rerum, quæ humanas solicitant mentes, est pessima. Impium autem videtur, gravissima naturæ nostræ diis quoque attribuere. Nam si omni ex parte nostris teneantur incommodis, quâ in re mortalibus præstabunt? nihil autem malorum esse quod non experiantur, certum erit, si amore, quod omnium pessimum est, torqueantur. Sed neque divina natura hanc ægritudinem capit, neque credibile est Phœbum adamâsse. *Ab indecoro.* *Amor rès pessima.*

Insequens verò puellam Phœbus quomodo ab ea victus est cursu? deus ab homine? viri enim mulieribus præstant, & deum fœmina superavit? Et quæ reliquis hominibus par esse non potest, ei Deus cessisse creditur? Quamobrem autem fugientem puellam mater accepit? An quia malas nuptias putavit? Quomodo ergò ipsa facta est mater? An verò bonas credidit? Cur ergò id bonum filiæ invidit? Aut ergò mater non fuit, aut malam fuisse matrem constabit. *Ab inconsequenti.*

Quid ità verò Terra secum suis ipsa operibus dissensit, offenditque Phœbum, filiam auferens, rursùmque redditâ ejusdem nominis arbore ipsum oblectans? Non debebat gratificari illi, si offendere ipsum volebat. Quare *Ab inutili*

re demum arbore illâ tripodas coronavit? Arbor enim voluptatis fuit merces, divinatio verò virtutis est indicium. Quomodo ergò Deus conjunxit ea quæ naturâ repugnant? Cur mortalis quidem amica, immortalis verò amator?

Peroratio. *Sed finis sit: neque enim plura de poëtis dicam, nè ipsorum ineptiam longiùs insectando, in eandem, quam in illis reprehendo, vanitatem videar incidisse.*

SCHOLIA.

Destructio, &c. Quam alii nuncupant improbationem, alii confutationem, Quintilianus lib. 3. cap. 4. vocat opus destruendi. Idem lib. 5. cap. 13. refutationem, Græci ἀνασκευὴν, quibus σκευάζειν est condere, componere, struere, ἀνασκευάζειν destruere, labefactare.

Subvertenda verò, &c. Hoc est, oportet refutationes de illis rebus fieri, quæ ancipitem adhibent opinionem, ut aït Priscianus. Non enim, quæ planissimè falsa sunt vel vera, refutanda sunt: quales sunt Æsopicæ fabulæ, vel historiæ indubitabiles. Ut si volueris refutare, bruta animalia atq; bestias more hominum aliquando fuisse locutas: Vel anno præterito flammis absumptam Hadamariam.

Mediæ conditionis, &c. Hoc est, quæ medium servant ordinem, de quibus in utramque partem oratio poterit institui. Ut si confutes, Antipodas esse: Arionem delphino vectum: Annibalis exercitum humanas carnes edisse.

Obscuro, &c. Ab incerto Priscianus aït: Ut, Incertum est tempus, quo vixerit Narcissus. Non manifestum est, quot annulos post cladem Cannensem Annibal Carthaginem miserit Non constat ubi cervi abjiciant cornua.

Incredibili, &c. Ut, Incredibile est Arionem malis affe-

affectum voluisse canere. Supra fidem est, Daphnen à flumine Ladone procreätam, aut Nioben in saxa conversam.

Impossibili, &c. Ut, Impossibile erat Arionem à delphino servari. Impossibile erat Stentora quinquaginta alios sermone æquâsse, sonitúque.

Non cohærente, &c. Ab inconsequente secundùm Priscianum. Quod & contrarium appellat: Ut, Contrarium erat voluisse perdere libertatem eum, qui eam servâsset.

Indecorum, &c. Hoc est, ab indecente. Ut, Indecens erat Apollinem, cùm sit deus, libidinosam voluisse virgini vim inferre. Non decuisse imperatoriam Scipionis dignitatem pulcherrimis (quas expugnatâ novâ Carthagine cepit) virginibus stuprum inferre: honestius erat injuriæ muliebri obnoxias, intactas custodire.

Inutili, &c. Hunc locum Priscianus ab incommodo vocat, cùm dicimus rem ineptissimam esse, quæ nulli vel usui vel honori futura sit: ut, Otia sunt abroganda, unde nulla commoditas, vel laus vera promanat.

Artis vim, &c. Etenim instrumentis omnibus rhetoricis opus habet, cùm tota spes vincendi, ratióque persuadendi posita sit in confirmatione atque confutatione. Nam si adjumenta nostra exposuerimus, contraria autem dissolverimus, absolutè nimirum munus oratorium confecerimus, ut aït Cicero.

Coarguere ineptiam, &c. Duplicem hujus declamationis formulam nobis proponit. Prioris est sententia, Absurdum esset, ineptias poëtarum reprehendere, aut vatibus contradicere, nisi ipsi in causa essent, falsáque confingendo nos adversùm se concitarent. Alterius, Stultum esset poëtis parcere, cum ipsi diis immortalibus non parcant, sed in deos omnes,

maximéque artis suæ poëticæ præsidem Apollinem debacchentur.

Apollinem, &c. Hiç Musarum princeps & dux est. Unde μουσηγέτην appellant, autore Macrobio lib. 1. de Somn. Scip. cap. 3. Idem 1. Saturn. cap. 7. vocatum aït ἀπὸ τοῦ βάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id est, à jactu radiorum. Eundem Phœbum, ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βίᾳ, quòd vi feratur. Tortellius derivat à lumine vel nitore, ἀπὸ τοῦ φωτός.

Daphne, &c. Hanc Aphthonius aït filiam esse Ladonis, qui fluvius lauris circumseptus est in Arcadia. Ovid. autem 1. Metamorph. tradit filiam Peneï, unde Peneïam ac Peneïda vocat. Est autem Penëus Thessaliæ fluvius, inter Ossam & Olympum decurrens, apud quem est locus amœnissimus, qui Tempe dicitur: Unde Virgil. aït 4. Georgic.

———Fugiens Penëia Tempe.

Ovid. 1. Metamorphos.

Est nemus Æmoniæ, prærupta quod undique claudit
Sylva, vocant Tempe, per quæ Peneüs, &c.

Fertur autem duas habuisse filias, Cyrenen & Daphnen. Vide Bocat. l. 7. c. 29. Porrò poëtæ finxerunt, Daphnen è Ladone procreätam, quòd lauri & arbores proveniant nascantúrq; de fluvialibus undis.

Item, autore Fulgentio, laurum Apollini dedicarunt, quoniam si eam dormientibus ad caput posueris, vera somnia videbunt.

Pythio, &c. Python vel Phython horrendæ magnitudinis è terra calescente post Deucalionis diluvium procreatus serpens, quem Phœbus interemit, unde Pythius est appellatus, & in honorem ejus ludi instituti Pythia dicti. Ovid. 1. Metamorph.

Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomiti serpentis nomine dictos.

Sunt qui sic dictum asserant ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι. At Macrob. 1. Satur. cap. 17. à πύθω, hoc est, σήπω, trahit,

trahit, quòd nunquam sine vi aliqua caloris efficitur putredo.

Tripodi, &c. Tripodes, à tribus pedibus dicti fuerunt, autore Servio super 4. Æneid. mensæ in Apollinis Delphici templo, quibus superpositæ Phœbades vaticinabantur, vel ex quibus responsa dabantur. Dicebatur etiam Cortina. Virg. in 6. Æneid.

——*Neque te Phœbi Cortina fefellit.*

Fuerunt autem duo summæ fidei oracula, Delphica & Pythia. Vide Erasm. in proverbio, *Ex tripode.*

Jam quo pacto, &c. Non probabile est, inquit, nuptias factas esse inter res inanimatas, cùm Hymenæus eorum sit qui sensus habeant. Præterea, cùm in dubio sit an inter fluvios filia Daphne, an Ladon pater inter homines recensendus.

Amor res pessima, &c. Unde Euripides,

——βροτοῖς ἔρωτες ὡς κακὸν μέγα·

Mortalibus amores quàm magnum malum! Qui bonis hominibus non conveniunt, nedum Apollini Deo. Rectè apud Diogenem Laërtium Zeno, *Amor est,* inquit, *concupiscentia quædam, in præstanti ingenio viros non cadens.*

Viri mulieribus præstant, &c. Ὑπερέχουσιν, viri superant, vincunt fœminas. Etenim fœminæ debiliores sunt maribus, quia frigidioris naturæ, ut de animalibus aït Aristoteles.

Refutationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Falsum esse quod Herod. l. 1. scripsit super Arione fidicine, De quo vide Gel. l. 16. c. 19. Ovid. 2. Fast. *Arion vectus à delphino.*

PRimam historiæ legem Cicero tradit esse, ut vera sit, nec admisceat aliquid falsi, quam Græci non servando, sed creditu indigna turpiter confingendo, fecerunt, ut fidem amiserint, & Græci men- *Exordium à reprehensione. Est enim lumen veritatis historia.*

mendax credatur,& Herodoti scripta vana, atq; mendaciis consuta,maximè ea, quæ super Arione prodita circumferuntur.

Ab expositione. Arion, inquit, citharœdus, grandi pecuniâ & re bonâ multâ copiosus, Corinthum ex Sicilia & Italia constituit redire. Nautas igitur Corinthios delegit, qui prædæ pecuniæque cupidi ceperunt consilium de necando Arione. Hic, pernicie intellectâ, pecuniam insidiatores haberent, vitam darent, oravit. Atqui nautæ imperârunt ut jam statim coràm desiliret præceps in mare. Homo ibi territus, spe omni vitæ perditâ, id unum rogavit,ut priusquam mortem oppeteret, induere permitterent sua sibi vestimenta, & fides capere & canere carmen casûs illius sibi consolabile. Quod oraverat, impetrat; atque ibi mox de more cinctus, amictus, ornatus, stánsque in summæ puppis foro, carmen, quod ὄρθιον dicunt, voce sublatissimâ cantavit. Ad quod delphinum inter undas adnavisse, dorso super fluctus edito Arionem vectavisse, incolumique eum corpore cum cithara atque vestimentis illæsis, Tænarum in terram Laconicam devexisse confirmat Herodotus.

Ab obscuro. Ecquis asserat conspicuum atque planum esse, Arionem in mare præcipitatum fidibus cecinisse, ipsum fluctibus non obrutum, nec citharam humoris impatientem aspergine marinâ corruptam,neque vestes à porcellis absorptas,sed omnia integra ipsúmque citharœdum salvum evasisse beneficio marinæ belluæ?

Ab incredibili. Ab Arione fidicine magnam pecuniæ vim collectam admitto, licèt idipsum multis difficillimum creditu; cùm, juxta Proverbium, *Bonus cantor, Bonus cupediarius, promúsque magis quàm condus.* At quis oro, tam demens, ut persuasum habeat fidicinem in tanta calamitate, & in tantis vitæ periculis constitutum se ornare & canere potuisse? Porrò quem-

quemadmodum nemini fidem feceris, Priamum in filiorum funeribus plausisse,& Nioben in tanto natorum luctu saltavisse: sic nemo crediderit, Hominem in extrema necessitate, capitisq; periculo fidibus delectatum cecinisse carmen non vulgare; rebus scilicet requirentibus habitum potiùs lugubrem, aut Musam quam vocant Caricam.

Verùm esto, concedatur illum potuisse canere, & delphinum Musicâ demulsum: sed cùm sit omnium non solùm marinorum animalium velocissimus delphinus, ocyor volucre, & telo acrior, juxta Plinii sententiam, quomodo ejusdem dorso potuit Arion pendere; ubi si commoda etiam fuissent retinacula, iis tamen fidibus intentæ manus uti non potuissent? Sed esto, non sit excussus: at quomodo vortices perferre potuit, & semper æstuantis furentisque maris impetus, æquoreósque turbines atque procellas, quæ remos frangere, proras avertere, & maximas naves devorare solent, atque submergere? *Ab impossibili.*

Quid ab historico magis alienum quàm ista mendacia confingere? Quid minùs convenerit humanæ naturæ, quàm in summo rerum asperrimarum periculo canere? Quid in truculentarum belluarum ad feritatem natarum naturam minùs quadraverit, quàm eas nativâ rabie depositâ, mansuescere, placidorúmq; equorum officiis fungi, mariáque superequitantem hominem dorso portare? *Ab indecoro*

Calamitatis dolor est comes, atque luctus; prosperioris fortunæ, cantus & lætitia: sed quomodo in summum vitæ discrimen adductus Arion, lætitiæ vestimenta potuit induere, musicísque cantilenis indulgere? At idem in mare præcipitatus, quomodo emersit, quomodo marinis humoribus perfusus, & horrore perculsus, fides, quas inutiles aqua reddit, tractavit? quomodo societatis humanæ atque rationis expers delphinus, e- *A contrario*

equum domitum imitatus, citharhœdum veluti equitem vexit, & monstrator itineris in portum, quem optavit homo, deduxit;

Ab inutili. Quorsum ista tam absurda commenta, & inutilia vel auditu, vel relatu figmenta, unde nulla morum cultura, nulla item ingeniorum commoditas promanat?

Epilogus. Finem modò faciam, nè in Herodotum invectus, calumniari videar, & prolixis verborum ambagibus usus, molestiis afficiam eos, qui credulitatis vitio non laborantes, noverunt mera deliramenta esse, quæ de Arionis fabula memoriæ sunt prodita.

Aliud refutationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Vanum esse, Elpenora mutatum fuisse in porcum.

UT fabulæ poëtarum honestæ, delectandi gratiâ, vel docendi causâ conscriptæ, laudem merentur: sic absurda, quorum nullus est usus, mendacia, carbone notanda, minimèque sunt ferenda; cujus farinæ sunt ea, quæ finxerunt de Elpenore.

Circes fabulam explicat apud Xenophontē. primo memo. Socrates, Ab expositione. Quem sociorum Ulyssis unum fuisse perhibent, & à venefica Circe, Solis ac Persæ filiâ, mutatum in porcum, atque ex homine per pocula bestiam quadrupedem factum: juxtà illud Juvenal. Satyr. 15. *Cum remigibus grunnisse Elpenora porcis.*

—*Circes* (inquit Horat.) *pocula nôsti,*
Quæ si (Ulysses) *cum sociis stultus cupidúsque bibisset,*
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors,
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

Ab obscuro Quod figmentum nemo, præditus etiam Atticâ eloquentiâ, perspicuum aut planum fecerit homini rationis

tionis compoti. Obſcurior enim res eſt, quàm ut ullâ dicendi facultate queat illuſtrari; & intellectu tam difficilis, ut nè Apollo quidem (ut proverbio dicunt) intelligat.

Quis tanto credulitatis vitio laboravit, cui verum eſſe videatur hominem in porcum transformari potuiſſe, idque per fœminam, quæ, ut viris infirmior eſt, ac ineptior, ità minùs idonea ad capeſſendas atque ſibi vendicandas divinæ virtutis artes, quibus tanta miraculorum ſpectacula ſolent exhiberi, & virgulâ, ut aiunt, divinâ ſuppeditari? *Ab incredibili.*

Ecquâ ratione vel afficaciâ fieri potuit, ut humana facies in ſetoſum porci caput transformaretur, manus cum digitis in pedes biſulcos tranſirent, & breviter in animal deforme, terram ſemper ſpectans ac fodiens, converteretur homo? *Ab impoſſibili.*

Cui Deus os ſublime dedit, cœlúmque videre
Juſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus.

Non decuiſſe Circen id attentare, vel ſibi potenter arrogare, quod ſolius divinæ virtutis eſt opificium. Ad hæc indecens admodum fuiſſet, humani corporis figuram, ad Dei ſimilitudinem factam, in porcina membra convertere, naturámque ratione divinâ præditam, ſordidiſſimâ pecoris carne dehoneſtare. *Ab indecenti.*

Veneficiis potens Circe fuerit, eſto. Sed quomodo á trivenefica porrectum (quod hauſtum in ſtomachum trajici, deinde in viſceribus abſumi atque confici ſolet) poculum potuit totum Elpenoris corpus immutare? Quis unquam audivit ſumpta pocula ſecutas fuiſſe corporum tranſeuntium in alias transformationes, & non potiùs, priſtinâ membrorum figurâ permanente, ſanitatem, vel adverſam valetudinem concomitatam? *Ab incohærenti.*

Quæ malè feriatorum hominum deliramenta, cùm nihil bonæ frugis afferant, miror quid Herodotum juverit iſta confingere: Quid idem vates impulerit *Ab inutili.*

ſcriptis

scriptis suis rata facere, atque committere, ut verum perduret proverbium, Πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί, *Multa mentiuntur poëtæ*: Quibus *quidlibet audendi semper fuit æqua potestas*, ut Horatius aït.

Conclusio. Desinam plura de rebus vanissimis verba facere, ne diutiùs in iis immorato, mihi aliqua vaniloquentiæ nota possit inuri.

Aliud refutationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Quod vana sint, quæ jactant barbari de Hieronymo, ob libros ethnicorum, imprimis Ciceronis, lectos, flagris cæso.

Exordium à dicentium reprehensione. Politiorum literarum hostes Cerite, quod aïunt, cerâ digni sunt, quòd lapidem moveant omnem, ut studiosos à bonis literis retrahant. Etenim multa comminiscuntur, ut bonos in erroris tenebras secum abducant. Sed videamus quænam inter cætera, quorum infinitus est numerus, phantasmata confingant, ac immensa cavi spirent mendacia folles.

Ab expositione. Divus Hieronymus, inquiunt, cùm singulari disciplinarum studio flagrans, ethnicos scriptores, imprimis Ciceronem, lectitaret, nec prophani studii finem faceret, per somnium ad Dei tribunal raptus est: ubi accusatus, ad flagra damnatus fuit; ut documento esset, libros Ethnicorum non esse legendos.

Ab obscuro. Quod hominum è musis alienorum figmentum à veritate remotissimum, Cimmeriisque (ut aiunt) e-nebris obvolutum est. Etenim cui poterit apertum atque clarum videri, hominem mortalem, non modò somno, sed etiam carne & ossibus gravatum, in cœlos rapi, in Dei conspectum produci, atque ibi ad majestatis summæ tribunal virgis cædi, propter lectos cum judicio libros ethnicorum? A quorum studiis

ſtudiis nemo bonus unquam,nemóque pius abhorrere ſolitus,ſed potiùs omnia probare,quod bonum eſt tenere. Quomodo manifeſtum ergò fuerit, virum ſanctum vapulâſſe, quòd velut è luto gemmas, hoc eſt, quod in ethnicorum libris optimum erat, collegerit, ac indè libris ſuis plurimum conciliârit leporis atque dignitatis?

Ultra fidem eſt ſingulari ſanctimoniâ virum conſpicuum, è lectulo ſuo raptum in cœlos, ut flagris cæderetur; deinde virgis percuſſum, in terras relatum fuiſſe. Quod ſi verè contigiſſet, proculdubio ſemper à poëtarum lectionibus poſt datam tergo pœnam abſtinuiſſet. Ad id ipſum minimè feciſſe ejus ſcripta teſtantur. Sed per ſomnium fuit accuſatus per ſomnium damnatus, atque cæſus. Per ſomnium igitur res debent credi, quæ meræ verborum umbræ ſunt. *Ab incredibili.*

Quomodo carnalis homo ſuper æthera ferri, quomodo imbecillitas humana præfulgidos cœleſtis ſplendoris atq; flammarum radios perpeti, fulgurantéſque terribilis judicis vultus ſuſtinere potuit? Sed eſto, potuerit id tolerare. Quomodo autem dormiens nihilque ſentiens verbera potuit ſentire? Quomodo ſe tantâ formidine perculſum, & in pericula conjectum fuiſſe recordans, ad ethnicorum libros redire? *Ab impoſſibili.*

Omnium peſſimi ſunt homines,qui nobis fingunt, Deum illorum tortorem eſſe, quos è libris ethnicorum, quod habetur inibi ſalutare, non piget excerpere,& in utilitatem piorum memoriæ prodere: illis interim parcentem, qui ſegnes & ignavi bonas omnes diſciplinas, quæ Dei Opt. Max. ſunt munera, contemnunt, pravâque ſuâ & vivendi conſuetudine, & docendi ratione bonos offendunt, atque ſecum trahunt in perniciem. Et viro ſancto parùm convenerat autorum profanorum ſcripta legere, ſi cog- *Ab indecoro.*

si cognoverat, ea sacris literis incommodare, aut legentibus nihil utilitatis suppeditare. Esto, sint in iis nonnulla prava dogmata: magis tamen decuerit mala præterire, & aures obturare, quàm omnia ex æquo damnare.

A repugnanti.

Scripsit quidem D. Hieronymus, ob lectos Ciceronis libros se flagra passum; sed puellæ teneriori, quam à nimio poëtices studio volebat retrahere, scripsit per somnium accidisse. Quis indè, precor, colligendum juraverit, Eloquentissimos ethnicorum libros non essè legendos? Quod per somnium, quo rem actam intelligunt, pii credituri sunt; velut Græci dicunt, Ὀυδ' ὄναρ. Quo antiquo proverbio significârunt, id quod nullâ ratione, nullo tempore audeas sperare.

Sed quæ suis hisce mendaciis turpissimis commoda nobis afferunt bonarum literarum hostes? Commoda non videmus, experimur autem incommoda. Etenim dum omnes sui similes, hoc est indoctissimos cupiunt habere, talibus terriculis juventutem à literis sincerioribus avocant, ut similes habeant labra luctucas. Ità grandiores hi facti, nulli vel rebus privatis, vel publicis usui poterunt esse.

Facessant igitur elegantiorum literarum osores, ac desinant per vanissimas de D Hieronymo canfictas nugas juventutem ab ethnicorum utilissimis, & mores & ingenia formantibus scriptis deterrere.

Petrus Mosellanus copiosiùs & elegantiùs tractavit, cujus verba non piguit ascribere.

ARGUMENTUM.

SI unquam hoc dubium fuit, hoc vitii mortalium mentibus naturâ insitum esse, ut quantum quisque vel ipse jam sit assecutus, vel pòst se assequi posse

posse speret, tantum probet; & nihil, nisi quid ipse facit, rectum putet: nunc certè dubium esse desinet, posteaquam existunt, qui quoniam ipsi optimos quosque scriptores aut non legunt, aut si legunt, non intelligunt, alios quoque ab eorum lectione deterrent; & quia errorem suum veris rationibus persuadere nequeunt, muliercularum more effictas superstitiosorum exemplorum minas confingunt. Nam quis desidiosissimis istis desidiæ patronis credet propterea D. Hieronymum, ut divinarum ità humanarum literarum peritissimnm, quòd ethnicorum scripta legerit, cœlestis judicii sententiâ condemnatum, de tergo satisfecisse? Operæpretium autem est, quibus verbis bellam hanc suam, scilicet, historiam narrent, exponere. Nam si veri quid haberet res, longè aliam faciem narratio ipsa haberet. Nam qui bene natos adolescentes hac fabulâ ab honestissimarum rerum studiis abducere conantur, quanquam mendaci veritatis tectorio obducere se posse profitentur, (sophistæ enim & sunt, & appellantur) tamen infelici adeò sunt ingenio, ut cautè mentiri, & fictionem celare non possint. Sic enim aiunt: S. Hieronymus cùm singulari quadam liberalium disciplinarum omnium studio flagraret, non satis habuit philosophiam & theologiam didicisse, insuper curiositate quadam provectus, ethnicos scriptores, & imprimis Ciceronem subinde legit. Placebant enim ei pulcra verba, quibus paganus ille in suis libris frequentur est usus. Connivebat ad ad hæc aliquandiu Deus: sed cùm finem non faceret inutilis studii, per somnium ad Dei tribunal accersitus, de Ciceroniana lectione accusatur. Quid multis? Damnatus est ad flagra. Quibus multùm diùque cæsus, satis docuit, non esse legendos libros ethnicorum, præcipuè Ciceronis. Hæc est illa terrifica historia, quam ubique adversùm bonarum literarum

rarum studiosos decantant. Nam ut indocti medici uno collyrio omnium oculos sanant, ità miseri isti unum hoc habent, quo inscitiæ suæ patrocinantur. Sed nunc quantum efficiant, videamus. S. Hieronymus, inquiunt, singulari quodam liberalium artium studio flagravit. Quid ego audio? Sanctus erat Hieronymus, & tamen liberalium artium studio flagrabat? Sancti sanctè omnia & faciunt, & dicunt. Vos verò hoc nomine in jus vocatum jactatis, quòd liberales disciplinas avidiùs legendo sit sectatus. Aut ergò sanctus non erit Hieronymus & disciplinæ liberales erunt fugiendæ: aut si sanctus Hieronymus, sanctum erit & liberales artes tractare. At quis est tam impudens, ut Hieronymo sanctitatis gloriam detrahat? Nisi fortasse dicitis tum eum sanctum non fuisse, cùm prophanos autores legeret. Dicite ergò mihi ullum tempus, quo à prophanis literis in totum abhorruerit. An est aliquis liber, aliqua epistola, aliquis commentarius ejus scriptoris, in quo non prophana sacris adjunxeit? Quòd si in scribendo ad prophanos autores sæpe respexit, quantò magis in legendo idem hoc fecisse eum putabimus? Aut ergò sanctitatis opinionem, quam ille sibi summâ eruditione, summâque pietate comparavit, ei detrahetis? aut, si hoc non audetis, mendacium vestrum ipsi prodetis. Deinde si artes ab ethnicis potissimùm & inventæ, & nobis traditæ, liberales sunt, flagitium non erit eas didicisse. Vix me contineo quin hic sophistis istis insultem. Hoccine vester vos docuit Aristoteles, liberale quod sit, hoc idem & flagitium esse posse? Non virtus est liberalitas? O novum acumen! Nam cùm quod liberale appellant, hoc idem vitiosum esse dicant, nonne ex virtute faciunt vitium? Ut cùm vitium omne sit fugiendum, idem sit istis & liberale & illiberale; fugiendum pariter, & expetendum. Vide quàm bellè cohæreant;

hæreant quámque formalis sit, ut Gothi isti loquuntur, hæc narratio? Sed Philosophiâ ac Theologiâ contentus esse debebat, sicut doctor sanctus, & doctor subtilis, qui non curaverunt istas novitates. Quam tu hic philosophiam mihi somnias egregiè philosophiæ magister? Neque enim credibile est vigilare eos, qui ullam artem liberalem à philosophia separant. Miseri homines non dedicêre, philosophiam non esse dictata quædam nuper à nescio quibus, quæ postea & in scholis alii aliis velut per manus tradidêre, de inventionibus, de formalitatibus, de obligationibus, & similibus nugis; sed latiùs patere augustissimæ hujus disciplinæ fructum. Nam cùm totum philosophiæ corpus ex tribus velut primariis membris constet, sermonis facultate, naturalium rerum cognitione, & vitæ instituendæ ratione, singula hæc deinceps plurimas in se complectuntur partes. Etenim in sermone desideramus, vel ut cum rectè loquentium exemplo consentiat, id quod pollicetur grammatica; vel ut naturam cujusque rei explicet; nunc, quæ obscura sunt, definiendo; nunc, quæ multa & confusa sunt, dividendo; nunc, quid cuique vel consequens vel repugnans sit, colligendo; quam vim dialecticen vocant; vel ut propriè, distinctè, copiosè, ornatè de quavis re propositâ cum quadam audientium admiratione dicamus, quæ facultas propriè est oratorum. Sed naturæ cognitione latiùs etiam fines suos porrigit, cùm cœlum pariter, elementa, atque adeò quæ in elementis sunt omnia ambitu suo circumscribat. Vitæ verò humanæ moderatio non in hoc est tota, ut quis suos ipsius mores ad virtutis præscriptum formet: sed majus etiam quiddam præstat; nimirum ut primùm nos ipsi, vitámque nostram, deinde domûs familiæque curam, postremò civitatis ac reipub. administrationem rectâ ratione institu-

S. Thomas Aquinas. Joannes Scotus.

Philosophia omnis ex quibus constat.

instituamus. Et cum ex uno philosophiæ velut fonte innumerabiles disciplinarum humanarum rivi promanârint; & nullus scriptor, quantumvis ethnicus, tam sit inanis, ut non scriptione suâ in aliquam philosophiæ partem incurrat: quæ (malum!) insania est, eum, qui Ciceronem in omni philosophiæ parte summa cum laude versatum, diligenter legat, perinde criminari, ac si philosophiæ terminos sit egressus? Quòd si philosophiæ pars est Cicero, & qui philosophiæ student, vel vestro judicio, non solùm non flagra sed præmia merentur; quâ quæso, fronte fingitis nobis Hieronymum, cui præmium debebatur, cæsum flagris? Neque verò libet hic quicquam exprobrare vel Thomæ Aquinati, vel Joanni Scoto, quos tantopere venerari cuique per me sanè licet: illud tantùm dico, me nec sanctitatem detrahere Thomæ, nec Scoto subtilitates invidere; sed quod additis non curæ fuisse iis novitates (videlicet per novitates, Ciceronis lectionem intelligentes) agnosco Atticam istam vestram eloquentiam, & acumen miror, quòd, quæ annis supra mille sexcentis in eruditorum manibus fuerunt, ea præ nugis vestris nuper natis existimetis nova. Atque utinam vobis, quibus tantum displicent nova, nunquam novus contingat cucullus: nunquam novæ crepidæ; sed semper pannis annisque obsitis, putridi pisces & antiquata ova sint cibus.

A consulatu enim Cic. ad Christi natalem anni 16. intercessêre.

At svavius etiam est, quòd, quò probabilius esset mendacium, causam lecti Ciceronis adjungunt; Quia, inquiunt, placebant ei pulcra verba. Ecce verò alterum sermonis sophistici florem! Quod autem peccatum est, malle pulcra quàm spurca? Video quorsum tendatis: Hieronymum vestri similem optatis, hoc est, infantem. Deinde, ullúmne verbum per se est, pulcrum, an potiùs ut quodque rei vel pulcræ vel turpi inditum est, itâ vel pulcrum vel turpe

turpe habetur? Quòd pulcra sunt verba, quæ pulcras res velut vestiunt & ornant, nónne in contrarium res vobis exit, ut quod pro vobis adduxistis, hoc maximè vos oppugnet? jam, ut demus, causam hanc aliquid valere, illud quomodo consistet, quòd, quæ in aliis laudat Hieronymus, eorum culpa ipse plectatur? An non idem in Epistola ad magnum oratorem, & fatetur se profana legere, sacrísque intertexere; & qui hoc ante se fecerant, suóve etiamnum tempore facerent, eorum exempla non modò non reprehendit, verùm etiam imitanda proponit.

Nónne Lactantium hoc nomine miratur, quòd ad Cicer. eloquentiam cæteris propiùs aspiraverit? Non Basilius, summus meâ sententiâ Theologus, nepotibus suis adolescentibus, quos ad divinæ sapientiæ perfectionem erudiebat, omne genus profanorum scriptorum prudenter legendum suasit? Imò, Non Augustinus in futuro Theologo omnium penè humanarum literarum cognitionem desiderat? Nónne idem Ciceronis Hortensio (sic enim inscriptus est liber) velut duce, ad sapientiæ Deo dignæ studium primùm se pervenisse palàm testatur? Et Hieronymum lecti Ciceronis pœnas graves adeò dedisse, credi vobis adhuc postulatis? Illi laudibus attollunt industriam eorum qui ad æternæ sapientiæ templum ornandum, populi Israëlitici exemplo, peregrinas conferunt opes: vobis non satis est vos ipsos, veluti fucos quosdam, in alvearium nihil importare? insuper & aliis in hoc genere laborantibus obstrepitis, & ficti exempli horrorem apponitis? Sed quid ego horum exempla commemoro? Ipse adeò Paulus, qui Christi suo ore loquentis periculum minatur, ethnicorum poëtarum versibus in Evangelii gloriam abusus est. Quid autem, si ostendam, quod vos impudenter adeò asseveratis, hoc nè fieri quidem potuisse? Quid si hoc ex vestris ipsorum verbis convincam?

Quid si hoc vestrum Commentum ab ipso adeò Hieronymo palàm rideri alicubi comprobem? Deincépsne tale aliquid studiosis hominibus obgannire audebitis? Per somnium vobis Hieronymus accusatur, per somnium damnatur, per somnium cæditur. O novum judicium! In Areopago olim judicia noctu habebantur, sed vigilantibus reis: hic reus cùm altum adeò dormiat, ut etiam somniet, ad tribunal protrahitur, accusatur, damnatur, cæditur. Qui fieri potest, ut dormiens causam dicat? ut omni sentiendi facultate destitutus, flagrorum ictus sentiat? Nónne ipsa somnii vox totum hoc quod jactatis, somnium, aut si quid somnio vanius est, esse ostendit? Atqui venit in mentem, quo potissimùm nitantur fabulæ illius decantatores. Hieronymus, inquiunt, ipse scribit tale quid sibi accidisse. Fateor, sed scripsit juvenis, calentibus adhuc in eo rhetorum studiis, quorum professio est, fictis etiam narrationibus ad suum negotium abuti. Scripsit puellæ, cujus ingenium parùm firmum, talibus terriculis ab immodico ethnicæ lectionis studio absterrere prudentis erat. Scripsit aptis verbis, aptis figuris, et præfatione somni pariter & febriculæ, ut cauto firmóque lectori commentum nè posset quidem imponere. Scripsit in familiari privatáque epistolâ, stylo ad puellarum infirmitatem accommodato. Alioqui ter perjurum facietis Hieronymum. Primùm, qui post judicium illud vestrum, quo lectionem ethnicorum abjuravit, ad libros profanos toties redierit. Deinde qui alijs ejus generis libros non modò legendos permittat, verùm etiam suadeat. Postremò, qui in defensione sua multis annis, posteaquàm ad Eustochium de somnio hoc scripserat, exactis, Ruffino lectionem ethnicorum pro crimine objicienti responderet, somnium esse, quod Eustochio scripsisset: somnis autem scripturarum autoritate fidem non habendam

bendam. Quid expectatis amplius? ipse Hieronymus jam non minùs eruditione, vitæq; sanctimoniâ, quàm ætate perfectus, quod juveni sibi ad Eustochium scribenti exciderit, merum fuisse somnium confitetur. Sed vereor planè, nè sint quibus prolixa hæc de somnio disputatio quendam tædii somnum adduxerit: tantum abest, ut, nè cui fabulam hanc persuadeam, metuam.

Elegantissima Posthumii Consulis ad populum oratio: quâ fœdum Bacchanalium ritum reprehendit: ex Tit. Livio, lib. 39. 15, 16.

NUlli unquàm concioni, Quirites, tam non solùm apta, sed etiam necessaria hæc solennis comprecatio deorum fuit, quæ vos admoneret, hos esse deos quos colere, venerari, precarîq; majores vestri instituissent; non illos, qui pravis & externis religionibus captas mentes, velut furialibus stimulis ad omne scelus, & ad omnem libidinem agerent. Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar, invenio, si aliquid ignorabitis, nè locum negligentiæ dem; si omnia nudavero, nè nimium terroris offundam vobis, vereor. Quicquid dixero, minus quàm pro atrocitate & magnitudine rei dictum scitote esse, ut ad cavendũ satis sit, dabitur opera à vobis. Bacchanalia totâ jampridem Italiâ, & nunc per urbem, etiam multis locis esse, non famâ modò accepisse vos, sed crepitibus etiam, ululatibúsque nocturnis, qui personant totâ urbe, certum habeo. Cæterùm, quæ ea res sit ignorare alios deorum aliquem cultum, alios concessum ludum & lasciviam credere esse: & qualecunque sit, ad paucos pertinere. Quod ad multitudinem eorum attinet, si dixero multa millia hominum esse, illico necesse

Bacchanalia hæc Sp. Posthumio Albinio & Qu. Martio Philippo Coss. viguerunt.

est exsecreamini, nisi adjunxero, qui, qualésque sint. Primùm igitur mulierum magna pars est, & is fons mali hujusce fuit: deinde, simillimi fœminis mares, stuprati & constupratores, fanatici, vigiles, vino, strepitibus clamoribúsque nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires conjuratio, cæterùm incrementum ingens virium habet, quòd in dies plures fiunt. Majores vestri, nè vos quidem, nisi cùm aut vexillo in arce posito comitiorum causâ exercitus eductus esset, aut plebi concilium Tribuni edixissent, aut aliquis ex magistratibus ad concionem vocâsset, fortè temere coïre voluerunt: & ubicunque multitudo esset, ibi & legitimum rectorem multitudinis censebant debere esse. Quales primùm nocturnos cœtus, deinde promiscuos mulierum ac virorum esse creditis? Si quibus ætatibus initientur mares, sciatis; non misereat vos eorum solùm, sed etiam pudeat. Hoc sacramento initiatos juvenes, milites faciendos censetis, Quirites? iis ex obscœno sacrario eductis arma committenda? hi cooperti stupris suis, alienísque, pro pudicitia conjugum ac liberorum vestrorum ferro decernerent?

Minus tamen esset, si flagitiis tantùm effœminati forent, (ipsorum id magna ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentem à fraudibus abstinuissent. Nunquam tantum malum in republica fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. Quicquid his annis libidine, quicquid fraude, quicquid scelere peccatum est, ex uno illo sacrario scitote ortum esse. Nec dum omnia in quæ conjuraverunt edita facinora habent. Adhuc privatis noxiis, quia nondum ad rempublicam opprimendam satis virium est, conjuratio sese impia tenet. Crescit & serpit quotidie malum: jam majus est, quàm ut capere id privata fortuna possit: ad summam reipub. spectat, nisi præcaveritis, Quirites. Jam huic diurnæ

legi-

legitimè ab consule vocata par nocturna concio esse poterit. Nunc illi vos singuli universos concionantes timent; Jam ubi vos dilapsi in domos & rura vestra eritis, illi coierint; consultabunt de sua salute, simul ac vestra pernicie: tum singulis vobis universi timendi erunt. Optare igitur unusquisque vestrûm debet, ut bona mens suis omnibus fuerit: si quem libido, si furor in illum gurgitem abripuit; illorum eum cum quibus in omne flagitium & facinus conjuravit, non suum judicet esse. Ne quis etiam errore labatur vestrûm quidem, non sum securus. *Nihil enim in speciem fallacius est, quàm prava religio.* Ubi *deorum numen prætenditur sceleribus, subit animum timor, nè fraudibus humanis vindicandis divini juris aliquid mixtum violemus.* Hâc vos religione innumerabilia decreta pontificum, senatusconsulta, aruspicum denique responsa liberant. Quoties hoc patrum avorúmque ætate negotium est magistratibus datum, ut sacra externa fieri vetarent? sacrificulos vatésque foro, circo, urbe prohiberent? vaticinios libros conquirerent, combureréntque? omnem disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolerent? judicabant enim prudentissimi viri omnis divîni humaníque juris, nihil æquè dissolvendæ religionis esse, quàm ubi non patriô, sed externo ritu sacrificaretur: Hæc vobis prædicenda ratus sum, nequa superstitio agitaret animos vestros, cùm demolientes nos Bacchanalia, discutientésque nefarios cœtus cerneretis.

Omnia diis propitiis volentibúsque ea faciemus: qui, quia suum numen sceleribus libidinibúsq; contaminari indignè ferebant ex occultis ea tenebris in lucem extraxerunt; nec patefieri, ut impunita essent, sed ut vindicarentur, & opprimerentur, voluerunt. Senatus quæstionem extra ordinem de ea re mihi col-

legæque meo mandavit; nos ipsi, quæ nobis agenda sunt, impigrè exequemur: vigiliarum nocturnarum curam per urbem minoribus magistratibus mandavimus. Vos quoque æquum est quæ vestra munia sunt, quo quis loco positus erit, quod imperabitur, impigrè præstare, & dare operam, nè quid, fraude noxiorum, periculi aut tumultûs oriatur.

CAP. VI.

De confirmatione, sive Asseveratione, quæ Græcis dicitur κατασκευή.

Confirmatio, atque Asseveratio, est propositæ rei comprobatio. Confirmanda verò sunt, quæ neque prorsus manifesta sunt, neque omnino fidem, ut fieri possint habent: sed quæ medium ordinem servant. Qui autem confirmare intendunt, omnibus capitibus confutationi contrariis utantur. Primum enim laudent eum quo dixit, quod confirmandum est: Deinde, rem exponant: Postea, à contrariis eorum quæ diximus, comprobent ipsum.

Pro	*Obscuro*		*Quidem*	*Manifesto*
	Incredibili			*Probabili*
	Impossibili			*Possibili*
	Repugnante			*Cohærente*
	Indecoro			*Decente!*
	Inutili			*Conferente.*

Sæpè hæc quoque confirmationis exercitatio omnem *vim*

vim artis intra se complexa est: cujus exemplum, verisimilia esse quæ de Daphne referuntur, continens, tale erit.

Poëtas quisquis vituperat, ipsas mihi vituperare Musas videtur. Si enim quæcunque canunt poëtæ, Musis instincti profundunt; quidni plane Musis bellum indicit, qui poëtarum reprehendere conatur inventa? Ego quidem omnium poëtarum sententiam comprobo, illius autem maximè qui Daphnen ab Apolline esse amatam, sapienter protulit. Sed quænam sunt, quibus fidem non adhibent? Daphne, inquiunt, è Terra nata est, & Ladone. *Exordium à laude dicentium.*

Cur hoc apud eos incredibile? Nónne rebus omnibus aqua & terra sunt origo? Nónne semina rerum omnium elementa præbent? Si verò quicquid gignitur, procedit ex terra & aqua: nimirum Daphne eisdem orta est, quibus omnia, principiis, Ladone & Terrâ; genita scilicet indè, unde cuncta procreantur. Superabat autem Daphne facie reliquas omnes: rectè quidem. Quæcunque enim primò è Terra emittuntur, ea naturæ pulcritudine producuntur, & primò velut nativo proprioque conspicua decore pulcherrima videntur. Multæ autem mutationes corporibus speciosissimis tempore accidunt: quæ verò recens nata primùm apparuerunt, ea formosissima, veluti quæ nullum adhuc decoris sui damnum passa sunt, blandissimè oculos nostros morantur. Rectè igitur Daphne formâ præstabat primùm ex Terra procreata. *Expositio rei à manifesto.*

Ob cujus admirandam pulcritudinem Pythius amore captus est, non injuriâ. Quicquid enim in terris est, quo res ullæ sunt conspicuæ atque admirandæ, id omne à diis ipsis tributum est. Si verò bonorum omnium amabilis in primis est pulcritudo, quid mirum si jucundissimum deorum munus, deum quoque habuit amatorem? Quæ enim dii donant, ea omnes amore prosequuntur. *A probabili.*

Conabatur

A possibili. Conabatur autem amans Deus suo desiderio mederi: sic enim res habet: Virtutes non sine labore comparantur: & opus est sudore, quisquis eas assequi velit. Hinc ergò laborat amator, nec tamen desiderans amicam comprehendit. Ingens enim est virtus, nec ad extremam ipsius metam quisquam potest pervenire. Aiunt igitur amare Phœbum non terram scilicet, nec deorum majestatem vanis commentis dehonestantes, sed virtutis ostendentes naturam, ut Apollo sit qui virtutem quærit, ipsa verò virtus, Daphne.

A coharentis. Fugientem puellam mater accepit. Cuncta enim quæcunque sunt, mortalem sortita naturam, ad ea, unde orta sunt, festinant reverti. Idcirco in terram occidit Daphne, ex terra prognata.

A decenti. Accipiens autem puellam mater, pro ipsa reddidit arbustum. Utrumque opus terræ proprium, ut in hanc homines cadant, & arbores ab ea nascantur.

A conse-quenti. Procreatum autem arbustum Apollinis honori dicatum est, dii enim extra providentiæ suæ complexum nè arbusta quidem reliquerunt, sed coronantur à natis, & primitiæ prodeuntium è terris ipsis sacrantur. Sed & arbor divinationis facta est merces atque symbolum. Hoc autem conveniens puto. Daphnen enim poëtarum multi σωφρόνην, id est, temperatam appellant; & oracula dare à temperantia provenit.

Conclusio. Itaque quoniam puellæ voluptatum expers fuit, virtutibus consecratur. Neque enim posset futurorum esse capax, qui laborat intemperantiâ, contaminatum habens fœda libidine pectus. Quas ob res poëtas admiror & laudo, ipsum veneror carmen.

SCHOLIA.

SCHOLIA.

Confirmationem Græci vocant κατασκευὴν à verbo κατασκευάζειν, quod est parare, fabricari, quo utitur Apostolus ad Hebr. 9. Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἥτε λυχνία, &c. id est, *Tabernaculum factum fuit primum, in quo lucerna*. Est & probare, & confirmare. Unde κατασκευὴ, probatio, astructio, demonstratio, item structura vocatur ab Halicarnasseo; hoc est opificium rhetoricum, & artifex compositio,

Quisquis vituperat, &c. In Aphthonio habetur, Ποιητὰς ἀντερῶν, αὐταῖς ἀντερεῖν δοκεῖ ταῖς Μούσαις. unde locum hunc sic alii vertunt. Quisquis vatibus contradicit, ipsis Musis videtur contradicere.

Musis instincti, &c. Socrates apud Platonem de recta nominum ratione dicit Musarum & Musicæ nomen deductum ἀπὸ τοῦ μῶσθαι, id est, inquirere: si quis enim vult musis familiaris esse, ei opus est indagine, & studio sapientiæ. Etenim qui ad Musas aspirant, opus habent non parvâ inquisitione atque labore. Unde Propertius lib. 3.

Non datur ad Musas currere lata via.

Musis autem instinctos, aït, hoc est, divino furore concitatos, & impulsos. Divinum enim poëtarum genus est, atque diis agitur, ut Plato de Legib. 3. Idem de furore poëtico, Non arte, inquit, sed divino afflatu mente capti omnia præclara poëmata canunt: Quem furorem ἐνθουσιασμὸν appellant, numinis afflationem, quam Budæus de esse primo interpretatus vim dicendi & scribendi divinitus infervefactam. Hanc libro 1. de rap. Proserp. Claudianus intelligens inquit,

Raptoris thalamos audaci promere cantu
Mens congesta jubet, gressus removere profani.

Jam

Jam furor humanos nostro de pectore sensus
Expulit, & totum spirant præcordia Phœbum.

Huc item Ovid. 6. Fast. respiciens, aït,

Est deus in nobis, agitante calescimus illo.
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Idem libro de Arte tertio.

Est deus in nobis, sunt & commercia cœli:
Sedibus æthereis spiritus ille venit,

Cur hoc apud Deos, &c. Græcismus est, πρὸς τῶν θεῶν, πρὸς τοῦ Διός. Hoc est, per deos, per Jovem.

Superabat facie, &c. Quoniam Daphne omnium pulcherrima fuit, non dubium est quin Apollinem potuerit in amorem sui sollicitare. Certè pulcritudinem Aristoteles dicebat quavis Epistolâ efficaciorem ad commendandum. Theophrastus silentem fraudem appellabat: Plato prærogativam naturæ, quæ paucis soleat contingere. Carneades dicebat, ἀδορυφόρητον βασιλείαν, id est, regnum absq; satellitio: Meminit Erasm. Apoph. 6. Sunt qui pulcritudinem in tria distinguunt: aliam referunt laudabilem esse, ut formosam faciem: aliam usui deservire, ut instrumentum, & domum, quæ præterquam quòd speciosa sunt: usibus nostris commoda etiam sunt: tertiam legibus studiisq; constare, eámq; humanæ vitæ commodis maximè consulere. Cujus meminit Diogenes Laërtius lib. 3. de vita Philosophorum. Hæc in æternum perdurans omnium est pretiosissima. Unde Ovi. 3 Tristium eleganter aït.

Nempe dat, & quodcunque libet fortuna, rapitque:
Irus & est subitò, qui modò Crœsus erat.
Singula quid referam? nîl non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingeniique bonis.

Multæ mutationes, &c. Hoc est, pulcritudo recens producta peramabilis est, temporis autem cursu vitiatur. Hinc pulcherrimè Ovid. de arte amandi secundo aït,

Forma

Forma bonum fragile est: quantùmque accedit ad annos,
Fit minor, & spatio carpitur illa suo.
Nec semper violæ, nec semper lilia florent,
Et riget amissâ spina relicta rosâ.
Et tibi jam venient cani, formose, capilli;
Jam venient rugæ, quæ tibi corpus arent.
Jam molire animum, qui duret, & astrue formam:
Solus ad extremos permanet ille rogos.

Idem 2. Tristium ad filiam Perillam,

Ista decens facies longis vitiabitur annis,
Rugáque in antiquâ fronte senilis erit.
Injiciétque manus formæ damnosa senectus,
Quæ strepitum passu non faciente venit.

Notabis obiter, Aphthonium juxta suas præceptiones, non ea confirmare, quæ omnino fidem, ut fieri possint, non habent Et Quintil. lib. 3. cap, 6. Illud frequens est, inquit, ut ea quibus minùs confidimus, omittamus. Hinc silentio præterit, ac transit Daphnen in undis educari, aut in mediis terræ matris visceribus vitam exigere potuisse. Tractari tamen exercitationis gratiâ possunt, cùm confirmatio atque refutatio sint veluti quædam imagines rerum illarum, quæ in veras & justas causas incidunt: hic seorsum quasi per lusum, tractatæ, ut in his juventus exercita possit ad veras ac graves causas agendas accommodatior reddi.

Quæ dii donant, &c. Sic argumentatur:

Qui amat pulcritudinem, non hominum, sed deorum munus amplectitur:

Pythius amat Pulchritudinem:

Ergò, non hominum, sed deorum munus amplectitur. *Virtutes labore comparantur, &c.* Transit ad eam fabulæ partem confirmandam, quâ poëtæ dicunt, Daphnen ab insequente Phœbo, tenerámque puellam à deo non fuisse comprehensam. Quod difficile

confirmatu

conformatu visum reliquit, & ad allegoriam transit. Per Daphnen,inquit,virtutem intelliges; per Apollinem, virtutis sectatorem. Quemadmodum is qui virtutem sequitur,non facilè comprehendit eam: ita Daphne captu difficilis erat Apollini. Etenim difficilia quæ pulchra.

Et via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilémque aditum primò spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.

Mater excepit, &c. Etenim terræ propter merita indiderunt venerationem materni nominis. Nascentes enim excipit, sustinet, postremò complectitur gremio, ut Plin aït,lib. 2.cap.65.

Terra omnium communis mater.

Apollinis honori, &c. Triplicem inquit potissimùm utilitatem affert Daphne in laurum conversa; honorem & decus Apollini,diis reliquis coronas, quibus exornantur, & divinandi artis judicium insigne.

Primitia, &c. Novæ fruges. Quas olim veteres non degustabant, nisi priùs τὰς ἀπαρχὰς diis sacerdotes immolâssent. Vide Erasmum in proverbio,

Μηδ᾽ ἀπὸ χυτροπόδων ἀνεπιῤῥέκτων ἀνελόντα
Ἔσθειν, μηδὲ λόεσθαι.——

Confirmationis exemplum paulò copiosius à Petro Mosellano tractatum.

ARGUMENTUM.

Quòd verum sit,quod Virgilius scriptum reliquerit, Didonem amoris impatientiâ mortem sibi conscisse, confirmationis exemplum.

QUanta fuerit priscorum hominum industria in comparandis sapientiæ monumentis,quæ posteris suis relinquerent, cùm aliis rebus multis constat, tum vel maximè per hoc indicatur, quòd quæ eximiæ cujusdam philosophiæ documenta existimabant,

mabant; ea non temere literis mandabant, sed mu-
sicâ numerorum suavitate condita, posteris legenda
tradebant. Cujus laudis, ab Hebræis ad Græcos de-
rivatæ, ut Latini quoque homines participes fie-
rent, si quisquam alius, Virgilius certè efficit. Nam
cùm humanarum rerum imaginem in Ænea suo
mortalibus proponere, ac per hunc, quod cuique
vel sequendum, vel fugiendum esset, docere statuis-
set, non satis habuit fictis interim personis veros af-
fectus repræsentare, id quod alioqui poëtæ spectare
solent, verùm etiam vera pleraque admiscuit, inter
quæ verissima esse censenda sunt, quæ, ut ab insano
amore edolescentes deterreat, de Didone Carthagi-
nensium reginâ amoris impatientiâ mortem sibi
consciscente commemorat: graviúsne an jucundiùs
nondum statuo. Narrat enim Æneam, parte classis
naufragio amissâ, Carthaginem in Africam delatum:
ibi cùm hospitio Didonis uteretur, reginam pul-
cherrimi viri primùm admiratione, deinde & amore
captam; postremò amorem consuetudine mutuâ
adeò confirmatum, ut cùm Æneam aliò vocantibus
rebus persequi non liceret, amoris impatientiâ fu-
rere inciperet, séque ipsa interimeret. Quid, obsecro,
apertiùs probabiliúsque narrari posset? Quid omni-
no est in toto hoc narrationis contextu tale, quale
in fictis argumentis esse solet? Cohærent omnia, u-
sitata sunt omnia. & jam multis consimilibus ex-
emplis probabilia. Nec ullum est verbum quod men-
dacii suspicionem facere posset. Constat enim, Trojâ
captâ, Æneæ unà cum sociis domo profugi Classem
mari sursum ac deorsum jactatam. Constat Dido-
nem fratris iram fugientem in Affricam venisse,
Carthaginem condidisse, regnum novum institu-
isse. Et quid novi si regina similibus casibus ja-
ctata profugum Æneam hospitio excepit? Si tanti
herois virtutes tum ex ipsius formæ dignitate, tum
verborum

verborum gravitate mirata est? Si, quem admirabatur, ejus etiam amore paulatim ardere cœpit? Primùm mulier annis pariter & corpore virens? Deinde regalis luxûs strepitu lasciva, & cui quod libuit etiam licuit? Postremò gustatæ quondam genialis dulcedinis desiderio jamdudum æstuans, ac maritum sibi destinans? Ipse muliebris sexus per se infirmus, naturâ suâ lubricus est, & cùm aliis affectibus, tum verò maximè amoribus est obnoxius. Nam ii quanquam tristem ferè exitum habent, tamen cùm ad se homines incautos invitant, primâ specie mirum quantum suavitatis, quantum deliciarum, quantum mellis pollicentur. Et quid attinet hîc exempla commemorare multarum, quæ non, ut Dido, ignoscendo, sed illiberali planè & pudendo amore superatæ sunt? Quis nescit Pasiphaën, Cretensis regis filiam, tauri amore correptam insanivisse? Quis ignorat Clytemnestram Ægisthi adulteri amore pollui, quàm Agamemnonis mariti laudatissimi principis triumphalem reditum expectare maluisse? Et credibile non erit Didonem ab omni parentum ac maritali jure liberam, reginam luxu barbarico diffluentem, Æneæ regis hospitis amore tactam fuisse? Sed datis Æneam Carthaginem appulisse, hospitio Didonis usum, Didonem hospitis amore inflammatam: at flammæ ejus tantam vim non fuisse, ut cùm Æneâ suo potiri illa ampliùs non posset, tùm vim ipsa sibi attulerit: Hoc verò incredibile vobis videtur? Quasi verò non sit tantus amoris furor ut ad moriendum viros etiam compellat, nedum fœminas. An non audîstis Herculem ipsum fortissimum heroëm (quo nomine in deorum numero à superstitiosa antiquitate positus est) amoris impatientiâ incendium sibi ipsi struxisse? Et qui affectus fortissimum viri pectus expugnavit, fœminâ ad suam ipsius necem adigere non poterit? Verùm autem sit hoc exemplum, nisi minores etiam affectus

Amoris furor.

affectus hoc à viris sapientiæ opinione clarissimis impetrârunt. Quis inter philosophos laudatior Aristotele? At is cùm quamobrem toties se reciprocaret Euripus, invenire desperâsset, ipso desperationis mœrore scribitur extinctus. Quot autem nobiles Romani gloriæ studio mortem voluntariam suscepêre? Non Cato Uticensis superatarum partium ignominiâ, ad suam ipsius cædem impulsus est? Non Lucretia, ereptæ pudicitiæ dolore ferrum in se ipsa defixit? Quid autem quòd & levissimi affectus, nempe gaudii immoderatus sensus, matronas aliquot Romanas extinxit? Credendum est enim incorruptis Titi Livii gravissimi rerum humanarum scriptoris monumentis. Quod ergò viris, & fortitudinis & sapientiæ gloriâ spectatissimis leviores animorum motus exorserunt, hoc vehementissimus omnium affectuum amor non efficiet? Quis ità desipiet, ut hoc credat? Quis non audit vulgò jactari prouerbium, *Amanti nihil est difficile?* Quis non videt hac causâ cæcum pingi Cupidinem, quòd qui hujus sagittis sunt saucii, sine sensu vel mortis vivant, nihil revereantur, neque parentes, neque amicos; nihil exhorreant, neque infamiæ probra, neque vitæ pericula, sed cæcorum more ipsi se præcipitent? Sed enim poëta fuit Virgilius, & vulgare est, poëtas fingere omnia. Ridiculum verò, non quid, sed à quo quid dicatur, attendere, perinde ac si dictorum factorúmque veritas à dicentium scribentiúmve persona pendeat. Poëtam esse Virgilium non negamus: sed nihil veri ab eo scriptum esse, hoc verò concédere magna est impudentia. Quid enim eorum, quæ in Æneæ sui clypeo de Romanis expressit, vanũ est? Neque si aliquoties fictis imaginibus veritatem adumbrant poëtæ, proptereà & quicquid versu scribitur, pro ficto habendum est. Alioqui si versuum mensura non nisi mendaciis adhibetur, quid faciemus Empedocli, quid Lucretio, qui rerũ naturas versibus sunt prose-

Cupido cur cæcus pingatur.

prosecuti? quid Lucano belli civilis historiam hexametris numeris canenti? imò quid Davidi, & quibusdam aliis, qui divino spiritu afflati, divinæ sapientiæ arcana vario carminum genere contexuêre? Eam ergò qui veri fidem poëtis detrahunt, inprimis Virgilio: ut quem cùm alia multa, tum quæ de Didonis amore commemorat, verissimè tradidisse, posthac non nisi impudentissimus negare possit quisquam.

Aliud confirmationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Arion. Verum esse quod Herodotus scripsit,
Arionem fidicinem à delphino Tænarum devectum.

Exordium ab autoris laude. INiquus rerum æstimator, & ad faciendam injuriam natus videri potest, qui mendacii coarguere audeat Herodotum; Cujus historiæ magna semper cum voluptate atque commodo sunt lectæ. Quem dulcem & candidum acerrimi vir judicii Quintilianus prædicat. *Lib. 10. c. 1.* Hujus vel unius censuram longè pluris, quàm iniqua multorum Zoïlorum judicia, facere meritò debent omnes studiosi, & credere omnia quæ memoriæ prodiderit Herodotus, ut candidissima, sic verissima esse, maximè quæ super Arione conscripserit.

Ab expositione. Chitharœdum Arionem multas arte musicâ divitias contraxisse memorat, cúmque ab inhiantibus prædæ nautis Corinthiis in mare desilire compulsum cecinisse. Præcipitem autem datum, à Delphino exceptum, & cum pretiosis vestimentis atque cithara salvum in terram Laconicam devectum.

Satis admirare non queo, tam obtusi quempiam ingenii esse, cui subobscurum videatur citharœdum ditari;

ditari, maximè eum, qui in summo pretio habitus ob singularem artis musicæ cognitionem, oculos omnium in se converterit; qui non deliciis diffluens, nec prodigus, sed virtutis studiosus fuerit, amans patriæ, & amicorum, ad quos venire, ut copiâ suâ illorum inopiam sublevaret, decreverat. Et electro pellucentius est, nautas hominum ejusmodi sentinam esse, qui lucri gratiâ omnium facinorum genera patrare non exhorrescant. Delphinos autem placidissimos hominum amore capi, atque gestatores peramico vehendi studio patienter hominem ascensorem ferre, non est novum, nec obscurum. Nam & Athenæus refert, dilectum à delphino puerum, qui, ubi cum aliis ex palæstra ad mare processit, natabat: natanti autem ex pelago delphinus occurrebat, & dorso susceptum in altum ferebat, deinde continenti restituebat. Et Pausanias lib. 1. memorat, Melicertam in mare cadentem, susceptum à Delphino, & vectum usque ad Corinthiacum Istmum. Hæc si cui nondum aperta satis videbuntur, paulò pòst adjiciam, quibus intelliget ea longè planiora facta. *Nautæ sceleratissimi*

Atqui non verisimile est, inquiunt, hominem in supremo capitis periculo, summóque luctu canere potuisse. Sed ignorant stolidi, virum (qualis sine controversia fuit Arion) sapientem, nullis adversis casibus succumbere, nec animum despondere, sed omnia fortunæ truculentioris ludibria, velut jocos meros, ac ludos æstimare solitum, ut non immeritò Horatius dixerit, *A credibili.*

Ad summum, sapiens uno minor est Jove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum:
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent,
Fortis, & in seipso totus teres, atque rotundus.

Cur igitur à fide alienum videretur, adversitatis

tempore talem Arionem apparuisse, qualis fuerit in prospero? Cur non verisimile sit, in mortis contemptu se velut ad nuptiales epulas iturum, vestimento exornâsse, cecinisse item voce lætâ, quò viri fortioris intrepidum animum declararet. Imbutus philosophico studio didicit mortem non fore timendam, nec malam putandam, quam bona vita præcessisset. Arridebat exemplum Socratis, qui moriens etiam jocatus est. Nam cùm frigerent ei præcordia, Debemus, inquit, ô Crito, gallum Æsculapio: perinde quasi sumptâ potione medicâ convaluisset.

A possibili. Sed quò pacto fieri potuit, inquiunt, ut à bellua & eâdem velocissima potuerit per fluctuum procellas deportari? Memorabilium cunctarum rerum expertes viri, nimis ignorant dorsum delphini repandum esse, quo veluti receptaculo Arionem à procellarum impetu atque impulsu tutum consedisse. Ignorant delphinum non tantùm hominis amicum animal, verùm & musicâ arte mulceri, symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono capi. Hominem non expavescit ut alienum, pro voce gemitûs humano similis, obviàm navigiis venit, alludit exultans, certat etiam & quamvìs plena præterit vela. Divo Augusto principe, Lucrinum lacum invectus delphinus, pauperis cujusdam puerum ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cum Meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, sæpiùs fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Quocunque diei tempore inclamatus à puero (quamvìs occultus atque abditus) ex imo advolabat, pastúque è manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos velut vaginâ condens, receptúmque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat: simili modo revehens pluribus annis, donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis & mœren-

mœrenti ſimilis, ipſe quoque (quod nemo dubitâtit) deſiderio expiravit. Alius in Africo litore Hipponis Diarrhyti ſimili modo ex hominum manibus veſcens præbénſque ſe tractandum, & alludens natantibus, impoſitóſque portans, unguento perunctus à Flaviano proconſule Africæ, & ſopitus, ut apparuit, odoris novitate, fluctuatúſque ſimilis examini, caruit hominum converſatione, ut injuriâ fugatus, per aliquot menſes: mox reverſus, in eodem miraculo fuit. Similia de puero in Iaſſo urbe Cariæ memorantur: cujus amore captus delphinus, dum abeuntem in littus avidiùs ſequitur, in arenam avectus, expiravit. Puerum Alexander magnus Babylone Neptuni ſacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitii fuiſſe interpretatus. In eadem urbe Iaſſo Egeſidemus ſcribit, & alium puerum, Hermiam nomine, ſimiliter maria perequitantem, (cùm repentinæ procellæ fluctibus exanimatus eſſet) relatum, delphinúmque cauſam lethi fatentem, non reverſum in maria, atque in ſicco expirâſſe. Hoc idem & Naupacti accidiſſe Theophraſtus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochii & Tarentini de pueris delphiniſque narrant. Quæ faciunt ut credatur eſſe poſſibile, Arionem citharœdicæ artis, interficere eum nautis in mari parantibus, ad intercipiendos ejus quæſtus, eblanditum, ut priùs caneret citharâ, congregatis cantu delphinis, cùm ſe jeciſſet in mare, acceptum ab uno, Tænarúmque in littus pervectum, ut aït Plin. lib. 9. cap. 8. Plura apud Plin. lib. Epiſt. 9. ad Caninium. Eadem habet Gell. lib. 7. cap. 8.

Quare non hiulca, nec diſſoluta videantur Herodoti ſcripta, veluti pulverem, ut aïunt, oculis offundentia, quibus aſſerit infracti pectoris Arionem in ſummo diſcrimine rerum ceciniſſe, præclarúmque virtutis ſuæ ſpecimen atque documen- *A conſequenti.*

tum dedisse. A musices item amatore delphino citharœdum per maria vectum, incolumémque conservatum.

A decore. Jam inter vehendum quid magìs Arionem decere potuisset, quàm grati animi specimen exhibere, atque animalium amicissimum homini vectorem dulcedìne cantûs oblectare? Et quid delphino magìs convenire, quàm quòd cum hominibus habere gaudet amicitiæ fœdus, ipsis rebus comprobare, officióque vehendi gratiam, quàm optimè novit, atque potuit, referre? testimonio sit Coëranus ille Milesius, qui delphinum à piscatoribus captum, jam interficiendum, pretio redemptum, mari reddidit. Postea navi, in qua Coëranus erat, submersâ, & omnibus necatis, ab eodem delphino conservatus fuit. Deinde illo in patria Mileto mortuo ac in littus elato, delphinorum agmen apparuit non procul, tanquam funeri præsens, & opem laturum, ut scribit Athenæus.

Ab utili. Quòd si præsentis historiæ memoratu dignissimæ nullus alius esset usus, aut commoditas: tamen magna satis illa, quòd non solùm minimarum, verùm etiam maximarum bestiarum naturas, scrutari nos diceremus, ipsum rerum conditorem Deum Opt. Max. in suis operibus admirari, atque in mirabilibus ejus exercitiis glorificare. Etenim, cui tam Bœotica (quod aïunt) auris est, vel ingenium, qui contemplatus formicarum aut apum naturas, non admiretur ipsum creatorem? & qui considerans docilitatem, clementiam, & intellectum elephantis atque delphini, non rapiatur ad Dei omnium productoris observantiam? Deinde judicii sanioris adolescens, cùm perpenderit tantam in bestiis mansuetudinem, statim colliget, se, cùm homo sit, humanitate singulari præditum, hominémque non homini lupum esse debere; secum reputando, cætera animantia rationis expertia, non tantùm in suo genere probè vivere, sed etiam dissimili

tan-

tantam benevolentiam exhibere. At (quod turpi relatu) nulla rabies major, quàm hominis. Bruta congregari videmus aliquando, & ſtare contra diſſimilia. Leonum feritas inter ſe non dimicat. Serpentum morſus non petit ſerpentem. At Hercule plurima homini ſunt ex homine mala, ut Plin. aït lib. 7.

Finem dicendi faciam, nihil ambigens, quin apud omnes veritatis rerúmque memorabilium ſtudioſos, Herodoti ſcripta ſacroſancta, velut Apollinis oracula ſint futura. *Concluſio.*

Aliud Confirmationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Verum eſſe, ——— *cum remigibus grunniſſe*
Elpenora porcis.

CUm in poëtis numen quoddam affulgeat, & eorum ſpiritus ſedibus æthereis veniat, quis tam impudens vitilitigator, qui maledictis audeat illos proſcindere, divinóſque homines genuino dente mordere? Ego certè vates, ut ſacros, veneror, & exoſculor eorum ſcripta, maximè quæ memoriæ prodiderunt de Elpenore. *Exordium à laude.*

Quàm pulcherrimo veritatis involucro finxerunt unum ſociorum Ulyſſis, in porcum à Circe per pocula transformatum. *Ab explicatione.*

Et puero perſpicuum eſt, καὶ τυφλῷ δῆλον (id eſt, & cæco clarum) belluinis moribus ac ingenio ferino præditos homines, ab omni humanitate atque ratione vacuos, in brutorum animalium naturas tranſire. *A manifeſto.*

Ratio præſtantiſſima hominis pars eſt, atque lumen unicum: Quam ſi libido vel ebrietas extinxerit, *A credibili.*

xerit, quid aliud quæso, nisi sub humana specie latitans Epicuri de grege porcus, relinquetur? Etenim in pecudum ferarúmque animalium numero habetur quisquis est ferinis voluptatibus prævinctus.

A possibili. Vinum dolosus luctator. Temetum enim eo appellatum est, quod tentet atque labefactet mentem.

Cùm dolosus luctator vinum non modò pedes soleat constringere, sed etiam omnes animi vigores profligare, atque mente captos tenere, ut ab antiquis significantissimo vocabulo temetum sit appellatum: Præterea, cùm animi clavo cupidinis transfixi, rationis omnis expertes evadunt, cur, quæso, Elpenor ad pocula, & libidinem proclivis, sub hominis figura porcus, hoc est, ratione carens animal esse non potuit?

A cohærenti.

Sus gaudet volatabro luti; fœdus, ut Elpenor, homo voluptates belluinas sectatur, ac porcinam vorandi aviditatem, cúmque Philoxeno gruis collum exoptat. Vide Gell. lib. 19. cap. 2.

A decenti.

Porci natura maximè quadrat in libidinosos & ebriosos, quos proverbio porcos Acarnanios vocant: qui sensus tantùm cum bestiis communes habent, in pecudes suâ sponte conversi per libidinem, & quam Seneca vocat insaniam voluntariam, ebrietatem.

A conferenti.

Jam quæ commoditas ex præclaro isto poëtarum figmento promanet, audi. Elpenor in pecudem transformatus, monet omnes bonarum literarum atque virtutis studiosos, ut pocula Circes, hoc est, voluptatis illecebras, tanquam nocentissimam pestem fugiant, ac ipsum Elpenora, non secus atque Helotarum Spartiatarum unum, detestantes, turpissima libidinis & ebrietatis crimina devitent; illud Virgil. semper fixum in pectoribus habentes,

Compedibus Venerem, vinclis constringe Lyæum:
Nè te numeribus perdat uterque suis.

Merito

Merito igitur honore prosequi debemus, ut alia, sic præsentia de Elpenore scripta poëtarum, quos non injuriâ sacros, & divûm curam Ovid. appellavit. *Epilogus.*

Exempla variis ex autoribus multa consimilia, & ingenii & styli exercendi gratiâ poteris colligere, atque juxta præscriptos ab Aphthonio locos tractare: ut, Verum esse, quod Horatius Cocles armorum pondere gravatus, Tiberim tranaverit. Cujus meminit Liv. lib. 2 ab urbe. Valerius lib. 3 cap. 2.

Item, Verum esse, quod Marcus Valerius Corvinus pugnæ victoriam auxilio corvi obtinuerit. De quo Livius ab urbe septimo. Val. lib. 8. cap. 16. Gell. lib. 9. cap. 11. vel etiam falsum esse, ex Quint. lib. 2. cap. 4.

CAP. VII.

De loco communi, qui Κοινὸς τόπος.

Locus communis est oratio, bona aut mala, quæ alicui insunt, augmentans. Dictus autem est communis, *quòd omnibus, qui ejus rei, de qua agitur, participes sunt, communiter conveniat atque congruat. Oratio enim in proditorem, omnibus in commune proditioni obnoxiis aptatur. Deuterologiæ, id, est, argumentotioni jam peractæ, & epilogo similis est. Quare locus communis non habet proœmium, attamen juniorum exercendorum causâ, quandam proœmii formam licebit fingere: cui subdere capita, primùm ex contrario, hinc rei expositionem, non tanquam doceas, res enim nota est, sed ut auditorem incites aut exasperes. Post hanc afferes comparationem, qua ex collatione id, de quo agitur, in majus extollas. Postmodum collocabis sententiam, vel mentem, caput sic vocatum, exprobrans, aut calumnians agentis intentionem. Deinde conjecturali digressione vitam*

tam præteritam in criminum suspicionem devocabis: deinde misericordiæ exclusionem. In fine autem hujus præexercitationis, pones capita finalia:

Legitimum,	*Possibile,*
Justum,	*Honestum,*
utile,	*Eventurum.*

Exemplum loci communis contra tyrannidis affectatorem: cujus prooemium primum tale est.

QUemadmodum legibus constitutum est, ipsáque apud nos judicia censuerunt; legibus pœnas luat is, cujus scelere leges nullæ fuerant ampliùs permansuræ. Quòd si, præsenti liberatus supplicio, foret æquabiliorem sese præbiturus, aut vitam popularem ducturus, illi forsitan aliquis pœnam remittere posset; cùm verò elapsus in præsentia, sit longè violentior evasurus, injustum certè fuerit insecuturæ tyrannidis initium præsenti delicto condonari.

Secundi prooemii forma.

a *A contrario* *Ex aliorum absolutione reorum non magnum fortasse judicibus periculum fuerit emersurum: verùm si tyrannus abierit impunitus, certum est ad ipsos judices præcipuum discrimen devolutum iri, quos cum ipsis legibus è medio tollent potientes rerum tyranni.*

Videmini autem mihi, Judices, in ejus solùm quod in præsentia est, contemplatione mentem habere defixam, virtutis severitatisque majorum nostrorum obliti; quorum justius erat reputare, animoque proponere sententiam, qui nobis velut maximum incomparabiléque munus, Rempub. omni dominatione vacuam, solutámque reliquerunt. Optimè quidem illi atque rectissimè. Quando enim fortuna ipsa varietate

rietate suâ inconstantem se, diversámque hominibus præbet: proinde mentes quoque hominum ad rectè secúsque agendum multiplici flexu trahuntur. Huic inæqualitati fortunæ legum æqualitatem opposuerunt, instituerúntque rempublic. velut unum civium omnium sententiam facientes, ut fortunam nunc prementem res cujusque, nunc extollentem, legum constantia æquaret, essétque in civitatibus lex correctio malorum quæ fortuna patrâsset.

Cujus iste aut immemor, aut contemptor potiùs, scelestissimo secum consilio instituit, ut rempub. deleret, taliáque secum disserebat. Quorsum hoc ergò per deos immortales? Supra omnes positus omnibus me patiar æquari? Frustráque permitto cumulare divitias mihi fortunam, si eadem quæ vulgus faciam, eadem feram? & collecti pauperes judicant, quódque multis videtur, id mihi tanquam lex observandum erit? Quonsque ergò hæc? Quis modus erit, aut horum quæ liberatio? Occupabo arcem & pessimè perituras longè abigam leges, eróque reliquis ego lex potiùs, quàm reliqui mihi. Hæc ipse secum revolvebat, nondum verò votorum suorum finem assecutus: obstitit enim benevolentia deorum. Quid ergó? Non iniquissimum est, si propter ea, quæ frustrà conatus est summam diis gratiam debemus, propter eadem hæc hunc hodie conservari. *Ab expositione.*

Sceleratus est homicîda, sceleratior tamen multò tyrannus. Ille enim unum, quisquis is fuerit, perimit: hic verò totas convellit civitatis fortunas. Quantò ergò minus est, parùm offendere, aut unum necare, quàm omnes occidere: tantò minus est homicîdæ malum, quàm atrox tyranni crimen. *A comparatione.*

In aliis autem reis evenit plerunque, ut tametsi gravissima admiserint, mentem eximant delicto, animóque defendantur. Solus autem tyrannus fiduciam non habet, ut invitum se dicere queat tantum scelus suscepisse, Itaque si invitus tyrannidem fuisset aggressus, esset fortasse ratio aliqua hujus ipsum conatûs absolvere. Verum cùm *A sententia.*

ante

ante rem attentam ipse multùm secum diùque diliberaverit, quomodo justum cuiquam videtur, culpâ carere ipsum, qui antè operâ, mente quoque factus est tyrannus.

A digressione in conjecturalem causam. Alii ergò, quicunque in jus vocantur rei, præsentis solùm criminis rationem reposcuntur, & propter prioris vitæ rectè facta sæpius absolvuntur, præsentibúsque delictis ignoscitur: Solus verò tyrannus utriusque temporis judicium subeat oportet. Liquet enim quàm immoderate vitam præteritam, & quàm crudeliter præsentem exegerit ipse. Itaque utrorumque det pœnas, & eorum quæ antè, & eorum quæ præsentis sceleris conatu deliquit:

A conclusione misericordiæ. Libet autem videre cujus preces præsenti ipsum discrimine sunt exemptur æ. Liberorum nempe? Verùm cùm supplicantes vobis, flentésque illos videbitis, putate vobis assistere leges, quarum vos respectu moveri multò rectius est, quàm liberorum ipsius. Illos enim speratæ dominationis fuerat relicturus hæredes: leges verò, quòd judicandi decernendíque de ipso potestatem habetis, præstant. Itaque per quas, quòd judices estis, vobis datur, pro eis justius fuerit vos sententiam ferre.

A legitimo Si enim rectè leges jubent eos, qui patriam in libertatem asserunt, honoribus afficiendos esse: necessariò relinquitur, eos, qui in servitutem redigere conantur, esse puniendos.

A justo. Justum autem est, ut tantum vobis det pœnarum, quantum ipse sceleris admisit.

Ab utili. Quòd si tyrannus occubuerit, id magno vobis usui futurum est. Quoniam firma præstructio confirmandi leges erit.

A facili & possibili. Facile autem & expeditum erit, de ipso sumere supplicium. Neque enim quemadmodum ipse ad asserendam tyrannidem satellitibus, ità vos ad opprimendum ipsum auxiliis opus habetis. Sed sufficiet (judices) sola vestra sententia, cujus cùm à republic. jus potestatémque acceperitis, pucherrimum quoque erit pro reip. salute ipsam experiri.

Quâ

Quâ facili cognitionem totam hanc præsentem tyrannidis potestatem auferetis. *Conclusio. ab eventura.*

SCHOLIA.

Locus communis, &c. Principio loci communes sunt, quas rerum formas appellant, quæ ferè in usum rerum humanarum & literarum cadunt; ut fortuna, opes, honores, vita, mors, virtus, prudentia, justitia, liberalitas, temperantia, & his contraria, ut aït Melanchthon 1. Rhetoricorum. De quorum usu optimè scripserunt Adolphus Agricola in epistola de ratione studii, & Erasmus secundo Copiæ.

Sunt item quæ aliâ in causâ à defensoribus, aliâ ab accusatoribus communiter tractantur. Horum locus communis, augere peccati atrocitatem, & dicere, malorum non oportere misereri: Illorum, misericordiam captare, & illata crimina extenuare.

Item, communes loci cùm accusatorum, tum defensorum: à testibus, contra testes, à quæstionibus, contra quæstiones, ab argumentis, à rumoribus, & contrá; de quibus Cicero ad Herenn. 3. Et Georgius Trapezuntius Rhet. 2.

Item, communes loci (de quibus potissimùm Aphthonius loquitur) sunt, quibus citra personas in ipsa vitia moris erat perorare; ut in adulterum, aleatorem, peculatorem, ut aït Quintil. lib. 2. cap. 4.

Communes autem dicti sunt ideo, quia quamvis contra hunc aut illum dici videantur, tamen ad universos criminis reos efferantur necesse est, ut aït Trapezuntius.

Augmentans, &c. Hoc est, per locum communem amplificamus vel augemus virtutes quæ bonis, vel crimina quæ sceleratis insunt: illic per conquestionem miserecordia captatur; hìc peccatorum atrocitas exaugetur. Quod quibus rationibus

bus fieri debeat, ostendit Cicero in fine lib. 2. ad Herennium.

Deuterologia, *&c.* Agricola secundam orationem reddidit. Quoniam locus communis post accusatorum argumentationes, quibus ptimò noxii manifestantur, & convicti suppliciis digni relinquuntur, solet tractari. Unde Quintilianus aît, ex mediis judiciis esse. Et Priscianus ità definit, Locus communis exaggerationem habet manifestæ rei, quasi ex argumentationibus jam peractis. Non enim quærimus, in hoc, an iste sacrilegus, vel vir fortis sit, sed rei convictæ & manifestæ exaggerationem facimus, cui tamen legibus supplicium sit definitum, vel præmium. Rodophus Agricola lib. 2. cap. 14. Loci communes, inquit, ut Rhetores vocant, non sunt aliud quàm majores ratiocinationum propositiones, ut quæ in proditorem, in veneficium, adulterum, sicarium dicuntur. Cùm volumus enim probare, Cælium damnandum, ostendemus veneficum esse: quod ubi explicatum est, quid restat aliud, quod ratiocinationi desit, nisi major? Veneficus est damnandus.

Lib. 2. ca. 4.

Epilogo similis, *&c* In conclusione, præter Enumerationem sunt amplificatio & Commiseratio. Illa per locos præscriptos à Cicerone communes, instigationis auditorum, augendique criminis causâ sumitur: Hac item per locos suos commovetur misericordiâ animus auditoris. Ergò conclusioni similis est locus communis quem item bonorum & malorum, quæ alicui insunt, nos amplificativum sermonem appellamus, λόγον αὐξητικὸν Græci.

Res enim nota est, *&c.* Hoc est, postquam forma quædam procemii fuerit posita, & à contrario locus, tum subjunges ἔκθεσιν, id est, expositionem, ut auditorem in odium maleficii rapias ac instiges, non probes, nec doceas rei declaratum crimen.

In

In Majus extollas, &c. Hoc eſt, flagitium, in quod fueris invectus, oſtendes longè gravius eſſe atque atrocius illo cum quo contuleris, ut ſacrilegum peculatore deteriorem.

Sententiam vel mentem, &c. Sententiam veteres, quod animo ſenſiſſent, ut ſuprà dictum, vocaverunt, Græci γνωμην appellant, Quod conſilium mente conceptum, atque voluntatem quoque ſignificat. Vult igitur Aphthonius, ut aperiamus, quo animo, vel rationis impulſu, & quibus conſiliis reus ad maleficium acceſſerit.

Conjecturali, &c. Conjecturam à conjectu, id eſt, directione quadam rationis ad veritatem, appellatam ait Quintil. lib. 3 cap 7. Hinc conjecturalis cauſa, cujus Cicero ponit ſex partes. Et primam vocat argumentationem probabilem, dividitque in cauſam, & in vitam: illa ratiocinationem, hæc ex antè factis ſuſpiciones adminiſtrat. *Conjectura.* *Conjecturalis cauſa.*

Miſericordiæ excluſionem, &c. ἐλέυ ἐκβολήν. Amovendam aït miſericordiam eſſe, & neminem juſtum oportere malorum miſereri.

Leges nullæ, &c. Tyranni periphraſis eſt, in quem præſens hic locus communis eſt inſtitutus. Verùm tyrannus olim dicebatur fortis & dominus bonus, plenam in ſubditos poteſtatem habens, Unde Virgil. in 7. Æneam ſuum, quem pium ſemper eſſe voluit, tyrannum dixit, inquiens,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe tyranni.

Poſtea viribus imperii per ſuperbiam cœperunt abuti. Unde tyranni nomen ad eos reſtrictum eſt, qui per inſolentiam abutuntur imperiis, & rempub, opprimunt, redigúntque in ſervitutem, *Cum his*, inquit Cicero Officiorum. 3. *nulla nobis eſt ſocietas, ſed potiùs ſumma diſtractio. Omne hoc genus peſtiferum atque impium ex hominum communitate exterminandum eſt*, &c.

Idem

Idem 2. Philippic. *Satis est viris fortibus didicisse, quàm sit pulchrum, beneficio gratum, gloriosum, tyrannum occidere.* Idem pro Milone, *Græci homines deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. Quæ ego vidi Athenis? quæ aliis in urbibus Græciæ? quas res divinas talibus institutas viris? quos cantus? quæ carmina? propè ad immortalitatem, & religionem, & memoriam consecrantur*, &c. Præterea lex olim erat, Tyrannicidæ imago in gymnasio ponatur, Cujus meminit Quintil. lib. 7. cap. 8.

Videmini, &c. Aphthonius, Δοκεῖτε δέ μοι μᾶλλον περὶ τῆς τοῦ παρόντος διανοίας ἀκριβέστερον κρίνειν εἰ τὰς τῶν προγόνων λογεῖσθε γνώμας. *Longè* inquit, *diligentiùs & exactiùs (mea sententiâ) judicaretis in præsenti, si majorum nostrorum judicia ante oculos vestros ponere velletis.* Judices nimiùm indulgentes ac remissos arguit: Majores autem è contrario diligentiores asserit enituisse. Illos pati remp. opprimi: hos in libertatem asseruisse, & legum justitiam opposuisse injustis fortunæ impulsibus ad maleficia. Est enim locus à contrario.

Fortuna. Hinc illud Hor. od. 29. Fortuna sævo læta negotio, Ludum insolentem ludere pertinax, transmutat incertas honores.

Fortuna varietate suâ, &c. Fortuna potens ac variabilis appellatur à Virgilio, quam deam veteres arbitrari; in tota ratione mortalium solam utramque paginam facere credebant, & omnes casus humanos assignabant illi, ut hominum mentes impellenti, nunc ad maleficia, nunc ad virtutem studia. Unde Quint. Cur. lib. 3. de rebus Alexan. inquit: *Etiam naturam plerunque fortuna corrumpit.* Et lib. 8. *Quis negat eximiam quoque gloriam sæpius fortunæ quàm virtutis esse beneficium?* Hinc Aphthonius aït, prudenter à majoribus institutum, ut leges decernerent malis pœnas, bonis autem præmia virtutis.

Attentatam rem, &c. Id est, Misericordiam tyrannus mereretur, si peccâsset imprudenter & inconsultó: sed cùm factus sit studiosè, atque deditâ operâ

râ tyrannus, erit puniendus: voluntario enim crimini nulla debet esse veniæ spes, nec ignoscendi facultas parata.

Invitum se dicere, &c. Hoc est, crimini suo nihil poterit prætexere: non dicere, quod invitus, vel per imprudentiam scelus susceperit. Et in testamento veteri legimus iis urbem profugii paratum fuisse, qui nescientes aliquem percussissent, ut si ferrum in sylvâ manum succidentis ligna fugerit, & occiderit hominem. Deut. 19.

Liberorum ipsius, &c. Hoc est, filiorum atque filiarum. Vide Gell. lib. 2. cap. 13.

Quarum respectu moveri. &c. Τὴν ψῆφον ἐπενεγκεῖν id est, suffragia ferre. Multò justius est, inquit pro legibus suffragia ferre, eásque defendere, quàm tyrannorum liberos favore prosequi. Illarum enim beneficio justitia floret, & judices liberè sententiam pronunciant, sed horum maleficio, cum judicibus æquitas è medio tollitur.

Locus communis in villarum ac urbium incensores.

EXORDIUM.

Hominum impiorum nulli gravioribus supliciis afficiendi sunt, quàm ii, quorum maleficio contingit, ut funditus per incendia pereat, quod à justitia suum unicuique fuit attributum.

Quorsum attineret deorum clementiâ datas esse facultates, si liceret impunè maleficis eas per crudelissima scelera tollere, vel omnino flammis abolere? *A contrariis*

Quid in rerum natura poterit atrocius esse, quàm omnia loca miserabilibus lamentis, cunctásque domos ejulationibus querulis complere, urbes incensionibus, *Ab expositione.*

fionibus, internecione cives, vaſtitate regiones, ruinâ crudeliſſimâ reſpublic. perdere, & breviter, omnia quibus humana vita carere non poteſt, flammis abſumere?

A compa-ratione. Quibus longè mitiores ſunt fures, aut ſicarii. Hi uniusatque alterius bona diripiunt, aut rerum inopiâ protruſi, unum aliquem occîdunt: at illi reſpub. omnes evertunt, & univerſa tollunt è medio.

A ſententia Facinori voluntario nulla eſſe debet parata excuſatio, imprudentiæ juſta eſt deprecatio. Nullâ igitur veniâ digni ſunt iſti, qui conſultò maleficia ſuſcepe-runt, ac ſuâ ſponte omnia immaniter excuſſerunt, ſolâ nocendi libidine, & perverſitate mentis impulſi.

A conje-cturali di-greſſione. Cùm vitam præteritam adeò turpiter exegerint, ut nulla ſpes melioris ſit inſequentis, Judices, injuſtè facietis, ſi eos dimiſeritis. Quippe vix unquam ad bonam frugem perventuri ſunt, quos ad omnia flagitiorum genera rapuit aſſidua peccandi conſuetudo.

Ab excluſi-one miſeri-cordiæ. Quis poterit iſtorum miſereri, quos non publicus luctus ad miſericordiam traxit, non tot matronarum ac puerorum ejulatus flexêre, non tot virorum ſingultus atque calamitates maximè permovêre, nedum à teterrimo crimine potuerunt deterrere.

A legitimo. Fas & jura ſinunt, volúntque, ut ii pœnas ſe dignas exſolvant, qui juſtitiæ leges violando crudeliter univerſam rempub. afflixerunt, fortunáſque omnium irreparabili damno funditus perdiderunt.

A juſto. Quis tam perverſi judicii poterit eſſe, cui videatur iniquum, eos tantis incommodis atque pœnis afficere, quanta bonis innocentibus intulerunt, tantiſque ſuppliciis excruciare, quanta meruerunt eorum maleficia?

Ab utili. Sumpto de ſceleratiſſimis hominibus ſupplicio fiet, ut reſpub. liberata poſſit reſpirare: item boni cives quibuſcunque rationibus voluerint, ſua tecta re-

ſtaurare

ſtaurare & in meliorem aut ſaltem priſtinam conditionem atque dignitatem reſtituere.

Tanta vobis, Judices, eſt divinitus conceſſa poteſtas, ut citra magnum negotium maleficos tollere; tanta item facultas, ut pro jure veſtro rempub. afflictam ſuffulcire poſſitis, et in libertatem aſſerere.

A poſſibili & honeſto. Hoc enim eſt proprium ejus officium qui ad reip administrationem accedit.

Nihil magis poterit judices æquiſſimos decere, quàm rerum publicarum hoſtes opprimere: nihil magis glorioſum æſtimari, quàm proſpicere, nè quid damni boni cives capiant.

Poſtquam pœnas de reis hiſce dignas ſumpſerîtis, feneſtram criminibus reliquis clauſuri eſtis. Nam eorum exemplis multi deterriti ceſſabunt à peccando qui aliàs ad nocendum promptiores ſunt futuri. Reſipiſcent multi, ubi cognoverint mala conſilia conſultoribus peſſima cecidiſſe.

Ab eventuro.

Aliud loci communis exemplum, in ebrium.

EXORDIUM.

IN repub. veſtra, Judices, prudenter inſtitutâ, non ferre ſoletis ulla etiam levia crimina: quantò minùs vobis toleranda eſt ebrietas, omnium ſcelerum teterrima, unde velut alto gurgite profluunt omnia vitiorum genera, promanátq; corporum & animarum pernicies certa.

Ebrietatis

In homine rem præſtantiſſimam novimus eſſe rationem, bonámque valetudinem: utrumque obnubilat, imò diſperdit fœda temulentia; utrumque conſervat divina ſobrietatis virtus, quæ omnium bonorum eſt origo, ſicut illa malorum.

A contrario

Tolerabilior rei præſentis eſſet cauſa, ſi vino ratiùs ſeſe ingurgitaret: ſed nullam meretur veniam, cùm beſtia quotidie cothoniſſans ſeſe poculis obruat.

Ab expoſitione.

Qui toties ab amicis admonitus non desinit, ab affinibus objurgatus non cessat ebrietatem sectari,&juxta proverbium,ut canis ad vomitum reverti,& sus ad volutabrum cœni. Noctes atque dies in ganeis,in lustris pergræcatur,clamat, rixatur, pugnat.

A compara tione. Quemadmodum amor turpis nihil boni potest procreare : sic item ebrietas, ingeniorum teterrima pernicies. Et reliqui morbi partem aliquam corporis solent corripere, non divinam in homine particulam adoriri: pestilentissimus omnium est ebrietas, hoc est,rationis privatio, quæ temulentia dicta, quòd animi vigorem debilitet. Veteres enim temetum appellavêre vinum,ex eo quòd tenet atque labefactet mentem.

A sententia. Alios imprudentia,casus atque fata ad peccandum trahunt : ebriosi sponte suâ rapiuntur ad malefaciendum. Unde Seneca ebrietatem nihil aliud aït esse quàm voluntariam insaniam, Epist. 12.

A vita antecedente. Incontinentia incommoda vide ex Socrate Apud Xen. Memo. I. Non potuit vitam præsentem honestè transigere, qui præteritam turpissimè traducendo, se puteo,quod aiunt, argenteo non desiit ingurgitare. Documento sunt libidines portentosæ,pallor, genæ pendulæ,oculorum ulcera,tremulæ manus,quas aliquando vidistis effundere plena vasa.Hæc omnia præmia ebrietatis,& vitæ turpiter exactæ evidentia signa. Vide Plin. lib. 14.cap. ult.

A misericordiæ exclusione. Nullâ ratione parcendum est illi,qui consultò facinus patrat,& suâ sponte se convertit in bestiam: quod facit ebriosus homo,cujus turpissima flagitia sine ulla misericordia reprimere debetis, et exemplis in nocentem editis reliquos à peccando deterrere.

A legitimo Cùm juxta Ciceronis sententiam, Lex sit recti præceptio,pravique depulsio; rectissimè feceritis,si(quod leges vestræ volunt) teterrimum hoc ebrietatis crimen è medio sustuleritis: quo facto,vitiis omnibus repurgatam rempub.estis habituri.

Vos

Vos ideò magiſtratu fungimini, & gladios geritis, ut ſontes puniatis, et innocentes tueamini. Nihil igitur juſtius, nihil honeſtius facere poteritis, quàm ſi fortiter officio veſtro functi, in beſtiam hanc ebrioſam graviter animadverteritis. Nec erit quòd ab illa vobis metuere debeatis, cùm neminem ſui criminis defenſorem habeat; & ejus omni vigore corpus exhauſtum, vinóque debilitatus ſit animus. Noxium igitur dignis modis tractate, quòd non ſolùm reipub. veſtræ futurum eſt utile exemplum atque ſalutare, ſed etiam gratum Deo, qui maximo odio proſequitur ebrietatem. Unde apud Eſaiam inquit, *Væ qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandum, & potandum uſque ad veſperam, ut vino æſtuetis*, &c. *A juſto, honeſto, utili poſſibili. Gladios cur gerant magiſtratus.*

Sed non opus oratione longâ vobis, quibus perſuaſum eſſe ſcio, ebrietatem crimen eſſe teterrimam, nec levi ſupplicio tollendum. *Epilogus.*

Petrus Moſellanus venuſtiùs ac copioſiùs tractavit

ARGUMENTUM.

VEreor plurimùm, nè qui ſobrii ſunt, operam hanc meam in ebrios dicendi, ceu ſupervacaneam, rideant: dicent enim, ſobriis caſtigatione hac nihil opus eſſe; ebrios autem ſic vino ſepultos, ut nullius vocem exaudiant, nullius admonitionem intelligant, nullius objurgationis aſperitatem ſentiant. Nimirum quòd, ut corpus mortui nullis punctis, ſic ebrii animus nullis monitis excitari poſſe videatur. Quamquam autem optabile eſſet, non ſæpe operam ludi in corrigendis iis, qui in vitiis ſuis ſic obduruêre, ut omnem medicinæ ſpem excludant. tamen quia ſunt qui certis intervallis ex tanti mali ſopore expergefacti ad ſe redeunt, ſéque ſanabiles per hoc, quòd morbum

ſubinde agnoſcant, præbent; vel horum gratiâ, quanta ſit in hoc vitio pernicies, paucis oſtendam. Nam ut pulcrius nihil eſt homine ſobrio & ad quidvis, quovis tempore, quovis in loco parato: ità nullum monſtrum fœdius ebrio, cujus, ut Terent. Chremes ait neq; pes, neq; manus ſatìs ſuum officium facit. Principiò mirari ſuccurrit Græcorum prudentiam, qui ſuæ etiam linguæ proprietate quanta virtus, quámque ingens bonum ſit ſobrietas, ſatis declarant. Siquidem ut oſtenderent mentem humanam in ſua dignitate conſiſtere ſine ſobrietate non poſſe, virtutem hanc inſigni vocabulo σωφροσύνην nominavêre.

σωφροσύνη.

Quid enim aliud ſonat σωφροσύνη quàm mentis conſervationem? ut quantùm homo animalia rationis expertia mentis dignitate antecellit, tantùm quoque hæc virtus cæteris omnibus ſit ſublimior cenſenda? Quanquam autem Stoïcorum diſputatio eſt, quî unam virtutem habeat, ei & cæteras non deeſſe: tamen in uſu vitæ humanæ, ſæpe compertum eſt, fortitudinem habuiſſe eum, qui amicitiæ jura non præſtiterit. At ſine ſobrietatis fundamento nullus unquam virtutum domicilium in animo ſuo conſtruxit. Nam ut ea oculorum acies ſola colorum diſcrimina diſcernit, qui nullo vitioſi humoris fluxu lippiant: ità quid quâque in re fugiendum vel ſequendum ſit, ea tantùm mens cernit, quam cibi ac potûs moderatio ab omni onere ſemper ſervârit expeditâ. Hæc prudentibus conſiliorum omnium mater, hæc rectè conſulta maturè exequitur, cum hac florent reſpubl. hac diſcedente ſenſim optima quæque dilabuntur: ut vel hinc appareat, quanta ſit peſtis in republica civis ebrius, qui neque virtuti ulli locum apud ſe relinquat, nec ullum in rebus conſilium aut invenire ipſe, aut ab aliis inventum rectâ ratione exequi poſſit: qui nec præterita recordari, nec præſentia moderari, nec futura prævidere rectè queat: qui deniquc

denique nihil aliud ſit quàm quod de otioſis aït poëta.

——*Telluris inutile pondus.*

Pinge autem tibi cogitationis penicillo talis hominis vitam. A veſpera ad multam noctam clamatur, bibitur, luditur, cantatur, ululatur, pugnatur, franguntur ſcyphi, menſæ vomitu conſpuuntur: ſuccedit ſomnus alii gravis, adeò ut morti pluſquam ſimilis appareat: alii ſomniorum terrificis ſpectris irrequietus: tum æquiſſimum ebrietatis ſupplicium vehemens capitis dolor, ac membrorum omnium debilitatio. Manè dolor, & nondum edormitum vinum ſurgere vetat, & in medium uſque diem in ſtratis detinet. Quod ſi quid operis urgeat nimis, fracti, & vel ſemimortui ad illud accedimus. Quis autem cum laude in negotio aliquo gravi verſatur, ad quod invitus, fractus, ac totus languidus ingreditur? Quid expediet impeditus ipſe? Quid fortiter faciet languidus? Quem laborem feret heſterno mero non ſolùm fatigatus, verùm totus fractus? Attrectandum eſt aliquid? Tremunt manus. Eundum aliquó? Genua labant. Res poſcit eloquentiam? Lingua hæret, vocis meatus eſt impeditus. Quid multis? inter tot morborum genera, quot humanæ naturæ miſeria eſt obnoxia, vix ullum eſt, quod ſemel adeò totum hominem ſibi eripiat, & animum pariter atque corpus proſternat. Bona morborum pars cum vel corpus, vel corporis aliquam partem affligat, tamen immortalem hominis partem, nempe animum, impetere non audet. Sunt qui ſoporem, ſunt qui torporem, ſunt qui frigus, ſunt qui æſtum immittant, ſalvâ tamen interim rationis dignitate. Atque illud ipſum, quod commune habemus cum diis immortalibus, quo ſolo homines & ſumus, & rectè appellamur, quo à brutis differimus, hoc verò labefactare ebrietas & poteſt, & ſolet. Atrox ſanè & horrenda peſtis eſt ἐπι-

Animum cum diis communem habemus eoque ſolo à brutis differimus.

ληψία, quâ correpti plerique aliquoties vim sibi ipsi afferunt, dum sua ipsorum membra pulsant, dum capillos sibi vellunt, dum se in luto volvunt ipsi. At nullis verbis consequi queas, quanto fœdiori, quantóq; immaniori malo laboret ebrius. Quem ἐπιληψία corripit, hunc paulo momento deserit, atque ei mentis usum reddit: ebrius autem cùm diu multúmque per ebrietatem jactatus fuerit, séque indigna multa tum fecerit, tum passus fuerit (si non, quod sæpenumero accidit, in totum extinguatur) totúmq; penè triduum sepulto similis jacuerit, vix tandem ad se utcunque redit. Illi mali sensum lenit, quòd nulla suâ culpâ, sed morbi vehementia pœnitenda multa tum dicit, tum facit: huic verò malum conduplicatur, quando, quo mali culpam à se transferat, non habet: et minùs premere solent, que nihil commeritis gravia accidunt. Jam inter animi vitia nullum est tam noxium, nullum ex quo tanta malorum aliorum seges pullulet. Quid enim tam est horrendum, quod non ebrii audeant? Fide & taciturnitate in rebus humanis nihil sanctius esse debet. Ebrio nihil rectè credideris. effutit omnia, neque quicquam tam religiosè arcanum est, quod celare is possit, qui ad cujusvis compotoris stultitiam invitatus mentis suæ dignitatem ipse prodit. Quid enim non proderet is, qui illud, quod charissimum habet, ad alienum affectum, eúmque stultum, amittere vel cum aviditate paratus est? Cui autem ignotum est rixarum, vulnerum, stuprorum, adulteriorum, homicidiorum, uberrimum fontem esse ebrietatem? Quis enim nescit pugnam Lapitharum factam, ut Horatius ait, super mero? Quis nescit, Tarquinios mero calentes primùm ad stuprum nefandum processisse, mox & regno amplissimo excidisse? Quis ignorat Alexandrum Macedonem, cætera quidem regem laudatissimum, compotandi studio, eo prolapsum

In vino veritas: hinc *Horat. Ser.* 1. *Sa.*4 & 20. Condita cum verax aperit præcordia Liber. *Vide cur. lib.* 10. & *Plutarch. in vita Alex.*

ut iis, quibus familiarissimè utebatur, interfectis, & per hoc procerum suorum omnium animis à se alienatis, veneno tandem extigueretur ? Sed næ ego ineptus, qui, quod vitium finem nullum nocendi habet, hoc orationis meæ angustiis complecti studeo.

Aliud exemplum loci communis in sacrilegum, juxta præscriptos ab Aphthonio *locos, cujus bona pars ex* Prisciano *deprompta est.*

EXORDIUM.

IN omnes maleficos oportet animadvertere, maximè iu eos qui contra deos aliquid audent, sacra violando.

Alia exordii formula.

Quod si vultis committere, Judices, ut cæteri quoque homines vestrâ indulgentiâ pessimi fiant, sacrilegium impunitum relinquite : sin hoc non placet, suppliciis afficite.

Alia principii forma.

Qui in conspectum vestrum adductus est reus, videtur non solus in periculum venisse, sed vos quoque in discrimen præcipitamini. Juris enim contemtio & religionis violatio impunita relicta, deorum iram in homines excitat.

Ut dii placarentur, majores nostri cærimonias instituerunt, aras condiderunt, templa diis immortalibus voverunt, hostiis donariisque exornârunt, ac festis diebus redeuntibus celebrarunt : iste autem ut deos exacerbatos in capita nostra instigaret, aras spoliavit, templa profanavit, & omnia donaria crudeliter abstulit. *A coutrario*

Et quid aliud animo revolvit, quid aliud machinatur sacrilegus, quàm deos irritando universæ civitati malum accersere, publicisque ac privatis rebus in com- *Ab expositione.*

commodare ? Etenim ex sacrilegio & Deorum contemptu solet agrorum sterilitas provenire, omniúmque rerum penuria : item seditiones, prælia, regionum devastationes, urbium excidia atque pestes.

A compara tione. Ex reliquorum maleficiis tolerabilius malum videmus enasci. Latrocinium ac furtum in paucos committuntur : stupratorum adulterorúmq; crimina iis solùm, qui faciunt, molesta & acerba fiunt, & eos maximè, quorum interest, excruciant : sacrilegus autem omnibus ex æquo plurimùm incommodat, qui tyrannnis est simillimus ; sed tamen ex illis non omnibus, sed pessimis omnium. Illorum enim facinus est sævissimum, quo deorum immortalium donaria spoliant, sacrásque divitias auferunt. Iniquissimum igitur esset, furem, vel injuriosum affici supplicio, sacrilegum verò absolvi.

A sententia. Sed quid suis ut pretendat flagitiis habere potest? Invitus ad scelera non accessit : sed cum mala semper in eo mens, malus animus fuerit ; non sine multis sed impiis consiliis atque conatibus fores templorum effregit. Jam quali præditum animo censeatis eum, qui deos immortales, quos omnes creaturæ venerantur ac adorant, contemserit, imò divina sacraria profanãdo exacerbaverit? Quod designare solent, qui

Bolomochi. bomolochorum pessimi nunquam laboribus honestis ut victum acquirerent, operam impenderunt, sed per impias artes atque sacrilegia maluerunt ad divitias pervenire.

A digressione conjecturali, imò natura potentiorum consuetudinem asseri. Homines alii qui peccant, maleficii præsentis labem vitæ prioris meliùs exactæ sanctimoniâ vel excusare, vel expugnare possunt : at qui tam horrenda crimina committunt in deos, satis ostendunt sese habere pectora quæ ab ineunte ætate nulli pietati assueverunt, sed assiduo criminum usu tam contaminata sunt, ut ad meliorem frugem, si cupiant etiam, nequeant

nequeant reduci. Lignum enim tortum haud unquã fiet rectum. Et difficile eſt reſiſtere conſuetudini, quia aſſimilatur naturæ, quam licèt expellas furcâ tamen uſquè recurret. Quare nihil jam aliud reſtare conſtat, quàm dignum meritis ſupplicium, ut ſic arbor mala ſemel excidatur, nè malos fructus producere pergat. *Qu. Curt. lib. 5.*

Unde ſi cum maximo ejulatu ad pedes veſtros ſeſe abjecerit, nihil opploratione ejus commoveamini oportet, nè crimen impunitum aliis ſimiliter peccandi feneſtram aperiat, & inconſulta miſericordia veſtra deorum iram in publicæ diſpendia calamitatis exacuat. *A miſericordia excluſione.*

Quòd ſi leges volunt, ut qui ſtatus hominum inquietant, pacémque publicam interturbant, puniantur: quantò magìs animadvertendum erit in eos qui nobis immortales deos iniquos & hoſtes faciunt, ut eorum amicitiâ ſpoliati, funditus intereamus? *A legitimo.*

Et quid magis æquum eſſe poterit, quàm deos placare, religionem tueri, ædiúmque ſacrarum expilatores damnare, ac meritis ſuppliciis afficere? *A juſto.*

Quod ſi feceritis, deos placatos habebitis, & reip. ſtatum longè tranquilliorem atq; proſperiorem. Etenim in iis imperiis feliciter omnia ſolent ſuccedere, in quibus religio vera conſervata, ſcelera punita, & antè omnia regnum Dei fuerit quæſitum.

Nec erit quod vindictæ veſtræ juſtiſſimæ impedimento eſſe poſſit. Neminem enim iſte habet, cujus patrocinio nitatur: nec credo fore aliquem, qui tam ſit divûm contemtor, iſtum è manibus veſtris ut cupiat eripere, ſed potiùs omnes inſtabunt & urgebunt, ut reus omnium ſuffragiis morti deſtinatus, meritas pœnas exolvat, nè ex eo conſervato κακῶν πανήγυρις impendeat. *A poſſibili.*

Quid igitur moramini? quid ceſſatis in eo tollendo, *Epilogus.*

do, qui jam pridem omnibus videtur esse damnatus?

Aliud loci communis exemplum in contumacem aut δύσκολον.

EXORDIUM.

Contumacia INter varia criminum genera non infimum est contumacia atque morositas, omnium dissidiorum uberrimus fons & origo.

A contrario Morum æqualitas amicitiæ vinculum atque glutinamentum est, unde natum proverbium, *Æqualitas haud parit bellum.* Et obedientia vel sola virtus est, quæ menti cæteras virtutes inserit, insertásq; custodit. At morositas & contumacia pertinax, amicitiæ pacta rescindunt, omnémq; concordiam è medio tollunt; ut Pythagoras rectè dixerit, Æqualitatem, amicitiæ parentem & altricem; contrà, inæqualitatem, discosdiarum bellorúmque matrem esse.

Ab expositione. Ab omni mansuetudine & obedientia dyscolus abhorrens, in animum induxit, bene monentibus nunquam obtemperare, neminémque ad honesta vocantem audire. Secum igitur assiduè loquitur, atq; exequitur ista: Ego satis sapio: satis est judicii, ut queam cum aliis certare, imò vincere: nolo alicui morem gerere, cùm longè meliùs, quàm alii noverim quæ conveniant ætati meæ: nec maximopere alienam sapientiam optârim: valeat monitorum odiosa prudentia: ego, quod mihi visum erit, aggrediar: præceptoribus cùm se feroces præstiterint, oppedam; quæ vetuêre, faciam; rejectis etiam libris indulgebo genio, pergræcabor indies, & mihi nomen insigne comparaturus nocturno tempore veluti grassator aut sicarius in plateis pervagabor, obviàm venientes

venientes laceſſam, atq; proſternam, aut velut Achilles, in fugam compellam, exclamabo etiam, ut Stentora vincere poſſim,

——aut propriâ mercede canoros
Curetum ſonitus, creptiantiáque æra ſecutus,
Torva Mimallonius implebo cornua bombis.

Hæcce digna ſunt adoleſcentibus exercitia? Melancholicorum eſt ſtudiis impalleſcere, & demorſos ſapere ungues.

Grave crimen eſt ambitio, ſed multò gravius obſtinatio & pertinacia procax, quam αὐθάδειαν appellant. Illud ſubtile malum, ſecretum virus, & occulta peſtis infeſtans ſolos cupidos, quorum animos invaſit. At homo contumax, in perverſa ratione perſiſtens, exemplo peſſimo multis eſt aliis, quos veluti contagione viroſâ corrumpit, & ad ſeditionem, reip. perniciem, inſtituit atque trahit. *A comparatione.*

Nihil habet contumax, quod inflexibili menti prætexat. Facilè, ſi vellet, bene monentes audire poſſet: ſed pervicax & obſtinatus animus reluctatur, ac velut aſinus calcitroſus reverberat. Cæterùm ut πειθαρχία μήτηρ τῆς εὐπραξίας, ſic inobedientiæ crimen & pertinaciæ ſcelus, omnium in repub. perverſitatum origo. *A ſententia.*

Præſentis criminis pœna remitti poſſet, ſi non turpem ex vita præterita labem, adeóq; ἕξιν contraxiſſet, nec vitium ex prava conſuerudine verſum eſſet in naturam, ex cujus genuina malitia nihil, niſi quod reipub, peſtilentiſſimum, poteſt enaſci. *A digreſſione conjecturali.*

Quis judicii tam perverſi vir eſſe poterit, qui rubo (quod aiunt) arefacto rigidiores atque præfractiores à meritis pœnis liberatos velit, id effecturus, ut omnis bene monentium ac gravium virorum autoritas in ſummum adducatur diſcrimen? *A miſericordiæ excluſione.*

Quod ſi non in facta modò, ſed in voces etiam petulantiores olim publicè vindicatum eſt, ut C. Fundanius *A juſto.*

danius

danius & Tiberius Sempronius ædiles Appii Cæci filiæ mulctam ob incivilia verba duntaxat dixerint, ut Gell. lib. 10 cap. 6. quantò æquius erit constringere os infræne, et coërcere pestiferam rebellandi libidinem ejus, qui responsator teterrimus oblatratione, factóque suo scelerato omnia civilitatis atque pietatis officia tollit.

A legitimo Quòd si vestrum nonnulli, judicaverint vitium contumaciæ non capitale crimen esse, arguerint igitur leges jubere, nè major pœna sit, quàm culpa. Officiorum 3. Non petam ut in reum exempla crudelia nimis edatis, sed per νυθεσίαν aut τιμωρείαν occursuri vitiis, ità puniatis, ut accepto malo resipiscat, peccandíque licentiam cohibeat atque compescat.

Ab utili. Ad crimina leviora etiam nihil connivere: sed aliquando ad vivum resecare, quantum in repub. bonæ frugis afferat, vel cæco manifestum est.

A possibili. Res ardua non erit, præsenti reo judicium censurámq; facere: sola sufficit autoritas vestra qui nullis in hoc negotio perficiendo copiis auxiliariis opus habituri estis, cùm vel solo nutu confundere possitis, cúmque nemo sit qui cupiat illi subvenire.

Ab eventu. Si præsentis peccati scelus reliqueritis impunitum, multò habebitis ad idem flagitium alacriores factos, quos adhuc expectatio judicii vestri remoratur.

Aliud loci communis exemplum in avarum, cujus exordium.

VEtus dictum est, judices, *avarum, nisi cùm moritur, nihil rectè facere.* Quod vel solum vobis suadere poterit, ut hunc hominem, ipsam avaritiam, si non capitali pœnâ afficere, saltem extra patriam aliquò, unde ad nos, vel contagio, vel hominis fama non possit accedere, statuatis ablegare.

admo-

Admodum bene ac prudenter olim Romani sapientes instituerunt, ut in Ægei maris insulam Gyaros noxii deportarentur, nè lacesserent ac divexarent innocentes, pauperum sudores atque sanguinem hauriendo. Contrà vos perperam ac imprudenter feceritis, si hunc reum in patria reliqueritis, & non potiùs hominem pestiferum & injurium ex hominum communitate exterminaveritis; nè ejus præsentiâ perniciosâ miseri cives non modò violentur, sed etiam perdantur. Universum enim mortalium genus devorare, & omnibus, ut sibi solis prosint, esse maximo detrimento solent avari; per omne genus injuriarum suos explendo loculos, alienos expilando. *A contrariis*

Devoratu-ris, inquit Quint. lib. 6. c. p. 8. cujus patrimonium consumitur.

Cujus rei gratiâ secum animo revolvere solitus, Quorsum virtutes? quorsum probitas? quæ laudatur quidem, sed alget. Unicum ego pecuniæ studium amplectar. Hæc rerum omnium regina, donat formam, nobilitatem, uxorem locupletem. Huic obediunt omnia, hac vel dii capiuntur. In pretio pretium nunc est, dat census honores, qui divitiis parantur. Has igitur consecutus ego, omnibus (qui nunc quæstus ubertimus) assentabor, defraudabo, terminos proximi transferam, furabor, rapiam, nihil vel deos, vel homines curaturus. *Ab expositione.*

Luxuriosa qnidem res est vinum, & tumultuosa ebrietas; sed longè nocentior avaritia fuerit, quâ nihil scelestius esse rex sapientissimus Solomon asserit. Et quo liberalitas gratior, omniúmque studiosorum encomiis celebratur atque laudatur magis; tantò detestabilior avarus est, qui non amicis, non patriæ non reliquis omnibus, sed sibi soli natus, quasi hominis portentum vivit, se solum pascit, &, horrendum dictu, nunquam satiatur, *quemadmodum infernus & perditio non replentur*. Proverb. 17. *A comparatione.*

Ebrius post factum agnoscit delictum, ac pænitentiam *A sententia.*

tentiam agit: homicida in furoris vim ac iram transfert crimen, & factis maleficium assignat. Et uterque non semper, sed rarò & casu quodam & inviti peccant. At avarus nihil habet, quo noxium repurget animum, cùm avaritia penitùs insita permaneat in venis, & in imis pectoribus inhæreat, ut avelli non possit; nullum relinquens pœnitentiæ locum, nullámque de hominum genere bene merendi facultatem.

A conjecturali digressione. Præteritæ vitæ sanctitas aliis sæpe reis non vulgarem apud judices æquos benevolentiam conciliat: verùm si totum hujus rei vitam ad amussim excusseritis, ipsissimum invenietis Ἀυγείυ βυςάσιον, monstrum, non una gravi correptione vel supplicio dignum.

A misericordiæ exclusione atque justo. Quare neminem arbitror fore tam stolidum, quem hujus rei miserescat. Familiam, quam sui simillimam habet, ad pedes fortasse vestros provolutam videbitis: sed vos legum & justitiæ ratio magìs promoveat, quàm iniqua sceleratorum hominum hypocrisis, & ipsissimæ crocodili lacrymæ.

A legitimo. Cùm leges reipublicæ gratiâ conservandæ jubeant in sontes animadvertere; non illegitimum fuerit, imò justissimum, acriter hunc reum à vobis castigari, vel procul ablegari, cùm nihil eo scelestius, ut dixi, reperiatur.

Ab honesto & possibili. Quo facto nihil officio vestro dignius effeceritis. Nec quod judicium vestrum possit remorari, video: nam, modò volueritis, dictum aut factum reddetis.

Ab utili. Duplicem indè reipublicæ commoditatem promanaturam experiemini. Primùm judices integri, teterrimâ peste rempublicam liberâsse prædicabimini. Deinde, prudenter effecisse, ut præsentis rei supplicio deterriti reliqui, ad consimile maleficium non facilè sint accessuri.

Epilogus. Plura dicere non arbitror operæpretium, cùm ipsi

ipsi satìs intelligatis, non levibus pœnis afficiendum avarum, cùm eo nihil sit in republica pestilentius, atque magìs perniciosum.

CAP. VIII.

De laude, quæ ἐγκώμιον Græcè dicitur.

Laus est oratio bona alicujus enumerans.

Proprium est laudis res amplificare, & ornare. Quint. lib. 3. cap. 7.

Laudandæ verò sunt
- Personæ, *ut Thucidides, aut Demosthenes.*
- Res, *ut Justitia, aut temperantia.*
- Tempora, *ut ver, æstas.*
- Loci, *ut portus, horti.*
- Ratione carentia animalia, *ut equus, aut bos.*
- Plantæ, *ut vitis, aut oliva.*

Laudamus verò & communiter & singulatim. Communiter, *ut omnes simul Athenienses.* Singulatim, *ut Atheniensem unum aliquem. Hæc verò divisio est laudis.*

Dispones autem ipsam hoc pacto.

Primùm prooemium pro qualitate rei pones.

Deinde subjicies genus, quod dividitur in
- *Gentem,*
- *Patriam,*
- *Majores,*
- *Patres.*

Pòst educationem explicabis: quæ continetur
- *Institutione,*
- *Arte,*
- *Legibus.*

Hinc

Hinc subdes præcipuum laudum omnium caput, res gestas, quas divides in ea quæ sunt:
- Animi, ut quæ fortitudinis sunt, quæ prudentiæ.
- Corporis, ut pulcritudinem, velocitatem, robur.
- Fortunæ, ut principatum, potiam, amicos.

Comparationis exercitatio duplicat materiam & virtutum vitiorúmq; non tantum naturam, sed etiam modum tractat. Quint. lib. 2. cap. 4.

Addes deinde comparationem, quâ id quod laudatur, alteri collatum tollatur in majus.

Postremò Epilogo qui precationi similior sit, concludes.

Exemplum in Thucydidis laudationem.

Æquum est eos, qui utilia nobis adinvenêre, suis ipsorum inventis ornare, laudibus prosequi, & quod ab illis est proditum, iisdem quoque ceu autoribus cum gratia reponere, acceptámque referre. Non igitur injuria Thucydides oratione mihi celebrandus est, qui nobis plurimum attulit ornamenti. Omnes enim de aliqua humanarum rerum parte bene meritos decet venerari: Thucydidem verò eò magis, quòd pulcherrimæ omnium illustrandæ curam suam impendit. Neque enim quicquam eloquentiâ pulcrius: neque Thucydide quenquam bene dicendi gloriâ præstantiorem invenire est.

A patria. Athenas inventrices & altrices bonarum artium vocat Cic.

Nactus autem Thucydides eam est patriam quæ & vitam pariter sibi & eruditionem præberet. Neque enim in alio loco natus est, quàm unde omnis bene dicendi ratio profluxit, originémque vitæ sortitus, Athenis.

Reges

Reges generis sui habuit autores. Itaque ab ultima protinus origine, clariore majorum fortunâ est illustratus. Utraque ergò habens & generis amplitudinem & civitatis statum popularem, quò clarior utrinque fieret, est ab utroque adjutus. Etenim nè ad injustas opes potentiámque delaberetur, æqualitate legum prohibitus est; néve in obscura reliquæ plebis utililitate deliteſceret, felicitate generis est consecutus.

Ab educatione. *Leges vitæ optima magistra.*

Talibus igitur procreatus parentibus, in republica Atheniensium intérque leges educatur, quas certè optimas esse vitæ magistras in confesso est. Inter leges autem armáque vivere instituens eruditioni simul atque rei militari operam dare decrevit, neque studia armis deferens, neque arma (ut præcipuam prudentiæ partem) relinquens; unóque conatu duarum diversarum artium curam habebat, conjungens ingenio pariter ea, quæ naturâ sunt separata.

A rebus gestis.

Ut tandem ad virile pervenit robur, occasionem quæsivit proferendis eis, quæ pulcrè fuerat in ætate meditatus. Nec defuit casus, bellúmque protinus est ortum, ipséque res ab universâ gestas Græciâ literis complexus posteritati mandavit, conservator eorum & velut restaurator, quæ bellorum delevit injuria. Nec passus est, quod quisque gessit, temporum situ aboleri. Ex ipso ergò cognoscitur captam esse Platæam, scitur Atticam esse vastatam, tenetur Atheniensium classibus Peloponnesi oras esse navigatas: certatum esse navali prœlio apud Naupacton, non est nos Thucydides id passus latere: Lesbum ab Atheniensibus esse captam, id quoque ab ipso indicatur: cum Ambraciotis pugnatum esse, hoc & nè diuturnitas aboleret, effecit. Judicium Lacedæmoniorum non ignoratur: Sphacteria & Pylos, ingentes Atheniensium labores, non latent. Concionantur Corcyræi Athenis, Corinthii ipsis contradicunt; Æginates, ut Athenienses accusent, Lacedæmona proficiscuntur: Jam verò & belli consilio Lacædemonios Archidamus absterrens, contra Steneleidas ad bellum suscipiendum impellens: Ad hæc Pericles legationem Laconicam contemnens, neque passus deficere

cere animo propter pestilentiam Athenienses. Cuncta hæc Thucydidis opera ingeniòque in omne ævum ab oblivione vindicantur.

A comparatione. Herodoti & Thucyd. *comparationem pulcherrimam vide apud* Qu. li. 10. c. 1.

Quis autem Herodotum illi comparaverit? Ille enim ad voluptatem legentium scripsit: hic omnia ex rebus ipsis atque veritate deprompsit. Quantò verò quod ad alienam fit gratiam, infra id est quod fit ad veritatem, tantò post se Thucydides Herodotum relinquit.

Epilogus.

Erant alia quoque permulta, quæ de Thucydide dicerentur, nisi, quò minùs omnia diceremus, laudum suarum nobis obstaret multitudo.

ALIUD EXEMPLUM.

Laus sapientiæ.

PROOEMIUM.

SApientiam adipisci, felicitatis est: laudare autem pro dignitate ipsam, majus est quàm ut nostris id viribus assequi possimus. Tantum enim illi superest gloriæ, ut commune quoddam deorum immortalium bonum esse credatur. Cùm enim deorum unusquisque, velut descriptum officii sui tueatur partem, Juno nuptiis præsit, bellis Mars cum Pallade, Vulcanus inter ignes fabriles suas exerceat partes, ducat Neptunus navigantes, & quisque alius aliud sibi vendicet: sapientiam in commune sibi asserunt omnes: præcipuè verò præ omnibus Jupiter, quantò reliquis major est, tantò omnium quoque sapientissimus æstimatur.

Vuáque

Unáque ſapientia eſt, quæ vel maximè æternam Jovi præſtat poteſtatem. Et dii quidem nativam ipſam cognatámque ſibi habent : munere autem ipſorum in terras quoque delata eſt ; & deorum filii ſapientiâ ſuâ maximam humanæ vitæ utilitatem attulerunt. Quapropter poëtæ laudem merentur, qui Palamedem & Neſtorem, & ſi quis alius ſapiens olim fuiſſe canitur, deorum fuiſſe filios tradiderunt. Non quidem illi vano commento deorum naturam velut permutare conati, quam nè dii quidem ipſi permutare poſſent, ſed generis permixtione communicationem indicantes virtutis ; ut qui divinâ quâdam cæteris admiratione præſtarent, deorum filii crederentur. Nec immeritò illorum in deos referebant genus, quorum ſapientia major quàm humana, originem videbatur affirmare divinam. *A genere.* *Ut Herculem, Minoa, Perſeum & reliquos.*

Sola autem ipſa utroque rerum ſtatu æquas habet rerum vires. Nam reliquarum aliæ bello ſolùm probantur, alias laudamus in pace : ſapientiæ verò præcipua eſt utriuſque temporis moderatrix. Sic in bello verſatur, tanquam prorſus artium pacis ignara : ſic pacem continent, tanquam nunquam agitata ſtrepitu bellorum. Denique tam apertè utrique ſeſe accommodat, ut in uno horum æſtimes, ei ſoli videatur eſſe dicata. Fert pacis temporibus leges, & omni tranquillitatis utitur more : in bello verò victoriam præbet. Neque armis ſolùm ſuperiorem facit, ſed in concionibus quoque præſtat invictum. Itaque & inter bellantes, & inter pacatos ſola præcellit, primáſque ſibi vendicat ſapientia. Sola quoque divinitatis proximè exprimit ſimilitudinem : ſola enim velut Deus, futura proſpicit. Quin ipſa quoque terram agricolis attribuit, navigantibus aſſignavit mare : adeò non fruges colligere ſine ſapientia, non mavim, niſi ſapientis gubernatoris præſidio freti, aſcendere auderemus. Itaque quicquid exhibet mare, quicquid hominum uſibus terra profert, meritò ſapientiæ munus cuncta cenſentur. *A ſapientiæ effectis.*

Nè cœlum quidem, & ſi quid in ipſo latet, dimiſit in

 occulto ;

occulto; quantum solis se porrigat ambitus, quod spatium stellarum unaquæque circumscribat, ipsa pervestigavit. Despexit intra terras etiam, & quo pacto vitâ defuncti agemus, ipsa nobis aperuit. Trojam, quam capere temporis diuturnitas non potuit, sapientiæ astus subegit, & unius consilium adepta, universam Persarum potentiam dissolvit. Cyclopis oculus erutus est prudenti Ulyssis invento; sicque quicquid est, quo quisquam vincat, ab ipsa sapientia derivat.

A comparatione. *Quis ergò ipsi fortitudinem comparâsse velit, cùm quicquid viribus fieri possit, ipsa etiam sapientia præstet? Adeòque si ipsam fortitudini ademeris, per se fortitudo culpanda videatur.*

Epilogus. *Erant & multa alia, quæ de sapientia dicerentur, nisi majora essent, quàm quæ posset modica oratio complecti.*

SCHOLIA.

Laus, &c. Alii laudationem vocant, hoc est, orationem bona exprimentem quæ alicui insunt. Ἐγκώμιον Græcè appellatur, quod juxta Aphthonii sententiam dictum eo quod ἐν κώμαις, id est, in viis antiquitus canebant. Nam antiqui κώμας angiportus dicebant. Differt ad hymno & epæno, quòd *hymnus* deorum sit, *encomion* verò mortalium: præterea *epænus* paucis verbis fit, *encomion* autem secundùm rhetoricæ artem profertur; postremò, cùm in loco communi quoque laus sit, hoc differunt, quòd in loco communi pro viro forti dicentes, eo consilio dicimus, ut præmium petamus: laus autem per se virtutis testimonium, ut aït Priscianus.

Laudandæ sunt, &c. Porrò præterita, instantiáque atque adeò omnia quæ nunc laudamus, nunc contrà vituperamus, res sunt omnis generis, quæ aut cerni tangíque

tangique, ut homo, equus, urbs, flumen; aut animo intellectúque cognosci atque percipi possint, ut facta dictáque. Virtutum item vitiorúmque tum artium varia genera, ut prudentia, justitia, fortitudo, temperantia, eloquentia, medicina, architectura, scientia rei militaris, aliáque id genus multa. Vitia autem quæ sint, hinc cognosci facilè potest, nempe injustitia, luxuria, invidia, &c. Ipsius autem Dei laus (quanquam quid huic aut nostrâ laude accedat, aut vituperio adimatur, non video) tota huc pertinet Rerum autem, quæ cerni tangíque possunt, primas partes homines tenent: qui cùm cæteris animantibus brutis, rebúsque mutis ratione & sermone, tum multis aliis animi naturæque dotibus antecellant, laudem imprimis sibi vendicant. Laudamus igitur præcipuè personas, urbes, portus, loca, & his similia: præclarè item facta dictáque quæ cum virtutibus conjuncta, atque indè orta esse constat. Jam & juxta virtutes artésque aut in certis hominibus, aut seorsum suis ipsas laudibus exornamus.

Res, &c. Ut Erasmus laudavit Moriam. Et ad ingenii vires periclitandas, artémq; ostentandam Phavorinus laudavit quartanam febrim; eum enim constantiùs captiturum, qui febri liberatus vires integras recuperaverit: Laudavit etiam Thersitem. Cujus meminit Gell. l. 17. c. 12. Et Politianus in Epistolis.

Loci, &c. Ut Baiæ, Tempe.

Portus, &c. Ut in Liguria Lunæ, vel Carthaginensium, cujus meminit Virgil in 1. Æneid. Item laudari poterit Stoa porticus Atheniensis, Pœcile ex varietate picturæ dicta, in qua Zeno philosophus discipulos docebat, unde & secta Stoica. Item Aulis Bœotiæ, cujus meminit Ovid. 12. Metamorph.

Horti, &c. Ut Adonidis, qui proverbio locum fecerunt. Item Hesperidum, quos amœnissimos in

Africa fuisse memorant. Item Senecæ prædivitis horti, ut aït Juvenalis Satyr. 10. Item Alcinoï sylvæ, quarum Virgilius Georgicorum 2. meminit, Item.

Adeste Musæ, maximi proles Jovis,
Laudes feracis prædicemus hortuli:
Hortus salubres corpori præbet cibos, &c.

Equus, &c. Equos laudare poterimus, ut Pollucis equum Cyllarum, & Graii quorum meminêre poëtæ, ut aït Virgilius Georgicorum 3. Item Bucephalum Alexandri, de quo Gellius lib. 5. cap. 2. Item, Solis equos, &c.

Bos, &c. Virgilius in Georgicis.

——— *Optima torvæ*
Forma bovis cui turpe caput, cui plurima cervix,
Bos pulcher, *Et crurum tenus à mento palearia pendent.*
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna,
Pes etiam: & camuris hirtæ sub cornibus aures.

Vitiis, &c. *ut Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ.*

ut aït Virgilius. Vide Plin. lib. 14. cap. 3.

Olea, &c. Quæ laudare poterit ab inventrice Minerva, & quòd signum fuerit pacis. Unde Virgilius in 7. Æneid.

——— *Ad mœnia regis*
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes.

Item, Brassicam laudat Cato, malvam & albucum Hesiodus.

Subjicies genus &c. Sunt qui hoc loco jubeant addenda esse ea, quæ nativitatem vel miracula, vel prodigia præcesserint: ut si laudaturus Scipionem, dicas in matris cubiculo anguem visum, unde conceptus, & Jovis ille filius fuerit creditus, cujus meminit Livius libr. 6. belli Punici. Item in encomio Hecubæ recenseas facem, quâ prædixerit incendium & excidium Trojanum. Item, quid natis evenerit, enu-

enumeres : ut, Midæ formicas, apes Platonis. Valerius lib. 1. cap. 8.

De laudibus ductis ab animi, corporis, atque fortunæ bonis, ex Bucholdiano.

LAUS HOMINIS A FORTUNIS.

DE fortunis, quæ externa bona sunt, subinde nobis est dicendum. Hæ autem quantæ sunt, quot numero prædia, quo sita in loco, quo tempore, sive dono data, sive suorum testamento legata, parentibúsve relicta acceperit, emeritve; ex adjunctorum loco narrandum locupletandúmque erit. Deinde, ex descriptionis loco situm prædiorum atq; hortorum ad flumina, seu fontes, & factas hic ad voluptatem structuras pluribus licet verbis depingas : quemadmodum Homerus Alcinoï hortos : & maximè si is, quem laudas princeps sit, urbésque, in quas imperium habet, describas. Quin & hujus fortunas cum aliorum facultatibus conferendo, ex comparatorum loco mirè locupletabitur oratio : ostendendóque, aut genere, numero, fertilitatéque majores ampliorésque putandas ; aut situ ad flumina, seu fontes, rebúsque manufactis, atque ad voluptatem structuris jucundiores amœniorésq;. Quòd si verò eorum, quibuscum nostras conferimus, omnium judicio amplissimas esse copias constiterit, pares ostendisse contenti esse possumus. Spectandum etiam, atque cum materia deliberandum, ecqua & à dissimili contrariisque copia peti possit. A dissimili hoc pacto : nostra prædia esse, agrósque suburbanos, unde certus ferè quotannis fructus redeat : illos non

Hominis laus.

Advertendum fortunæ, corporisque Bona non ideo laudari, quòd quis habuerit ea, sed quod illo non fuerit indignus.

non modò longiùs domo, sed & aliena in ditione sitos, iisque expositos fluminibus, quæ sæpius inundando sata omnia obruant atque convellant. A contrariis : nostros flumina fontésque irrigando agros, utilitatem afferre maximam, illis in sata erumpendo, eadémque convellendo incommodum adducere summum : huic aquarum cursum prodesse, illis eundem ipsum obesse: huic voluptatem afferre, illis mœrorem tristitiámque dare ; huic vel extorto bello omnem ex agris fructum redire, illis nullum : hujus prædia urbis horreum alimentúmque in hostes esse, illorum contrà hostium in urbem : his patriam defendi, illis oppugnari. Quod si verò principem laudandum suscipias, potentiámque ejus, gentis suæ urbiúmque genere & numero prædices, quo res major, illustriórque fuerit, hoc magis his ex locis extendas.

Quæ corporis bona in homine ex locis amplificandi ratio sit.

Hactenus de externis bonis ejus quem laudamus : quæ quidem pro personarum varietate alia atque alia existunt: quæ persequi cùm infinitum, tum minùs fructuosum foret. Quare ad fontes ipsos ducere consilium fuit, usúmque locorum in iis, quæ omnibus communia sunt laudémque merentur, monstrare, ut horum usu cognito, pro causæ conditione, quantum quisq; velit moram ubique facere in augendo possit. Corporis autem bona esse diximus, staturam, figurámque corporis, valetudinem, robúrpue, ipsam denique formam Hæc quamquam leviora sunt, suam tamen laudem merentur, certáque interim animorum indicia esse solent. Unde Homerus cùm in Thersite garrulitatem animiq; vitium nobis depingi vellet, nescio quo modo non tam malefacta, quàm corpo-

Vide Quintil. loc. lib. 7. cap. 2.

corporis deformitatem vitiáque explicando vitiosissimum ipsum introduxerit. Idem staturam grandiorem, robúrque in principibus magnopere prædicat, ut qui Agamemnoni staturam magnam, cui majestas inesset regia, tribuit. Ulyssem illo quidem minorem, sed latissimis humeris & pectore describit. Jam verò Ajacem illum non ambobus modò his, sed cæteris Achivis omnibus corporis staturâ & robore antecellentem introduxit. Nec noster Homerus hanc in suis laudem neglexit: qui cùm & in cæteris, tum maximè in Ænea & Turno principibus, corporis dona laudat. Et Dareta cùm altâ staturâ, latissimísque humeris, quod certum virium argumentum esse solet, in singulare certamen produxisset, ejus tamen antagonistam Entellum vel senem magnitudine corporis viribúsque adeò superiorem facit, ut illum non secùs ac qui frustra urbem aut castellum oppugnet, hunc temere infelicitérque aggressum dicat. Forma plus laudis meretur: præsertim in principibus viris gravitas oris, majestásque in vultu: hæc in primis pondus orationi autoritatémque tribuit: tantúmque in animis Gallorum hostium valuisse Titus Livius scriptum reliquit, ut cùm urbe capta, avidi prædæ in principum atria irruerent, cerneréntque hos cùm ornatu habitúque paulò humano augustiore, tum maximè oris gravitate atque majestate diis simillimos, domi sedentes, ante horum ora, sicuti deorum simulacra, velut venerabundi constiterint: nihílque in hos ferro gravius facturi fuerint, nisi M. Papyrius principum unus prior iram movisset. Atqui & hinc augendi modum, usúmque locorum explicemus. Staturam, robur corporis, orísq decus quantum sit, ubi ad adjunctis satìs expresserimus, à causis & eventis deinde dilatemus. Fuisse hujus majores, homines cùm insigni staturâ & robore, tum quadam modestiâ orísque gravitate præditos, sempérque

Liv. Decad. 1. cap. 5.

pérque operam dedisse hunc, ut quæ à natura ad sui nominis dignitatem amplitudinémq; acceperit, certâ vivendi ratione aleret provehere̊tq;, nulla ut Venus, Bacchúsque immoderatior corporis vires vigorémq; auferret. Quare eâ jam valetudine esse, ut nulla corporis imbecillitas obsit, quò minùs in rebus cum gravitate agendis suo, amicorum, & reipub. tempori serviat. Quinetiam comparatione rem extendas, si cum aliis amplissimis hominibus conferas, ostendásque in hoc nostro aut similitudinem aut excessum esse, aut etiam dissimilitudinem: si aut proceritate, ipsóque robore, & valetudine, aut ipsius vultûs gravitate majestatéque multis partibus sit superior.

Quæ ratio animi bona ex locis amplificandi.

Idem Quint. lib. 3. cap. 7. *Utra sit autem harum una utilior, inquit, cum materia deliberabimus: dum sciamus gratiora esse audientibus, quæ solus quis, aut primus aut certè cum paucis fecisse dicetur.*

RESTANT animi bona, quæ ut cujusq; propria sunt, ità præ cæteris laudem mereri suo jure maximam solent. Hæc laudandi duplex via est: aut enim ad sua virtutum genera, ut suprà visum est, quæque referentur; sua prudentiæ, justitiæ, fortitudini, & temperantiæ tribuendo facta: aut, quod non minùs commodè fiet, temporum servabitur ordo. Itaque dicendum, quî pueritiam adolescentiámq; transegerit: quæ sequutus studia: quantúmque in iis & quàm brevi sit assequutus. Atque hîc, si fortè insigne ingenii specimen indolísque haud vulgaris bonitas eluxerit, pluribus erit verbis extollendum: quo videlicet tempore, quo in loco, apud quos, qua in re, aliísque id genus additis circumstantiis, quas adjunctorum locus suppeditat: Quòd si fortè operæ pretium videatur, & hæc ipsa per plures ducendo locos plurimùm extendas. Ætate autem jam magìs invalescente, siqua scripta honesti sui studii voluntarísque testimonia

nia in lucem dedit; primùm qualia quantáqne ipsa sint, narrandum, quantúsque indè ad plures fructus redeat. Quæ item seu doctorum, seu multitudinis, seu universorum de iis testimonia judiciáque existant. Quæ ubi ex adjunctorum testimoniorúmque loco, quem eundem esse diximus, prosequutus fueris, à causis subindè augebis: quòd à multis magníque nominis hominibus sive rogatus, sive ultro juvandi studio ad scribendum se contulerit. Ab eventis non modò hominum de se expectationi respondisse, sed & vicisse: nec in una atque altera, sed in pluribus nationibus ipsius scripta legi, laudaríque. Atque hic & enarrandum, quorum expectatione majora emiserit. quibúsque in provinciis plurimùm probentur. Jam verò & hujus cum probatis magnorum autorum scriptis conferas: ostendásque potiora multò, melioráque hominum consecuta esse judicia: aut maximis summorum autorum monumentis paria esse, atque judicari. A dissimili etiam amplifices, si in iis, quibuscum conferes, scriptis, dissimilitudinem esse ostendas: ut si Hippocratis & Galeni medicorum opera, cum Pauli & Pomponii Jurisconsultorum scriptis conferas: illos rerum naturalium, hos civilium scientiam tradidisse: illos de vita, hos de fortunis solicitis bene consuluisse: illos præcepta dedisse nè morbus vincat, & æger moriatur; hos, nè avarus triumphet, & suum alteri eripiat; denique illos cavisse, nè ipsa præmaturè vita; hos, nè sua cuique res injustè auferatur. Hinc mirè Cicero non sine delectatione corpus orationis auxit, dissimilitudinem studiorum Murenæ & Sulpitii pluribus verbis explicando. Hunc in modum singula quidem tam domestica quàm publica facta, quæ laudanda videbuntur, servato temporis ordine enarranda amplificandáque erunt: quâ ratione domi vixerit, liberósque educârit; ad quæ studia miserit,

libera-

liberaliterque aluerit; quos in viros aut abierint, aut se evasuros certam de se spem patri patriæque præbuerint. Quæ si persequaris omnia, ducásque per locos, incrementum res ipsa sumet maximum. Jam & quid commodi ipse sive re operáque, sive consilio reipub. præstiterit. Quale est, si dum aliquando, ut sæpe, maximis de rebus bene reip. consulendum fuit, inópsque consilii multitudo ea facili momento sequenda putâsset, quæ probata reipub. statum eversura penitùs fuissent; hunc in concionem prodiisse dicas, & prudenti oratione, quæ ex his aut illis inceptis commoda, maláve reipub. impenderent, edocuisse, eáque suscipienda persuasisse, quæ cùm singulis tranquillitatem, utilitatémque, tum universis nomen gloriámque attulerunt. Atque hæc aperienda, pluribúsque verbis ex locis aliis atque aliis explicanda erunt, quæ res ad ità consulendum animum potissimùm impulerit: quæ si honesta utilísque fuit, eventa votis respondisse pulcrum erit. Quanta autem gloria emolumentáque indè reipub. evenerint, quis, item ad consultorem fructus honósque ab universis vicissim redierit, copiosè erit exponendum. Postremò comparationibus rem extendas: cum urbis conditoribus aut munitoribus hujus factum conferendo, & aut majus, aut simile, dissimiléque ostendendo. Illos urbem quidem condidisse, hunc conditam prudentiâ suâ ab exitio conservâsse: illos partim fundamenta jecisse, partim mœnia turrésque, in hostes propugnacula, non sine summis oppidanorum impensis laboribúsque altiùs eduxisse; hunc unum ipsâ modò ratione consilióque, non mœnia solùm, urbémque, sed & fortunas omnium, vitámque servâsse. Quantum etiam cives grati vicissim postea huic honorem gratiámque habuerint, cum iis conferas licet, quibus ob præclarissima in rempub. icam merita non ingrati extiterunt; doceásque, aut majora,

jora, aut patria huic contigisse omnia. Quòd si verò is, quem laudas, princeps sit, exercitúmque duxit, præterquam quòd ex his locis omnibus, ab adjunctis quæ latè patent, passímque usui sunt, à testimoniis, à causis, ab eventis, ex comparatione majorum, minorum, à simili, à dissimili, à contrariis copiam petas, etiam à descriptionis loco amplifices maximè; cùm aut stratagemata, genúsque militum & armorum, aut urbes, quas cepit, regionésque & gentes, mores, aliáque id genus suo quæque locó describas. Porrò cùm temporis hîc servandus sit ordo, danda est opera, ut leviora aut omittamus, aut paucis perstringamus. Quæ verò magna sunt, & prudenter, & justè, & fortiter, modestéque facta, laudémque in animis hominum maximam merentur, per plures ducenda locos, plurimúmque dilatanda erunt. Quæ autem laudari facta oporteat, horúmque numerum, personæ, quas laudandas suscipies, secum adferent: in quibus singulis augendis, cognitis his locis quantam ipse voles, moram trahas.

Ut ea ex locis augenda quæ post mortem acciderunt.

CUm igitur hunc in modum, quæ toto vitæ cursu rectè fecit verbis extuleris, dilataverísque non negligendum quomodo excessit è vivis, & quæ, vitâ jam defuncto, virtutis ergô, magna acciderunt. Nam cum magnis viris, dum vita manet, laudémque sequentibus, comes sit invidia; fit, ut morte jam sublatis ereptísque, quos noscitura sequitur, sese avertat, patiatúrque mortuis, quem vivis noluit, suum honorem deferri. Quare si & huic vitâ defuncto, aut tumba publicè magnificentiùs sit exstructa, aut statua erecta, aut denique quotannis ad sempiternam

ternam hujus memoriam, rerúmq; ab ipso gestarum, aliquid statis diebus fiat: quanta hæc sint, quo tempore fiant, quo in loco, à quibus, quantis impensis, quanto studio, aliísque id genus explicatis circumstantiis, quarum adjunctorum locus nos admonet, copiosè erit exponendum. A causis item & hæc si voles, amplifices: quæ ipsius in remp. merita constent: cur tantum vel mortuo honorem constituerint. Ab eventis hic nihil sumas, cùm explicata ex adjunctorum loco causas suas præcesserint, nisi propterea hæc defuncto contigisse dicas, ut statuto præclarè factis summo honore, plures ad imitandum pellicerentur; exponásq; ea ità ex sententia evenisse, plurésque honoris præmio incitatos, ipsam virtutem sequendo, nominis immortalitatem venari. Quinetiam ex comparationis loco locupletari res potest maximè, si virtutis præmia monumentáq; huic post mortem constituta, cum regum parentationibus funebribúsq; honoribus conferas, atque ostendas studio hominum ultro hæc præstantium illos separâsse: rerum autem magnificentia æquâsse. A dissimili item: illis à regiis, regiâq; pecuniâ funebria magnificentiùs adornata; huic ab universo populo, æréq; publico, splendidè instructa: illis, quia reges vixerunt, mortuíque sunt; huic, quòd patriæ conservator extitit, mortuúsque sit, habitus est honos: illis, nè regum nomen leve in animis vulgi putaretur: huic, nè sua virtuti præmia deesse viderentur. A contrariis: Illos subditi maximè oderunt, hunc sui summo honore prosecuti sunt: illos nova constituendo vectigalia, annonam, victúmque communem aggravâsse agnoscunt; hunc virtute, prudentique consilio plurimùm levâsse intelligunt: illos vivos tyrannos execrati sunt; hunc patriæ patrem conservatorémq; appellantes amplexi sunt; illos post mortem vel ab aliis honorari ægrè ferentes, quantum in sua positum potestate impediverunt; hunc contrà universi

Laus hominum in tria tempora dividitur: in tempus quod ante eos fuit, quod ipsi vixerunt, & quod fatum eorum est secutum. Quint. lib. 3. cap. 7.

univerſi æquali ſtudio ſummis honoribus ultro affecerunt. Quæ ratio ſit perſonas laudandi, ab externis corporis animíque bonis, atque adeò ab iis quæ has tempore antecedunt, ſimul juncta, & pòſt inſecuta ſunt, oſtendimus. Antecedunt autem homines tempore, patria, parentes : cum iis conjuncta ſunt, fortunæ, corporis, animíque bona omnia : pòſt autem inſecuta ſunt, habiti poſt mortem honores, præclaráque de iis hominum judicia. Quâ autem viâ ſingula ex locis copiosè inſtrui augeriq; poſſint, utcunque aperuimus : non quidem eo conſilio, quod tantam copiam (quanquam paucis rem perſtrinximus) in cujuſvis hominis laudem (quis enim finis?) temere adducendam putemus; ſed ut monſtrato locorum uſu pro cauſæ conditione, quantam quiſque indè velit copiam peteret. Neque enim hîc cuiquam, quid fieri debeat, præſcribimus, ſed quid poſſit.

Eadem quæ laudandi & vituperandi hominis ratio.

PORrò vituperandi quæ ratio ſit, hinc facilè intelligi poteſt. Siquidem idem ordo, eadémq; per omnia via in vituperandis externis corporis animíque malis erit ſequenda. Patriam igitur parentéſque bonos habuiſſe, atque indè degeneràſſe, patrimoniúmque dilapidâſſe, tam vitium dedecúſque eſt, quàm cui hæc mala obtegerunt. In corpore autem ſiqua ſit deformitas, ut in Therſite, ſuis erit verbis exaggerenda : ſi nulla, formâ viribúſque malè uſum fuiſſe, odio decoríque erit magno. Ab animo autem profecta vitia flagitiáque, ſervato temporis ordine (niſi in ſua vitiorum genera ſpargere quæque mavis perpetuâ oratione, quod in L. Piſone facit Cicero) erunt explicanda, atque exaggeranda. Quòd

Hac in re idem præceptum, quod in laudatione ſervandum.

ſi

si fortè & jam vitâ defunctis aliquid accidit, quo turpitudo odiúmque augeatur, non erit silentio prætermittendum. Singula autem eâdem ratione, quâ superiora ex locis augenda amplificandáque erunt.

Postremò epilogo, &c. Sunt qui præmittendum esse tradant vitæ modum, item mortis qualitatem, item quæ mortem sint consecuta, ut communem luctum, honores, exequias, statuas, sepulturam magnificam.

Dispositio laudis tetrasticho comprehensa.

PRincipium sequitur genus, ut gens, natio, patres,
Vita micans studiis legibus atque bonis.
Res gestas animus, corpus, fortuna ministrant.
Comparat in Majus. Votáque finis habet.

Thucydides, &c. Hic (ut aït Cicero de claris oratoribus) erat Atheniensis, summo loco natus, summúsque vir, qui ad Olorum Thraciæ regem, ceu ad progenitorem suum retulit nomen: affinem habuit Miltiadem, necessarium Cimonem, ut aït Marcellinus Græcus, & Plutarchus in Cimone. Hoc autore fuit adeò delectatus Demosthenes, ut eum octies transcripserit.

Thucydide quantum delectatus Demosth. Offic. 1.

Athenis, &c. Cicero de oratore lib. 1. omnium doctrinarum inventrices Athenas vocat, ubi omnis dicendi vis inventa sit, & exculta: & ad filium scribens, aït urbis autoritatem eam esse, quæ possit exemplis augere, &c. Quòd autem Attici sint acutiores, in causa aïunt esse tenue cœlum, quod qui crassum habent, crassos censeri, ut in libro de fato Cicer. Porrò Atheniensis patriæ celebritas multùm faciebat ad nomen illustrandum: unde apud Ciceronem de senectute, Seriphius Themistoclem non suâ, sed patriæ gloriâ splendorem assecutum affirmabat. Et

apud

apud Romanos magnificum erat & gentibus venerabile civem Romanum fuisse. Unde Divus Paulus se Romanum esse dicebat, quam urbem tribunus maximâ summâ comparârat, *Actorum* 22.

Eloquentia, &c. Nihil, inquit, admirabilius & magis populare, quàm eloquentia. Hanc Cicero de Oratore 3. vocat unam de summis virtutibus; & de claris oratoribus, ingenii lumen.

Vitæ magistras, &c. Leges enim conditas esse constat ad salutem civium, civitatúmque incolumitatem vitámque hominum & quietam, & tranquillam, ut aït Cic 2. de leg.

Posteritati mandavit, &c. Id est, memoriæ prodidit, idque lib. 8. quos scripsit de bello Peloponnes. & Atheniensium.

Plataam, &c. Platæa, vel Platææ pluraliter, clarissima fuit Bœotiæ civitas, quam Stephanus dictam ait, ἀπὸ τῆς πλάτης, hoc est, à remo. Statius l. 7. Thebaïd. *Platæa.*

Nunciat excubiis vigiles arsisse Plataas.

De bello Platæensi Thucyd. lib. 2. & 3. Et Plut. in vita Aristidis, & Cimonis.

Atticam, &c. Ditio vel regio fuit Attica, in qua Athenæ civitas, philosophorum alumna, ubi primus omnium regnavit Cecrops, unde Athenienses Cecropidæ, ut infrà patebit. *Attica.*

Peloponnesi, &c Peloponnesus Græciæ regio alio nomine Achaia, alio Pelasgia dicta. Vide Plin. lib. 4. cap. 4. Nomen habet à Pelope rege, Hippodamiæ viro, Tantali filio, quasi Pelopis insula. Sita fuit inter duo maria, Ægeum & Ionium, Platani folio similis, De bello Peloponnesiaco Thucyd. lib. 2. Plutar. in Nicia. *Peloponnesus.*

Apud Naupacton, &c. Naupactus Ætoliæ, quæ Acarnaneæ, Phocidi, & Locris contigua, civitas, nomen habens à navium compaginatione: ναυπηγέω navim *Naupactus.*

navim fabrico, ναυπηγὸς fabricator navium. Meminit Erasm. in Proverb. *Excubias agere in Naupacto*, cujus navale prælium apud Thucyd. lib. 1.

Lesbos: *Lesbos, &c.* Celeberrima fuit Ægæi maris insula ante Troadem. Vide Plin lib. 5. cap. 31. Athenienses, duce Nicia, receptos Lesbios mulctârunt, muros demoliti, naves & agros ademerunt, de qua re Thucyd. lib. 2.

Ambracia. *Ambraciotis, &c.* Ambracia urbs Epiri fuit aspero subjecta tumulo, ut ait Livius lib. 7. belli Macedonici. Hujus cives Ambraciotæ, quorum historiam Thucydides libro secundo complexus est.

Judicium, &c. Hujus meminit Thucydides lib. 4. & 5. Aphthonius habet, Δίκη Λακεδαιμονίων οὐκ ἀσνεῖται παράνομος· id est, Lacedæmoniorum sententia injusta scitur.

Sphacteria. *Sphacteria, &c.* Σφάττομαι jugulo, vel macto, est; unde Sphacteriam insulam ab Heracleotarum mactatione dictam esse, Stephanus aït Historiam Sphacteriæ Thucyd. habet lib 4.

Pylos. *Pylos, &c* Hæc fuit olim urbs Nestoris à Neleo condita : unde Ovidius,

Nos Pylon, antiqui Neleïa Nestoris arva,
Misimus ——

Distabat à Sparta stadia circiter quadraginta, in agro Messenio. Hanc olim Demosthenis consilio munitam, Lacedæmonii oppugnârunt. Meminit Thucydides loco citato.

Corcyræi, Corinthior. fuit colonia, quam ii deduxerunt circa Olymp. 18. *Corycirai, &c* Corcyra, secundùm Thucydidem, Peloponnesi civitas fuit. Item insula Alcinoi patria. Lucanus lib. 2.

—— *Vela ferantur*
In portus, Corcyra, tuos. ——

Hujus cives Corcyræi Athenis orationem habuerunt, quâ contra Corinthios petebant auxilia : quibus compertis & Corinthii miserunt Athenas legatos, qui

qui Corcyræorum orationes refellerent. Vide primum Thucydidis librum.

Æginates, &c. Αἰγινῆται, alii vertunt Æginenses, qui Athenienses accusaturi Lacedæmona profecti fuerunt, ut aït Thucydides lib. 4. Æginam autem Peloponneso contra Atticam civitatem adjacentem aïunt: & insulam Piræeo portui propinquam, ab Ægina Asopi Bœotiæ regis filia nomen trahens. Ovidius 7 Metamorph.

Oenopiam veteres appellavêre : sed ipse
Æacus Æginam genitricis nomine dixit.

Archidamus, &c. Hujus meminit Thucydides lib. 1. & 2. Hic fuit orator, dictus quasi princeps populi. Fuit & rex Spartanorum, quem cives mulctârunt, quòd exiguæ staturæ fœminam uxorem duxisset, ut aït Plutarchus in vita Agesilaï. Et ab Archidamo Thucydides interrogatus, uter ipse an Pericles luctâ præstaret ; respondit, Ubi luctando illum vicero, mox ille dicendo, se cecidisse negat, idque spectatoribus persuadet. Plutarchus in Politicis.

Archidami Rhetoris meminit Quint. lib. 3. cap. 9.

Absterrens, &c. Lacedæmonii bellum propter socios Corinthios injuriis affectos illaturi erant Atheniensibus : quod Archidamus dissuasit, affirmans eorum vires pares esse adversùm Peloponenses atque finitimos, sed adversùs hostes procul habitantes esse omnino impares : Quare legatos Athenas mittendos esse, qui nomine sociorum injurias deprecarentur, atque pacem exposcerent.

Steneleïdas, &c. Qui finitâ Archidami oratione apud Lacedæmonios verba fecit, adhortans eos nè socios haberent comtemptui, nec ultionem differrent sed protinus arma sumerent. Fuit autem unus ephororum. Hi apud Lacedæmonios erant tribuni plebis, regibus oppositi, sicut apud Romanos consulibus, Vide Cic. 3. de Legibus.

Pericles. *Pericles, &c.* Hic fuit Atheniensium dux, Philosophus & orator, discipulus Anaxagoræ. Vide Justin. lib. 3. Valer. lib. 8. cap. 9. Quintil. lib. 12. c. 2.

Pestilentiam, &c. Athenienses bello atque morbo pressi Lacedæmoniis erant cessuri, sed oratione Pericles ad bene sperandum eos exhortatus est. Vide Thucyd. lib. 1, & 2.

Ad voluptatem, &c. Quintilianus lib. 10. cap. 1. inquit, *Historiam multi scripsère præclarè: sed nemo dubitat, longè duos cæteris præferendos, quorum diversa virtus laudem est penè parem consecuta. Densus & brevis & semper instans sibi Thucidides: dulcis & candidus & effusus Herodotus. Ille concitatis, hic remissis affectibus melior. Ille concionibus, hic sermonibus. Ille vi, hic voluptate.*

In sapientiæ laudem:

Sapientiæ laus. Exordium ductum à sapientiæ præstantia, eámque laudandi difficultate. Eam Cicero Officiorum 2. scientiam appellat rerum humanarum atque divinarum. Vide Tuscul. quæst. 4.

Adipisci, &c. Sapientiam adeptum asserunt eum, qui cùm vituperatur, non irascitur; & cùm laudatur, non extollitur. Plato (ut scribit Laërtius Diogenes) interrogatus, quomodo quis sapientiam adipisceretur, respondit, Si non expectârit, quæ non evenire possunt, nec de præteritis recordatus fuerit.

Juno. *Juno, &c.* Cicero de Natura deorum 2. dictam aït à juvando: nuptiis præest, unde pronuba. A parturientibus invocatur, unde Lucina. Apud veteres nihil aliud erat quam aër. Vide Macrob. de somnio Scip. cap. 17.

Mars. *Mars, &c.* Quem apud Thraces natum affirmánt, hoc est, apud bellicosos atque feroces homines. Cujus meminit Cicero de re militari.

Pallade,

Pallade, &c. Hanc alio nomine Bellonam vocabant. Lactantius lib. 1. cap. 21 Minervam à minuendo, vel minando secundùm Ciceronem: Pallada autem quòd hastam vibret, ἀπὸ τοῦ πάλλειν. Natam aïunt è Jovis cerebro, de qua plura Macrob. 1. Saturn. cap 17. *Pallas.*

Vulcanus, &c. Cicero de natura deorum tertio scribit quatuor Vulcanos fuisse. Quorum primus Cœlo natus: secundus Nilo progenitus fertur, Opus dictus: tertius Jovis & Junonis filius, qui Lemni fabricæ traditur præfuisse, de quo Aphthonius hoc loco videtur intelligere: quartus Menalio natus, qui Vulcanias prope Siciliam insulas tenuit. *Vulcanus.*

Neptunus, &c. Ut Portunus à portu, sic Neptunus à nando paulum primis literis immutatis derivatur, Saturni & opis filius, qui & Παλάμων inter deos celebratus. Vide Ciceronem libro de Natura deorum. *Neptunus.*

Dii cognatam sibi habent, &c. A diis progenitam sapientiam asserit. Gellius autem lib. 13. cap. 8. ex Afranii sententia sapientiam scribit Usûs & Memoriæ filiam, quòd usu vitæ multáq; rerum experientiâ paretur prudentia. Unde proverbium Solonis nomine celebratum, Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος. quod sic vertit Erasmus, *Quotidie addiscens plurima, fio senex.* *Sapientia Usus & Memoria filia.*

Palamedem, &c. Hic Nauplii regis Eubœæ filius erat, unde Naupliades. Ovidius in Ibin. *Palamedes.*

Naupliadæque modo ficto pro crimine pœnas.
Morte luas, nec te non meruisse juvet.

Deorum filius habitus, quod ingenio divino præditus, ordinem aciei, & aliquot literarum figuras invenerit. Vide Plinium lib. 7. cap. 56. Philostratum lib. 4.

Nestorem, &c. Hujus pater Neleus, & mater Chloris legitur. Deorum filius putatus propter eximiam *Nestor.*

prudentiam & eloquentiam. Hunc Agamemnon ſibi ſemper adhibuit conſultorem. Cicer. de ſenectute, *Dux Græciæ non optavit ut Ajacis ſimiles decem habeat, ut ut Neſtoris quinque.*

Homerus aliados α.

——————— τοῖσι δὲ Νέστωρ

Ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς Πυλίων ἀγορητὴς,

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

Deorum filios, &c. Ut Herculem, Æſculapium, Mercurium, Æneam, Achillem, Liberum, Cæſares. Etenim gentilitas olim magnates atque reges Deos appellabat, ſive ob miraculum virtutis, ſive ob prudentiam, ſive ob beneficia, quibus etiam ad humanitatem compoſiti, ſive in adulationem. Vide Lactant. lib. 1. cap. 15.

Deorum naturam permutare conati, &c. Sunt qui hunc locum ità reddunt ex Græco: Non illis deorum naturam attribueris, ità enim veri dii fuiſſent, communione generis commune bonum ſortiti, ſed quatenus id bonum ſibi comparârunt, deorum filii exiſtimati ſunt.

Utriuſque temporis, &c. Id eſt, divinum munus ac progenies ſapientiæ principatum obtinet & pacis & belli temporibus. Nos exhorreſcere metu non ſinit: & hac præceptrice in tranquilitate rectè vivere poſſumus. Vide Ciceronem de finibus bonorum & malorum.

Futura proſpicit, &c Docet enim ſapientia, nihil temere & præcipitanter agendum, ſed omnia conſultò & præmeditató. Cujus proprium eſt, nihil, cujus pœnitere poſſit, facere, ut aït Cicero Tuſcul. quæſt. 5. Et non committere, ut aliquando dicendum ſit, Non putâram, ut inquit idem Cicero Offic. 1. Valerius lib. 7. cap. 2. Porrò, ſapiens aſſuevit futuris malis; & quæ alii diu patiendo levia faciunt, hic levia facit diu cogitando. Præcogitati enim mali mollis

ictus

ictus venit. Ideo stultis, fortunæ cedentibus, omnis videtur nova rerum inopinata facies, ut aït Seneca ad Lucilium, Epist. 77.

Cœlum, *&c.* Id est, sapientia nobis revelata, quæ sunt in cœlis arcana, τὰ ἀπόῤῥητα, ineffabilia mysteria.

Vitâ defuncti, *&c.* Ut & Galli sapientes, qui persuasum habuerant animas hominum immortales esse, soliti pecunias mutuas, quæ apud inferos redderentur, dare. Valer. lib. 2. cap. 1.

Actus sapientiæ, *&c.* Ad molem immanis equi respexit. Virg. Eneïd. 2.

Instar montis equum divinâ Palladis arte
Ædificant, sectâque intexunt abiete costas.

Et unius consilium, *&c.* Aphthonius sic habet, Καὶ Περσῶν τὴν ὅλην διέλυσε δύναμιν δι' ἑνὸς κυρῦσα βουλεύματος. Rodolphus Agricola pro κυρῦσα videtur legisse Κύρυ. Fuit quidem sapientissimus Persarum rex Cyrus, qui dicere solitus, Neminem debere principatum suscipere, nisi melior esset his, in quos acciperet. Is, Astyage Medorum Rege, avo materno victo, regnum Persicum auxerat, non ademerat. Vide Justinum lib. 1. Sunt igitur qui hunc locum referant ad Alexandrum, qui legitur Persas in fugam convertisse. Alii malunt ad Aristidem referre, sub quo duce Persæ victi, eorúmque dux Mardonius ab Arimnetò Spartiata saxo caput saucius, ut ab Amphiaraï oraculo sibi prædictum erat, occiditur, ut Plutarc. in vitis refert. *Cyrus regum à Medis ad Persas transtulit, circa Olym. 56.*

Cyclops, *&c.* Dictus ab uno, quem habuit in fronte, oculo, quasi circularis oculus, de quo apud Virgilium in tertio Æneidos libro, *Cyclops.*

Nam simul expletus dapibus vinóque sepultus,
Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
Immensum, saniem eructans, ac frusta cruento

Per somnum commixta mero. Nos magna precati
Numina, sortitique vices, unà undique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torvâ solum sub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.

Propertius lib. 4.

Gessit & Ætnææ Neptunis incola rupis,
Victa Maronæo fœdatus lumina Baccho.

Vide Homerum 10. Odys.

Fortitudo. *Fortitudo culpanda, &c.* Sine sapientia, inquit, fortitudo non est fortitudo, sed temeritas, propterea quòd fortitudo est contemptio laboris & periculi cum ratione utilitatis, & compensatione commodorum: *Temeritas.* temeritas est, consideratâ dolorum perpessione, gladiatoria periculorum susceptio, ut aït Cicero ad Herennium 4.

Exempla Laudationis *: & primò laus Demosthenis.*

Exordium. QUi parentibus obscuris nati ad decus præclarum virtute propriâ ascenderunt, non inferiorem laudem merentur, quàm qui nobilitate majorum superbi se jactant. Major enim est gloria, virtutibus propriis niti, quàm alienis intumescere.

A genere. Demosthenis quidem pater fuit Demosthenes, vir honestus atque probus, sed plebeius, ab Officina gladiorum Machæropœus appellatus, vir seculo suo notus, ut Valerius inquit. Atqui filius ad summum decus evectus, omnibus majoribus suis præluxit.

Diis ille adversis genitus, fatoque sinistra,
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladiósque parante
Incude, & luteo Vulcano, ad rhetora misit:

ut aït Juvenalis Satyr. 10.

A patria. Sortitus fuit patriam, ubi inventæ & exercitæ bonæ

næ disciplinæ. Unde velut ex equo Trojano complures viri celeberrimi prodierunt.

Majores parùm illustres habuit: sed eos ipsos eloquentiâ atque virtute suâ nobilissimos reddidit, oratorum princeps æstimatus. *Demosthenes Legem orandi vocat. Quint. li. 10. c. 1. A majoribus*

Honestè fuit educatus ac bonis disciplinis institutus, sub oratore clarissimo Isæo, & præceptore Platone, ad bonarum literarum studia inflammatus à Thrasio Eunomo. *Ab educatione.*

Ingenii specimen sub prima juventa statim emicuit. Vis in eo dicendi mirabilis & gloriosa rempublicam tutata fuit. Nactus in republica materiam uberem & honestam pro Græcorum libertate adversùs Philippum, & in ea præclarè decertans, confestim nomen & gloriam assecutus est: nec solùm ut disertus, verùm etiam ut fortis vir suspiciebatur, ut admiraretur ipsum Græcia, observaret Persarum rex, plurimúsq; apud Philippum sermo esset, confiterentur adversarii sibi adversùs præclarũ virũ esse certamen. *A bonis animi In quem ejus philippica extant.*

Corporis quidem in eo fuit imbecillitas, quam ingenio atque doctrinâ compensavit atque resarsit. Etenim commemorato nomine Demosthenis, maxima eloquentiæ consummatio audientis animo obotiebatur. Lateris quidem firmitate defectus, quas corporis habitus vires negaverit, à labore mutuatus est. Qui cum rerum natura præliatus & quidem victor abiit, malignitatem ejus pertinacissimo animi robore superando. Itaque alterum Demosthenem mater, alterum industria enixa fuit, ut aït Valer. Max. *A bonis corporis. Humerorum jactationem quo modo ille emendarit. Vide apud Quint. lib. 11. c. 3.*

Patrimonium abundans relictum erat, sed id tutores malè administraverant. Partem enim surripuerant, partem neglexerant. Ipse tamen satis opum studio consecutus, & iis præstantiora bona secum gestabat, non humeris, non oculis visenda, sed æstimanda animo, quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, *A bonis fortunæ, & à morte. Adversus tutores suos puer adhuc pupillares actiones habuit Demosthenes, ut statur Plutar. in ejus vita; & Quint. lib. 2 cap. 6.*

mortalium, nec deorum manibus labefactari queunt, & ut manentibus præstò sunt, ità fugientes non deserunt, ut de Bia Valer. scribit.

Pro salute reipub. vitam amisit, unde ejus mortis diem omnium mœstissimam egerunt, & inter sacra Cereris jejunârunt mulieres. Populus item Atheniensis, honorem illi reddens, statuam, útq; maximus natu sui generis publicè stipendia haberet, decreverunt.

Aliud Exemplum in laudem Philippi regis Macedonum.

Exordium. EX Græcorum regibus, meo judicio, nullus fuit quem non Philippus Macedonum rex vel ingenii dexteritate, vel virtutum meritis exuperârit.

A genere & patria. Patrem habuit Amyntam, summæ prudentiæ virum, patriam celeberrimam, atque regnum adeptus centum & quinquaginta populorum. Pliu. lib. 4.

Ab educatione. Epaminondâ strenuissimo imperatore, & summo philosopho usus est præceptore (Orosius lib. 3. cap. 12.) A quo & bellicis artibus & philosophiæ præceptis præmunitus ad regnum accessit.

A rebus gestis. Thessaliam domuit, Græciam penè totam consiliis præventam viribus vicit, nec ità bellicis tumultibus præpeditus, & victoriis affectus, ut à liberali Musa & studiis humanitatis abesset. Quin lepidè comitérque pleraque & fecit & dixit, & egregia ingenii monumenta reliquit. Argumento sunt epistolæ, munditiæ, venustatis & prudentiæ plenissimæ, velut illæ, quibus Aristoteli natum sibi filium, & ab eodem instituendum denunciavit. Quibus omnibus ea, quæ fortasse juveniliter patrâsse criminari posset, abundè satis delevit.

Ab animi bonis. Clementia singularis in eo fuit ac benignitas in victos: unde quibusdam ipsi consulentibus, ut cum Atheni-

Atheniensibus asperiùs ageret; respondit, Illos absurdè facere, qui homini, cuncta ad gloriam tum agenti tum patienti, suaderent, ut gloriæ suæ theatrum abjiceret; significans, sese hoc agere, non ut Athenas everteret, sed ut civitati celeberrimæ doctissimorum virorum copiâ florenti, suas virtutes probaret. Item, Quidam petulantioris linguæ maledicta conjicere solebat in Philippum: hunc amici hortabantur ut ejiceret in exilium. At ille negavit se hoc facturum; demirantibus quiq itá, Ne, inquit, oberrans inter plures malè de me loquatur. Quod maledicum non egit in crucem, vel clementiæ erat, quòd ignovit; vel magnanimitatis, quòd contempsit: quòd noluit expellere, prudentiæ; plus enim nocuisset. Vide Erasm. 4. Apophthegmatum, & Diodorum Siculum, lib. 3.

Quis autem Hannibalem Carthaginensium ducem Philippo censuerit comparandum? Ille multa quidem gessit, sed pleraq; perfidiosè ac crudeliter; hic omnia sapienter, ac cum animi summa moderatione. *A comparatione.*

Longè plura de tanto Imperatore dicenda essent: sed finem facio, contemplans meam dicendi facultatem longè inferiorem esse, quàm ut tantis Philippi virtutibus par esse possit. *Epilogus.*

Aliud exemplnm in eloquentiæ Encomium.

Cum, autore Gellio, *turpius sit frigidè laudare, quàm insectanter vituperare*; valdè metuo, nè encomium eloquentiæ minùs aptum ego dicturus, ingenii magìs inopiam prodíturus sim, quàm dignis illam laudibus evecturus. Attamen si libet principium considerare, reperiemus, eam honestissimâ productam origine, optimísque rationibus profectam. *Exordium.*

Quæ

A genere. Quin. lib. 2. cap. 20. de eloquentiæ præstantia, vide apud eundem lib. 2. cap. 26.

Quæ cùm una sit de summis virtutibus, ut aït Cicero, nemini dubium esse debet, quin ab illo, qui fons omnium virtutum est, & origo, profecta sit, nempe à Deo Optimo Max. cujus, ut sacra Scriptura meminit, dona sunt linguarum genera, omnésque sapientiarum ac sententiarum sermones: ex quo, per quem, & in quem sunt omnia.

Ab iis quas perficit rebus

Cœlitus igitur demissa admirabilem in rebus humanis potentiam recipit, & incredibilem efficaciam facultatémque accendendi mentes ad honestatem, animos ad gloriam. Afflictos consolatur, perterritos timore vacuos reddit, seditiones compescit, feros & agrestes homines ad humanitatem deducit. Unde poëtæ Orphea & Amphiona finxerunt demulsisse feras, & cum arboribus montes traxisse. Aït enim Horatius,

Agrestes homines sacer interpréśque deorum,
Cædibus & fœdo victu deterruit Orpheus:
Dictus ob id lenire feras, rapidósque leones.
Dictus & Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis, &c.

Occupatio. Hac de re uberrimè apud Quin. cap. 16 l. 2.

Sed inquis, Eloquentia scelestos pœnis eripit, falsis veritatem expugnat, status reipub. evertit: ut bono jure Lacedæmonii rhetores videantur expulisse.

Redditio

Esto: sed eâdem ratione omnes bonæ artes, omnes magistratus, cùm utrinque aliquando proveniant mala, possent expelli. Item è medio tolli ignis & aqua, unde sæpenumero maxima oriuntur dispendia: atqui bonæ res malæ non sunt, si bene utamur.

Comparatio

Quis eloquentiæ prætulerit liberalitatem? hæc paucis poterit prodesse: illa suas in omnium mortalium salutem vires extendit.

Epilogus

Rerum magnitudine deterritus finem facio: etenim maximis eloquentiæ laudibus vix ullius dicendi facultas responderit.

ENCO-

ENCOMIUM MARPURGENSIS *Academiæ.*

INgratissimus omnium haberi meritò possem, si concionis hujus hodiernæ autoribus, nempe iis quibus meipsum debeo, non inpræsentiarum morem gererem, in dicendis, quem scopum hujus orationis esse voluerunt, beneficiorum laudibus, atque summis in nos meritis. Rationis omnis expers volatile, ciconiam novimus omnes officii mutuam rependere vicem solere, ut hinc, ἀντιπελαργεῖν, natum sit proverbium. Quanto æquiùs ac justiùs nos, qui ratione ducimur, gratiam nobis benefacientibus, si propter culpam fortunæ iniquioris non parem referre potuerimus, tamē aliquam scribendo, saltem bene sentiendo, atque assiduis illos extollendo laudibus, & habere & agere non detrectaverimus! Cum autem Academia Marpurgensis, veluti mater omnium nostra communis benignissima, nos tanquam alumnos suos & charissima pignora sinu blandiore foveat, nos bonis literis instituat, nos probatis moribus exornet, nos deniq; maximis honoribus afficiat; quis vel pietatis ullo tangi confirmet illum affectu, qui rogatus, aut jussus, parentem tam officiosam pro virili sua nolit, ut ingratitudinis morosæ filius, ad sydera ferre? Hæc cùm ipsi vos optimè teneatis meditata, nihil omnino dubitandum erit mihi quin jam silentium pollicentes vos omnes ornatissimi atque iidem integerrimi viri ac studiosa juventus, me patienter sitis audituri. *A dicentis officio.*

Injunctum est mihi Academiæ nostræ Marpurgensis encomium dicere. Imprimis autem gaudendum ac lætandum mihi video, partim quòd vos ad audiendum tam avidos comtempler, vos omnes tam attentos: (quàm pudens ego, quàm hæsitans ego, *Ad auditorum attentione, & argumenti fertilitate.*

quàm

quam tremebundus ego, primum huc ascendi? nunc autem vestro, quo me omnes prosequimini, favore; atque hilari aspectu longè redditus alacrior) partim, quod talis oblata sit dicendi materies, in qua etiam erudito parùm, hoc est, meî simillimo literaturæ levioris homuncioni, non deesse possit oratio, ut longè difficilior videatur exitûs inventio, quàm principii; nimirum ut non tam copia mihi, quàm modus in dicendo quærendus existat.

Ab autoribus ac fundatoribus Academiæ.

Nam si protinus ab initio ipsos gymnasii nostri celeberrimi autores ac patronos consideres ac perpendas, sive deum Opt Max. cujus scelesti providentiâ ac divino nutu instituuntur, eriguntur, ac gubernantur universa quæ in terris sunt; sive illustrissimum nostrum Hessorum principem: statim tibi tam inundans verborum ac rerum flumen occurret, ut te magìs obrutum copiâ, quàm inopiâ pressum iri, fatearis. Quid? (ut illum ἀνεκφώνητον, ἀνεξερεύνητον, ἀνεξιχνίαστον, qui extra omnem eloquentiæ cœlestis, nedum terrestris, aleam est positus, cujus gloriæ nullum pincipium, nullus finis existit, Deum Opt. Max. præteream) vel solæ hujus terreni numinis, quo domino ac fundatore nostra Academia meritò gaudet, jubilat & exultat, principis illustrissimi dotes, tantam dicendi copiam effundunt, ut spiritus dicturi citiùs defecerit, quàm increscentis beneficio rerum orationis cursus.

Ab illustri principis Hessorum genere, factis atque virtutibus.

Quid enim memorem tot antiquissima stemmata? tot majorum imagines, tot belli clarissima facinora, atque parta trophæa? Quid tantam vitæ integritatem, clementiam, tantam prudentiam, tantam pietatis ac veræ religionis curam? Quid denique innumerabilia alia? Quæ omnia ac singula, tam splendida, tam lucida, tam illustria sunt, ut si alienæ claritatis polities ac nitor fuerint adjuncta, plus obscu-

obscuritatis sunt allatura quàm lucis. Ideóque tam fertilia, tam copiosa prædicatu omnia, ut centum linguas, imò centena pricipum eloquentiæ millia fatigare possent.

Quis enim, ut alia transeam omnia, quis inquam, vel Nestore, vel ipso Pericle facundior, eloquentiâ dignâ satis expresserit, quantâ disciplinæ militaris arte contuderit horridos Sichingiani terroris insultus? quanto pristinum in regni statum animo restituerit ducem Wirtembergensem? quanto pectore compescuerit seditiosos rusticorum tumultus? quanto denique spiritu vicerit duces Brunswicenses patrem & filium. *A disciplina militari.*

Quare digna satìs laudatu, satìs gloriosa Marpurgensis Academia videretur, si vel solùm tot & tantis fundatoris sui decoribus & ornamentis conspicua floreret. Sed, ut Universitatis nostræ amplitudo fiat admirabilior,

Accedunt complures, quos omnes enumerare longum esset, natalium claritate, facultatum laureis, ac virtutum meritis, præstantissimi patroni, quorum facundia plurimùm apud externas nationes promovit, quorum gravitatis excellentia protexit, dignitatis denique tituli protulerunt & exornaverunt Academiæ nostræ pomœria. Quibus omnibus robustissimis veluti columnis suffulta, quibus tutelaribus divis, Academia Marpurgensis undiq; circummunita, quid ulterius excogitare poterit, quod origini suæ & fortunarum primitiis, vel splendidius vel excellentius adjicere possit? *Ab aliis Academiæ præsidibus atque Mecænatibus.*

Jam si tempora, quibus instituta fuit à primo, diligenter excusseris, invenies profectò Saturni seculis non infeliciora, quibus bonæ artes atque virtutes ubique gentium antea proculcatæ, capita sua feliciter exeruerint, quibus homines nullis inquietati bellis, nullis intestinis seditionibus sauciati, *A temporis opportunitate.*

nullis

nullis hæresibus Anabaptisticis effascinati, nullis deniq; præliis funestati, sed velut optimis fortunatissimi fores pulsantis ævi auspiciis. Atqui siqua tum priscæ vestigia fraudis remanere, aut malorum lerna videbatur impendere: ea statim omnia ab illustriss. principe nostris procul à finibus propulsata fuere.

A quæsita loci commoditate. Quod si locum, ubi Marpurgensis Universitas erecta, perscrutatus fueris, vix ullum profectò reperies vel amœniorem, vel commodiorem. Ubi Marpurgum, Hessiæ metropolis, tot vetustis antiquissimorum ædificiorum structuris veneranda, prudentissimorum incorrupto senatorum ordine conspicienda, florentissimo simul ac honestissimo rerum privatarum ac publicarum statu nobilitata resplendet: cujus forum curia speciosissima marmoreis quasi lapidibus excisa devenustat; & aqua fontana, tot fistulis ac siphunculis jam recenter artificio mirabili factis, emissa, & murmure blandiore delectat, & aspectu pulchriore totum locum exornat.

A contradictione Verùm, ut occasio reprehendendi semper est obvia, si quis calumnietur ipsam urbem plus æquo fragilibus cinctam esse muris, responderi poterit, quod olim Agesilaus ille, Lacedæmoniorum rex percontanti, quam ob causam Sparta non cingeretur muris, responsum voluit ostendendo cives armatos, inquiens, Hi sunt Spartanæ civitatis mœnia: quo significavit respublicas, nullis munimentis, nullis vallorum propugnaculis tutiores esse quàm civium virtutibus. Marpurgum ergò tutissimum est ac firmissimum, tot studiosorum, tot fortissimorum civium virtutibus: nam lapideo quod operi deest, id animorum robur ac præstantia compensant; & quod hominum artificiis, id natura loci tot præruptis undiq; montibus resarcit, commodissimè circumsepiendo; ubi celeberrimus iste fluvius Lanus infractum orientali lateri dorsum accommodat.

Qui

Qui aliàs etiam, quasi Nilus fœcundans omnia, plurima delicatissimorum genera piscium educat atque producit: Cujus item tanta potentia medica celebratur, ut cum multis nominum minimè vulgarium thermis contendere possit. Etenim psoram ac impetigines omnes, quibus communiter studiosi divexantur, præsentissimè sanat, ut nemo tantâ scabie laborans huc veniat, qui non semel atque iterum lotus, ocyssimè curetur. Hinc complures audias, qui quem cutis glabellæ nitorem assiduis alibi lavacris experiri non potuerint, eum sese fateantur hîc vel citra negotium assecutos solius beneficio Lani, maximè peculiarem pratorum & alvei Marpurgensis virtutem haurientis. *Ab aqua[illegible] salubritate & piscium copia.*

Ubi præter jam dicta, tot amœni prospectus, tot hortorum decora, tot agrorum lumina, ut illud, *Nullus in orbe sinus* Marpurgo, non *Baiis prælucet amœnis*, dubio procul scriptum reliquisset Horatius, si modò cognitum habuisset, & versus non reluctatus: equidem, *À loci amœnitate & ubertate.*

Aureus hîc annus, biferique rosaria Pæsti:
Hîc propius ductum credas frondere Tarentum.

Hîc denique Musis omnibus gratissimus locus, ubi rerum omnium uberrimus proventus, ut non solùm innumera civium ac studiorum multitudo victum acquirere facilimè possit, sed etiam fertilitas nativa miserrimæ locorum externorum sterilitati suppetias ferendo, non parvas alienarum civitatum sit archias expleat, respublicas alat, sustentet, lætificet.

Ubi denique maximè aëris salubritas, ut ipsa pestis, aut acutus alius (nam quæ de pleuritide modò feruntur, puerilia sunt) morbus nunquam nisi fortasse, quod tamen rarissimum, decennio toto elapso, grassetur. Cujus rei causa poterit evidens esse, vel tam placida cœli temperies, vel tam *A cœli elementis.*

ſerenus totius machinæ cœleſtis aſpectus, quibus Marpurgenſem, ut omnium ſibi dilectiſſimam, æternus ille Pater, ſingulari quadam clementiâ commotus proſperare dignatus eſt civitatem. Quæ non ſolaribus nimiùm æſtibus ſubjecta jacet, nec frigoribus nimiùm borealibus propinqua, ſed temperatiore ſub climate conſtituta.

Ab aëris horridioris commoditate.

Veruntamen ſi tempeſtuoſior aliquando ac immitior aër (ut omnium rerum eſt viciſſitudo) videtur ingruere ; longè plus utilitatis, ille ſemper, quàm incommodi ſolet importare. Sic enim ad omnes fortunæ truculentioris impreſſiones aſſueſiunt, ſic ad morbos ſuperandos, ſic ad duriſſimos labores perferendos exercentur ac edurantur corpora.

A clivoſa regionis utilitate

Porrò ſi quiſpiam conqueratur, regionem iſtam montoſum, aſperam, ac lapidibus confragoſam inhorreſcere, hic mihi ſapiens Darii majoris factum animo præſenti revolvat. Ille populum ſuum, regionis ſcabritiem & aſperitatem campeſtri ac molliore tractu commutare cupientem, minimè permiſit: affirmans hominum habitus, ut ſemina ac plantas, ad regionis naturam immutari, ſentiendo ſe malle duros homines, & laboribus accommodos, quàm molles, quàm ignavos, quàm effœminatos, quales regio mollior generare ſolet. Quod ſi diligenter animo collectum diſcuſſerit, nullam in orbe ditionem fore confitebitur, quam cum ſua permutare debeat illuſtriſſimus Heſſorum Princeps, innumera virorum millia poſſidens, qui tempore pacis bona ſtudia ac virtutes excolere noverunt: bellis autem imminentibus, qui labores perpeti, qui maximum exercitum ducere, qui ſumma pericula ſubire, qui fortiter arma tractare, qui munitiſſimas urbes evertere, qui denique præcelſas arces demoliri poſſunt. Quare Pœnorum acerrimus dux Annibal, in Italiam ab initio per Alpes, per tot frigora ac nives irrupturus,

pturus, maximis olim ſtipendiis coëmiſſe tales virorum manus, quales producit Marpurgum, ubi corpora vegeta, robuſta præſtantiáque proveniunt, ac procera grandeſcunt.

Sed nè proverbium, Ἄνυς ὁ μακρὸς, id eſt, *Amens qui longus eſt*, in eoſdem quadret, accedit acutior mentis, & ingeniorum ſagaciſſima perſpicacitas. Non enim Marpurgenſi multùm averſus equos ſol jungit ab urbe. Quæ nec, ut aliæ quædam in vallibus profundis, in locis cavernoſis, in lacunis, atque ſpeluncis paluſtribus eſt condita; ubi perpetuo fœtore graviter olentes nebulæ, ubi putres exhalationes, ubi peſtiferæ mephites viroſâ craſſitate hebetant, & Saturnias quaſi lemas offundentes, ingeniorum vires obnubilant; ubi ferarum latibula, luporum ac urſorum ſpelæa, ubi horrenda denique ſerpentum ac draconum antra belluinam ad naturam animos transformant humanos: ſed potiùs, ut nobiliſſima regina Marpurgenſis civitas, bonarum artium omnium receptaculum, puriorem, eminentiorem, & ingeniis bonis aptiorem cœli partem elegit, & ità ſolertem ſeſe compoſuit, ut proximè ad figuram hominis, ad virtutis ſimulacrum accedere videatur. *Ab ingeniorum dexteritate.*

Enimvero quemadmodum à Deo Opt. Max. videmus hominem effectum erectâ facie rigidum, ut ſcilicet ea ſpeculetur, unde ejus origo eſt, nempe cœleſtia; reliquum autem univerſum animantium genus pronum & ad terram verſum, quod etiam Ovidius innuit, dicens, *Ab urbis figura vel habitu.* *Metam. 1.*

Pronáque cùm ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlúmque videre
Juſſit & erectos ad ſidera tollere vultus.

Sic clariſſimum, ubi noſtræ Academiæ pulcherrima ſedes eſt, Marpurgum, non aliter atque homo

princeps, caput erectissimum ac eminentissimum suis turribus, ut diademate regio coronatum habet; nempe quam admiramini toties ἀκρόπολιν, arcem istam quæ candidam frontem suam velut inter nubila condit: cujus collum monili baccato suis velut unionibus irradians prominet; illinc nitidis clarissimi domini Cancellarii Joannis Ficini palatiis, hinc illustrissimis Principis sapientiæ domicilio, quod βουλευτήριον aut δικαστήριον appellamus, exornatum. Corpus est tot membris & articulis, id est, domibus palatiis insigne, quicquid intra civitatis Marpurgensis mœnia situm esse novimus. Pectus, est ipsum templum. Curia ista, ut alimentorum dispensatrix, est stomachus. Utrumque collegium, Pomœrii, & (ubi jam hæc dicimus) Lani, sunt præcordia. Duo vici, alter, quem vulgo *den Grien*; alter, quem *Bylgenstein* appellant, femora sunt aquis proxima, quòd circum ea corporis partes crebris lotionibus indigeant, ideóque mediastinis assignati. Brachiorum alterum, nempe dextrum, est ista platea, quam vernaculâ linguâ, *den Steinweg* vocitant: Sinistrum, quod suburbium, *Wieden hausen*. Pedes autem instar fortissimi bovis (juxta proverbium) altiùs in terræ viscera defixit. Sic dispersis veluti manibus, & commodissimo suæ vastitatis immobilioris anfractu studiosos omnes, quasi gremio sinuoso, ut benignissimo, sic tutissimo complectitur & exoculatur.

A meritorum compensatione, studióque justitiæ.

Cæterùm ut honestate conspicuos peculiari quâdam humanitate, quæ sua est benignitatis excellentia, prosequitur, sic in dyscolos ac nebulones omnes meritam ac justam (ut æquum est) severitatem exercet; ut suis flagitia, suis ipsam virtutem præmiis condecoratam iri cognoscas. Etenim cùm alterum brachium, nempe dextrum, id est, platea *den Steinweg*, jucundior quidem sed ascensu difficilior videatur

non

non immeritò virtutis illi dextro calli poterit comparari, quo ad virtutis & honorum præmia traducuntur homines. Contrà cùm *wveiden hausen* ostentet viam latam, decliviorem, & facie tenus molliorem; sed ubi progressus fueris, satis lutosam, ac etiam calamitosam, ubi lictores & carnifices habitant, scelleratorum calli nobis deuitando poterit assimulari, juxta illud,

Hæc via virtutis (nimirum *den Seinweg*) *dextram petit ardua callem,*
Difficilémque aditum primùm spectantibus offert;
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostendat iter via plana (Weiden hausen) *sed ultima meta*
Præcipitat captos, volvitque per ardua saxa:

intellige cruces ac tormenta. Cujus Virgiliani carminis quasi dilucidam paraphrasin cernis, si Marpurgum ipsum penitus aspexeris. Nónne metam callis dextri & requiem vides, Germanicam istam domum, ubi præstantissimus Dominus Commendator, vir ut nobilitate clarus, sic omni bonitate præditus, omnes literarum meliorum ac virtutis cultores, itineris difficultate, ac studiorum assiduitate subinde defatigatos curísque confectos, comiter excipere, generosissimo vino, quod cum spe divite manet in venas, animúmque tuum, quod verba ministret, reficere, & curas dilue e semper est assuetus.

A liberalitate domini Commendatoris adium Teutonicarum.

Quoties ad cænas Academiæ nostræ fautores ille vocans velut accepturos virtutis præmia, refrigeravit, & non semel ità bonæ fortunæ calicibus exhilarans obruit, ut neque mentes illorum, neque pedes officio suo satis functa conspexerimus? Quoties ad prandia Musarum antistites studendo defessos, & laboribus exhaustos, velut literarum fructum percepturos, invitans, humanissimè tractavit, & ferculis recreavit opiparis? Et nè longiùs exempla petantur

quoties ille M. Casparum, jam Academiæ nostræ Decanum dignissimum tot piscibus delicatoribus, utpote carpionibus ac lupis exornavit, atque tot aliis lautitiis labore publico & domestico delassatum refecit, ut vel ille solus satis abundè testari possit, ædes Teutonicas esse dextri apud Marpurgum callis æmuli virtutis, metam, & requiem inibi placidissimam. Quo admoneri possumus, Radices literarum, ut Isocrates aït, amaras esse, fructus verò dulciores; callem virtutis ascensu difficilliorem, sed metam omnium jucundissimam. Atqui te non moveat, quòd hìc illius terminus & apex summo vertice non pendeat, sed magìs ad locum inferiorem recesserit: id enim mysterio non caret, quo sapientissimus ille quicunque fuit primus architectus admoneri voluit, eam virtutis naturam esse, ut elata nunquam superbiat, nec summo fastu, quod habet pulcherrimum, vulgò profanis oculis ostentet, sed potiùs thesaurum, seu vili cortice dissimulans, quod habet eximium intimis penetrabilibus recondat & occultet. Hinc est quod Elisabethica domus fastigio sublimitatis posthabito, locum humiliorem præoccupando sectantibus virtutem maluerit in occulto munera digna conferre, quàm in excelso loco gloriam sortiri.

Ab alterius litera Pythagoricæ pallii explicatione.

Sed ad alteram virtutis viam redeunti, *Vveidenhausen*, illud sese offert, quòd, quàm miserabilis, quàm flebilis vitæ sceleratæ sit exitus, luculenter ostendit, ubi Ἐις κυνόσαργες, εἰς καμαείαν, καὶ εἰς κόρακας. Ubi ipsissimum fustuarium, ac teterrima tot morticinorum porcorum ac cadaverum vorago atque barathrum, ubi fames, & atris volitans infamia pennis, ubi sera pœnitentia, ubi damnatorum gemitus & ejulationes sæpius audiuntur, ubi tortorum ferocia, ubi carnificum crudelitas jam sontes virgis cædit, jam cauterio, vel candenti ferro buccas facinoro-

sorum

ſorum perforat, jam ſicariorum membra totis diſtringit ac contundit: Jam furti reos in crucem tollit, jam latrocinii, aliorúmque criminum convictos, alio atque alio mortis genere dilaniat atque immaniter obtruncat.

Ergò ex his omnibus, ornatiſſimi viri, & ſtudioſa juventus, opinor, intelligitis, quanto conſilio, quantis rationibus adductus Illuſtriſſimus Princeps noſter, voluerit apud Marpurgenſes Academiam erigi atque fundari, quòd inibi vicus penè omnis, omnis angiportus, omnis platea, ſtudioſos homines virtutis admonere, turpiſſimos autem nebulones à vitiorum ac ſcelerum maleficiis deterrere poſſit. Hæc de patronis, origine, & loco Marpurgenſis Academiæ. *Ab epilogo dictorum.*

Nunc ad ea digrediar, quorum utilitate provecta cum omnibus ferè Germaniæ totius Academiis certare poſſit. Quænam igitur hodie nobis univerſitas uſpiam proferri poterit, ubi tanto labore ac fidelitate genus omne ſtudiorum tradatur, ubi puriſſima majore cum fructu Theologia doceatur, ubi facultas medica, ubi juriſprudentia ferventiore cultu tractentur, & ſic omnia, ut nihil prorſus in linguarum nobiliſſimarum cognitione, nihil in omnibus, niſi unam (cujus me vel invitum profeſſorem eſſe voluiſtis) excipiendam putetis rhetoricam, nihil (inquam) in omnibus artis bonis, & optimis diſciplinis deſiderari poſſit. *Ab uberrima ſtudioſorum, bonarúmque diſciplinarum proventa.*

Ubi tot & tanti profeſſores, tot novi, tot veteres doctores effulgeant, gravitate, doctrinâ, ac vitæ ſanctimoniâ, non ſolum apud noſtrates, ſed magìs apud exteros nobilitati? Atque adeò, quotquot hic videas, quotquot intuearis, tot Homeros, tot Ariſtoteles, tot Apollines, tot denique numina quædam te juraveris videre. De ſingulis jam nominatim diſſerere, & illorum prohibet modeſtia, & temporis *Ab optimorum præceptorum, atq; doctiſſimorum celeberrima turba.*

opportunitas nos concedit. Sed ut generatim & modestè dicam, purissima vasa sunt & habutacula, in quibus omnia studiorum optimorum genera vigeant, regnent, ac triumphent, à Deo Optimo Maximo clementer errogata. Quare si jam Apollonius ille viveret, non opus haberet Caucasum laboriosissimè pertransire, nec Scythas, Massageras, nec Albanos, ditissima Indiæ regna, tantis cum periculis, bonarum literarum gratiâ denuò penetrare. Item si Pythagoras, si Plato, si Architas ille Tarentinus in virorum adhuc contuberniis agerent non haberent necesse Persida, Lecedæmona, Cretam, Ægyptum, tot denique regiones alias studiorum causâ peragrare; cùm omnia Marpurgi quàm plenâ manu habere, & multò minore temporis ac rerum jacturâ consequi possent.

A discipulorum copia, studiis, & officiis.

Quo fit, ut numerosissima semper discipulorū turba adsit, quorum indies tantam diligentiam experimur, ut nec Cleanthis, nec Aristophanis, quorum utriusque pertinacissima fecit proverbio locum vigilantia major uuquam extiterit. Unde non opus præceptoribus ultro currere, ut doceant, aut manè ad foras sedere, & opperiri (ut Gellii verbis utar) propè ad meridiem, donec discipuli nocturnum omne vinum edormiant: sed potiùs & literarum & præceptorum adolescentes amantissimi, quicquid officiorum jura exigere non pudibundos, atque adeò ut longè rudiores ac nequitiores etiam plerunque in patriam revertantur, quàm inde fuerint egressi. Quarum rerum portenta hic penitus nulla conspici, nostra bono jure poterit Academia gloriari.

A magistrorum honestorum proritúmque consuetudine atque commercio.

Nam cùm à conversantibus, autore Senecâ, mores sumantur, non præceptores hic otiosi degunt, quorum veterno discipuli perdantur; non ebriosi, unde pessimum convictores exemplum bibendi trahant; non blasphemi, qui virosam pravitatem in proximos transfe-

transferant: non impudici, qui pueros emolliant, atque effœminent: nulla deniq; improborum commercia, quorum contagio serpat in cohabitantes, sed adsunt duces optimi prorsus, qui bonos, juxta proverbium, comites reddunt; hoc est, ad manus habentur omnium candidissimi magistri, qui in suos mores incorruptos trahunt ac transformant discipulorum gregem. Quorum magna satis (licèt non tam numeri quàm ipsius honestatis hic habeatur ratio) studiosorum corona præsens non minuitur, sed bonis avibus indies augetur.

Et tantus, qui bonas, ut aiunt, artes alit, honor, optimarum literarum cultoribus hîc defertur, ut in spectaculis, (ubi statuarum & imaginum sculpturis & picturis homines immortalibus diis æquiparabantur) Olympicis victoribus nunquam major exhibita fuerit gloria. Exemplo fuit proxima celeberrima novorum doctorum festivitas: exemplo tot magistrorum novorum solennitas, quos ornatissimis, ut eorum studia ac virtutes meruerunt, insignibus officiosissimè nostra, ut vidistis omnes, condecoravit Academia. *A studiorum præmiis.*

Adde quòd tantâ & diligentiâ & industriâ studiosi omnes hic in officio contineantur, tantis conatibus exerceantur indies, ut majoribus non possint. Nullus enim est dies in quo linea non ducatur: nulla septimana, in qua non aut publicè disputetur aut declametur: atque adeò. *A scholasticorum exercitiorum assiduitate.*

Ut schola nostra Luni, convulsáque marmora clament
Semper, & assiduè dirupta voce columnæ.

Missam facio frequentissimi, quo nullum liberaliùs erectum, nullum accuratiùs administratur, pædagogii disciplinam. Missa facio tot celeberrima veræ pietatis studia, quæ cùm alibi aut omnino squalida jaceant, aut penitùs è medio tollantur, hic non

solùm

ſolum ferventer extolluntur, ſed etiam adamata in pretio habentur maximo. Unde fit, ut eruditiorem multò, longéque melius noſtram juventutem moratam ad ſuos redire percipiamus, cum laude & gloria Marpurgenſis Academiæ ſumma.

Ab incorrupta vivendi ratione.

Neque id mirum, cùm hic ſanis doctrinis & honeſtate colluceant omnia, nulla penitùs nequitiarum illectamenta ſurrepant, ſed ubique ſit probiſſima (ut dixi) ſocietas & conſortia ſancta, quæ indiſſolubile religionis Chriſtianæ vinculum ſolidis adeò atque adamantinis conſtrinxit retinaculis, ut nullâ ratione dirumpi queant.

Ab amolitione calumnia.

Quare vanitatis illos pudeat, qui diſſidere ac mutuis odiis conflagrare ſcholam noſtram calumniati ſunt, centonum ſartores; cùm nuſquam conjunctiùs, nuſquam denique amiciùs vivi queat, quàm in gymnaſio noſtro, quod non ex moroſis cerdonibus, aut Lycambeâ ſectâ conflatum, ſed optimis virorum eruditiſſimorum ordinibus ſelectum conſiſtit; quos bonarum literarum artes humanos fecerunt, quos philoſophia plus quàm homines reddidit, quos medica facultas officioſos informavit, quos juriſprudentia civiles efficit, quos denique ſacra Theologia divinos effinxit, concordi ſtudiorum omnium harmoniâ, virtutúmque unione conglutinatos.

A frugali victu atque temperantia.

Quibus omnibus non incommodùm adjecero frugaliſſimam (ut hinc Germaniæ gravitatem ac temperantiam agnoſcas) ſtudioſorum diætam. Nuſquam enim Sybariticus ille (nè calamitas ejuſdem comitetur) luxus, & inſani conviviorum apparatus, qui ſunt ipſiſſimæ ſtudiorum peſtes, prædominantur.

Nam ut edulia prætere am, quæ munda quidem ac ſimplicia in ſtudioſorum hoſpitiis apponuntur, non ambitioſa, non luxurioſa, ſed interdum ejuſmodi, quæ apud nonnullas ſcholas ventri deditas, ſquali-

dus

dus in magna (ut cum Juvenale dicam) fastidiret compede fossor, Qui meminit calidæ sapiat quid vulva popinæ; ut fercula, inquam, magis salubria, quàm artificiosa aut luxuriosa transeam, Junckeræ propter excellentiam appellatione nobilitatis sic vocitatæ, studiosis ut bibitur jucundissimæ, ità saluberrimæ potionis crebrior usus adhiberi solet, vini rarior: quòd in illo castitas & sobrietas, in hoc impudicitia & ebrietas regnent. Unde D. Paulus, *Nè*, inquit, *inebriemini vino, in quo luxus est.*

Ergò vinum, quod clavo, juxta proverbium, caret, ubi paulò largior interdum usus administratur, non merum infundi solet, quòd optimam hominis partem hoc est, rationem, debilitet atque enervet, sed prorsus innoxium, nempe aquâ infusâ temperatum, sic longè melius redditum, & humanam ad naturam maximè appositum. Quo præclaro beneficio qui præcellunt apud nos œnopolæ, hoc est, qui aquis diluere egregiè vina callent, ad summos & honores & opes jure optimo provehuntur. Sed hoc ipsum adhuc ignorare nostrum D. Præpositum ægerrimè ferens doleo, cùm unâ ista faciat inscitiâ, quò miser & inhonorus pauperiorem apud nos vitam sese degere conqueratur: indignam quidem, sed promeritam tamen ignorantiæ pœnam auferens, qui locupletior evasurus, si tam utilem, tam probatam, tam insignem illius Staphyli Sileni filii disciplinam, ut alii, consecutus esset. Hic, autore Plinio, cùm rudis ac simplex olim vetustas meracius non sine plurima noxa biberet, vinum aquâ miscere, & Bacchum temulentum deum nymphis deabus sobriis temperare docuit; ut sic mansuefactus ac domitus ille cornutus pater, fieret moderatior, mansuetior, multóque sapientissimorum testimoniis salubrior. Et quid aliud innuit fabula de Baccho, qui fulmine conflagrans, in nympharum

A vini temperamento.

Lib. 7. c. 56

rum aquas fingitur injectus, nisi vini ardorem, vitales juvenilium ingeniorum succos exurentem sobrio elemento restringendum esse? Quod etiam illud epigramma Meleagri testatur ac comprobat, sic dicens?

Αἱ νύμφαι τὸν Βάκχον, ὅτ' ἐκ πυρὸς ἥλαθ' ὁ κοῦρος,
Νίψαν ὑπὲρ τέφρης ἄρτι κυλιόμενον·
Τοὔνεκα σὺν νύμφαις Βρόμιος φίλος· ἢν δέ νιν ἀργῆς
Μίσγεσθαι, δέξῃ πῦρ ἔτι καιόμενον.

Id est,

Bacchus ut è flammis puer exiliisset, in undas
Tinxerunt nymphæ sordidum adhuc cinere.
Hinc junctus nymphis est Bacchus gratus: at ignem
Ardentem capies, hunc nisi miscueris.

Sed quorsum iste verborũ excursus tendit (inquies) Nempe ut ostendam hinc esse, quòd neminem apud nos studiosum cupidineis facibus incendi; hinc esse, quòd neminem æstu venereo captum, ut laqueis irretitum ab honestis artibus turpiter abduci, & veluti bovem ad lanienam rapi comperiamus: hinc esse, quòd nulla Circe referatur imminere, quæ veneficiis adolescentes in bestias convertat, id est, nulla præstigiatrix voluptas, quæ suis affectuum illecebris illos dementans ad pudicitiæ naufragia perpetranda blandiatur, aut libidinem venenis adeo pervertat, ut in brutorum transformati naturam, præter hominis vocabulum, nihil hominis habeant. Sed contrà multi Ulysses, fortes videlicet ac constantes hîc viri præstò sunt, qui jam longâ rerum experientiâ sapientum habitus sibi induerunt, majestate venerandâ perspicui, quibus imbecilior ætas invitatur, quorum exemplis informata discat Sirenum voces

dulces

dulcedine mellitâ venenum inſpirantes averſari, ab omnibus ſpurcarum cupiditatum alimentis alieniſſima.

His igitur rebus omnibus evecta juventus noſtra, & eruditionis & bonorum morum pulcherrima proferens ubique ſpecimina, quid Deo Optimo Maxim. quid parentibus, quid magiſtratui debeat, intelligit, & expedire gaudet. Unde laudatiſſima civilitatis ac omnis honeſtatis obſervantia promanat, ut animorum integritati & externum corporis habitum congruere, & nuſquam mentis apicem à rationis amuſſi delirare videamus: tantum abeſt, ut cum aliarum quarundam Academiarum ceſſatoribus noſtri adoleſcentes peſſimè vivant, & pulcherrimum immortalis Dei munus, utpote tempus, inhoneſtis rebus vecorditer inſumant: ſed potiùs quo charius, quo prætioſius eſt illud, tantò diligentiùs ab illis aſſervatur, tantóque circumſpectiùs impenditur, nè ſine bonis frugibus effluat. Dii faciant ut in noſtris diſcipulis exteri, ſic rerum ſuarum ſatagentes, reſipiſcant, ac ratione ſimili revolvant, amiſſas opes aliunde reſarciri poſſe, temporis irreparabilem jacturam non poſſe: de illis nequiter impenſis fortaſſe rationem parentibus ſeſe reddituros, de horis autem turpiter exactis Deo omnipotenti. Quod ex æquo ſi fieret, nemini dubium foret, quin multo fertiliore plantaria ſtudiorum proventu accreſcentia, res humanas, jam ubique gentium afflictas, reſtaurata, atque proſperatura eſſent, cum fortunatiſſimo diſciplinarum omnium ſucceſſu, qualem apud nos (invidia dictis abſito) emergere videmus indies. Argumento ſunt optimi optimarum arborum fructus, nempe ſanctiſſima vitæ inſtituta, modeſtè, juſtè, piéque viventium, tum univerſorum, tum ſingulorum; atque adeò, ut nihil in factis, nedum dictis, audiatur, quod vel ipſe Momus reprehendere poſſit. Quare cùm

A ſtudiorum fructu.

utrumque,

utrumque, hoc eſt, non modò facta, ſed etiam voces petulantiores olim Romani vindicâſſe legantur, ut nobili etiam fœminæ Appii Cæci filiæ paulò leviùs & inconſideratiùs locutæ, C. Fundanius & Tiberius Sempronius mulctam dixerint æris viginti quinque millia; nihil profectò in Academia noſtra reperiri confirmaverim, in quod priſca illa ſeveritas, ac rigor animadvertere poſſent, cùm omnis non modò perperam vivendi licentia, ſed etiam inconſulta loquendi temeritas videatur excluſa, ut omnium cordibus illud Heſiodi credatur inſculptum,

Γλώσσης τοι θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος
φειδωλῆς· πλείστη δὲ χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης.

Optimus eſt homini linguæ theſaurus, & ingens
Gratia quæ parcis menſurat ſingula verbis.

Unde contingere cernimus, viri ornatiſſimi, quòd ubique gentium Academia noſtra non immeritò plurimùm celebretur. Hinc etiam multi non obſcuri ac tenues, ſed opulentiſſimi aliarum urbium cives ac ſatrapæ, liberos ſuos huc, omnium veluti bonarum literarum ac virtutis mercaturam certatim aſſiduò tranſmittunt; perſpectum habentes, quantum utilitatis ac gloriæ è ſtudiis Academiæ noſtræ profluat.

Ab uberrimo doctorum proventu.

Nec illi falluntur, cùm vel cœco appareat, plurimos hinc prodire, & velut ex equo Trojano turmatim emergere, qui facundè concionentur in templis, qui ſapienti eloquentia moderentur ſenatum, qui prudentiſſimè jura dicant, qui cum laude publicis de rebus legationes obeant, qui denique quavis in re & judicio valeant & eruditione.

Cæterùm ſi quiſquam Zoïlus objiciat, nonnullos

aliquan-

uliquando à literario nostro ad sodalitium nescio quod exoticum deficere discipulos, huic commodùm responderi poterit illud Agesilai; quo interroganti quî fieret, ut ab aliis sectis deficerent ad Epicureos, ab Epicureis nulli dificerent ad alios, solerter occurrit, inquiens, Quoniam ex viris Galli fiunt, ex Gallis viri nequaquam: Gallos disciplinarum ac virtutis osores & voluptatum mancipia vocans. Apud nos igitur permanentes, viri sunt; qui studiorum ac virtutis amore jam sudare, jam algere non gravantur, imò paulo diutiùs etiam exerceri non molestè ferunt. Desciscentes autem Galli fiunt, aliò concedentes solùm, (ut sunt à labore ad libidinem procliviores) ut apud sponsos Penelopes, nebulones, Alcinoósque multò liberiùs ventri ancillentur, disciplinarum bonarum excutiendo jugum inserviant abdomini, ad nullam ingenii bonam frugem perventuri, cœlum duntaxat, non animum mutaturi etiamsi trans mare currant. *A contradictione.*

Verùm quantò turpior horum est defectio, qui ut liberiùs, imò licentiùs alibi ætatem exigant, hinc & ingrati & perversi discedunt: tantò major illorum est gloria, quos longè doctiores & honestiores vel hìc præsentes habemus, vel hinc consultò dimittimus, Academiæ Merpurgensis encomion per totum terrarum orbem decantutaros. Ergò quis nostrûm satis commendare poterit Academiam, quam velut è locupletissimo cunctarum laudum penuario, longè uberiora dicendi argumenta suggerere videtis, quàm ut humanæ vocis organa sufficiant eloqui. Artemisia quondam, referente Gellio, dicendis mariti Mausoli regis Cariæ laudibus, agona fertur instituisse, atque præmia pecuniæ posuisse aliarúmque rerum amplissima. Ad quas laudes decantandas venisse dicuntur viri nobiles ingenio atque linguâ præstabili Thepompus, Naucrates, *A meliorum discipulorum virtute.* *Lib 10. c. 18*

crates, Theodectes, in quo certamine viciſſe Theopompum judicatum eſt. Atqui de laudibus Academiæ noſtræ certaturos, nou tam facilis partu victoria ſequeretur, ſub judicibus lite ac victoriæ palmâ ſemper invictâ remanente. Illic Mauſolus nullis, aut omnino paucis rebus præclaris famoſus, ſed delicatulæ duntaxat uxoriculæ plùs æquo dilectus, certandi materiam, & eam valde jejunam præbebat: hic autem Academia celeberrima, tot rerum graviſſimarum argumentis exuberans, tantos ἀγαθῶν (in Græco proverbio dicam) σωρὺς, μυρμηκιὰς, δάθυς ϗ θάλασσας offundit, ut omnes eloquentiâ potentes non ſolùm delaſſare, ſed ad nihilum etiam redigere poſſit. Hic enim ipſiſſimum eſt omnium Muſarum domicilium. Quarum vel minimarum laudes ſingulatim promulgandæ, maximos omnes eloquentiæ buccinatores obtunderent. O ter felicem igitur Academiam Marpurgenſem! quæ, quoniam amœnitate præfulges, omnium rerum ubertate præponderas, dignitate præcellis, meritò dicata es omnibus, quæ otio gaudent, honoribus aluntur, bonis Muſis: quæ tot propriis tuis dotibus perlucida, ad tanta honoris faſtigia conſcendiſti: quæ tot Mecœnatum tuorum virtutibus illuſtrata, ac patrociniis circumvallata, propediem ad altiſſimos amplitudinis tuæ perfectiſſimæ gradus es progreſſura, cùm tot heroës & Atlantes fortiſſimi, ut chariſſimam humeris ſuis fulciant atque ſuſtentent, nunquam humi proſtraturi, ſed potiùs inter ſydera feliciter collocaturi.

Concluſio. Habetis jam, viri ornatiſſimi, quæ inpræſentiarum de Academiæ noſtræ landibus dicere conſtituti Longè plura ex tanta argumenti fertilitate veniebant in mentem dicenda: ſed malui brevior haberi, quàm prolixâ nimis oratione veſtram audiendi patientiam offendere. Et ineptum planè videri potuiſſet,

ſi

si præsumpsissem verbis exprimere omnes illius Academiæ laudes, quæ tantis Principis illustrissimi virtutibus, quæ tot celeberrimis patronorum tantorum titulis, quæ tot professorum dotibus, quæ deniq; tot studiosorum decoribus illustrata, totius orbis terrarum oculos in se converterit. Vos igitur omnium disciplinarum generibus instructissimi viri, Academiam nostram excolite, & quam estis sortiti, (ut sedulò facitis) Spartam exornate; Vos studiosa juventus, quo soletis honore merito proceres & magnates Academicos assiduò prosequimini, & vos ità gerite, ut bonis literis & probatis moribus diligenter studuisse deprehendamini. Sic omnes apparebitis grati, sic magistratus, sic leges & statuta Academica, quæ proximo Solis die prælecta sunt, vobis virtutum calcaria magis subditura, quàm terrorem sunt incussura. Sic denique Academia nostra plurimùm (ut audistis) ornata, indies magìs atque magìs erit ornatior futura.

DIXI.

Copiosa urbes laudandi ratio, ex Bucoldiano.

URbes laudantur non secus atque homines. Principio sunt ea spectanda, quæ tempore præsentem urbis celebritatem antecesserunt; ut conditor, civésque qui administrârunt, inhabitârúntque: deinde quæ ipsi sunt tempore conjuncta, ut ager, flumina, montes, mare, portus, mœnia, foveæ, tecta, cives qui inhabitant: postremò quæ insecuta infortunia, quibus commemorandis commiserationem movemus, ipsísque eversoribus odium conflamus. Ut si quis Athenas aut Romam, ut quondam fuit, laudet, dicátq; quibus artibus jam indè à primis jactis à Romulo fundamentis eò incrementum acceperit, ut non

Quæ urbium laudes sint celebrandæ, copiosè docet Quint. lib. 3. cap. 7.

non modò Italiæ urbium celeberrima, sed totius terrarum orbis caput lumenque extaret : & quorum deinde vitio inertiâque concidere, retróque labi cœperit. Sed cùm ferè laudem sibi hæc potissimùm vendicent, quarum celebritas dignitásq; in omnium posita oculis elucet maximè ; quæ hæc, ab iis quæ tempore antecedunt, simúlque juncta sunt, prædicandi via sit indicabimus.

Urbis laus à conditore. Conditorem igitur commodè primum ex descriptionis loco, atque adeò ab adjunctis describemus : unde cognosci potest, quæ ipsius potentia, & præsertim quæ animi virtutes, prudentia, justitia, fortitudo, temperantiáque fuerit. Denique à causis erit augendum, cur eo in loco urbem locârit : quæ si maritima, fertilíque in agro posita sit, eo nimirum consilio fecisse dicendum, ut hinc mari, hinc agro, magna vis hominum ali sustentaríque posset. Tum eventa erunt explicanda, quanta jam inde à condita urbe hominum multitudo victum hîc, quommodò, & quàm facilè quærat. Postremò, conferendo hanc cum aliarum urbium agro, sitúque, mirè rem extendes, ostendendóque hujus agrum, aut fertiliorem, aut certè parem esse, nullâque in re deteriorem. Dissimilitudinem autem ex situ fortè colliges : hanc maritimam, illas esse campestres : huc cùm terra magna, tum navibus maxima onera advehi ; illùc plaustris modò res asportari. Jam & actus in primo illo urbis conditore spectandos esse, adjunctorum idem nos locus admonet. Quòd si igitur legibus & religione rempublicam novam primus benè constituit, à causis extendenda res erit : eo nimirum consilio fecisse, ut justè pièque viveretur ; & quos lex non posset, religio in officio retineret. Deinde eventa explicanda erunt : qui mores ex eo usque tempore justè, modestè, pièque viventium, tum universorum, tum singulorum extiterint,

rint. Quæ omnia si, ut gesta sunt, copiosè exponas, incrementum sumet oratio; majus quidem, si quæque & ex comparatorum loco dilates. Præter hæc si quid rectè instituit considerandum, ut idem simul cum urbis primordiis literarum bellique studia erexerit: illis ut animi divinarum humanarúmque rerum cognitione imbuerentur, his ut suas suorúmque fortunas tuerentur. Consilia ubi exposueris, eventa indè ab urbe condita enarranda erunt; quot quantósque viros undecunque doctissimos, & quo quemque tempore tulerit: quæ cujúsque eruditionis testimonia, aut scripta extent. Atque hæc subindè comparando dilatabuntur maximè. Hunc in modum & quæ interim belli studia, & fortia facta extiterint, prosequendum erit, quæ nunc universorum, nunc singulorum militiæ fortitudo, virtúsque, & quo tempore, quo in loco cognita perspectáque sit. Atque hîc non solùm ex comparationis loco, si voles, quæque variè extendes, sed & personas describes, consiliáque faciendi aperies. Breviter, quæ ratio urbes laudandi, ab iis quæ tempore præcesserunt, usúmque hic locorum, ostendimus. Verùm si, ut sæpe, de conditore, boníque ejus institutis, nihil certi in medium afferre poterimus, solúmque in confesso sit, urbem vetustam esse, sempérque ferè incrementum sumpsisse: nihilominus quorum id administratione virtutéque contigerit; narrandum erit; quæ nunc singulorum, nunc universorum prudenter, justè, piè, fortiter, temperatéque facta extiterint; quo respublica nomen virésque acceperit. Atque hîc singula cujúsque facta, ex adjunctorum loco copiosè omnibus expositis circumstantiis, enarrari, personæque describi possunt. Tum quæ causæ tam universos, quàm singulos ad faciendum impulerint, dicendum. Variè autem per comparationem unumquodque amplificabis, dum aut

aut excessum, aut similitudinem, aut dissimilitudinem, aut denique rerum pugnantiam, contrarietatémque ostendes.

Urbis laus ab iis quæ huic simul tempore conjuncta sunt, & primùm ab aëris temperie, per locos ducitur.

RStant ea persequenda, quæ urbi, quàm laudamus, simul tempore sunt conjuncta. Hîc primùm spectandum quo in climate, cœlíque parte sit posita, unde aëris temperies cognosci potest. Neque enim parùm refert, languidioribus, an ferventioribus, seu temperatis Solis radiis sit subjecta, ut sunt ferè omnes hæ, quæ inter Cancri Ursæque circulos sunt positæ. Deinde dicendum erit de agris, qui adjacent: de fluminibus, stagnis, piscinis, montibus, ipsóque mari, si aut vicinum est, aut urbem alluit. In iis autem omnibus ea quæ fructuosa amœnáque sunt, laudibus evehenda esse, idem, qui omnium adjunctorum nos locus admonet. Siquidem agros fertiles, fluvios piscosos, navigabilésque; montes vitibus consitos, tum mare navibus frequentatum, hoc ipso quod fructus voluptatésque maximas afferant, & urbis nomen dignitatémque in primis conservare, dubium non est. Spectari item potest, in oráne an meditullio provinciæ sit posita: quod genus circumstantias copiosè Græci, ut quos verba non deficiunt, persequuntur: præsertim Menander Rhetor, qui de laude urbium seorsum scripta reliquit. Verùm dum hîc in laudando ex loci positione circumstantias, quod infinitum est, studiosè prosequitur; eorum, quæ omitti minimè debuissent, quæ videlicet publicæ munitiones, interiórque civium structura esset, nè meminit quidem.

Atqui

Atqui nos ad locos,atque adeó ipſos ad fontes laudaturum ducimus : unde, quantum pro ſuo quiſque arbitrio volet, hauriat. Nam cùm ad laudem urbium pertinentes circumſtantias explicare infinitum ſit ; quòd unicuique ferè, præter diverſa hominum ſtudia, rationémque quærendi victûs,ſua quædam propria à natura ſint attributa, aliis nempe aurifodinæ, aliis thermæ, aliis alia id genus innumera : cognito adjunctorum loco in hoc inſtructus ſit, ut ſciat, quæcunque præterita præſentiáque ſplendorem urbi, commodúmve ſeu proprium, ſeu cum cæteris commune, afferant, laudari oportere ; quæ per reliquos deinde ducta locos augentur plurimúm. Poſtremò igitur de publicis munitionibus, interioríque civium ſtructura, & ipſis civibus erit dicendum. Hæc igitur ab adjunctis miniſtrata, copiosè erunt ſingula omnibus enarratis circumſtantiis explicanda, & per aliquos ſubinde locos ducenda amplificandáque. Itaque ſi in bono climate ſita ſit civitas, primùm aëris temperies, cœlíque clementia, & temperata ſub ipſa ſolſtitia, dierum noctiúmque longitudo pluribus erit deſcribenda. Deinde à cauſis hæc erunt locupletanda : non enim aut ſolis ignibus aut Septentrionalibus frigoribus nimis eſſe ſubjectam, ſed in medio poſitam, hinc frigora, hinc æſtum fugiſſe; unde & illud dierum noctiúmque ſuo tempore nec majus,nec minus juſto incrementum,quorum alterum ſub Arcto, alterum ſub ſolis curſu poſitis accidit. Ab eventis, quare homines nullâ aëris intemperie impediti, quò minùs toto anno victum domi & foris quærant, omniáque in agris feliciùs proveniant. Accedit eò, & ipſa ingenia, cœli beneficio, præſentiora perſpicatioráque reddi. Et hæc quidem omnia multis explicari poſſunt. Poſtremò & ex comparatione petenda copia eſt : ut ſi hîc auram ſalubriorem hominibus, mature-

ſcendíq; frugibus accommodatiorem declares, quàm ejus, quâcum confers urbe. A ſimili autem extendes ſi cum ea urbe conferas, cujus poſitum pluribus notum, maximéque probatum vides. Hunc in modum, ſi voles, & diſſimilitudinem repugnantiámque collatione aperies. Quòd autem hac viâ, ordinéque ex locis amplificandi commodè utamur; tamen cùm & aliter rectè fiat, nemo ſibi hîc legem præſcribi putabit. Nam poſtquam ex adjunctorum loco (qui omni rei de quâ agitur, adjunctus eſt maximè) quæ voles ob oculos poſueris, deinde ex comparatione copiam ſumas, & ſi magis augere voles, ſubindè à cauſis augeas licet. Verùm id aliter atque aliter fieri poſſe, in univerſum ſit dictum volo: adeò ut ſæpe dum uno in loco longiorem moram trahimus, plures interim alii ex ſuo aliquid, vel antequam indè digrediamur, communicent.

Laus urbis ab agris, fluminibus, publicis item munitionibus, tectis, ipsiſque civibus.

HÆc de aëris temperie: de agris ſubindè dicendum, de fluminibus, ſtagnis, montibus, piſcinis, & ipſo denique mari, aut vicino, aut urbem alluente: quantáque ex ſingulis utilitas, voluptáſque capiatur, ab adjunctis copiosè erit exponendum: nunc ea ipſa deſcribendo, nunc aut claſſicorum autorum, ſi fieri poteſt, aut vicinarum gentium teſtimoniis confirmando. Atque hac viâ res quidem ipſa mirè augebitur. Quòd ſi verò magis hæc extendi voles, ſingula celeberrimis urbibus comparando oſtendes, hanc ſive agri ubertate, ſive fluminum copiâ voluptatéque, ſive deniq; ipſo maris uſu aliis longè ſuperiorem, aut certè per omnia parem eſſe judicandam,

candam. Jam & de publicis urbis munitionibus tectísque dicendum: quantáque sit fovearum, aggerum, murorúmque altitudo, latitudóque, erit describendum: quis portarum, turrium, propugnaculorúmque numerus, quæ magnitudo firmitásque: quòd bellicis machinis, rebúsque ad arcendam vim accommodatis, sint omnia referta. Hæc ubi pluribus exposita verbis, descriptáque fuerint, à causis erunt augenda, cur foveas, mœnia, aggerésque ità duci poníque placuerit: quo consilio hac distantiâ, hoc in loco turres propugnaculáque locârint: cur tantis sumptibus, tot tantísque laboribus eò omnia evexerint, nempe, ut quàm minimâ manu hostiles incursiones, impetúsque sustinendo, propulsandóque, vitam fortunásque suas defensarent. Atque hic subindè eventa narrabuntur: quorum hostium impetum, oppunationésque, quo, & quanto tempore fortiter sustinuerint furorémque fregerint, discedere demum cum ignominia pauci plurimos coëgerint. Quin & postremò comparatione omnia majora amplioráque reddes, maximis munitissimísque urbibus hanc aut munitione per omnia parem docendo, aut multis etiam partibus superiorem. Atque hæc vicinarum gentium testimoniis, præclarísque regum atque magnorum hominum judiciis dilatari possunt. Tecta autem civium frequentiora magnificéque extructa, tum plateas, foráque ad hominum usum latiora, divorúmque templa augustiora esse, quod non parva laus sit. Ut quæque maximè excellunt, ità pluribus erunt verbis ornanda, hominúmque de iis testimonia judiciáque afferenda: tum cum vicinis pulcherrimísque civitatibus conferenda: quo ipso aut parem, aut longè majorem hujus celebritatem magnificentiámque edoceas. Quòd si lubet, & hæc ipsa ex aliis locis liceet extendas. Restat de civibus esse dicendum: horum jam viventium,

(cum de vita defunctis dixerimus) quæ studia, qui mores, quæ præclarè facta existant, spectandum. Commodè autem quæque in sua virtutum genera sparges: & sua prudentiæ, sua justitiæ, quæ erga deos religio, erga parentes pietas dicitur, sua item fortitudini temperantiæque assignabis. Cæterùm cùm suprà in patriæ laudibus laudandi amplificandíque rationem ostenderimus, quæ insistenda hîc via sit, indè peti potest. Hæc de urbium laudibus: unde quæ vituperari oporteat, res nempe contrarias, facilè colligi potest.

Quæ facta ex locis copiosè laudandi sit ratio.

FActa ornandi & amplificandi quæ ratio sit, subinde intueamur: in quibus laudandis vituperandísque, cùm rhetores, tum maximè historici, heroïcíque vates versantur. Temporis autem servato ordine laudari oportere ipsa nobis præscribit ratio: poëtis tamen id de industria mutantibus. Præcipui autem hi loci sunt, causæ & eventa, (quanquam alii omnes, qui suprà, & huc adhiberi possunt) ut expositis primùm causis, deinde quæ evenerint explicentur. Quare Virgilius, postquam paucis proponendo, Musásque invocando, hominum animos sibi benevolos attentósque reddidit, causas statim commemorat, cur Æneam Juno insignem pietate virum, tot labores periculáque adire coëgerit.

Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra, Tiberináque longè
Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Posthabitâ coluisse Samo: hîc illius arma,
Hîc currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, jam tum tenditque fovétque.
Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.

Hinc

Hinc populum latè regem, bellóque superbum,
Venturum excidio Libyæ: sic volvere parcas.
Id metuens, veterísque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro charis gesserat Argis:
Nec dum etiam causæ irarum sævíque dolores
Exciderant animo. Manet altâ mente repôstum
Judicium Paridis, spretæque injuria formæ:
Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.
His accensa super, jactatos æquore toto
Troas, reliquias Danaûm, atque immitis Achilli
Arcebat longè Latio, multósque per annos
Errabant, acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

His irarum Junonis è causis, quæ infortunia Æneæ Trojanísque evenerint, dum complures annos per mare errare, & deinde in Latio bellum gerere coguntur, poëta subinde fusissimè narrare occipit, & vix duodecim libris absolvit.

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant. &c.

Sic & ante hunc in utroque suo opere Homerus primùm causas, deinde insecuta canit eventa. Hunc in modum & T. Livius secundo suscepti à Pœnis in Romanos belli, antequam eventa résque gestas enarret, causas primùm dicit, quod videlicet Sicilia Sardiniáque, illa nimis sceleri rerum desperatione Romanis concessa, hæc fraude ab illis intercepta esset: tum quòd Annibal, cùm puer adhuc esset, à patre Amilcare Imperatore aris admotus jurâsset, se, quamprimum per ætatem posset, hostem fore Romanis. Quin & Salustium idem facere, ipsius argumento est historia. Quid? Non igitur aliò hic causarum locus valet, quàm ut causas rerum, quæ evenerunt, quòd

quod ab his autoribus factitatum esse videmus, primum exponendas esse sciamus? Est profectò multiplex hujus passímque nec certo in loco usus: cùm nunc præcedant, nunc suos sequantur eventus. Nam quanquam primæ quædam, principalésque summæ rerum causæ sint, quas nôsse principio lector, auditórque cupit: tamen cùm subindè aliæ atque aliæ actiones casúsque existant; & ipsorum alias atque alias causas esse constat, unde si inter narrandum obiter amplificetur, mirè orationis extendetur corpus. Quare Cicero, cùm suarum se laudum minùs gravem scriptorem fore intelligeret, viderétque L. Luceium Qu. F. insignem sui temporis historicum, bellum civile scribendum suscepisse, scriptâ ad eum epistolâ, omnibus petit modis, suas ut res exemplo Græcorum, seorsum perscribat, atque in se ornando historiæ leges negligat. Posse autem indè, si à continentibus suis scriptis sejungat, & à causis, eventis, adjunctísque amplificet, quoddam corpus confici. His porrò ex locis augeri rem oportere L. Luceium admonet, dum causas, consiliaque rerum suarum, casus etiam & eventa explicanda esse scribit: Adjuncta autem sunt, tempus, testimoniáque Luceii, quem ea, quæ suo judicio laudanda putaret, ornare, quæ contrà vituperanda, reprehendere voluit. Atque huc etiam pertinet multorum in Ciceronem perfidia, insidiæ, proditióque, quæ & putavit esse notanda. Hic nemo mirabitur consilia & actiones, quas suprà in locorum expositione adjunctorum loco complexi sumus, hîc causas & eventa dici. Sunt namque iis, quorum consilia & facta sunt, adjuncta maximè. Verum causarum & eventorum nomen accipiunt, cùm sumpta ab adjunctis, unde omnis rerum ducitur copia, inter sese componuntur: & causæ effecta, & hæc vicissim illas ostendunt. Quare causas & eventa magnam cum adjunctis cognationem

Lib. 5. Epist. fam. ep. 69.

Adjuncta.

nem

em habere, nemo mirabitur. Inde namque hi licet ti loci sint, tamen & ipsi latissimè patent. Itaque is locis, unde ornat historia; si & comparatio-is locum adjecisset, non video non modò unde historici, sed Rhetores, poëtæque qui maximè solent, magis amplificarent. Hinc Cæsar, ut Brutus apud Ciceronem disputat, quia minus rerum suarum historiam vestiit, commentarios inscripsit, cæterisque scribendi ansam præbuit, ut qui vellent, easdem copiosiùs tractarent, & quasi calamistris quibusdam inurerent. His ipsis ex locis lactea illa Titi Livii ubertas est petita, unde tamen Dionysius Halicarnasseus, qui & ipse Romanas res perscripsit, multò magis auxisse intelligas; ut mihi is, quod de Demochare Brutus Ciceronianus judicat, non tam historicum, quàm Rhetorem egisse videatur. Hinc Maro noster, hinc Homerus ea sumpserunt, quibus que voluerunt, non tam dilucidè enarrâsse, quàm factâ ubique morâ omnia ob oculos posuisse videantur, hic fusissimè, ille modò quodam usus: id quod is facilè animadvertet, qui cognitis locis & amplificandi ratione, utrumque cum judicio leget. Sed hac de re suo dicetur loco: nunc, quod volumus, usum locorum, augendique rationem in celebrandis factis diligentiùs, & ad cujusque magis captum indicemus. Unum igitur factum si oratione laudandum sumamus, sit Theodosii Imperatoris, quòd insigne maximè gymnasium Bononiæ instituit; primùm descriptionis loco, atque adeò ab adjunctis ipsum describamus, unde ingenium moresque principis eluceant, & causæ tam honesti & utilis facti quasi per transennam appareant. Fecit id & Tit. Livius principio historiæ suæ de secundo bello Punico, ubi pluribus Annibalis depingendo animique bona, vitiáque plurima exprimendo, qui cùm viro Romano futura res esset,

lecto-

lectorem statim instruit. Secundùm hæc ab adjunctis res ipsa erit explicanda, quantis & unde sumendis fructibus, qui in professores expenderentur, hanc scholam adornârit, confirmâritque. Deinde à causis, cur hoc in loco, & tot, tantáque stipendia professoribus constituerit: ut certè hinc in reliquam totam Europam, qui rectè remp. administrarent, docti mitterentur. Tum ab eventis mirum in modum augeas, si quæ interea loci emolumenta aliæ nationes hac ex Academia & ceperint, & quotidie capiant, persequaris: qui, quibus in locis, hinc missi sive cognitione rerum humanarum, physicarúmque, utiles reipublicæ extiterint, sive legum scientia quid æquum & iniquum esset edocuerint, sive denique medicinæ beneficio laborantibus opem tulerint. Postremò ex comparationis loco quantam voles copiam sumes, factum hoc aut cum aliis ipsius, aut cum aliorum imperatorum præclarè factis conferendo.

Exemplum facta ex locis amplificandi, apud Ciceronem.

INterdum factum laudamus & dilatamus, non tam ferè à causis, & quæ has sequuntur eventis, quàm ex adjunctorum & comparationis loco: id quod Cicero fecit, gratias Cæsari agens, ipsúmque laudans, quòd Marcello ignovisset. Postquam igitur exordium à tempore, ejúsque, quo dixit, diei circumstantia, dixisset; clementiam, sapientiámque Cæsaris ab adjunctis statim laudat, ornátque nempe à sua, totiúsque senatûs lætitia, factum hoc probantis, & propterea de republica subinde meliùs sperantis. Aspergit & paucis obiter laudem Marcelli, quod ipsum & ex hoc loco est ductum: & eò valet, ut clarius illiustriúsque factum ejus reddatur, quòd præstantissimo,

tissimo, amplissimóque viro ignovisset. Deinde ex comparationis loco Cicero amplificat, & confert hoc Cæsaris factum cnm maximis ejus bellis, rebúsque gestis: quibus omnibus jure anteferri oportere, pluribus ostendit. Porrò hac in comparatione orator tantam moram trahit, dum interim ab adjunctis circumstantias admiscet, & omnia quæ ad laudem pertineant, totáque oratio, nisi quod pauca ad finem alio spectantia adjecit, hoc solo ex loco vestita, amplificatáq; deprehendantur. Quare quantum ex loco res extendi possit, cum plurimis apud Ciceronem exemplis tum hoc, studioso perspicuum esse potest.

Exemplum res ex locis amplificandi upud T. Livium historicum, brevitérque ejusdem explicandi. Lib.21.c.4.

HInc autem quis locorum usus, quæ laudandi amplificandíque ratio sit, quanquam satis liquere putem, tamen non abs re fuerit, & hæc ipsa in historia, classicísque autoribus paucis indicare. Narraturus T. Livius contra Romanos res ab Annibale gestas, ut statim intelligi posset, qualis is esset, qui tantum in discrimeu Romanum nomen adduxerit, primum ipsum ducem ex descriptionis loco depinxit his verbis: Missus Annibal in Hispaniam, primo statim adventu omnem exercitum in se convertit. Amilcarem sibi redditum veteres milites credere, eundem vigorem in vultu, vímque in oculis, habitum oris lineamentáque intueri. Deinde brevi effecit, ut pater in se minimum momentum ad favorem conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diversissimas, parendum atque imperandum, habilius fuit. Itaque haud facilè discerneres, utrùm imperatori,

imperatori, an exercitui charior esset. Neque milites alio duce plus confidere: plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum consilii inter ipsa pericula erat. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia par: cibi potionisque desiderio naturali, non voluptate modus finitus: vigiliarum, somnique, nec die nec nocte discriminata tempora; id, quod agendis rebus superesset, quieti datum. Ea neque molli strato, neque silentio accersita. Multi sæpe militari sagulo opertum, humi jacentem inter custodias stationésque militum conspexerunt. Vestitus nihil inter æquales excellens: arma atque equi conspiciebantur Equitum, peditúmque idem longè primus erat. Primus prælium inibat, ultimus conserto prælio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus Dei metus, nullum jusjurandum, nulla religio. Hactenus mores ingeniúmque descripsit: quæ quidem omnia ab eo qui rem undè explicare voluisset, omitti potuissent. Subjicit autem ex adjunctorum loco, his verbis. Cum hac indole virtutum ac vitiorum triennio sub Asdrubale imperatore militavit; nullâ re, quæ agenda audendáque magno futura duci esset, prætermissâ.

Hæc quidem cùm illud tempus præcedant, quo belli dux declaratus est, omitti potuissent. Quæ sequuntur ex adjunctorum seu qui indè nascitur, causarum & eventorum loco sumuntur; cur videlicet Annibal in suscipiendo bello nihil prolatandum arbitretur, & dum Saguntinos petit, in Olcadum fines exercitum ducat. Sic ille. Cæterùm ex quo die dux est declaratus, velut Italia ei provincia decreta, bellúmque Romanum mandatum esset, nihil prolatandum ratus, nè se quoque, ut patrem Amilcarem, deinde

deinde Asdrubalem, cunctantem casus aliquis opprimeret: Saguntinis inferre bellum statuit. Quibus oppugnandis, quia haud dubie Romana arma movebantur; in Olcadum fines prius ultra Iberum (ea gens in parte magis, quam in ditione Carthaginensium erat) induxit exercitum: ut non petiisse Saguntinos, sed rerum serie finitimis domitis gentibus, jungendoque, tractus ad id bellum videri posset. His demum subjicit eventa, gestæque rei narrationem. Carteiam urbem opulentam, caput ejus gentis expugnat diripitque: quo metu perculsæ minores civitates, stipendio imposito imperium acceperunt. Victor exercitus, opulentúsque prædâ, Carthaginem novam in Hyberna est deductus. Ibi largè partiendo prædam, stipendia præterita cum fide exolvendo, cunctis civium suorum sociorúmque animis in se firmatis, vere primo in Vacceos motum bellum. *Carthago nova in Hispania.* Nuda hæc satis narratio est: nisi quòd obiter petitas ab adjunctis circumstantias inserat nonnullas: quòd genus sunt, urbium esse Carteiam opulentam, & suæ gentis caput: tum exercitum opulentum prædâ deductum esse. Prosequitur autem narrationem temporis, cujus mentionem facit, servato ordine. Hermandica & Arbacala Carteiorum urbes, vi captæ; Arbacala & virtute, & multitudine oppidanorum diu defensa. Ab Hermandica profugi, exulibus Olcadum (priore æstate domitæ gentis) cùm se junxissent concitant Carpetanos, adortique Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine, agmen grave prædâ turbavêre. Pura hæc, nudáque sunt omnia, nisi quòd ab adiunctis est, oppidanorum virtute & multitudine Arbacalam diutius esse defensam: neque procul Tago impetum in Annibalis agmen esse factum. Quæ sequuntur paulò copiosiora sunt. Nam & consilia Annibalis aperit; propterea amnem trajicientis, ut in transitu fluminis hostes

hostes invaderet; &, causas ferociæ hostium Carpetanorum, tum suâ multitudine, tum fugâ Annibalis minùs timentium. Atque hîc Livius, & à suo obiter testimonio amplificavit, dùm invictam aciem dicit, si æquo certaretur campo. Sic ille, Annibal prælio abstinuit, castrísque super ripam positis, cùm prima quies, silentiúmque ab hostibus fuit, agmen vado trajecit; vallóque ità producto, ut locum ad transgrediendum hostes haberent, invadere eos transeuntes statuit: equitibus præcipit, ut cum ingressos aquam viderent, adorirentur peditum agmen: in ripa elephantes quadraginta disposuit. Carpetanorum cum appendicibus Oleadum Vaceorúmque centum milia fuêre. Invicta acies, si æquo dimicaretur campo. Itaque & ingenio feroces, & multitudine freti, & quòd metu discessisse credebant hostem; id morari victoriam rati, quòd interesset amnis, clamore sublato passim, sine ullius imperio, quâ cuique proximum erat, in amnem ruunt. Hactenus consilia, causásque exposuit: quibus subjicit eventa, nempe infelicem Carpetanorum pugnam, & deditionem. Et hæc quidem ipsa satis à circumstantiis, quas explicat, illustrat his verbis: Et ex parte altera ripæ, vis ingens equitum in flumen immissa, medióque alveo, haudquaquam pari certamine concursum. Quippe ubi pes instabilis, & vix vado fidens, vel inermi equite equo temere acto perverti posset: eques corpore armísque liber, equo vel per medios gurgites stabili, cominus eminúsque rem gereret. Pars magna flumine absumpta: quidam vorticoso amni delati in hostes, ab elephantis obtriti sunt. Postremi, quibus egressus in suam ripam tutior fuit, ex varia trepidatione cùm in unum colligerentur, priusquam ex tanto pavore reciperent animos, Annibal agmine quadrato amnem ingressus, fugam ex ripa fecit: vastatísque agris, intra paucos dies

dies Carpetanos quoque in deditionem accepit. Hunc in modum reliqua toto corpore, alia magis, alia minùs, ut quæque res postulat, his ipsis ex locis extenduntur. Rariores autem comparationes sunt; locus, in hoc præsertim genere, omnino ad ornatum amplificationémque accommodatissimus: unde poëtis rhetoribúsque copiam sequentibus crebrior; historicis, nè ad ornandum magis, quàm ad narrandum, orationem sumpsisse videantur, minus familiaris. Porro Saguntí oppugnationes, excidiúmque quod proximè sequitur, pluribus adjectis peristasibus copiosissimè explicantur.

Verùm hæc ipsa Liviana ex locis aucta amplificatáque, nuda omni ornatu, quasi vestitu spoliata, ob oculos ponamus: unde quid inter jejunam necessariámque narrationem, & copiosam locupletémque intersit, cognosci potest. Missus Annibal in Hispaniam, postquam mortuo Asdrubale dux belli est declaratus, Saguntinus bello petit. Carteiam urbem expugnat, diripítque. Minoribus deinde civitatibus metu subactis, exercitum Carthaginem novam in hyberna deducit. Hîc largè prædam partiendo, præteritáque stipendia cum fide exolvendo, cunctis civium suorum sociorúmque animis in se firmatis, vere primo in Vacceos motum bellum. Hermandica & Arbacala Carteiorum urbes vi captæ. Ab Hermandica autem profugi, exulibus Olcadum cùm se junxissent, concitant Carpetanos, adortique Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine agmen turbavêre. Annibal autem trajecto amne, temerè insequentes hostes ad centum millia partim equitatu in flumine oppressit, partim in fugam convertit: vastatisque agris, & Carpetanos paucos intra dies in deditionem accepit. Brevis hæc, nudáque narratio est, quam ut vir ille eloquentissimus ex locis locupletarit, jam visum est.

DE VITUPERATIONE
Ψόγος Græce.

Cap. IX.

" Vituperatio est sermo exponens mala, quæ alicui insunt. Differt autem à loco communi vituperatio, quòd locus communis pœnas exposcit, vituperatio verò solùm habet velut nudum convitium.

" Dividitur autem in eadem capita, quibus Laus. " Possuntque vituperari eadẽ omnia, quæ & laudari:

" Personæ,
" Res,
" Tempora,
" Loci,
" Bruta animalia,
" Plantæ.

" Vituperamus verò & communiter & singulatim. " Ubi verò prooemion feceris, adjunges genus, quod " divides eâdem, quâ in laude, ratione. Deinde educa- " tionem, & res gestas, & epilogum ita facies quem- " admodum in laude.

Vituperatio Philippi.

Exordium. " Neque virtutes meritâ laude frustrari rectum est, " neque itidem sine reprehensione dedecora re- " linqui: quoniam si non ita fiat, id quod præcipu- " um est amborum præmium utrisque aufertur; lau- " dandis quidem gloria rectè factorum, vituperandis

verò

" verò scelerum turpitudo. Omnes autem malè audire
" æquum est, qui malos sese præbuerunt: tantò magis
" verò omnibus Philippum, quantò omnes improbos
" longè omni scelere superavit.

" Natus est ex ea gente, quæ pessima est omnium barbarorum, & quæ non certis consistere sedibus potuerit propter ignaviam, sed coacta sit locum è loco permutans, variis erroribus jactari. Argivi enim primùm ipsos finibus exturbaverunt: hinc diu vagi, ad eam tandem quam nunc incolunt, regionem perlati sunt. Duplici itaque infecilitate implexi, & quòd melioribus coacti sunt cedere, & quòd in imbecilliores violenti injustique fuerunt, nunquam tutò habitare, aut vacui metu agere potuerunt. *A genere vel natione.*

" Et cùm ex gente ignominiosa oriundus sit, tamen ex civitate magis etiam infami natus est. Ut enim abjectissimi barbarorum censentur Macedones, ita Macedonum, ejúsque terræ velut quædam sentina est Pella, ut in qua civitate nè frugi quidem servorum ullus sit proventus. *A patria.*

" Hac ergo progenitus patriâ, majores habuit patriâ ipsâ longè magis pudendos. Philippus enim inter majores ipsius fuit, cui quò minùs ejus terræ regnum obtingeret, obstitit generis indignitas atque dedecus. Huic successit pater Amyntas, qui regnum alienis opibus tenuit: pulsum enim in regnum Athenienses reduxerant. *A majoribus Philippus hic sextus fuit Macedonum rex: huic autem non immeditate successit Amyntas, sed Europus: Europo Alcetas, Alcetæ Amyntas.*

" Tali igitur ortus patriâ, tales sortitus generis autores, apud Thebanos moratus primùm obses fuit: nec quamvis media in Græcia versaretur, mores convictu mutans, ad meliora deflexit; sed barbaricam semper impotentiam inter Græcam retinuit institutionem. Cúmque sit omne humanum genus in Græcos atque barbaros divisum: ipse, velut ex utrisque commixtus, similem improbitatem in dissimilibus gentibus exercebat. *Ab educatione.* *Genus omne humanum in Græcos & barbaros divisum.*

A rebus perfidè gestu.

" Orsus ergò primùm à cognata gente, ipsam in ser-
" vitutem redegit, velut à perfidia rerum suarum ini-
" tia auspicatus. Indè & finitimos aggressus popu-
" los, perdomuit: captísque deinde Pæonibus, Illyricos
" est adeptus. Triballorum quoque gentem invadens,
" & quicquid præterea in proximo erat terrarum, om-
" nia velut uno impetu devicit. Et corpora quidem
" barbarorum pugnando cepit, mentes autē cum cor-
" poribus nequivit capere, nec eorum animos pacis ar-
" tibus sibi conciliare. Quamobrem subindè defici-
" ebant, & quanquā victoris crudelitatem horrebant,
" tamen rebellionem per omnes penè dixerim noctes
" somniabant, ut qui opere foris servirent, intus co-
" gitatione essent liberi. Subactis ergò finitimis bar-
" baris, ad Græcos castra movit, atque adeò ante-
" quam ipsam Græciam invaderet, civitates quæ in
" Thraci Græci ditionis erant, evertit, cepítque Am-
" phipolin, Pydnam subegit, illísque Potidæam ad-
" junxit, neque feras extra Pagasas, neque Magnesi-
" am extra Pheras omisit: sed cunctæ urbes Thessa-
" lorum capiebantur, & velut generis mercedem ser-
" vitutem ferebant.

A mortis genere.

" Dignum sanè fuerit, exitum quoque ipsius recen-
" sere. Postea enim quam pleráque, quæ invasit,
" oppresserat, subjecerátque contra fœdera eos qui
" fuerant fœderibus devincti, offensi violatis fœ-
" derum sacris dii, convenientem perfidiæ suæ fi-
" nem dederunt. Neque enim in prælio pugnans ce-
" cidit, quo fortissimum aliquem mortis suæ testem
" reliquisset, sed in medio turpium voluptatum gur-
" gite suffocatus, se dignum sepulchrum in earum fœ-
" ditat invenit. Videlicet, ut quemadmodum ejus
" vita, sic & mors intemperantiæ fœdum exemplum
" posteris esset.

A comparatione.

" Quis autem est, qui Echetum illi putet posse con-
ferri?

" ferri? Echetus enim, præcisis extremis aliquibus cor-
" poris membris, reliquum saltem corpus relinquebat:
" at Philippus totos cum corporibus ipsis homines pe-
" rimebat: quantóque sævius est totum deleri homi-
" nem, quàm partem aliquam auferri: tantò pernici-
" sior est Echeto Philippus.

" Cessarea autem à sceleribus suis Philippus nesci- *Peroratio.*
" ebat; cùm mihi, victo magnitudine flagitiorum
" ejus, necesse sit, ut plura de ipsis facere verba de-
" finam.

SCHOLIA.

OMnia quæ laudantur, contrariâ vituperari possunt ratione. Ab Aphthonio causâ exercitationis reprehenditur Alexandri, pater Amyntæ filius, Philippus; qui tamen vel dictorum urbanitate, vel, ut relatum est suprà, dexteritate ingenii superabat seculi sui reges omnes. Vide Erasm. 4. Apophthegmatum. Quemadmodum autem laudari, ita vituperari possunt Personæ, ut Thersites: Res, ut ebrietas: Tempora, ut hyems: Loca, ut Euxinus: Nota, apud Plutarchum in Eumene: Bruta animalia, ut crocodilus: Plantæ, ut crambe.

Claritas e-vim generis nociores circa vitia, & invisos magis facit Quint. Adnotavimus supra ex Quint. hæc. non ideo laudari quòd habuerit quis ea, sed quod iis honeste sit usus.

Adjungens, &c. In genere, nationis, patriæ, majorum atque parentum circumstantiæ sunt excutiendæ: Quæ omnia si clara contigêre, ostendendum est illa vitiorum omni genere contaminâsse, quem vituperandum susceperis.

Educationem, &c. Quòd si is, quem vituperare constitueris, claris natalibus, & egregiis animi, corporis, atque fortunæ dotibus conspicuus præfulserit, dices à majoribus illum degenerasse: Animi dotibus ad dolos & fraudes abusum: bonis corporis ad libidinem, cædes, rapinas: divitiis ad multorum perniciem, & publicas seditiones fovendas.

Frustrari, &c. Frustro activum & frustror commune verbum legitur. Est autem sensus : qui crimina non accusant, ii non minùs peccant, quàm qui virtutes non laudant : non enim decet virtutem sine laude, nec malitiam sine vituperatione atque reprehensione relinqui.

Æquum malè audire, &c. Ut sementem, juxta proverbium quis feceret, ità metet. Et qui, quæ vult dicit aut facit, quæ non vult, audiet : benedictis aut factis qui certat, audiet bene.

Pessima barbarorum, &c. Hujus gentis barbariem Strotonicus musicus Atheniensis notare solitus fuit, qui ad disciplum stupidum solebat exasperatus dicere, Εἰς Μακεδονίαν pro Εἰς Μακαρίαν, qui dicto proverbiali precamur exitium. Meminit Erasmus 6. Apophtheg. Macedoniæ autem descriptionem habet Pomponius Mela, lib. 2. cap. 3. Livius lib. 2. belli Maced.

Ad historiæ verò presentis cognitionem pertinent ea, quæ Justinus habet lib. 8. & 9. Thucydides belli Pelopon. lib. 2. Plutarchus in vita Alexandri. Paulus Orosius lib. 3. cap. 11. ad 15.

Argos. *Argivi, &c.* Argos & Lacedæmon duæ clarissimæ urbes, Græciæ quondam lumina fuerant, ut ait Livius lid. 4. belli Macedonici. Ab Argos Argivi, & Argolici, indè Macedonum reges oriundos fuisse Livius testatur.

Duplice, &c. In duplex, inquit, malum inciderunt, & quòd Argivis fortioribus cedere, & jam exules ad inopiam redacti, aliis imbecillioribus vim inferre coacti fuerunt : quorum illud ignaviæ, hoc rapacitatis atque impietatis evidens fuit argumentum.

Pella. *Pella, &c.* Urbs est Macedoniæ, quam, autore Pomponio Melâ, fecerunt maximè illustrem Philippus, Græciæ domitor ; Alexander etiam,

Asiæ

Asiæ. Hinc Pellæus Alexander dictus Jevenali, Satyrâ 10.

Vnus Pellæo juveni non sufficit orbis :
Æstuat infelex angusto limite mundi,
Vt Gyara clausus scopulis, parvaque Seripho.

Philippus, &c. Philippus, inquit, qui Alexandri pater erat, avum habuit ejusdem nominis, hominem ignobilem, sed in Græco πρόγονος est, hoc est, proavus. Ex Justino igitur Philippi genealogiam ità colliges. Coranus in Æmathia urbem Edyssam, oppidanis non sentientibus, per imbres & nebulas caprarum greges secutus, occupavit. Corano successit Perdica; huic Ægeus qui successorem filium reliquit Philippum hujus proavum : Philippum autem parvulum reliquit Europum patrem Amyntæ : Amyntas Philippum genuit, Alexandri patrem.

Inter coranum, vel secundum alios Cranaum primum Macedonum regem, & Perdicam, regnavit Cœnus & Therimas, quartus fuit Perdicas.

Apud Thebanos obses, &c. Obsides ob fidem servandam dabantur obsidionis tempore. Thebis autem obses fuit Philippus : Orosius lib. 3. cap. 12. Justinus lib. 6. Philippus, inquit, obses triennio Thebis habitus, Epaminondæ & Pelopidarum virtutibus eruditus. Aphthonius ait, παρ' Αθηναίοις ὡμήρευε, id est, apud Athenienses obses fuit; ut intelligas, a patre Atheniensibus obsidem datum.

Pæonibus, &c. Sunt enim Macedonibus finitimi. Macedonia enim à Macedone Osiridis filio dicta, Pæoniam habet à septentrione, Illyriam ab occidente. Thraciam ab oriente, Thessaliam à meridie. Fuit olim centum quinquaginta populorum, ac duobus inclyta regibus, Philippo scilicet, & Alexandro. Vide Plin. lib. 4.

Illyricos, &c. Illyrici sunt in sinu maris Adriatici : occupat enim Adriatici latus Illyris, ut ait Pomponius Mela lib. 1. cap. 3. Philippo autem primum certamen fuit cum Atheniensibus, quibus per insidias *Illyris.*

victis, in Illyricos bellum transtulit, multa millia hominum occidit, urbemque nobilissimam Larissam cepit, ut ait Justinus libro 10. Diodorus lib. 2. de rebus Alexandri, ait, *Philippus anno secundo regni sui habitâ concione, & militibus animatis, in Illyrici fines cum decem milibus peditum, & sexcentis equitibus intravit.*

Triballi. *Triballorum, &c.* Illyricorum id genus est, ut ait Livius lib. 7. belli *Punici*, qui scribit Philippum, cùm urgeri suos videret, in cohortem Romanam incurrisse, atque ibi equum palo trajectum in caput regem effudisse. *Plin. lib 4. cap.* 10. Triballos in finibus Macedoniæ collocat.

Ad Græcos, &c. Nulla fuit apud *Philippum* turpis ratio vincendi: securis omnibus Thermopylas occuparat. Vide Justinum lib. 8. & 9. Græciam totam propè consiliis præventam viribus domuit. Orosius lib. 3. cap. 2.

Thracia. *Thracia, &c.* Antè Sython fuit dicta. Vide Gellium lib. 15. cap. 7. de qua *Plin.* lib. 4. cap. 11. Appellata fuit ab asperitate, vel secundùm Tortellium, à feritate, θρασὺ, ferum & temerarium.

Amphipolis. *Amphipolin, &c.* Inter Neston & Strymona, fuerunt Apollonia & Amphipolis, ut ait *Pomponius* Mela lib. 2. cap. 2. Nestos autem Strymon fluvii sunt in Thrasia. De Amphipolitanis Diodorus Siculus lib. 3.

Pydnam, &c. Ab Amphipoli subitò *Pydnam* occupavit & Olynthiis ab obtinendam *Potidæam* tulit auxilia, ut ait Diodorus Siculus.

Potidæam, &c. Pomponius Mela lib. 2. cap 2. *Pallene*, inquit, soli patentis, ut quinque urbium sedes sit atque ager, tota in altum abiit, angusta satis unde incipit: ibi est *Potidæa*. Ejus meminit *Plutarchus* in Alexandro.

Phæras, &c. Pheræ civitas in Thessalia, *Plinius* lib 4. cap. 8. Hinc *Pheræus.* Ovid. Epist. *Phera.*

Ipse repertor opis vaccas pavisse Pheræas
Fertur, & à nostro saucius igne fuit.

Extra Pagasas, &c. Mosellenus ita reddit hunc locum: Victorias cumulare ad proprians, non quievit donec *Pheræ, Pagasæ,* Magnesiàque, imo Thessaliæ civitates omnes barbaræ servitu is jugum acciperent, & generis ipsius veluti notam portare sustinerent. *Pagasam* autem *Plinius* lib. 4. oppidum Thessaliæ tradit. Meminit ejus *Pomponius* Mela lib. 2. cap. 2. *Pegasa.*

Magnesiam, &c. Μαγνησίαν, Magnesiam, Græciæ regionem annexam Thessaliæ, *Plinius* tradit lib. 4. cap. 8. Argo Magnetida, hoc est, Thessalicam appellat Ovid. in Epistolis. *Magnesia.*

Fœderibus divincti, &c. Cùm Philippus se exclusum ab ingressu Græciæ, perstructis Thermopylis vidisset, paratum in hoste; bellum vertit in socios. Nam civitates quarum antè dux fuit, sibi gratulantes & excipientes, hostiliter invasi, crudeli érque omnia diripuit, liberos conjugé que sub corona vendidit. Orosius lib. 3. cap. 11.

Voluptatum gurgite, &c. Etenim destinato lætitiis die * fuit interfectus in theatro per Pausaniam, cùm regnâsset annos quatuor supra triginta. Diodorus viginti quatuor annos duntaxat regnâsse Philippum scribit. De eo hæc Orosius lib. 3. cap. 14. Cùm ad ludos magnificè apparatos, inter duos Alexandros, filium atque generum contenderet, à Pausania nobile Macedonum adolescente, in angustiis sine custodibus circumventus, occisus est. Mortis ejus meminit Valer lib. 1. cap. ult. de miraculis.

* *Celebrabantur enim nuptiæ Philippo succencebat Pausamas quod in stuprum sibi illatum vindicare neglexisset.*

Echetum, &c. Echetus Epiratorum tyrannus, qui regionem ingressus, hominibus nares, aures atque pudenda *Echetus.*

pudenda rescindere solebat, & objicere canibus. Unde Antinous Odyss. decimo octavo apud Homerum ait ad Irum, Si te vicerit mendicus, mittam ad te Echetum, ut tibi nares & pudenda præcidat, & canibus objiciat.

Vituperationis PHALARIDIS. *exemplum.*

UT virtute præditos gloria, sic vitiis contaminatos perpetua comitatur ignominia: quâ dignissimus Phalaris, cujus crudelitas, antequam nasceretur, matris somnio comprobata est. Vide Ciceronem primo de Divinatione libro.

A Majoribus. Cujus parentes turpissimos, ut indignos æternâ famâ, sed tenebris Cimmeriis obruendos, plerique autorum silentio præterierunt.

A Patria. Nactus præclarum Agrigentum patriam: quam ut Empedocles eximiis animi dotibus illustriorem, ità magis famosam crudelitate sua reddidit ille.

A rebus gestis. Phalaridis imperium tam fuit truculentum, ut proverbio locum fuerit. Qui tauro inclusos æneo reos torrebat, & igne subjecto cruciabat. Meminit Plinius lib. 39. cap. 8. Ovid. in Tristibus. Valerius lib. 9. cap. 2.

A morte. Factis igitur digna mortis succubuit. Nam in eum impetum faciens Agrigentinorum multitudo occîdit, & tyrannum lapidibus obruit. Vide Ciceronem. Officiorum 2. Valer. lib. 3. cap. 3.

A comparatione. *In parricidas hoc est inventum supplicium.* Crudelis quidem Procrustes, sed longè crudelior Phalaris: Ille solebat in Attica regione nonnullos hospites interimere; post, ut Plutarc. refert, à Theseo infectus: hic autem eò crudelitatis processit, ut ejus supplicio non debeat una parari simia, nec serpens unus, nec culeus unus.

Epilogus. Finem dicendi faciam, perpendens, meam dicendi facul-

facultatem imparem esse tot criminibus illius recensendis, nedum oratione condignâ vituperandis.

Aliud Exemplum

Vituperationis Paridis.

Cum nullam hominibus immortales dii capitaliorem pestem dederint, quàm voluptatem; bono jure vituperandi sunt, qui posthabitis omnibus virtutibus, veluti pecudes, illam malorum omnium escam sunt amplexi. Quorum in numero Paris, Epicuri de grege porcus.

Natus in Phrygia, quæ neminem frugi produxit, sed quos tympana & buxus juvit, non classica, ut ait Virgil. in nono. Hinc barbaris, servilibus ac stupendis ingeniis horrentes prodierunt homines, ut proverbiis locum fecerint, *Phryx plagis emendatur*. Et, *Serò sapiunt Phryges*. *A Natione.*

Patriam sortitus Trojam; quam, cùm illustrare virtutibus deberet, omníque beneficiorum genere beatam reddere funditus perdidit. *A Patria.*

Nulla refulsit in eo majorum claritas, & siqua fuit, eam turpissimis facinoribus conspurcavit, ac tenebris (ut aiunt) Cimmeriis involvit. Avus fuit Laomedon insignis perfidiâ: qui pactam pro constructis Trojæ mœnibus mercedem negavit Apollini atque Neptuno, violavítque sacram juris jurandi religionem quæ semper ab aliis inviolatè sanctissiméque habita est. Vide Gell. lib. 7. cap. 18. *A Majoribus.*

Patrem habuit, qui servitutem perpetuam serviisset, si non pretio fuisset redemptus. Etenim puer ab Hercule captus cum Hesione sorore, pecuniâ solus redimi potuit, unde priamus dictus, qui priùs appellabatur Podarces. Porrò siqua fortasse fuerunt in eo virtutis ornamenta, Paris tamen ab iis deflexit *A Parentibus.*

deflexit ad omnem libidinis turpitudinem.

Ab iis quæ nativitatem præcesserunt, Meminit Quint. lib. 3. cap. 7. ex Hom. lib. 6. Iliad.

Cùm in utero mater Hecuba gestaret Paridem, somniavit se facem parituram, quæ totam incendio Trojam esset absumptura. Nec vanum fuit somnium. Unde fortunatiores floruissent Trojani, si responsis aruspicum & oraculis numinum obtemperantes, pestiferum partum è medio sustulissent.

Ab educatione.

Quem mater occidere debebat, Idæis pastoribus educandum tradidit, ubi ferinam inter pecudes & lustra ferarum barbariem imbibit, turpissimóque libidinis crimine animum coinquinavit, usus in fami turpis Oenones consortio.

A vita institutione. Ut etiam Hercules apud Prodicũ: de quo Xeno. 1 Memor. & Cicer. Offic. 1

Cùm duæ sint viæ; altera virtutis asperior; altera vitiorum planior & amœnior; non illam, ut Scipio Aphricanus, apud Sil. Italicum lib. 15. sed hanc quam stulti solent, ingressus consequutus est digna meritis præmia, nimirum Iliada malorum.

A disciplinis.

Alludit ad vulgatum Paridis judicium

Studia virtutis aversatus, neminem audivit recta monentem: unde salutarem Palladis exhortationem respuit amplexus illecebras pestiferas Veneris, quæ blando quidem, sed perniciosо lenocinio permulsum rapuit ad crudelia fatorum discrimina. Vide Plutarch in Homeri vita.

A dotibus corporis.

Egregiâ formâ conspicuus enituit; atqui juxta Socratis præceptum, inspecto sæpius speculus non cavit, nè quid illâ committeret indignum. Vid. Eras. 3. Apophtheg. Accessit tantum robur, atque laterum firmitas, ut in agonali certamine vicerit Hectorem: sed omnia luxu atque voluptatibus exhausta defluxerunt. Hinc non immeritò reprehensus ab Hectore apud Homerum Iliad. 2.

A fortunæ bonis.

Quas opes habuerat, in turpissimos amoris fœdioris abusus profudit, & quibus patriam debebat juvare, iis perniciem adduxit.

A Priamo receptus in regnum, non virtute regiâ dignum aliquid meditatus fuit, sed teterrimæ libidinis

nis impulsu navigavit Spartam, ubi hospitis Menelai in Cretam abeuntis, uxorem illecebris expugnatam abduxit, & in patriam ipsissimam malorum lernam invexit.

A rebus gestis.

A genere mortis:

Condigno, quod flagitiis meruerat, supplicio affectus mortem obiit, qualem tyranni, scilicet non siccam.

Hoc est, cruore moriens aspersus est.

ANNIBALIS *Vituperatio.*

Exordium.

IN repub. libera magnam sæpe numero commoditatem afferunt conviciatores. Solent enim efficere, ut ex vitiosorum hominum reprehensione purior vita cùm oratione, tum moribus exoriatur. Unde Philippus ille Macedonum rex, calumniatoribus suis plurimam se dicebat habere gratiam, quòd suis conviciis efficerint, ut ipse melior evaderet: dum conor, inquit, illos dictis pariter ac factis mendacii convincere. Et Annibal ipse aut ejus similes homines improbi, non excandescent, imò gratiam habebunt, quòd justa vituperandi libertas meliorem afferat vivendi rationem.

A genere.

Natus est ex ea gente quæ factio Barchina dicebatur, à Barcha Didonis socio, qui natale solum in arida Lybia tenuit, ita obscurum, infœcundum, barbaricisque hostibus refertum, ut id relinquere, & in Aphricam transmigrare compulsus fuerit, vel rerum inopiâ coactus, vel hostium metu perculsus. Jam in Aphrica talis contigit populus; cujus propter insignem perfidiam suspecta fides proverbio locum fecit.

A patria.

Oriundus itaque ex horrido & tam infausto loco patriam sortius est Carthaginem. Cujus cives odiis semper atque vitiis propè majoribus certârunt, quàm viribus aut virtutibus. Unde per ignaviam & rerum omnium imperitiam amiserunt Siciliam atque Sardiniam,

A majoribus. Sardiniam, provincias omnium florentissimas.

In majorum ejus numero, quem laudandum magis existimârunt, Asdrubal erat, is scilicet quo nemo fuerat crudelior: cujus efferata sævitia dolo & insidijs Xanthippi, Marcum Attilium Regulum, spiritûs religiosissimi virum, cepit, & miseris modis excruciatum interfecit. Quod vel solum immane facinus dii videre non potentes, servum immiserunt, qui de viro deterrimo pœnas sumeret, & divinum factum quasi miraculo comprobaret. Hic enim quòd dominium suum occidisset, tyrannum subitò aggressus interemit: cumque comprehensus omni modo cruciaretur, lætitiam tamen, quam ex vindicta ceperat, in ore constantissimè retinuit, eóque fuit habitu oris, ut superante lætitiâ dolores, ridentis etiam speciem prebuerit. Valerius lib. 3. cap. 3. Livius in Præfatione bellorum Punicorum.

Regulus captus est anno ab urbe condito 496 autore Polybio.

A parentibus. Patrem habuit Amilcarem tyrannum pestilentissimum, qui ut sui similem, hoc est, nativæ credulitatis hæredem filium relinqueret, undecim annos natum, aris admovit, ut odium in Romanos perenne juraret. Et hic maturè patris vistigia sequutus, odii magnitudinem ostendere cupiens, inflexit in terram pedem suscitavitque, pulverem, dicens, Tum belli finis erit, cùm alter utra pars in habitum pulveris redacta fuerit. Vide Valer. lib. 9. cap. 3.

Ab iis quæ nativitatem secuta. Patris igitur vestigia subsecuturus certæ prædictionis somnium vidit, votisque suis convenientem imaginem hausit. Existimavit enim missum sibi à Jove mortali specie excelsiorem juvenem, invadendæ Italiæ ducem, cujus monitu primo vestigia nullam in partem secutis oculis, mox humani ingenii prona voluntate vetita scrutandi ponè respiciens, animadvertit immensæ magnitudinis serpentem, cum ingenti arborum ac virgultorum strage, ferri concitato impetu: omne quicquid obvium fuerat proterentem,

tem; pòst quæ eam magno cum cœli fragore erumpentes nimbos, lucémque caliginosis involutam tenebris: attonitus deinde, quidnam esset monstri, & quid portenderet, interrogavit: Hîc dux, Italiæ, inquit vastitatem vides, ut ait Valer. lib. 1. cap. 5. eadem Livius habet primo belli Punici 2. Silius lib. 3. Cicero de Divinatione lib. 1.

In prætorio patris educatus fuit, ubi nihil præter mera tyrannidis exempla vidit. Eum asdrubal, vix dum puberem, ad se accersivit, ut militiæ assuesceret, inque paternas opes succederet. Sed optimus vir Hanno factionis alterius princeps, animadvertens pessimam adolescentes indolem, ipsum domi tenendum sub legibus, sub magistratibus docendum, vivere æquo jure cum cæteris censebat: nè quandoque parvus hic ignis incendium ingens exuscitaret. Ac pauci ac fermè optimus quisque Hannoni assentibantur: sed (ut plerunque fit) major pars meliorem vicit, ut ait Livius. Prudentur autem Hanno: nam Annibal ferus immanisque naturâ, adjunxit à pueritia prima disciplinam, quâ non jura, non leges, non civiles consuetudines, sed bella cædésque & hostiles proditiones tractare didicerat. Itaque crudelessimas evasit dux, & fallendis hominibus callidissimus. Nam ad decipiendum hostem semper intentus, quos aperto Marte superare non poterat, dolis aggrediebatur, ut refert Plutarchus. *Ab institutione.*

Optimos quidem præceptores consecutus erat, sed omnes naso suspendens per arrogantiam, in bonis disciplinis nihil promovit. Etenim oratorem atque philosophum eloquentissimum Peripateticum Phormionem audivit Ephesi, de imperatoris officio, & de omni re militari copiosissimè disserentem, paulóque pòst rogatus quidnam de illo philosopho judicaret; respondit, multos se deliros vidisse *Ab educatione.*

diffe fenes; fed qui magis quàm Phormio deliraret, vidiffe neminem. Cujus rei meminit Cic. de Orat. lib. 2.

A legum contemptu. Legum juftitiam nihil curavit, fœdera rupit, legatos P. Valeriam Flaccum, & Q. Fabium Pamphilum à fociis & pro fociis miffos, contra jus gentium non audivit, nec in caftra admifit. Et quas in leges patrias delinquendo pœnas meruerat, eas aftutiâ mirè folitus eft avertere Sic à Duilio Confule navale prælio victus, timénfque claffis amiffæ (capitale enim Carthaginenfibus ex publico legum decreto fuit, fi quis Ducum injuffu populi pugnâffet infeliciter) pœnas dare; ex illa infelici pugna priùs, quàm cladis nuncius domum perveneri; quendam ex amicis compofitum & inftructum Carthaginem mifit: Qui poftquam civitatis ejus curiam intravit, Confulit (inquit) vos Annibal, cùm dux Romanorum magnas fecum maritimas trahens copias advenerii, an cum eo confligere debeat. Acclamavit univerfus Senatus, non effe dubium quin oporteret. Tum ille; Conflixit, inquit, & fuperatus eft. Ita liberum his non reliquit in factum damnare, quod ipfi fieri debuiffe judicaverant; ut ait Valer. lib. 7. cap. 3.

A rebus geftis. Rupto quod primo bello Punico fuit ictum fœdere, totius Italiæ agros ferro & igne vaftavit: quod fcelus ut pro fuo libidine patraret, occafionem quæfivit, nec quæfita defuit. Erant in Hifpania Saguntini quafi medii inter Romanorum & Carthaginenfium fines, jure fœderis in libertate relicti: Hi poftea totos fe Romanis addixerant, inhâque focietate Romani imperii fidiffimi cultores habebantur. Quare Annibal conftituit animo, nihil opportunius fieri poffe ad eliciendam Romanorum iram, ac incendium, quod fibi obtatiffimum erat, concitandum quàm Saguntinos armis bellòque laceffere. Sed priufquam

focios

socios populi Romani apertè adoriretur, statuit in Olcadas, aliósque trans Iberum populos exercitum ducere, ac eis ad deditionem compulsis, aliquam Sagunto nocendi causam reperire; qua non tam meditatio consilio à se illatam, quàm à Saguntinis contractum bellum videri posset. *Primum* igitur Olcadum gente ad deditionem compulsâ, Vacceos deinde aggreditur, agros depopulatur, oppidáque multa expugnat, ut ait Plutarchus.

Annibalis majore ex parte virtus sævitiâ constabat: argumento fuerunt multa, cùm primis illud, quòd in flumine * Gello corporibus Romanis ponte facto exercitum traduxit, ut æquè scelestum terrestrium Carthaginiensium copiarum egressum terra, quàm maritimarum Neptunus experietur. Idem captivos oneribus & itinere fessus, primâ parte pedum succisâ relinquebat. Quos verò in castra perduxerat, paria fratrum & propinquorum jungens, ferro decernere cogebat: neque antè sanguine explebatur, quàm ad unum victorem omnes redegisset. Justo ergò illum ôdio, veruntamen tardo supplicio senatus, Prusiæ regi factum supplicem, ad voluntariam mortem compulit, ut ait Valer. lib. 9. cap. 2. Nonnullis quidem virtutibus Annibal præditus erat: sed eas ingentia vitia æquebant, inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullius Dei metus, nullum jusjurandum, nulla religio, ut Livius scribit.

Ab animi dotibus.

**aliter Vergello.*

Nullo quidem labore aut corpus Annibalis ab initio fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris & frigoris patientia par, cibi potûsque desiderio naturali, non voluptate modus finitus, vigiliarum somníque nec die nec nocte discriminata tempora; id, quod gerendis rebus superesset, quieti dabatur: ea neque molli strato, neque silentio accersita: sed tantum id corporis bonum luxuria fregit; maximè

A corporis dotibus.

Campana, perquam utilis imperio Romano. Invictum enim armis Anibalem illecebris suis complexa vincendum Romano militi tribuit. Illa vigilantissimum ducem, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundanti vino, unguentorum fragrantiâ, Veneris usu lasciviore ad somnum ac delicias evocavit. Ac tum demum fracta & contusa *P*unica feritas est, cùm Seplasia ei, & Albana castra esse cœperunt. Quid ergò his vitiis fœdius? quibus virtus atteritur, victoriæ languescunt sopita gloria in infamiam convertitur, animíque pariter & corporis vires expugnantur, adeò ut nescias hostibúsne, an ab illis capi perniciosius habendum sit, ut ait Valer. Max. lib. 9. cap. 1.

A fortunæ bonis. Opes quas apud milites plebémque plusquam modicas habebat, assiduis rapinis auxit; quibus hominum animos solicitavit, & corrupit, ut largitionibus sibi favorem occuparetur, viámque ad dominationem præstrueret. Libido enim maxima invaserat reipub. capiendæ, sibique regnum parandi.

Ab iis quæ supremum vitæ diem præcesserunt. Ingratos Carthaginenses appellat Valerius Max. quòd in animum induxerint è conspectu suo submovere Annibalem, qui pro eorum victoria tot imperatores, tótque exercitus Romanos trucidaverat. Sed illi judicio meo prudentes, justis rationibus adducti, nocentissimam bestiam relegârunt, inter turbatorem publicæ pacis, tótque cladium autorem truculentissimum.

Ejectus igitur in exilium, ad Antiochum regem Syriæ confugit: quo victo, ad Prusiam Bythiniæ regem concessit: unde Romam legatione repetitus, hausto, quod sub annuli gemma habebat, veneno, absumptus est: ita morte non gloriosâ succubuit vitam insecuta turpissimam.

Pestilens & crudelis C. Flaminius erat, qui miserabilis

rabilis illius ad Thrasymenum pugnæ causa fuit: Sed longè pestilentior, atque crudelior Annibal: illum semel rempubl. affligere stultitia coëgit, hunc autem furor ad maximas clades sæpenumero pertraxit. *A comparatione.*

Plura dicere supersedeo: ineptus enim haberi possem, si criminia Annibalis omnia, quæ nullum nocendi finem habuerunt, studerem exiguâ, quam habet oratio mea, facultate complectâ. *Conclusio.*

DE COMPARATIONE,

quæ σύγκρισις Græcè dicitur.

Cap. X.

" Comparatio est oratio, ex collatione aliquid disquirens, quo id, quod compuratur, in majus " extollat, aut ostendat æquale.

" Comparantur autem vel bona bonis, vel bona " malis, vel mala malis, vel parva majoribus confe- " runtur. Prorsúsque comparatio duplicem habet vel " laudem, vel vituperationem, vel alterutrum ex lau- " de vituperationéque compositum. Omnis autem " comparationis locus admodum difficilis est, præ- " sertim si parva majoribus conferas.

" Comparari verò omnia possunt, quæ laudari, " quæque vituperari.

" Personæ,
" Res,
" Tempora,
" Loci,
" Irrationalia animalia,
" Plantæ.

" Non oportet autem comparantem totas res totis " conferre; id enim supinum, inefficax, & nequaquam " est pugnax: sed capiti caput conferendum; hoc enim " vehemens. Atque dividere totas, laudis est, non " comparationis. Comparatio autem in hoc non est " posita, quando totum hoc præexercitamentum com- " paratio vocatur: ut,

Comparatio Achillis & Hectoris.

Prooemium. " Volenti mihi virtutem conferre virtuti, cum A- " chille haud immeritò componendus fuerit Hector. " Sunt quidem ipsæ per se virtute nimirum abundè " honestæ; comparatæ tamen, admirabiliores viden- " tur.

A loco. " Patriâ ergò nati sunt, non eâdem, laudata tamen " uterque. Ille enim in Pthia, unde Græciæ ipsius " primum prodiit cognomentum: hic verò Trojæ, " cujus conditores deorum quoque primi fuerunt. " Quòd si pari natum, esse loco affert aliquid ad lau- " dem nihil quidem hac in parte Achilli posthaben- " dus est Hector.

A Parentibus. " Nati autem uterque præclarâ patriâ, parem " quoque generis habuerunt dignitatem: uterque " enim ad Jovem originem suam initiúmque generis " sui refert. Pelei enim filius Achilles fuit, Æaci ve- " rò Peleus, & Jovis Æacus. Sic quoque Hector Pri- " ami, Priamus autem Laomedontis, & Dardani La- " omedon filius, Dardanus quoque Jove prognatus " est.

A majoribus. " Progenitore autem Jove nati uterque, reliquam " quore majorum seriem habuerunt claritudine æ- " qualem. Ut enim Achilles Æacum habuit & Pe- " lea, quorum ille Græcos à siccitate penuriâque li- " beravit; hic Lapithis devictis ob egregiam virtutem " deæ conjugium est assecutus: Sic Hectoris Darda-

nus

"nus progenitor fuit, deorum primùm dignus habi-
"tus convictu; pater autem Priamus imperaverit ur-
"bi, cujus muros ipsi quoque dii fundârunt. Quòd
"si non minùs est, quàm deæ sortitum esse conjugia,
"deorum ídque optimorum, mensâ convivióque u-
"sum esse; nihil est, quòd quisquam majorum gloriâ
"Hectori præferat Achillem.

"Talibus autem uterque majoribus procreati ambo
"ad fortitudinis sese studia contulêre: & ille quidem
"à Chirone educatus est; huic Priamus ipse præcep-
"tor, velut naturæ quadam viâ, virtutis monumenta
"tradebat. Par itaque, similísque educatio parem u-
"trique conciliat laudem. *Ab educatione.*

"Ut autem ad virile pervenêre robur, eodem in bel-
"lo par uterque animi virtutisque specimen præbue-
"runt. Hector enim Trojanos ducebat, solúsque
"velut obex propugnaculúmque civitati datus, tueba-
"tur ipsam, stetitque, quamdiu faventibus diis &
"auxiliaribus est usus. Cadens deinde, ipsam quo-
"que Trojam post se traxit atque evertit. Achilles
"verò Græcorum præerat armis, terroréque omnes
"vincebat Trojanos, Palladis fultus numine atque
"auxilio, occumbénsque spem victoriæ in reliquum
"abstulit Græcis. *A rebus gestis.*

"Et ille quidem victus à Pallada interiit: Hic au-
"tem cecidit ab Appolline confixus. Natique ambo
"ex diis ambo quoque debeos habuêre mortis autores;
"útque divinitus generis initia, ità vitæ etiam exitum
"accepêre. Quod si similiis utrique vita fuit, similísque
"mors utrumque abstulit, quid est quo non Hector
"par sit, quòque cedere debeat Achilli? *A morte.*

"Plura erant, quæ dicerem de utriusque virtute,
"nisi quemadmodum in his, quæ dixi, ita in reliquis
"per omnia ipsorum gloria asset æqualis. *Epilogus.*

SCHOLIA.

COmparatio ſecundum *Priſcianum* eſt, vel ſimilium, vel diverſorum, vel minorum ad majora, vel majorum ad minora collatio.

Differt ab ea, quæ inter ſcemata ſententiæ numeratur à Rhetoribus; quòd hæc brevis ſit exornatio, illa exercitationis ſtudio ſuſcepta, inſtar laudis vel vituperationis fuſiùs tractari ſoleat.

Bona bonis, &c. Ut ſi Æneam Numæ comparaveris, ſapientiæ fortitudinem, juſtitiam pietati.

Bona malis, &c. Bonitas enim ex malorum comparatione magis eniteſcit ac effulget; ut ſapientia comparata ſtultitiæ, pax diſcordiæ, ſobrietas ebrietati.

Mala malis, &c. Ut ſi ebrietas cum adulterio conferatur, *P*hilippus Echeto *P*rocruſtes *P*halaridi.

Parva majoribus, &c. Res exiguæ verbis attolli poſſunt, ut ſi ex muſca feceris elephantum.

Duplicem habet laudem, &c. Per loca laudis proceſſuri, comparabimus & urbem urbi, ex qua ſunt viri, & genus generi, & victum victui, & profeſſiones profeſſionibus, & geſta geſtis, & ea quæ accidunt extrinſecus, ut diverſis mortis modos, & quæ eam ſunt ſecuta. Similiter ſi arbores comparare volueris, conferes etiam præſidentia eis numina, & loca in quibus naſcuntur, & fructus, & utilitatem, & ſimilia. Res quoque ſi compares, extolles qui primi eas invenerint, & eos conferes. *P*ræterea qualitatem animi & corporis.

Alterutrum, &c. Alterutrum aliquando vituperantes, alterutrum laudamus, ut ſi comparemus juſtitiam & divitias.

Locus difficilis, &c. Unde fortem, ut *P*riſcianus ait, oratorem exigit, & callidum & celerem, ut agiles poſſit ſemper facere tranſitiones.

Per-

Personæ, &c. Ut in oratione pro Cluentio, ubi Milesia & Opplanicus conferuntur. Illa à secundis hæredibus pro abortu pecuniam acceperat, hic idem effecerat per alieni corporis cruciatum. Vide Erasm. 2. Copiæ.

Res, &c. Ita conferri poterit Academia aliqua cum alia, urbs cum urbe, locus cum loco, &c.

Totas res totis, &c. Non fuerit necesse, inquit, ut aliquem rem per omnes suas partes cum alia conferas, ut caput Demosthenis cum capite Ciceronis, humeros cum humeris, manus cum manibus, pedes cum pedibus: Sed magis, ut secundum locos generis demonstratum, compares genus Demosthenis cum genere Ciceronis, patriam cum patria, educationem cum educatione, res gestas cum rebus gestis, &c.

Non est posita, &c. In hoc comparationis progymnasmate non est comparatio caput, quia comparatio est tota præexercitatio. Non quidem est caput, sed comparatio diffusa per omnes locos atque partes.

Phthia, &c. Φθία, ὅθεν τῆς Ἑλλάδος προσῆλθεν ἐπώνυμος. Unde Helladis cognomentum provenit. Est autem Phthia Thessaliæ oppidum & regio, Achillis patria illustris. Dido apud Ovidium in Epistolis,

Non ego sum Phthiâ magnísque oriunda Micenis.

Hinc Phthius. Idem in Briseide,

Quàm sine me Phthiis cannescant æquora remis.

Pomponius Mela Phthiam in Phthiotide ponit, regionæ Græcâ: Et Hellas, Achaiæ regio, alio nomine Artis dicitur. Eadem Thessalia cognominata fuit, autore Plin. l. 4. c. 7. Plura apud Thucid. lib. 1. Hellenes Græci apppellati sunt. Hellas dicta fuit à Deucalionis & Pyrrhæ filio, qui Hellen appellatur.

Trojæ conditiores, &c. Apollo & Neptunis cum Laomedonte, Ili filio, patre Priami, mercede pactâ

muros Trojanos condiderunt; unde Ovidius ait.

Virgil. in 3. Æneid.

Utilius starent etiam nunc mœnia Phœbi.

——Ceciditque superbum

Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja.

Pelei, &c. Jupiter, ut Ovid. ait 6. Metamorph. in ignem transformatus, ex Ægina Asopi filia (quam indè vocat Asopida) genuit Æacum, Æacus Pelea, Peleus ex Thetide Achillem; unde ab avo Æacides appellatur, à patris nomine Pelides.

Priami, &c. Dictum aiunt ἀπὸ τοῦ πρίαμαι, emo, quòd ab Hercule captus, auro fuerit redemptus.

Dardanus, &c. Jovis & Electræ filius. Ovid. 4. Fastorum.

Dardanon Electrâ quis nescit Atlantide natum,
Scilicet Electræ concubuisse Jovem?

Hinc Darnania dicitur Phrygia: sicut à Dardani filio Troë, Troja; ab Ilo Troïs filio, ilios, vel Ilion.

Alii genus Hectoris paulò aliter derivant. Jupiter, inquiunt, ex Electra genuit Dardanum, Dardanus Assaracum & Ilum, Ilus Laomedontem, Laomedon Priamum, Priamus Hectorem. Vide Tortellium.

Græcos liberavit, &c. Æacus tam cæteris virtute præstitit, ut, cùm maxima siccitate in Græcia plurimi hominum corrumperentur, nullumque malo huic auxilium inveniretur, postquam magnitudo calamitatis excrevit, eum civitatum principes adierint, rogantes, ut tantum malum, tantámque pestem ab eis propulsaret: sperabant enim propter ipsius generositatem atque eximiam pietatem, quàm celerrimè à diis præsentium malorum liberationem inventurum. Nec ea spes eos fefellit. Itaque voti compotes facti in Ægina, ubi votum ille precésque fecerat, commune omnibus Græcis sacrum ædificavêre. Atque ex eo tempore, donec inter homines fuit, summa cum gloria vitam

vitàm duxit. Postquam verò migravit è vita, cùm apud Plutonem Proserpinámque maximos honores assecutus esset, ad jucandas animas eis assedisse fertur. Hæc ex Plutarchi Evagora.

Lapithis devictis, &c. Hi Thessaliæ populi, Ixionis & nubis filii, frænorum & stratorum inventores. Virg. 3. Georg.

Fræna Pelithronii Lapithæ, gyrósque dedêre
Impositi dorso, atque equitem docuêre sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Exiluit, primus chalybem frænósque momordit Luc. lib. 6.
Thessalicus sonipes, bellis feralibus omnem,
Spumavítque novis Lapithæ domitoris habenis.

Plura de Lapithis & Centauris apud Ovid. 12. Metamorph.

Deæ conjugium, &c. Hoc est, Thetidos. Fuit autem Thetis, Θέτις, Pelei uxo, Achilles mater; ut Tethys, Τηθύς, Cœli & Vestæ filia, Neptuni conjux, mater Nympharum. Hoc primam producit, illud autem corripit. Virg. 1. Georg. Thetis.

Téque sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Claudian. lib. 1. de raptu proserpinæ.

Hinc latrat Getula Thetis Lilybæáque pulsat
Littora.———

Læva Tenent Thetis & melite, Panopeáque virgo. Virgil.

Ob egregiam virtutem, &c. Cùm Peleus in pugna contra Centauros strenuè dimicasset, multísque aliis bellis atque periculis probatus esset, Thetida, Nerei filiam immortalem, quamvis ipse mortalis, uxorem meruit, atque ex omnibus, quæ antè fuêre, solùm in istis nuptiis Hymenæum deos cantasse ferunt, ut ait Plutarchus.

A Chirone educatus, &c. Centauri ἀπὸ τοῦ κεντεῖν, hoc est, à pungendo aut stimulando dicti, equorum stimulatores. Quorum unus erat Chiron, Saturni & Chiron.

Phillirræ

Philyræ filius, optimus citharœdus, medicus, astrologus. Ab eo musicam Achilles didicit. Ovid. 1. de arte,

Phillyrides puerum cithara perfecit Achillem,
Æacidæ Chiron, ego sum præceptor amoris.

Ab eodem medicinam Æsculapius, astrologiam Hercules didicit. Fuit autem justissimus omnium. Qui cùm tractaret sagittas Herculis, unâque lapsâ pedem vulnerasset, post nonum diem in signum Sagittarium versus dicitur. Ovid. 5. Fastor.

Nona dies aderat, cùm tu, justissime Chiron.
Bis septem stellis corpore cinctus eras.

Propugnaculum, &c. πρόβολ🙰 accipitur pro tutore, defensore, propugnatore. Aliàs dicitur scopulus vel eminens in mari saxum.

Faventibus diis, &c. Troja tantisper faventes deos habuit, nec capi potuit, dum fata Trojanorum permanserunt integra. In fatis autem fuerunt Troili vita, Palladii conservatio, illæsum Laomedontis sepulchrum, equi Rhesi.

Victus a Pallade interiit, &c. Hector ab Achille fuit interfectus, unde Virgilius in primo,

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimúmque auro corpus vendebat Achilles.

Sed Palladam habuit adjutricem, συναγωνιζομένην, in pugna sociam.

Ab Apolline, &c. Paris Achillem interfecit, in Apollinis Thymbræi templo, sed ab Apolline directis in Achilleum corpus sagittis, Virg. in 6.

Phœbe graves Trojæ semper miserato labores,
Dardana qui Paridis dirêxti tela manúsque
Corpus in Æacidæ———

Ovid 13. Metamorph.

At postquam cecidit Paridis Phœbique sagittis.

Plutarchus in comparatione Lysandri & Syllæ, ait, Achillem interfectum à Paride inter portas.

Com-

Comparatio demosthenis & Ciceronis.

SI non parvam laudem merentur, qui divinorum ingeniorum gloriâ, cæterúmque rerum conspicuarum claritate pares enituerunt; non vulgarem sibi vendicant Demosthenes & Cicero, quos viros summos per omnia pares natura produxit. *Exordium.*

Patriam uterque sortitus illustrem; Ille Græciam, uberimum Atticæ eloquentiæ fontem, hic Italiam Latinæ linguæ parentem facundissimam. *A Patria.*

Obscuro natus uterque parente, clarissimus evasit: Ille patrem vix seculo suo notum habuit, ut inquit Valerius: de hujus item patre nihil (ut Plutarchus inquit) certum est proditum. *A Parentibus.*

Generis seriem, quam à majoribus humilem & ingloriam acceperunt, ita virtutibus propriis illustrârunt, ut maximâ laudis claritate polleant in æternum. *A Majoribus.*

Ingeniorem specimen sub prima juventa statim emicuit. Unde bonas inter disciplinas educati, & præclaris artibus dicendi protinus addicti, summos in oratores evaserunt, summámque è foro curiáque gloriam sibi quæsiverunt. *Ab educatione.*

Ab optimis preceptoribus instituti fuerunt: Demosthenes ab Isæo eloquentissimo doctore: Cicero à Philone Academico, Molone Apollonio, viris in docendo desertissimis. *Ab institutione.*

Cicero Græcè & Latinè declamando se plurimùm exercuit cum M. Pisone & Qu. Pompeio. Et Demosthenes vadosis littoribus insistens, declamationes fluctuum fragoribus obluctantibus edebat, ut ad fremitus concitatarum concionum patientia duratis auribus in actionibus uteretur, ut ait Valer. Fertur & Ciceronem primum in pronunciatione non *Ab exercitatione.*

non minùs, quàm Demosthenem laborâsse: unde omnicurâ & Roscium comœdum, & Æsopum tragœdum observâsse traditur, ait Plutarchus.

Ab animi dotibus.

In utroque refulsit integritas, benevolentia, & humanitas. Unde cùm Demosthenes ab Atheniensi populo jussus esset accusare quendam, recusavit id facere: ut ergo adversus eum reclamatio populi quemadmodum consuevit, facta est, surrexit Demosthenes & inquit, Vos me, viri Athenienses, consultorem habetis etiam inviti; calumniatorem verò, nec si velitis quidem. Et Cicero cùm præfectus annonæ esset, sorti, túsque Siciliam, in missione frumenti, quam ad urbem agere coactus erat, plerisque Siculis molestus gravisque videbatur: sed mox cum ejus integritatem humanitatémque experti essent, cum veluti neminem ex aliis ducibus suis honore summo dignati sunt.

A rebus gestis.

Ad remp. salutis publicæ conservandæ studio se contulêre. Nactus autem Demosthenes uberem in remp. materiam & honestam, pro Græcorum libertate adversus Philippum, & in ea præclarè decertans, confestim nomen & gloriam assecutus est. Nec solùm ut disertus, verùm etiam ut fortis vir suspiciebatur; ut admiraretur ipsum Græcia, observaret Persarum rex, plurimus apud Philippum sermo esset, confiterentur adversarii, sibi adversus præclarum virum esse certamen. Et Cicero maximis periculis remp. liberaverit. Unde Juvenal. Satyr. 8. eleganter inquit,

Quis, Catilina, tuis majoribus atque Cethegi
Inveniet quicquam sublimius? arma tamen vos
Nocturna, & flammas domibus templisque parâstis,
Ut Braccatorum pueri, Senonúmque minores,
Auci quod liceat tunicâ punire molestâ:
Sed vigilat consul, vexillàque vestra coërcet.

Hic

Hic novus Arpinas ignobilis, & modò Romæ
Municipales eques, galeatum ponit ubique
Præsidium attonitis, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra toga contulit illi
Nominis & tituli, quantum non Leucade quantum
Thessaliæ campis octavius abstulit udo
Cædibus assiduis gladio: sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Autoritas in repub. par fuit, præsidio uterque militarium hominum egebat. Demosthenes Charetis, Diophetis, Leostenis: Cicero, Pompeii, Augusti; id quod Augustus ipse ad Agrippam & Mecœnatem scribit. *Ab autoritate.*

Duos rhetores alios haud invenio, qui ab obscuris parvísque facti sint tanti, qui tyrannis se regibus objecerint, filius amiserint, patrâ suâ exularint, reversi sint cum honore, rursus fugitantes in adversariorum pervenerint manus. Quòd si natura fortunáque viri utriusque, sic, quemadmodum artifices quidam inter se, contendant, difficile judicatu est, magísne moribus, an rebus gestis similiores reddiderint. *A simile quæ mortem præcessit fortunâ.*

Unà cum patriæ libertate fuerunt extincti. Demosthenes Antipatri imperio per Archiam Phygadotheram, satellitum principem: Cicero Antonii jussu per Herennium centurionem. Et, quod mirum, certis præsagiis utrique mors denunciata fuit: illi somniis, huic auspiciis. Demosthenes enim nocte per quietem visus erat cum Archia tragœdiis in theatro certare, & cùm illum superasset, tamen defectu apparatûs ab illo vinci. Et Cicero cùm in villa Cajetana esset, corvus in conspectu ejus horologii ferrum loco motum excussit, & protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam togæ eousque morsu tenuit, donec *A mora.*

nec servus ac occidendum eum milites venisse nuntiaret.

Ab iis quæ mortem consecuta.

Ut Demosthenis gloriosam, ita Ciceronis mortem æterna gloria fuit insecuta: atque tyrannos, quorum nefario scelere succubuerunt, infamiæ crimen perpetuum est comitatum.

Epilogus.

Plura dicenda essent: sed cùm cætera a comparaturis facilia sint collatu, operæpretium est visum, hæc paucis indicasse: quæ restant autem stylo manum injecturis reliquisse.

Ad consimile genus exercitationis conferre poteris Philippum cum Pyrrho, ex primo belli Macedonici libro apud Livium, aliósque autores.

Item Philippum cum Alexandro, apud Justinum lib. 9.

Item in Plutarcho petas licebit exempla comparationum.
- Publicolæ, & Solonis:
- Alcibiadis, & Coriolani.
- Periclis, & Fabii.
- Annibalis, & Scipionis.
- T. Flaminii, & Philopœmenis.
- Aristidis, & Catonis.
- Timoleonis, & Æmilii.
- Lysandri, & Syllæ.
- Agesilai, & Pompeii.
- Dionis, & Bruti, &c.

DE ETHOPOEIA.
CAP. XI.

" Ethopœia est imitatio & expressio morum personæ subjectæ.

" Imitationis autem tres sunt differentiæ,
- Εἰδωλοποιΐα,
- Προσωποποιΐα,
- Ἠθοποιΐα.

Est

Est quidem Ethopœia, quæ notam habent personam, mores solùm effingit, ut qualia faceret verba Hercules, Eurystheo sibi imperante, Hîc notus quidem est Hercules, dicentis verò effingimus mores.

Idolopœia est, quæ personam habet notam, sed defunctam, & loqui non potentem, quemadmodum ἐν Δήμοις Eupolis finxit, & Aristides ἐν τῷ ὑπὲρ τῶν τεσσάρων. Unde etiam Idolopœia vocatur.

Prosopopœia est, quando finguntur omnia, & mores, & personæ, quemadmodum Menander fecit, argumentum. Argumentum enim nec rem, nec personam habet propositam, unde Prosopopœia est dicta: fingitur enim ipsa cum moribus persona,

Dividitur autem Ethopœia: namque alia est.

- Passiva, quæ exprimit affectum: ad quam pertinent, quæ prorsus animi significant motum, ut qualia verba Hecuba faceret Trojâ subversâ.
- Moralis, quæ mores solos depengit, ut quid diceret mediterraneus primùm conspicatus mare.
- Mixta, quæ mores habet pariter & affectum, ut qualia loqueretur Achilles super occiso Patroclo, cùm pugnare decrevisset. Mores enim consilium habet, affectum verò amicus occisus.

Ethopœiam verò tractabis dicendi genere dilucido brevi, florido, disjuncto; omni flexu, atque figurare motâ. Próque capitibus divides tribus ipsam temporibus; præsenti, præterito, & futuro.

Exemplum

Exemplum Ethopœiæ passivæ, continens quæ verba dicere posset Niobe, jacentibus liberis.

Exordium à præsenti. "ME miseram! quam aliam præ alia deflebo calamitatem, orbata nunc liberis, quibus antè fueram insignis? Quæ copia infelici mihi ad quam redacta est inopiam? non sum jam misera unius filii mater, quæ antea tam multis conspicua incedebam. At quantò satius foret sterilem fuisse potiùs quàm in lachrymas atque luctus fœcundam? Longè enim infeliciori loco sunt hæ quæ orbitatam suam deflent, eis quæ nunquam perpererunt. Hoc enim quòd experimentum amoris filiorum sumpserunt, destitutis postea arcibissium est.

A præterito. "Sed infelicem me, quæ parem ei qui me genuit, sum experta fortunam! Orta enim ex Tantalo qui convicti deorum felix, tandem ab ea est deorum amicitia evolutus: hujus quoque cladibus meis approbo me esse genus. Conjuncta enim sum Latonæ, pérque hanc ipsam nunc his opprimor malis, & ipsius familiaritatem filiorum orbitate deploro. Hicque mihi finis cum dea convictûs, ut in calamitatibus degam. Priùs namque quàm ipsi sum cognita Latonæ, felicior ipsa fui mater: ut autem sum illi notior facta, desolata sum liberis, quorum antea quàm me nôsset ipsa, insigni fui multitudine beata. Jacet ille sexus utriusque lætus numerus, mihi summum in luctum. Quò me vertam infelix? ad quæ deflectar? quod mihi ad tot defunctos liberos sufficiet sepulchrum? Miseram me! in tantis malis meis ipse quoque me deserit calamitatum mearum honor, & infelici justa intermittuntur.

"Verùm enim vero quid ista queror ac deploro, cùm à diis,

" à diis, ut me in aliam naturam transmutent, impe-
" trare liceat! unum hoc miseriarum mearum video
" remedium; ut in alicujus, quod sensûs vitæque sit
" expers, formam commuter. Sed vereor misera, nè &
" sic quoque quamvis mutata, inter lachrymas agere
" non cessem.

SCHOLIA.

Ethopœia. ETHOPŒIA, à Prisciano vocatur allocutio, sermonis imitatio, ad mores & suppositas personas accommodata. Quint. lib. 9. cap. 2. Imitatio, inquit, est morum alienorum, quæ 'Ηϑοποιία vel, ut alii malunt, Μίμησις dicitur: versatur & in dictis, & in factis. Expressio morum est, & affectuum, unde nomen hbet.

Hercules Euristheo, &c. Hercules Jovis & Alcmenæ filius. Vide Ovid. Met. 9. dictus quasi aeris gloria. Macrob. 1. Satur. cap. 20, Revera Herculem solem esse vel ex nomine claret. Heracles enim quid aliud est, nisi heras, id est, aëris cleos? quæ porrò aëris gloria est, nisi Solis illuminatio, cujus recesse spiritus occuliter profunditate tenebrarum? Coactus fuit multa adire pericula, Junone impellente, & imperante Euristheo. Vide Boccatium lib. 12. cap. 34. Fuit autem Εὐρυσϑεύς Stheneli Mycenarum Regis filius. Ovid. in Epistolis.

Quem non mille feræ, quem non Sthenelëius hostis,
Non potuit Juno vincere; vicit amor.

Virgil. in Æneid.
——Duros u mille labores
Rege sub Eurystheo fatis Junonis iniquæ
Pertulerit.

Εἰδωλοποιία, &c. Hanc simulacri fictionem appellat Priscianus. Fit cum mortuis verba dantur. Quod facit Cicero pro Cœlio, verba dans Appio Cæco contra Clodiam. Livius lib. 6. belli Punici, *Si ab inferis*

inferis existat Rex Hiero, fidissimus imperii Romani cultor, quo ore aut Syracusas aut Romani ca ostendi posse; cum, ubi semirutam ac spoliatam patriam respexerit, ingrediens Romam, in vestibulo urbis propè in porta, spolia patriæ suæ visurus sit? Item, Cicero in confirmatione, *Quòd si nunc L. ille brutus reviviscat, & hîc ante pedes vestros adsit, non hâc utetur oratione? Ego reges ejeci; vos tyrannos introducitis. Ego libertatem quæ non erat peperi; vos partam servare non vultis. Ego capitis mei periculo patriam liberavi; vos liberi sine periculo esse non curatis.*

Item Hector occisus apud Virgil. in 2.

Heu fuge, nate deâ, téque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troja:
Sat patriæ Priamóque datum: si Pergama dextrâ
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suósque tibi commendat Troja penates,
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære,
Magna pererrato statues quæ deniq; ponto.

Idem Polydorus in tertio.

Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto,
Parce pias scelerare manus: non me tibi Troja
Externum tulit, haud cruor his de stipite manat.
Heu, fuge crudeles terras, fuge littus avarum.
Nam Polydorus ego, hîc confixum ferrea texit
Telorum seges, & jaculis increvit acutis.

Idem apud Euripid. in Hecuba, inquit.

Sum profectus à profundis manibus, &c.

Ἐν Δήμοις, *Eupolois, &c.* In comœdia cui nomen id fuit inditum. Eupolis autem erat veteris, cujus magna fuit licentia, comœdiæ scriptor.

Hor. 1. ser. 4 *Eupolis atque Cratinus, Aristophanésque poetæ.*
Atque alii quorum comœdia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quòd malus, aut fur,
Quòd mœcus foret, aut sicarius, aut alioqui.

Fam

Famosus, multa cum libertate notabant, &c.
Submersus autem ille fertur ab Alcibiade, quòd quædam illius crimina carpsisset.

Aristides, &c. Hic in oratione quadam rhetoricam defendit, & encomion canit introductorum quatuor, Themistoclis, Miltiadis, Cimonis, & Periclis.

Prosopopœia, &c. Hanc Priscianis reddit conformationem: Quæ est, quando alicui rei contra naturam datur persona loquendi. De qua vide Cicer. 4. ad Herennium. Idem patriam loquentem facit in Catilinam, inquiens, *Nullam jam tot annis facinus extitit nisi per te, nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio, direptióque sociorum impunita fuit ac libera. Tu non solùm ad negligendas leges & quæstiones, verum etiam ad evertendas perfringendásque valuisti. Superiora illa, quanquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tuli. Nunc verò me totam esse in metu propter te unum; quicquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat: non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe; si verus, nè opprimar; sine autem falsus, ut tandem aliquando timere desinam.*

Et Ovidius 2. Metamorph. introducit Tellurem ita loquentem.

Si placet hoc, meruíque, quid ô tua fulmina cessant,
Summe Deûm? liceat periture viribus ignis,
Igne perire tuo, cladémque auctore levare.
Vix equidem fauces hæc ipsa in verba resolvo,
(Presserat ora vapor) tostos en aspice crines,
Inque oculis fumum: volitant super ora favillæ.
Hósne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem,
Officiísque refers, quòd adunci vulnera aratri,

Rastrorúmque fero, totóque exerceor anno ?
Quòd pecori frondes alimentáque mitia, fruges
Humano generi, vobis quoque thura ministro ?
Sed tamen exitium fac me meruisse, quid undæ ?
Quid meruit frater ? cur illi tradita sorte
Æquora decrescunt, & ab æthere longiùs absunt ?
Quòd si nec fratris, nec te mea gratia tangit,
At cœli miserere tui : circumspice, utrinque
Fumat uterque polus : quos si violaverit ignis,
Atria vestra ruent : At as en ipse laborat,
Vixque suis humeris candentem sustinet axem.
Si freta, si terræ pereunt, si regia cæli ;
In chaos antiquum confundimur. Eripe flammis,
Si quid adhuc superest, & rerum consule summæ.

Menander fecit argumentum, &c. Menander poëta comicus fuit. Gell. lib. 17. cap. 4. scribit ab eo relictas fuisse centum & octo, vel (secundum alios) centum & novem comœdias : sed omnes ad nostra tempora non pervenerunt. Cæterùm ut Menander habuit φάσμα, ita ἔλεγχον· in quo res erat: nulla autem vera red ficta persona. Cataneus reprehensionem vertit. Aphthonius ait, Ὁ δ᾽ ἔλεγχος πραγμάτων, ἐ μὴν ἔτι καὶ πρόσωπον· hoc est, *Redargutio res quidem non autem persona* : Ut si quis illam introducat loquentem, carpentémque facit hominum mores aut vitia. Sic Moriam Erasmus introduxit. Agricola reddidit argumentum quod (ut ait Cicero ad Herennium) est res ficta, quæ tamen fieri possit, ut argumenta commœdiarum.

Passiva, &c. A Prisciano, passionalis appellatur, in qua passio, id est, commiseratio perpetuus inducitur ; ut, quibus verbis uti potuisset Andromache, occiso Hectore. Fuit autem ea uxor Hectoris, animo virili prædida, unde à virili pugna nomen sortita.

Mori-

Moralis, &c. In qua contenentur mores; ut, quibus verbis potuisset uti rusticus, cùm primùm aspexit navim.

Patroclo, &c. Hic cùm in patria cædem fecisset, in Thessaliam confugit ad Achilis patrem: Mencetii regis Locrensis filius fuit. *Patroclus.*

Ovidius primo de Ponto,

Cæde puer factâ Patroclus Opunta reliquit,
Thessalicámque adiit hospes Achillis humum.

Amicus fuit Achillis, & sub hujus armis interfectus.

Sive Menœtiadem f l s ce idisse sub armis:
Flebam successu posse carere dolos. *Ovid. in Epist.*

Achillis autem verba, quæ potuisset Patroclo interfecto facere, complecterentur passionem funeris amici, & morem de bello Trajonorum vindictam suscipiendo cogitantis.

Affectum amicus o cisus, &c. Hujus enim progymnasmatis usus est, ut exercitii studio personarum omnium affectus imitari, aptásque materiæ sensuum, sententiarum, verborúmque formas accommodare coneris. Alia enim oratio prudentis hominis & pacati, alia insipientis & irati. Alia timentis, gaudentis, lugentis; senis, juvenis; viri, fœminæ; matronæ, scorti. Vide Emporiam sophistam.

Amicus, &c. In Aphthonio habetur, Ἦθος γὰρ ἡ βουλὴ, πάθος ὁ φίλος πεσών. Quint. lib. 6. cap. 2. Πάθος, inquit, atque ἦθος ex eadem natura sunt, ita ut illud majus sit, hoc minus: ut amor πάθος, charitas ἦθος. πάθος concitat, ἦθος solet mitigare: ἤθη mores sunt, quibus plerunque rusticos, superstitiosos, avaros, timidos secundùm conditionem propositorum affingimus, mores eorum imitamur, & ex his ducimus orationem. Diversum est huic, quod πάθος dicitur, quóque nos affectum propriè vocamus. Et ut proximè utr i- *De hujus cùm difficultate, tum utilitate. vide Quint. lib. 1. cap. 1.*

usque differentiam signem, illud comœdiæ, hoc tragœdiæ simile.

	Morum, quam prolixorem tradunt, ut ingeniorum, virtutum, vitiorum, Thrasonis aut tyranni.
Sunt qui Ethopœias ponunt triplicem expressionem.	Naturalium propensionum inclinationum, Φυσικῶν ϛοργῶν, hoc est, affectuum innatorum; ut amoris paterni in liberos, charitatis affinium cognatorúmque inter se,
	Affectuum leviorum, ut cùm animos erigimus in spem aut lœtitiam.

Dicendi genere dilucido, &c. Σαφεῖ perspicuo, de quo suprâ in Narratione. Macrob. 5. Saturn. cap. 2. ponit dicendi genera 4.

Copiosum, in quo Cicero dominatur.

Breve, in quo Salustius regnat.

Siccum, quod Frontoni ascribitur.

Floridum & pingue, in quo Plinius secundus luxuriatur. Plura dicendi genera profert Erasm. 1. Copiæ cap. 123.

Tribus temporibus, &c. In præsenti, instantis fortunæ permutatio, & erumnæ recensentur. In præterito, potissimum eæ conferuntur cum infortuniis parentum vel majorum. In futuro, rerum eventus malorum fines adducuntur, vel consilia, quorum ratione, tantis malis succurri possit.

Niobe, &c. Hæc Tantalia filia, Pelopis soror, Amphionis uxor. Fuit autem fœcundissima. Hinc Juvenal. ait Satyr. 6.

Atque

Atque eadem scrophâ Niobe fœcundior albâ.

Quæ secundùm Diodorum Siculum 5. Historiarum, septem filios, totidémque filias; secundum Ovidium in Metamorph. septem filios, Ismenon, Sipylum, Phœdimum, Tantalsum, Alphenora, Damasichthona, Ilionea, secundùm Boccatium lib. 5. cap. 31. quatuordecim. Vide Gell. lib. 20. cap. 6. Homer Iliad. ult.

Sed infelicem me, &c. Fabula Niobes significat, mulierum superbiam exitiosam esse. In summum enim illa malum incurrit (ut *Niobes mala*, proverbialiter maxima dicerentur & acerbissima) quod passa fuit, quòd se Latonæ præposuisset. Etenim apud Ovidium,

Quis furor auditos, inquit, præponere visis
Cœlestes? aut cur colliuur Latona per aras,
Numen adhuc sine thure meum est?

Orta ex Tantalo, &c. Unde Tantalis ab Ovidio dicitur. Tantalus autem Joveis & Plotes filius, rex Phrygiæ ditissimus. Unde Tantali talenta abierunt in proverbium. Primò fortunatus fuit: deinde, cùm deorum secreta hominibus prodidisset, detrusus fuit ad inferos, 2. Amorum Eleg. 2.

Quærit aquas in aquis, & pomafugatia captat
Tantalus: hoc illi garrula lingua dedit.

Porrò Tantali fabulam paucis explicat, inquiens,]

Nec bibit inter aquas, nec poma natantia carpit
Tantalus infelix, quem sua vota premunt.
Divitis hæc magni facies erit, omnia latè
Qui tenet, & sicco concoquit ore famem.

Hujus genus, &c. In similem, inquit, parentis calamitatem incidi. Quemadmodum ab initio pater felix erat Tantalus, ita ego beata. Jam ego misera, sicut & ille. Quem in Cratylo scribit Plato dictum

quasi ταλάντατον, hoc est, infelissimum. Hujus supplicia adeò gravia, ut proverbio locum fecerint, *Tantali supplicia*, & *Tantali lapis*.

Latonæ, &c. Hæc Cæli Titanis filia, Apollinis & Dianæ mater, à parente Titanis appellata, ut à matris nomine Apollo Latoïdes, & Diana Latoïs. Unde Niobe apud Ovid. Metamorph. 6.

Quoque modo audetis natam Titanida Cæo
Latonam præferre mihi; cui Tantalus autor,
Cui licuit soli superorum tangere mensas?

Atqui contra sententiam Ovidii Diodorus Siculus lib. 6. dicit Phœbes & Saturni filiam.

Aliam naturam, &c. Nioben præ nimio dolore in saxum vel marmor conversam aiunt, illud innuentes, maximo dolore eam diriguisse. Ovidius in Metamorph.

Diriguitque malis, nullos movet aura capillos.
Quæque superba parens, saxo per corpus oborto,
Nunc quoque Mygdoniâ flebilis astat humo.

A Statio in Sylvis Sypleïa mater appellatur, quoniam facta saxea, turbine venti:

In Sipylum rapta est, ubi fixa cacumine montis
Liquitur, & lachrymis etiam nunc marmora manant.

Sensûs vitæque expers, &c. Fabula Niobes hoc habet verum: Niobe fingitur ex homine conversa in lapidem, quoniam imaginem lapideam supra natorum suorum sepulchra posuerat. Quod palæphatus se vidisse scribit.

Ethopœarum exempla: primi argumentum tale est.

Gerhardus Noviomagus

QUænam verba Gerhardus Noviomagus ex lipothymia ad sese rediens olim potuisset dicere, cujus Vittem-

Vittimbergam profecturi caput latrones securi diffiderant, ipsum apud Brunonis vicum humi stratum spoliaverunt, & fugitivi mortuum credentes in sylva reliquerant.

Vetus illud dictum, Nemeni fidendum esse, nisi cum quo priùs modium salis absumpseris, esse verissimum experior: quos fidos itineris comites arbitrabar, ii crudelissimi sicarii jugulum mihi petierunt: multisque vulneribus inflictis, syntecticum reliquerunt, qui ab ineunte ætate bonis literis ac virtutibus invigilando persuasum habebam, studiosis hominibus tutam ubique profectionem patêre. Credebam Horatio, qui scripserat, Integros vitæ scelerisque puros, non egere Mauri jaculis nec arcu, sive per Syrtes, sive per inhospitalem Caucasum iter essent facturi. At ego, licet non apud Scythas ἀνθρωποφάγυς visare videbar, sed apud homines (quos a germana charitate non alienos sperabam fore) Germanos: tamen longè prudentiùs fecissem, si nostri (quo friget omnis charitas) seculi tam impunitam peccandi licentiam ante oculos mihi posuissem, nec solus neque inermis profectionem hanc instituissem. Jam secura nimis imprudentia mihi nocuit; qui stratus humine sanguine meo terram hanc intingo, herbâsque coloro. Nùnc maximo periculo meo cautior factus, tandem disco nusquam tutam esse fidem, ubique rapto vivi, non hospitem ab hospite tutum, nec socerum à genero. Sed quid ploro? Quin libenter ego, quam delicta fortasse mea promeruerint, calamitatem patior, æquioréque animo injurias fero? Sed utinam caput illæsum & integrum sit, ut bonarum disciplinarum capax à rationis amussi nunquam deviret! Utinam in hoc casu Cæneus ille Perihœbus fuissem, & hoc mihi donatum, ut nullo ferro sauciari potuissem! Ehu! quàm plagam profundam, quàm vulnus altum sentio! quo pacis semper amans ego præter

Exordium à præsenti.

præter meritum accepi, & ab illis, quos beneficio prosequebar, quos amicos atque fidos incognitarum mihi viarum duces amplexabar; pro quorum incolumitate, incolumis ipse hoc corpusculum amittere non detrectabam, corúmque inopiam meâ qualicunque rerum copia sublevare (si modo postulassent) minimè gravatus fuissem. Id quod è bonarum literarum studio semper addidici facere, nec ego unquam pecuniæ servus, congestis undique saccis indormire solitus, neque tanquam sacris parcere, quæ Tortum digna sequi potiùs quàm ducere funem. Sed ô perfidiam pecuniam, & sacram auri famem! quid non mortalia pectora cogis? ô mores! ô tempora.

Pauca licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium contúmque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones,

Hos etiam de media luce surgere, testimonio fuerit calamitas mea: quæ & evidenti est argumento, quàm fragilis, & quantis vita nostra periculis sit obnoxia. Omnis mea, quá valde gloriosus jam pridem effulgebam, dignitas, hîc ad nihilum ferè jacet redacta. Gloria mea quasi flos agri propemodum demissus flaccessit. Quid ergò sumus? aut quidnam victuri gignimur? ordo quis datus? aut metæ quàm mollis flexus? Deum immortalem, quot periculorum genera vitæ nostræ in dies insidantur! Quot, accidunt casus, venena, naufragia, cædes, pestes! Alius acini granum glutiens præfocatus interiit. Fuit, quem potus cum lacte pilus strangulârit. Fuit cui stiria gelu durata, delapsa tecto, subitum attulit exitium. O lubricas igitur res mortalium, & hominem verè bullam!

A præterito. O nimiam hominum teterrimorum crudelitatem! O meam insignem imprudentiam atque securitatem

em! qui omnia prospera atque tuta mihi persuaseram, in hæc tanta mala incidi, hîc vulneribus confectus, atque pulveribus obsitus jaceo, cujus amici gloriâ magnâ, parentes honore summo claruerunt. Hîc miserabiliter jaceo, qui jam olim in gymnasio Lovaniensi clarum nomen atque decus, laborum meorum & virtutis beneficio consequutus fueram, celebris Poëta, celebrior Orator, celeberrimus Theologus salutatus. Hîc flebiliter jaceo, quem Episcopus Trajactensis Dominus Philippus, nobilissimo Burgundiorum sanguine procreatus, maximus honoribus affecit; tot muneribus opimis, tot sacerdotiis pinquibus exornare nunquam intermisit; qui tot heroës atque principes amicos bonarum literarum cultu, vitæque sanctimoniâ mihi devinxeram, ut cœlum citiùs ruere, quàm in hanc fatalem erumnam me putaverim iri præcipitatum. Sed quorsum ità mihi? O res humanas variabiles! ô vanitatem rerum, & inconstantiam!

Sed quid istorum recordor, quæ magis refricant memorata, quàm dolorum minuunt? Unum restabit, ut supplex ad asylum Dei Opt. Max. confugiam. Hic est unica salutis arx ipsum orabo, huic supplicabo, huic peccata me confitebor, atque precabor, ut me libertate ex hoc tanto malo Consolator optimus. Cujus divina providentia ad nostri emendationem atque salutem omnia fieri permittit. Ille Pharaonem, ille alios induravit, & ad affligendum sibi dilectum populum sæpius instigavit. Ille rursus tyrannum fluctibus obruit, & ab omnibus miseriis insontem gregem eripuit. In hoc fortem apperere, in hunc unum spem erigere, præsentissimum ærumnarum cunctarum remedium est. Quo posthabito, rebus in humanis mentem occupatam habere, magis erit dolorem augere, quàm mitigare, aut omnino tollere. *A f. t. ro.*

ALIUD

ALIUD EXEMPLUM,
Continens quæ verba Hercules Euristhe sibi imperante potuisset facere.

A præsenti. MUlti sunt infortunati, sed nemo magis, quàm ego sum infelix: qui miser, quartâ natus lunâ, calamitates varias & plurima mala patior.

A præterito. Non sufficiunt, quæ retro actis annis animo fortissimo tuli, quæ noverca Juno mihi præparavit. Hæc serpentes immisit, quæ me puerum in cunis occiderent: mox Eurysthea stimulis novercalibus impulit, ut, in varia periculorum genera me protrudens, è medio tolleret. Variis igitur tempestatibus ego jactatus, fœdantem peregrino templa cruore Busirin domui: Et

Solus Amazonio cinctus Stymphalides arcu,
Non cadere Antæo, non crescere profuit hydræ,
Non cervam volucres eripuêre pedes, &c.

A futuro. Sed quis finis, quis modus, Euristheu, furoris atque tyrannidis tuæ futurus? Quin parcis ætâte confecto? Manliana atque Phalaridis imperia longè tuis humaniora. Tu quam, Lycha, vestem à Deianira missam huc pertulisti, nimirum Junoni gratam, mihi perniciosam futuram, imbutum veneno Lernæo munus est, unde novam pestem profluxuram video, cui nec virtuti poterit resisti, nec telis neque armis; sed pulmonibus errabit ignis edax imis, & per omnes pascetur artus. Vide Ovid. 9. Metamor. & Claudianum in præfatione libri secundi de raptu Proserpinæ: Virgilium Æneid. 8.

Tertium exemplum, continens qualia verba dives ad inopiam redactus posset facere.

Multa mihi in unum locum confluunt incommoda, quæ meum pectus pulsant, simul multiplex ærumnam exercitam habet paupertas. Ubi spes meas collocem, non habeo. Nunc tandem experior infelix, Omnes modis omnibus, qui pauperes sunt, miseros vivere. Quid enim? mehercule, miser est homo, qui ipse sibi quod edat, cogitur quærere, & idipsum ægrè invenit: longè miserior, qui & ipse quærit, & nihil invenit: omnium miserrimus, qui cùm ipse cupiat, quod edat non habet. Hujus farinæ sum ego miser qui Crœso jamdudum felicior habitus, jam autem Codro pauperior, atque Leberide nudior, non possideo ube pedem ponam. Etenim omnia vel hostis abstulit, vel incendium absumpsit. *Exordium ex Plauto sumptum. A præsenti.*

Florentissimo jampridem mihi divinâ quasi virgulâ suppetebant omnia. Et divitiarum copiâ fretus, omnia vel facere vel dicere audebam, ut reipsa fontes argenti locutos animadvertisses. Mala etiam laudi dabantur, cùm felicibus sint & trimestres liberi, stultitiámque patiantur opes. Proinde mihi Suffenus eram, qui oppidò fortunatus plurimos habebam, qui mihi adhærescebant, fautores. *A præterito.*

Donec eram felix, multos speculabar amicos:
Tempora cùm modò sint nubila, solus ero.
Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Etenim pauperem modò me factum nemo consolatur, nemo fert suppetias. Qui jampridem aderant non vocati, jam rogati fugiunt; & qui fideles amici visi, eos calamitas mea falsos coarguit. Erant enim (ut proverbio dicitur) αὐτελήκυθοι Verum nimis

mis est, quod ait Ovid. 2. de Ponto.

Turpe quidem dictu; sed si modò vera fatemur,
Vulgus amicitias utilitate probat.
Quantum quisque sua nummorum servat in arca,
Tantum habet & fidei.

Iuven. Satyr 3.

O me miserum! Cùm non sit omnis hominis, sed tantum sapientis, paupertatem ferre, juxta illud Menandri, Πενίαν φέρειν οὐ παντός, ἀλλ' ἀνδρὸς σοφοῦ ego per inopiam mentis inops factus, tanta mala diutius tolerare non potero. Inter duo mala igitur pendens, quod levius videbitur, eligam. Longè melius arbitratus fore, ut mihi mortem consciscam, quàm in paupertate vivam, aut ad turpe compendium me compellat inopia. Quare, quod Theognis Cyrno consilium dedit, amplectar:

In mare fluctivagum, nè me premat aspera egestas,
Præcipitabo, altis desiliámque jugis.

Quid? Mors ultima linea rerum, quæ nihil sentit. Quod autem nihil sentit, nihil ad me, &c. Vide Gel. lib. 2. cap. 8.

Quartum Exemplum, continens qualia verba dixerit Hecuba post excidium Trojanum.

Fuit autem Hecuba Cissei regis Thraciæ filia: unde Cisseis vocatur, Virgil. in 7.

Cesseïs prægnans tedas inixa jugales.

A præsenti.

FOrtunam Euripum, sive æstuarium, non injuriâ vocatam, reipsa jam infelix experior, quæ statu beatissimo gloriabar, regis filia, regis uxor, pulcherrimorum atque fortissimorum Heroüm mater, jam in tantas, quantæ nè quidem excogitari, nedum exprimi poterunt, calamitates incidi. Fortuna me sublimiùs evexit, ut illi sura graviore casu præcipitum daret.

daret. Utinam in humili aut obscuro loco natu, aut crudelissimi Scyronis filia fuissem! sic æquiore animo, quæ patior ferrem. Promeritam enim genitoris pœnam in me quoque derivatam arbitrarer.

Sed in fatis esse video, ut ejus generis, in quod ascita sum, discrimina subeam, ejúsque malorum particeps fiam. Socer deos iratos habuit, gl os monstris marinis exposita, maritus occisus à Pyrrho, filius fortissimus ab Achille. O me miseram! quid Polydorum, quid Parin, quid Troilum, quid Helenum, quid dulcissimam filiam Polyxenam ad Achillis sepulchrum jugulatum commemorem? O me infelicem! Utinam nunquam viro nupsissem, nec in magnam calamitatem tot liberos peperissem! *A præterito.*

Sed quid lamentor? Multò consultius fuerit deos precari, ut in aliquod sensu carens, aut in rationis expers animalculum me transforment. Quamvis ærumnarum miserti dii me exaudierint, & in canem mutarem decreverint: tamen ego quod humanâ voce non potero, id latratibus assiduis deplora non sum cessatura. *A futuro.*

Quintum Exemplum, continens quæ verba taurorum cornibus alliganda protulerit Antiope.

Quæ fuit Nyctei in Lesbos regis filia, unde Nycteis appellatur, uxor Lyci Thebanorum regis. Peperit ex Jove Zethun & Amphionem. Varias ærumnas experta: A Circe in montem abducta, ut taurorum cornibus ardentes tedas habentibus suspensa interficeretur. *Antio.*

Persius Satyrâ primâ.

Antiope ærumnis cor luctificabile fulta.

Quæ

A præsenti. QUænam in terris fœmina poterit vivere, quæ tantis malis jactetur, quantis inpræsentiarum ego? cujus luctus miserabili proverbio locum facit. Omnium beatissimam me fore putabam, quæ regina duos Iovi Optimo Maximo filios peperissem; alterum à Diana dilectum, venationibus illustrem; alterum artis Apollineæ peritissimum, qui non solùm deos atque homines, sed etiam feras & saxa testudinis cantu permovere potest. Quæ duo charissima pignora jam non ampliùs videre, nec amplecti datur, sed (hei mihi!) penere mortis teterrimo jam dilâceranda, cogor relinquere.

A præterito. Utinam ego nunquam fuissem in hanc lucem edita! Quid mihi profuit regis filiam, quid regis uxorem, quid ab ipso Iove gravidam fuisse? Quorum omnium quo major gloria præfu fit, tantò casus gravior, & acerbior mihi modò calamitas insurgit. O fors fortuna, ut nunquam perpetuò es bona! O quàm potens, quàm variabilis! Tantum juris atrox, quæ tibi vendicas.

A futuro. Cæterùm quid potest fletibus indulgere? Quin potiùs ad deorum auxilia censugio, suppliciter oratura, ut oppressæ subveniant, finémque malorum faciant? Sed qui propiores estis vicini, succurrite. O populares auxiliamini, & ærumnas meas commiserescentes, ab hisce crudelissimæ Circes vinculis semimortuam eripite.

Sextum Exemplum, continens quæ verba Andromache captiva, patrio solo everso, & marito occiso, potuisset dicere.

ERat autem Andromache uxor Hectoris: & Ætionis filia, regis Thebarum in Cilicia. Unde Ovidius in tertio de arte ait,

—nunquam

——————— *nunquam*
Thebais Hectoreo nupta resedit equo.
Homerus Iliad. 6.
Ἀνδρομάχη θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἠετίωνος.
Filia magnanimi fuit Andromache Eetionis.

O me miseram! quæ divitiis & honore sydera jampridem adibam, nunc maximas in ærumnas præcipitata sum. Omne mihi gaudium, omnis voluptas, omnis denique vitæ jucunditas est erepta. Solus me dolor assiduus excruciat, continuus meror exhaurit, perpetuæ lacrymæ consumunt: enecor deflendo fortissimum, meíque amantissimum Hectorem maritum, extinguor lugendo filium dulcissimum, quem pater ipse Scamandrum, alii maluerunt Astyanacta, quòd urbem tutaretur, vocare. Quibus occisis omnem spem amisi, ut orbatæ jam nihil supersit nisi suspendio arbor deligenda. *A præsenti.*

Fatalis quædam necessitas incumbit mihi, & adamantina ærumnarum catena traxit, ut in ipsissimam malorum lernam inciderem. Quippe ut modò Trojam Græci, sic olim Achilles patriam Thebas evertit, patrem Eetiona sustulit, septémque uno die fratres interemit, & pretio matrem redemptam, ante paternas ædes interfecit: ubi pater olim ac fratres beati regnârunt, ibi nunc ingens solitudo, fruticeta, pecorúmque sunt pascua, & Troja jam in cineres conversa, cum marito filius occisus, ut nihil solatii restet vel apud amicos vel affines. Quo igitur infelix me conferam? quò locorum abducar captiva? O utinam, quo die me parens inixa fuit, aliquis turbo rapuisset, aut tellus ima dehiscens ad umbras me pallentes edigisset! *A præterito.*

Sed cur me lectu macero? cur non potius ad victoris pedes provolvor? enixè rogatura, nè in miseram nimiùm sæviat tot alioqui malis oppressam. *A futuro.*

S Ah

Ah quàm vereor, nè victoriâ forsitan insolescens ille mihi graviter sit insultaturus, ut mors potiùs, quàm vita, sit exoptanda!

Idem argumentum Sophista Libanius tractavit, ab Erasmo Roterodamo Latinum factum: cujus verba non piguit ascribere.

Septimum Exemplum: quæ dixerit Andromache, interfecto Hectore.

DECLARATIO.

Andromach. EVenit quod timebam, & verba mea despiciens Hector, ad optima hortatam esse cognovit. Admonueram ut sibi parceret: ille verò contrà, suam salutem vilem habuit: ergò extinctus est, non meis, (pro dii!) in manibus verum ab Achille. Quòd ille occubuit, hoc est interiisse Priamum, Hecubam, fratres, hunc ipsum puellum, me, civitatem omnem. Ille tuebatur Ilium. A quo igitur posthac servabitur? Intereunt, occiderunt omnia, facta sum mulierum infelicissima. Quanta me felicitate, cujus gustum modò dederat fortuna, spoliavit! Erant mihi in regiis pater ac mater, tum fratrum choros, nitidáque ac lauta omnia. Accedebat ad hæc aliud maximum omnium, conjux Hector, bellator insignis. Spectabar, beata dicebar: & si quis adiens me Andromachen appellabat, cognominis vice adjiciebat, imperatoris, victoris fortunatam. Oportebat igitur in eadem fortuna pariter consenescere. At non passus est sævus ille Achilles, quem quidem in meum exitium produxit Thetis, patrem mihi ademit trucidavit fratres, servitutem matri injecit: deinde restituta est, ac nè ea quidem superest. Et hæc gravia quidem

verùm tu tolerabiles reddebas ærumnas, Hector atque unus præstabas omnia, & quibus eram orbata, ea rebar adesse per te. Sed occisus es, accepisti vulnus: nos rapimur, instant tristia, impendet periculum, imminet incendium. Videre mihi videor Trojanos cædi, uxores per vim indignè tractare, liberos trahi, videre ferrum, videre flammam. Aperta est hostibus Troja, te haud ampliùs pro portis propugnante. Ah puer! fortè prehensum te quispiam hostium ad turrim adiget. Strenuus erat pater: à te pœnas repetent Græci. Me forsitan occidet alia vis. Atque in hoc quidem fortunatæ erimus. At non continget: servitus me manet & famulatus, plagæ, & in extremum usque ævi lachrymæ. Haud etiam scio an visura sim terram, unde nobis haustis iste advenit. Mox etiam, quod acerbissimum est, concubitum cogar pati ejus, qui interimit Hectorem.

Octavum Exemplum: quæ dixerit Medea, suos mactatura filios

DECLAMATIO *Libanii sophistæ, Erasmo interprete.*

Fuit & mihi mea ars auxilio, ut accepta contumeliâ non tantùm angerer, sed & pœnas sumerem. *Medea.* Non ampliùs rex Jason, non ampliùs Corinthiorum potitur. Omnes opes subvertit corona, omnia velum perdidit, omnia conflagrârunt incendio. Et accedit ad calamitatis cumulum dementiæ genus, quod illi de me nihil etiam subolet. Quid igitur? sufficere hæc putabimus, ac præterea nihil requiremus? Minimè gentium: imò superest alia vindicandi ratio superiore atrocior, nihil egens veneficiis, aut arte

clanculariâ, verum animo præſenti virilíque, & dexterâ quæ facinus nullum refugiat: Sunt liberi mortalium omnium impiiſſimo, & vocatur pater. Hoc ē filiis ſolatium unà cum ipſa appellatione, illi adimamus. Haud quaquam me ſinit, quæ juſta ſunt, expendere meorum malorum tum multitudo, tum magnitudo. Sed rationem ineunti mihi, pro quibus factis quem fructum receperim, omnia ad pœnam minora videntur. Æta mihi, pater erat, iſque Scytharum rex: tum virginitas & forma egregia, ac multi inter finitimos proci: denique ſpes præſentibus bonis potioris. Appulit ſceleſtus ille, neque deos metuens, neque homines reverens: atque erat omnibus malis circumvallatus, & neceſſe habebat invincibilia vincere, tauros ignem efflantes, armatam aciem è terra proſilientem, draconem pervigilem. Ac dignus quidem erat, qui in his omnibus vinceretur, ut iſto cadente victoria penes patrem meum eſſet potiùs, quàm Ætæ regnum ludibrio haberet unius navigii dominus. At ego quicquid eſt proditorum ſcelere præcurrens, quicquid amentium ſtultitiâ ſuperans, famliares pro hoſtibus, hoſtes familiarium loco habui, & contra patriam ab alienigenis ſtabam. Porrò autem oppoſui naturæ ferarum, extinctus eſt ignis, tauri jugum duxerunt, ceſſit aratro ſolum longè duriſſimum, ſopitus apparuit draco, id quod antea nunquam. Manu tenebam adhuc trementem Jaſonem. Ego porrò ſuper hæc omnia navem conſcendi, multis magníſque perſuaſa pollicitationibus, ſacramentis, meis ipſius beneficiis. Accepit & benevolentiæ meæ argumentum, & Iolcus, ubi rex Pelias inimicus ſenex, ab iis, quas genuerat, diſcerptus eſt juventutis ſpe, ultrò ſe fraudi tradens. Et hujuſmodi quidem mea in Jaſonem partim domi, partim in Græcia beneficia extiterunt: Gratia verò cujuſmodi? Corinthum vidit, & Cre-

ontis

ontis imperium, ac de Glauce audivit. Cæterùm nulla habita ratione eorum, quæ feceram, uxorem duxit cùm ex me liberos haberet, me vivâ vidit nuptias, atque illa omnia exciderunt animo, præque imperii cupiditate mea merita neglecta sunt. Atqui nè ista quidem sufficiebant : insuper expulsa sum, contumelia affecta sum, minis onerata sum : hæc quidam justam indignandi causam præbuerunt, artem verò effugii tantùm gratiâ tenebam, & hactenus suffecit. Incedamus jam, & per aliqua, quáque licet eamus. Feri Medea filios, macta filios Jasonis viri scelerati, impii patris, hospitis mali. Nè quid te rerum omnium revocet, non natura, non gestatio, non partûs recordatio, non nutricatio, non vox, non forma : plectatur Jason in filiis : hi verò hostium nomine plagam recipiant : non eripiant eos cognati Glaucæ, neque iram in illos evomont. Atrox quidem facinus : sed ad prius illud consequens. Contra naturam impiè agemus: at istud olim ausæ sumus. Fratris cædes ad liberorum cædem deducit : Ejusdem est & hoc animi, ejusdem dextræ. Obsecro, filii, sub ensem venire, hic in vos per me adigendus est. Enimvero si probus ille fuisset, nihil horum pateremini. Et quàm elegans forma, quàm bona figura corporum ! sed patris imaginem referunt : id facit ut occîdam lubentiùs. Hi quidem igitur mox jacebunt. Ego verò è sublimi medióque aëre scelestum aspiciam. Atque ille gemens & nihil non faciens vociferabitur quidem, me verò nequaquam attinget. Ejusmodi draconum jugo freta vehar, supra Athenarum verò urbem ingrediens, inde cruciatum spectabo.

POSTREMUM EXEMPLUM.

Continens q anam dixerit Cornelia, cùm audiſſet victum à Cæſare Pompeium. Vide Plutarchum in vita Pompeii. Item quæ Cleopatra ad Antonii ſepulchrum. Vide Plutarchum in vita Antonii.

DE DESCRIPTIONE,

quæ Græce ἐκφρασις dicta.

CAP. XII.

Deſcriptionis ſũma eſt virtus, inquit Quint. lib. 8. cap. 3. Facillimè enim id accipiunt animi quod agnoſcunt.

" DEſcriptio eſt oratio expoſitiva, quæ narratione
" id quod propoſitum eſt, diligenter velut ocu-
" lis ſubjicit.

" Deſcri- " buntur " autem { Perſonæ, Res, Tempora, Loci, Bruta animalia, Plantæ.

" Perſonæ, ut Homerus in Odyſſea ad Eurybaten,
" *Latus erat humeris, orcater, crinéque criſpus.*
" Res, ut navales pedeſtréſque pugnæ, quemamo-
" dum Hiſtoricus fecit.
" Tempora, ut ver, aut æſtas, differendo, quòd mul-
" ti proferant in his ſe flores.
" Loci, ut idem Thucydides portum Theſprotarum
" χειμέριον, id eſt, hyemalem, quámque teneat for-
" mam dixit.
" Deſcribentes verò perſonas, à ſummis ad ima uſ-
" que ire oportebit, id eſt, a capite ad pedes.
" Res verò ab antecedentibus, & eis quæ inſunt ip-
" ſis, quæque ex ipſis ſolent provenire.

Hiſtorici ſimplici appellatione Thucydidem intelligit.

Tempora

" Tempora verò & loca ex eis, quæ ipsis continen-"tur.

" Descriptionum autem aliæ sunt,

- Simplices, ut quæ pedestres vel navales explicant pugnas.
- Compositæ, ut quæ res pariter temporáque conjungunt, Veluti Thucydides, qui nocturnam in Sicilia pugnam describit: Simul enim & pugnam quomodo facta sit, & nocte quomodo gerebatur, comprehendit.

" Oportet autem desribentem dicendi figurâ uti te-"nui, & multiplicibus orationem variare schemati-"bus, prorsúsque res imitari, quas describit.

Descriptio Arcis Alexandriæ.

" Arces in urbibus ad publicum præsidium atque "munimenta sunt constitutæ, veluti vertices urbium "hostiúmque arctrices, firmantúrque non magis ipsæ "urbibus, quàm ipsas urbes tuentur. Atheniensium "autem arcem media Athenarum complectitur regio. "Cæterum Alexander suæ urbi, quæ ab illo cogno-"mentum accepit, arcem construxit, quam justiùs A-"cropolin appellare licet, quòd in urbis extremo & "excelso posita sit, quam illam, quâ multùm Atheni-"enses gloriantur. Hæc autem secuti se habet, ita orati-"one quoque prosequemur. Clivus quidam medio è "solo extollitur, ingenti in sublime spatio se pro-"ferens: hunc, arcem vocant, propter utraque hæc, & "quòd hostes arceat, & quòd sit in urbis arce, id est, "summo locata. Viæ ad ipsam ducunt duæ, sed dissi-"miles: hac enim via est, illâc verò patet ingressus; "mutatísque proinde nominibus, id ipsum quod "sunt, vocantur: nam pedibus hàc ire licet, capáxque

" curruum est via. Illi verò quæ curribus in via est,
" additæ sunt scalæ, gradúsque supra gradum ex in-
" feriori in sublime deducens, neque priùs quàm cen-
" tenarium expleverint numerum, desinentes: hic e-
" nim absolutus numerus scalarum terminus est. Ve-
" stibulum dehinc gradus excipit, cancellis medio-
" cribus circumscriptum, quatuórque sublimes & ma-
" ximæ columnæ, quæ vias omnes ad unum dedu-
" cunt ingressum. Columnis autem domus quæ-
" dam est imposita, multas mediocres ostentans co-
" lumnas, quæ vario colore conspicuæ eximium præ-
" bent loco ornatum. Tectũ autem dietæ in rotundi-
" tatem circumactum, ingentem multiplicémque ima-
" ginem complectitur rerum. Introeunti autem ar-
" cem, locus affertur, quatuor eisdem æquis lateribus
" divisus: proinde tota quoque ædificii figura efficitur
" quadrata. Aula in medio est, columnis undique suf-
" fulta: eam porticus excipiunt, & eæ quoque æqualí-
" bus distinctæ columnis, ità in medio dispositis, ut
" neutram in partem sint quicquam omnino deflexæ.
" Unaquæque autem porticus ad transversam alteram
" finitur; & duplex est columna ad utramque porti-
" cum divisa, ut illàc quidem decinat, hac verò rursum
" incipiat.. Additæ autem porticibus introrsum arma-
" ria, quibus libri reconduntur, eáque semper, si cui
" vacet, aut libeat legere aliquid, patent, totámque ve-
" lut urbem ad philosophiæ cultum adhortantur. Alia
" item loca sunt, ad venerationem deorum vetustorum
" instituta. Tectum porticuum auro distinctum, ver-
" tices columnarum ære fabricati, auróque supernè
" inclusi. Neque verò aulæ simplex ornatus est, ve-
" rùm alius atque alius: quorum hic quidem Persei
" continet certamina, ille autem aliud. Mediâ autem
" arce columna immensâ altitudine se profert, quæ
" locum ipsum facit illustrem: haud enim in promptu
" quis, quo progrediatur, habet, nisi indicem viarum
hanc

Alexandrina bibliotheca omnibus semper patens.

" hanc subindè respectet columnā. Quin & arcem ipsam terrâ marique conspicuam præstat. In vertice principia rerum primáque elementa sunt expressa. Priùs autem quàm media transeatur, ædificium est quoddam, pluribus ostiis patens, quorum cuique à deorum vetustorum aliquo est inditum nomen. Duæ dehinc pyramides lapideæ positæ, & fons profluens, Pisistratarum fonte haud paulò melior. Mirandum etiam id quoque spectaculum, eò quòd eorū, qui fabricati sunt arcem, velut uno tanto operi non sufficiente, numerum nomináque comprehendit, duodecímque pariter in ipso arcis fastigio conspiciuntur artifices. Descendenti autem ab arce, planus offertur locus stadio assimilis, ídque ipsum loci est nomen. Aliâ item parte alius quoque ad similia accommodus, verùm illi & planitie, & magnitudine impar. Cæterùm præstantior hujus artis forma, & ornatus, pulchritudóque major est quàm ut paucis narrari possit. Quòd si quid prætermisimus, admiratione rerum in se rapientium animum, est effectum. Sed & quæ pro magnitudine explicari non poterant, ea relinquere satius est visum.

SCHOLIA.

Descriptio est oratio quâ tota rerum, de quibus agitur, imago quodammodo verbis depingitur, ex Quin. lib. 8. cap. 3.

DEscriptio est oratio, colligens & repræsentans oculis quod demonstrat, ut ait Priscianus. Idem refert, quosdam non posuisse descriptionem in præexercitamentis, quod præoccupata sit & in Fabula, & in narratione, in quibus etiam describuntur personæ, loca, tempora, res. Sed quoniam eloquentissimi viri eandem, ut ad ingenia exercenda commodissimam, tradiderunt inter progymnasmata, seorsimque tractandam prodiderunt, non incongruum est eos imitari Erasmus secundo Copiæ vocat ἐνέργειαν, cum vel amplificandi, vel ornandi, vel delectandi gratiâ rem non simpliciter exponimus, sed, ceu coloribus expressam,

expressam, in tabula spectandam proponimus, ut nos depinxisse, non narrâsse, lector spectâsse, non legisse videatur. Id fiet, si priùs ipsi totam rei naturam, omnésque circumstantias, ac veluti faciem animo lustremus: deinde ita verbis, ac figuris idoneis effingimus, ut quàm maxime reddatur evidens, perspicuáque lectori.

Ea constant descriptione { Personarum, Locorum, Temporum, Rerum.

Oratio expositiva, &c. Sic reddidit Catanæus. Aphthonius enim vocat, Λόγον περιηγηματικόν, à περιηγέομαι, quod est narro, vel expono; unde & περιήγησις.

Personæ describuntur, &c. Personæ descriptionem, προσωπογραφίαν appellant fit cùm depingimus personam amantis, luxuriosi, avari, voracis, temulenti, somniculosi, invidi, sycophantæ, parasiti, lenonis, garruli, aut gloriosi ostentatoris: ut si velis non divitem, sed pecuniarum ostentatorem describere; Iste, inquies, qui se dici divitem putat esse præclarum, primùm nunc videte, quo vultu nos intueatur: nónne vobís videtur dicere, Darem, si molesti non essetis? Cùm verò sinistrâ mentum sublevat, existimat se gemmæ nitore, aut auri splendore aspectus omnium perstringere. Cùm puerum respicit, alio nomine appellat, deinde alio atque alio. Heus tu, inquit, veni Sannio, nè quid isti barbari perturbent; ut ignoti, qui audiunt, unum putent elegi è multis, &c. Vide Ciceronis notationem ad Herennium quarto. A nonnullis dicitur εἰκών, imago, effigies.

Virg. in 1. *Virginis os habitúmque gerens, & virginis arma*
Spartanæ, vel qualis equos Threïssa fatigat
Harpalice,

Harpalice, volucrémque fugâ prævertitur Hebrum
Namque humeris, de more, habilem suspenderat arcum
Venatrix, dederátque comam diffundere ventis,
Nuda genu, nodóque sinus collecta fluentes.

Latus erat humeris, &c. Verba sunt Ulyssis ad Penelopen, Odiss. 19. Ille se Cretensem esse simulabat. Interrogatus igitur à Penelope de Ulysse, habitum ejus describit, & amicos, in quorum numero Eurybaten præconem fuisse recenset, qui.

Γυρὸς ἐν ὤμοισι, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος,
Rotundus humeris, nigricolor, & crispus crine.
Aphthonius habet, Γυρὸς ἦν ὤμοισι, μελάγχροος, &c.

Describuntur res, &c. Cùm videlicet id quod fit, aut factum est, non summatum ac tenuiter exponimus, sed omnibus fucatum coloribus ob oculos ponimus, ut auditorem, sive lectorem jam extra se positum, velut in theatrum avocet. Quam ab effingenda rerum imagine ὑποτύπωσιν Græci vocant: etiamsi vocabulum hoc commune est, quoties aliquid oculis subjicitur. Veluti si quis expugnatam civitatem dicat, cuncta nimirum in summa complectitur, quæcunque talis fortuna recipit, (utar enim Quintiliani verbis:) At si aperias hæc, quæ verbo uno inclusa erant, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diversis clamoribus unus quidem sonus, aliorum fuga incerta: Alii in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium fœminarúmq; ploratus, maléque usque in illum diem servati fato senes: Tum illa profanorum sacrorúmque direptio, efferentium prædas, repetentiúmq; discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, &, sicubi majus lucrum est, *Lib. 8. c. 3.*

pugna

pugna inter victores. Licèt enim hæc omnia complectatur eversio, minus est tamen totum dicere, quam omnia. Vide Erasm. 2. Copiæ.

Navales, &c. Ut apud Actium Epiri oppidum, & promontorium, ubi Cæsar Augustus navali prælio vicit Antonium: & navalis pugna D. Quintii Romani, & Democratis Tarentini, apud Livium lib. 6. secundi belli Punici.

Pedestres pugnæ, &c. Ut pugna Annibalis & T. Sempronii, apud Livium 1. belli Punici. Apud eundem libro secundo. Varronis & Annibalis ad Cannas. Ibidem Annibalis & C. Flaminii ad Thrasymenum lacum. Item equestris pugna Jubelli Taureæ, & Claudii Aselli apud Livium lib. 3. ejusdem belli. Vide Erasm. in proverbio, *Cantherius in fossa.*

Historicus, &c. ὁ συγγραφεὺς per excellentiam, intelligit Thucydidem.

Ver, æstas, &c. Verni temporis descriptionem habet Horatius Odarum 4. Od. 7. *Diffugêre nives &c.* Porrò temporis descriptionem χρονογραφίαν appellant. Undè non rarò sumitur narrationis initium. Nonnunquam delectandi duntaxat gratiâ adhibetur, veluti quoties poëtæ diem, noctem, auroram, aut crepusculum exprimunt. Sæpius amplificandi causâ assumitur. Virg. 4. Æneïdos:

Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, sylvæque & sæva quièrant
Æquora; cùm medio volvuntur sydera lapsu
Cùm tacit omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.

Loci, &c. Hujus generis est, quoties tota loci facies, veluti spectanda depingitur, ut urbis, montis, regionis, fluminis, portûs, villæ, hortorum, amphitheatri,

theatri, fontis, specûs, templi luci. Quæ si veræ sint, τοπογραφίας appellari volunt; sin fictæ, τοποθεσίας, ut ait Erasmus, 2. Copiæ.

Thesprotarum, &c. Thucydides libro primo belli Peloponnesiaci, Centum, inquit, quinquaginta naves velificantes Lucadi tenent in Chimerion, quod est ore Thesprotidis. Est autem portus, & super eum urbs à mari distans, in paludibus Thesprotidos sita, nomine Ephyra, juxta hanc erit in mare palus, Acherusia cognomen nacta è flumine Acheronte: quem excipit sinus Thesprotius, ex Masside profluentem. Oraculis autem fuit Alexander admonitus ut caveret Acherusiam: Hinc in Italiam concesserat. Meminit hujus rei Liv. lib. 8. ab Urbe condita. *Intellige de Alexandro rege Epiri.*

A summis ad ima, &c: Ut si dicas, Totus animo & corpore monstrum est, nam quamcunque vel animi vel corporis partem contempleris, monstrum reperies: ingenium excute, prodigium invenies: mores expende, vitam scrutare, omnia monstrosa comperies, oculos, os, vultum, totam denique corporis figuram inspice, quid aliud quàm bestiam præ se ferunt? Linguam & vocem belluinam illam observa, portentum dices: pectus, ventrem, pedes considera, quid aliud quàm bestiam pronunciabis? Hîc si quis velit in singulis veluti depingendis immorari, satis apparet, quantum ubertatis sit accessurum orationi, ut ait Erasm. 2. Copiæ.

Res ab antecedentibus, &c. Ut si Carthaginem expugnatem velis describere, proferas omnia quæ præcesserunt, deinde omnia quæ in expugnatione contigegerunt, postremò quæ subsecuta fuerunt. Hanc descriptionis speciem nonnulli vocant, ὑποτύπωσιν, ab effingenda rerum imagine.

Nostrorum in Sicilia pugnam, &c. Thucydides lib. 7. belli Peloponnesiaci.

Quomodo

Quomodo gerebatur, &c. Ancipiti scilicet prælio. Noctu quidem fulgebat luna, sed bellatores ita se invicem conspiciebant, ut conspici ad lunam licet. Speciem corporis cernebant, familiarem ab alieno non discernebant. Et Pompeius cum Methridate pugnaturus, tempus elegit dimicationi nocturnum, ac aciem ita constituit, ut Ponticorum oculos adversa luna perstingeret, suis autem illustrem & perspicuum præberet hostem, ut ait Julius Frontinus, lib. 2. cap. 1.

Figurâ tenui, &c. De generibus dicendi Cicero in opere de perfecto oratore, & quarto ad Herennium. Alii figuras, alii formas, Gellius Χαρακτῆρας appellat, & Aphthonius χαρακτῆρα ἀνειμένον.

Res imitari, &c. Quemadmodum pictor formas rerum coloribus examussatim depingit, ita oportet eum, qui res descripturus est, excutere virtutes atque naturas earum, circumstantiis expressas.

In exemplum, &c. Descriptio est areis Alexandriæ, quam Alexander condidit per architectum Dimocratem. Vide Solinum cap. 41. Ammianum Marcellinum lib. vigesimo quarto: Plutarchum in vita Alexandri: & Diodorum Siculum. Notabis multas, secundum Ptolemæum, Alexandrias fuisse. Alia super Tanaïm in Scythia: Alia in Asia. Hæc in Ægypto, quæ in orbe prima aut secunda habita. Vide Diodorum Sicul. lib. 2. de Antiquis gestis: Livium lib. Octavo. Qui ait, ab Alexandro Epiri rege conditam Alexandriam in Ægypto. Exordium autem ductum à conditoris consilio arcisque commoditate.

Acropolin, &c. Ità vocârunt arcem, quasi summitatem urbis. Ibi enim solebant arces extrui. Et Græci ἄκρον, summum verticem dicunt.

Clivus quidam, &c. In locorum regionúmque situ describendo, diligenter positionem eorum sequi oportet,

oportet, & orationem velut per loca circumferre, in qua ut primum quodque occurrit, sic aptissimè primum dicitur, autore Rodolpho Agricolâ, lib. 1. cap. 32.

Armaria, &c. Alexandri musæi Strabo meminit lib. 17.

Persei, &c. Sunt qui intelligunt Philippi regis filium: de quo sic Livius lib. Macedonici belli 1. Nec Philippus segniùs apparabat bellum, filium Persea puerum admodum, datis ex amicorum numero, qui ætatem ejus regerent, cum parte copiarum ad obsidendas angustias, quæ ad Pelagoniam sunt, mittit. Scyathum & Peparethum, haud ignobiles urbes, diruit, &c. Sunt quibus libeat ad Persea, qui Jovis & Danaes filius erat, referre: qui Medusam occidît, & Andromeden allogatam saxo, liberavit. Propertius lib. 2.

Andromede monstris fuerat devota marinis.
Hæc eadem Persei nobilis uxor erat.

Cujus gesta Aphthonius vocat ἀθλήματα. Vide apud Ovid. 4. Metamor. Vide proverbium Erasmi. *Gorgonem Perseus aggreditur.* Quod dicitur de egregio facinore.

Quod deorum antiquorum nomina, &c. Sunt autem juxta quorundam sententiam, deorum antiquorum nomina, Jupiter, Juno, Neptunus, Minerva, Mars Venus, Apollo, Diana, & tot, ut Apollonii reccuset interpres, sunt à Græcis culti, Ζεὺς, Ἥρα, Ποσειδῶν, Δημήτηρ, Ἑρμῆς, Ἥφαιστος, Ἀπόλλων, Ἄρτεμις, Ἑστία, Ἄρης Ἀφροδίτη, Ἀθηνᾶ. *Deorum antiquorum nomina.*

Pyramides, &c: Elatæ in arctum tendentes erant constructæ moles, quarum nonnullæ tam fuerunt altæ, ut miraculi loco fuerint. Vide Solin. cap. 41.

Pisistratarum fonte, &c. Per Pisistratas vel Πεισιστρατίδας, intelligit Pisistrati nepotes, vel posteros, hoc est, Athenienses, qui pulcherrimum fontem habuerunt, novem fistulis aquam fundentem. Unde

ἐννεάκρουνον

ἐννεάκρουνον appellârunt. Item Καλλιρρόην, pulchre fluentem. Cujus meminit Thucydides lib. 2. belli Peloponnesiaci.

Stadio, &c. Ejus duplicem rationem Suidas tradit. Alteram, quâ intelligitur spatium, quod homo unico spiritu, cursúque suo conficere potest; quod nunc brevius, nunc longius pro currentis aut robore, aut fragilitate redditur: Alteram, quæ geometrica, quâ utuntur cosmographi, cujus meminit Plin. lib. 2. cap. 23. Continet autem sexcentos & 25. pedes.

Exempla Descriptionum.

Descriptionem habes subitæ tempestatis, apud Virgil. in 1.
Apud eundem in sexto, Caci domûs.
Diluvii, apud Ovid. 1. Metamor.
Invidiæ, lib. 2. Famis, 8. Somni, 11.
Ætnæ, apud Claudianum, & Gellium lib. 17. cap. 10.
Justitiæ, apud Gell. lib. 14. cap. 4.
Arcis Tarentinæ, apud Plutarchum in vita Annibalis.
Et Cleopatræ navis in vita Antonii.
Crotonis, apud Livium lib. 4. belli Punici.
Cyzici, apud Florum, lib. 3. cap. 5.
Templi Hammonis, id est, Jovis Arenarii, apud Diodorum Siculum in gestis Alexandri.

Descriptio habitationis Sancti Antonii, apud D. Hieronymum, in Hilarionis vita.

SAxeus & sublimis mons per mille circiter passus ad radices suas aquas exprimit, quarum alias arenæ ebibunt, aliæ ad inferiora delapsæ paulatim rivum efficiunt, supra quem ex utraque ripa palmæ innumera

numerabiles, multum loco & amœnitatis & commodi tribuunt. Hic psallere, hîc orare, hîc operari, hîc fessus residere solitus erat. Vites & arbusculas plantavit. Areolam manibus suis ipse composuit. Piscinam ad irrigandum hortulum multo sudore fabricatus est. Erat autem cellula non plus mensuræ, per quadrum tenens, quàm homo dormiens extendi poterat. Præteria in sublimi montis vertice, quasi per cochleam ascendentibus, arduo valde visu duæ ejusdem mensuræ cellulæ videbantur, in quibus venientium frequentiam, & discipulorum suorum contubernium fugiens, moratus est. Verum hæ in vivo excisæ saxo ostia tantum addita habebant.

Descriptio gymnastica domûs Reinhardi Lorichii Hadamarii.

SI nemo ringitur, aut sugillat, quod Plinius omnem villæ suæ Laurentis formam sitúmque calamo depinxit; quæ (malùm) insolentia fuerit, me naso suspensum, aut calumniis proscissum iri, si ad imitationem prudentissimi viri novam meam, quam in patria (non venustatis aut vanæ jactantiæ, sed urgentis, quam incendia fecerunt, necessitatis caussâ) modò fabricor, domum descripsero. Et cum diversis ab autoribus varia rerum, etiam humillimarum genera videamus descripta, eadémque extra omnem interpretantium malignitatem posita; quis, nisi Momo sit iniquior, mihi vitio dederit, quòd multorum honesta imitatu exemplea secutus ego, Musam meam delineavero? Quæ longitudine multò spatiosior, quàm latitudine; propius aquilegium, sive puteum civicum Hadamariæ constructa videtur insula. Cujus lapideus, quo undique cingitur, paries altus est triginta duos pedes, crassus autem in fundamento, quatuor, in sublimi tres. Duos in effossa

terra fornices habet satis profundos, atque pro facultatibus capaces, fenestellas modicas terratas in curvaminibus, in recto sua continentes armariola. Quorum prior terram quinque pedibus superemininens, hypogæum potest appellari, quòd locus subterraneus, cellarum variarum, ut oleraceæ aut salsamentariæ vicem explere possit. Indè janua ducit in alterum muro discretum, qui paulò profundior, & à sole remotior, vini apotheca est, saxo stratus, & lacusculo; unde, si fortè ruptis circulis vinum effluxerit, commodùm exhauriri possit, adornatus. Utriusque incurvo solario seni unci grandes ferrei ex ordine sunt firmiter infixi, ut in jectis oblongis perticis, superimpositísque tabulis constituatur pomarium, quod aporothecam vocare licet. In imo utriusque fundo terra fuit arenosa, alicubi etiam glareosa, ad tolerandam molem graviorem incommoda, unde complures proceræ simul ac crassæ sunt alni positæ, quibus aliæ transversariæ breviores fortiter affixæ, nec non grandiora saxa confertim fistucis impacta, firmamentum statuunt immobile, & quod negavit natura compensant arte: Duos admittunt ingressus, alterum angustum, ex ipsis ædibus per compendiosum cochlidium descendentem, alterum multò laxiorem, per quem culearia dolia, magníque cadi vinarii, cisiis aut curribus advecti devolvuntur. Hujus tergo satis robusto superædificata est turris hexagonia, podio tenus lapidea, cum muro, cui adhæret, domestico, sursum versùm ducta, pari crassamento. Quæ non vulgarem ædificio commoditatem, ornatúmque reddit. Sinum à dextra recipit angulosum, ad flexos propaginis arcus idoneum. Ibidem planularum firmiorum janua domûs, à platea tribus erecta gradibus pandit atrium, in quo statim quatuor aliæ conspiciuntur: quarum una, quæ spectat occidentem, hypocau-

pocausto præbet introitum: quæ septentrionem culinæ. Kursus quæ orientem, duæ sunt. Altera deducit in cryptam, altera vergit in contignationem domûs infimam. Principio gradibus quatuor ex atrio scanditur in æstuarium, à culina muro separatum, testudinis dorso prioris impositum, có salubrius, quò magis sublimatum à terræ grave dinoso squalore, sitúque peninoso recedit. Ingredienti statim offertur à sinistra lapideus aqualis. Ibidem pictus Οὔτις ille, conqueritur de hominum, quibus in dies afficitur, injuriis, qui cùm nihil faciat, accusatur omnia perperam facere. A dextra basi ferreâ suffulta fornacula, cujus præfurnium peculiari ductu fumum transmittit in caminum. Ex adverso autem mensa non omnino rustica, incitegæ vel abaco proxima. Nec procul in muro sunt repositoria, ubi cum œnophoris cululli, calicésque reconduntur.

Fenestris illuminatum est pellucentibus, in quibus, ut in aliis, refulgent Musarum, patronorum, atque Mecœnatum insignia, cum primis eorum, qui aliquid opis absolvendo huic ædificio contulerunt. Solum asseribus abiegnis contabulatum est. Medium ejus, quà patet meridies, in imam dictæ jam turris sedem excurrit; quæ non modò jucundum hospitibus discumbendi locum, sed etiam omnia, quæ tribus in plateis geruntur speculandi facultatem prebet. Sedilia undique disposita, non solùm id sunt, quod vocantur, sed ità per ingeniosos arcularios constructa, ut cistarum vestiariarum, lintearíarum, aut etiam, si velis, scrutariarum possint officio fungi. Circa easdem icuncularum variarum peristromata sive tapetes ità picti sunt, ut verorum desideratorum esse loco possint. Quorum in superficie Bias ille conspicitur, qui cùm patriam ejus prienen

Ille, (inquit Cicero Paradoxo Primo) hæc ludibria Fortunæ nè sua quidem putavit, quæ nos appellamus etiam bona.

hostes invacissent, omnibus, quos modò sævitia belli incolumes abire passa fuerat, pretiosarum rerum pondere onustis fugientibus, interrogatus, quid ita nihil ex bonis suis secum ferret; Ego, inquit, vera bona mea mecum porto. Pectore enim illa gestabat, non humeris, quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec immortalium manibus poterant labefactari. Lacunaria coloribus distincta renident. Nec tabulæ coronamentis amœnis tortuosóque corymborum anfractu conspicuæ desunt, in quibus ex ordine supellex stannea vel ænea disponi potest. Applicitum est cubiculum dormitorium; quod, si voles, diem, clamorem, somnúmque excludit, vicinum item calorem recipit atque retinet, aut, ut ratio exigit, effundit. Inibi lectus est pedibus iligneis factus, circa quem tota parietis æqualitas historiam Solonis atque Crœsi, quæ apud Plutarchum habetur, coloribus expressam ostendit: ut animum à divitiarum, mundanæque gloriæ curis (quæ diu noctúque discruciare solent homines) abducens ad quietem invitet, aut magis honesto studio dignam meditationem ingerat menti. Non procul indè Crassi caput cum dextra manu recisum, & ad regem reportatum videtur, & aurum liquidum in rictum oris infusum; ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exangue corpus auro ureretur. Et inibi regina Tomyris caput Cyri amputari, atque in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, non muliebriter increpitans, satia te sanguine quem sitîsti. Locus illustratus est tribus, binas in muro sediculas habentibus, fenestris, quæ vel aquilonem inhibere, vel mitiorem, si volueris, auram admittere possunt. Quarum in confinio nugis uxoriis aptum loculamentum est, insertum muro tali arte, ut si fures effregerint prima claustri repagula, non tamen, quod charum maximè celatum asservari

velis,

velis, invenerint. Solum atque lacunaria reſpondent iis, quæ ſunt in hypocauſto. Coquina ab atrio cancellatis interſtitiis diſcreta eſt, ubi focus ferratis fulcramentis, alariiſque ſtipatus, & per quod fumus exit (quod alii vocant infumibulū, Græci καπνοδόχην) ſpiraculum; ſaxo conſtructum eſt. Cujus gremium in apſida curvatum, cacumenque pedes aliquot altius tecto, moleſtias omnes fumi atque ſcintillarum evomit in aëra, tantum, quod carnario ſufficit, relinquens. Et vitreæ feneſtræ borealem nullam intemperiem admittunt: prope quas incluſa muro capſa porrigitur, variis uſibus idonea. Hinc aquariolum, quam nonnulli lavatrinam appellant. Non procul offertur locus tabulis abiegnis concinnatus, ubi tudicularum, frixoriorum, patellarum, veruum, catinorum, ollarum, ahenorum, creagrarum, lebetum, conſimiliúmque repoſitoria. Solum pavimenti lithoſtroton eſt, ut etiam atrii. Ex hoc deſcenſus eſt ſex gradum in cryptam; quæ brevi poſticulâ, feneſtriſque clathratis illuſtrata, triplicem, in primis utilitatem effert. Etenim à dextra cum opaco baptiſterio, colloquiiſque balaneum habet vel aſaminthum, ibíque adjunctum apodyterium quod ita conditum, ut aliàs etiam penuaria cella poſſit eſſe. Nec deeſt anaclinterium, quod ab aliis accubitum appellatur. E regione gurguſtium eſt, equorum etiam vacerris, ligniſque recipiendis accommodum. Ejus tabulatum, quam contignationem domûs infimam appellavi, ſolerter adverſus incendia pavimentatum eſt: In id ex atrio gradiculis quinque ſcanditur, & pedes decem à primo totius domûs ſolario diſtat, commoditates totidem quot locus inferior, importans. Nam quà culinam ſpectat pædagium eſt, ſeu potiùs famularum cubile, cui adſtructum ornithotrophion, ſive gallinarium, ut excubitorum alitum cantibus excitatæ ſur-

gant ad abſolvenda penſa. Ex adverſo, ubi farinario, girgillis item atque rhombis eſt locus, ſcalæ ſunt quibus aſcenditur ad dictarum jam partium domûs ſolarium primum, quod hoc modo complanatum atque confectum eſt: Quernæ complures validæ trabes ex ordine, parùm admodum inter ſe diſtantes, ità muro ſunt inſertæ, ut utrinque capita extrema ruderibus cæmentitiis obtecta, nihil emineânt: deinde earum lateribus in rimas tanquam ſulculos duos ungues profundos diffiſis, impacti ſunt differtim paxilli ſéſquipedales, habentes undique circumvolutos, regyratóſque ſeptenos, aut octonos funiculos longiuſculos, nexos ſtramine quod limo lutóque tenaciſſimo perlitum, contortum, atque ſubactum eſt. Poſtmodo tectorium omne lignum occultans, arenatum ſuperinductum, cæmentitiúmque pavimentum, cylindro coæquatum, certiſſimum contra incendia tutamentum. Huic ſuperſtructa ſunt, cum ſuis ſcimpodiis, & apparatu Muſas non decente conclavia, quorum propriæ trabes & fabrica, lapidibus quadratis ſectilibus ſuffulta, non attingit inferiorum ligna, ut incendii fortuitò ſuborti flamma ſubjectis nocere non poſſit. Circa eadem procœſtrion eſt, ex quo per muriam tranſitus in æſtuarium, inferiore majus, quod vel diætæ, vel ſi voles, triclinium inſigne, cum heliccamino poterit eſſe. Ejus quoque, ut inferioris, medium evagatur in turrim, quod non minoris commodi, quàm amœnitatis cœnaculum prædicari poteſt. Apparatus autem & diſpoſitio ferè eadem, quæ ſubſtructi hypocauſti: diverſa tamen picturarum genera. Nam, ut reliqua tranſeam, hîc Arippus naufragus coloribus effigiatus, ſuis civibus enunciat, ac ſuadet, ut eas poſſeſſiones filius parent, quæ cum naufragio enatare poſſint. Illîc inter reges Plato, Beatum terrarum orbem futurum prædicat, cùm aut ſapientes

regnare

regnare, aut reges ſapere cœperint. Nec cubiculum (ut etiam cominus inſurgentium xyſticorum poſſit eſſe capax) annexum, neque ſolum dolatis aſſeribus, ſed adverſus ignes cæmentis obductum eſt. Prope ſcalas, quas dixi, lattinæ ſucceſſum habent. Non procul indè merum trabes duæ craſſiores penetrans, & tantum in ſublimi ſupra plateam extant, quantum ad anabathra, quibus in ſupremum ſolarium aſcenditur, ſuſtentanda ſufficiunt; quæ ſunt extra domum erecta, quo majus ſpatium intrinſecus relinquant, nec incendia suborta locum pervium habeant, unde deſuper cadant, aut ex edito delabantur in ſtructuram ſubjectam. Ad eadem janua tranſitúſque ſcanſilis tam latus eſt, ut cum frumentario ſacco ruſticus expeditus pervenire poſſit in granarium. Quod ſupremum, ut recenſui, ſolarium, eodem modo, & quâ ſubſtructum ratione complanatum eſt. Omnes enim trabes, quantum fieri potuit, contra flammas integumentis & incruſtationibus obtectæ ſunt. Earum tamen extrema capita quibus tigni, quos alii vocant telamones, inſeruntur, atque iis tectum quaſi fulturis ſuſtinetur, ignibus ità ſunt obnoxia, ut vim patientibus facilè poterit ſuccurri. Hoc in loco muri deſinunt, tectúmque ſuccedit. Sed impoſitum eſt turri ſeſquipedextans ædificiolum amœnum, quod podium, vel exedram vocare libet. Id ſubliciis validioribus ſuſpenſum eſt, undique feneſtras habens, in quibus ſol naſcitur conditúrque. Quòd ſi, juxta ſententiam Horatii, Domus laudatur, longos quæ proſpicit agros, hoc laudibus evehendum erit, cùm velut è ſpecula totam ferè Hadamariam intueatur, latóſque proſpectet campo, atque nemuſcula cum primis Trupeliana. Muſis igitur deſtinatum, quæ cacuminibus delectantur. In eo cum grammatophylaciis eſt bibliotheca,

quæ totam Hadamariam ad bonarum artium disciplinas invitare videtur. Cujus in parietis spatio dormiens Alexander Iliadem Homeri sub pulvino habet. Ejus tectum non fastigiatum, in fine pinnaculum ostentat obæratum. Sub est tabulatum peristerotrophio non incommodium. Atqui multo laxior ad erviliam avenámque recipiendam contignatio tabulata est sub totius contiguæ domûs tecto. Quod ipsum non coctilibus laterculis aut lapideis tegulis instratum, sed pro tempore contextum hoc modo: Tigillis atque scandulis affixæ sunt validæ crates vimineæ, quæ luto tenacissimo constipatæ, atque ità strictim condensatæ sunt: ut utrinque nihil appareat lignorum: huic conspissato glutinamento stramentorum fasces ingesti, ligneâque palâ sunt æqualiter adaptati. Quæ tectorum genera sunt agrestia quidem, sed Musis tamen, operoso nullo splendore gaudentibus, non indecora, & durabilia satis, incendiorúmque tempore multò conducibiliora, quam vel latertia, vel lapidea. Siquidem illis correptis flamma parùm incommodat, sed stramentitia tegumenta solummodo lambit, atque raptim sine horrore magno depascit, reliqua tanquam vaporibus indurata crusta relinquit intacta. Atqui Vulcanus in hæc magnam exercet tyrannidem: etenim tota non modò corripit, & absumit, sed etiam auxilio venientibus terrorem incutit, atque profligat: in adversos enim fragmina candentia volvit, & crepitantibus flammis horrisonóque fragore tanquam igneam grandinem ejaculatur, hostiúmque more tela fulgurantia torquet, aufértque prospectum, auxilii spem omnem. Documento fuit ipsa Hadamaria, & stadium ab ea distans Josti Studei clarissimi doctoris patria Elsia, per clandestinos Germaniæ vastatores nuper incensa. Ubi certa didicisses utrorumque discrimina.

Porrò

Porrò, mediis in flammis, circumsecus omnia flagrarent, vidisses illa stare, magnóque conatu se defendere, aut laborantia manus poscere: hæc autem ignibus superata non modò concidere, sed etiam, ut dixi, auxiliaturos in fugam crudeliter compellere. Hæc de domûs tecto, atquæ iis quæ sunt intrinsecus. Jam, si vacat, quæ forinsecus, audi: Totus undique murus lævigatus, ac dealbatus est: Coria laterum atro distincta colore. Illius in medio tria tribus in locis foramina propemodum tetragona videntur, inscriptionibus destinata. Primum igitur, quod in turris medio conspicitur, talibus versiculis exornatum est, qui lacrymabile tempus, quo tota deflagravit Hadamaria, domus hæc quoque reædificari cœpta, memoriæ produnt:

Diva redemptoris post incunabula Christi,
Mille ac quingenti cum quadraginta fuerunt
Ani, mensis habens cognomina Martis, & ejus
Nuncia post decimam fati lux quarta sinistri,
Solis & hæc retinens à judice nomen, & hujus
Nona furens siccis ventis borealibus hora,
Quâ sacer emisit verbum cæleste minister,
Cùm caderet rapidis Hadamaria prodita flammis.
Post domus hæc anno reparari cœpta sequenti.

In supremis ejus loci fenestris, aurea Stoicorum illa sententia legitur, Ὅτι μόνοσσοφὸς πλάσι☉. Id est, quod solus sapiens divus. Quà mortalium, quorum infinitus ubique numerus, phylargerû preditorum greges monent, longè pluris virtutem quàm divitias æstimandas esse: quod harum gloria fluxa sit, atque fragilis, sed immortalis illa, quæ nec eripi, nec surripi possit, neque naufragio, neque incendio amitti: quâ prediti qui sunt, solos esse divites, cùm soli possideant res & fructuosas & sempiternas, soli que (quod, autore Cicerone, proprium est divitiarum) contenti

contenti ſint rebus ſuis. Duo reliqua in medio ſunt ejus muri, qui portem anteriorem, ſive molarem ſpectant; quorum priori tale tetraſtichon, quod ipſa domus proloquitur, eſt inſculptum.

Quod mihi ſit nomen, queris fortaſſe, viator:
Siſte gradum, tali carmine certus eris.
Huc mecœnates quia dona tulêre, quòd auſus
Hæres me tenuis condere, Muſa vocor.

Alteri tale Sapphicon,

Ipſe Reinhardi pater huc amuſſis
Contulit primæ lapides; nepoti
Debet hinc noſtro domus ipſa longè
Charior eſſe.

Et quibus profectò liberis non clariſſimum id fuerit, quod vicinorum teſtimoniis boni parentes vel dixerint, vel fecerint memoratu dgnum? Sub imis autem ejus loci feneſtris longum ídque paulò rudius & gravius, nè poſſit aliorſum transferri, ſcamnum fagineum eſt poſitum, ubi tranſeuntes viatores delaſſati quieſcere, aut ſenes apricari, aut cives Hadamarii conſidere poſſint, de rebus publicis tractaturi, aut animi demulcendi gratiâ nugas acturi, retíque ventos, quod aiunt, venaturi.

Deſcriptio Serpentum, è Lucani libro nono deſumpta.

ILla tamen ſterilis tellus, fæcundáque nulli
Arva bono, virus ſtillantis tabe Meduſæ
Concipiunt, diróſque fero de ſanguine rores
Quos calor adjuvit, putríque incoxit arenæ.
Hîc quæ prima caput movit de pulvere tabes
Aſpida ſomniferam tumidâ cervice levavit.
Plenior hic ſanguis, & craſſi gutta veneni
Decidit: in nulla plus eſt ſerpente coactum.

Ipsa caloris egens gelidum non transit in orbem
Sponte suâ: Niloque tenus metitur arenas.
Sed quis erat nobis lucri pudor? indè petuntur,
Hinc Lybicæ mortes: & fecimus aspida inertem.
At non stare suum miseris passura cruorem
Squammiferos ingens hæmorrhois explicat orbes,
Latus & ambiguæ coleret qui Syrtidos arva.
Chersydros, tractique viâ fumante chelydri,
Et semper recto lapsurus limite cenchris.
Pluribus ille notis variatam tingitur alvum,
Quàm paribus tinctus maculis Thebanus ophites.
Concolor exustis, atque indiscretus arenis
Ammodites. spinâque vagi torquente cerastæ,
Et scytale sparcis etiam nunc sola pruinis
Exuvias positura suas: & torrida dipsas:
Et gravis im geminum vergens caput amphisbena:
Et natrix violator aquæ, jaculique volucres:
Et contentus iter cauda sulcare pareas:
Oráque distendens avidus spumantia prester:
Ossáque dissolvens cum corpore tabificus seps.
Sibiláque effundens cunctas terrentia pestes,
Ante venena nocens, latè sibi summovet omne
Vulgus, & in vacua regnat basiliscus arena.
Vos quoque qui cunctis innoxia numina terris,
Serpitis aurato nitidi fulgore dracones,
Pestiferos ardens facit Aphrica, ducitis altum
Aëra cùm pennis, armentáque tota secuti
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros:
Nec tutus spatio est elephas, datis omnia letho,
Nec vobis opus est ad noxia fata veneno.

DE

DE THESI.

Cap. XIII.

"THesis, id est, consultatio, est rei alicujus investi-
" gandæ per orationem cōsideratio, vel disquisitio.
" Consultationem autem aliæ civiles sunt, aliæ con-
" templativæ. Civiles sunt, quæ actionem habent civi-
" tati accommodatam: velut, An ducenda sit uxor, an
" navigandum, an muri faciendi. His enim omnibus
" civitatis status continetur. Cōtemplativæ verò, quæ
" ad solam animi cosiderationem pertinent, videlicet,
" An globosum cœlū, an multi sint mundi. Hæc enim
" in usum hominibus nō veniunt, sed mente solâ per-
" videntur. Differt autem consultatio ab hypothesi, id
" est, causê; quod causa definita est, consultatio verò
" indefinita. Definitio autem sit personæ, re causâ, &
" reliquis; ut, Muri sintne faciendi: perquisitio est sine
" persona. Quòd autem invalidentibus Persis, Lace-
" dæmoniis consultum, muro Spartā circundare, causa
" est. Personam enim habet, Lacedæmonios delibe-
" rantes: Rem, murum Spartæ addere: Causam verò
" invadentes Persas. Prima autem omnium præexer-
" citamentorum consultatio contradictionem, & solu-
" tionem, secundum quæstionem admittit. Dividitur
" ergò Thesis primùm in Ephodum, id est, in procœ-
" mion, ex directo ad narrationem tendens, quem ag-
" gressum prœmii loco pones. Hinc finalibus uteris
" capitibus, legitimo, justo, utili, & possibili.

Thesis: *An ducendi uxor.*

Aggressus vice prœmii

" SI quisquam omnia pariter laudare volet, is mihi
" matrimonium laudet: demissum enim è cœlo est,
" ipsùmque

" ipsúmque rursum cœlum deis implevit, eósque pro-
" creavit, quorum numere paternum hominibus tri-
" buitur nomen: eisdémque, quos progenuit, dedit
" rerum naturam tuendam. In terras autem acceptum
" reliquis omnibus originem dedit, quæque singula
" naturâ suâ fluxa caducáque erant, ea stabilivit po-
" steritate, æternitatémque ipsis successione adinvenit.
" Primùm autem maximè ad fortitudinem, subeun-
" dáque constanter pericula homines impellit. Quis
" enim uxorem liberósque defendere, quis pro iis bel-
" la movere recusat? quo fit ut cùm eorum amore ar-
" ma sumantur, majoribus certetur animis, luben-
" tiúsque Martis subeatur inventus. Quin justos eti-
" am, nedum fortes homines efficit. Cognationem
" enim, necessitudines, juráque tribuit; quorum re-
" spectu metúque ab inferenda injurio homines coër-
" cet, itaque justitiam simul docet cum fortitudine.
" Sed & sapientes facit, quippe quibus charissimo-
" rum pignorum injicit providentiam atque curam.
" Quódque maximè quis miretur, ipsam temperan-
" tiam secum adfert matrimonium, & in mediis volu-
" ptatibus modestiæ quoque invenit locum: legem
" enim libidinibus præscribens, temperantiæ fine vo-
" luptates coercet: quæque ipsa per se accusatur vo-
" luptas, eam matrimonio conjunctam laudamus. Si
" ergò matrimonium deos dedit, & procreando po-
" steritatem omnem firmat, si fortes item, justósque
" facit, & sapientes præstat, & temperantes; quis est,
" qui non pro virili, quatenus possit, ipsum sibi puta-
" bit laudandum?

" Sanè, inquis: sed calamitatum multarum matri- *Contradictio.*
" monium est causa.

" Fortunam mihi videris, non matrimonium ac- *Solutio.*
" cusare. Quæ enim adversa hominibus accidunt,
" eorum fortuna est causa, non matrimonium. At
" contrà, Quæ læta matrimonium tribuit, ea certè

"nequa-

" nequaquam fortunæ accepta possunt referri. Rectius
" ergò est, matrimonii bona laudare, quam accusare
" mala, quæ ex ipsa afferuntur fortuna. Jam verò si
" quis maximè humanorum casuum adversa volet ma-
" trimonio assignare, nihilo tamē idcirco magis fugi-
" endum erit. Nam si qua reliquis in rebus nos of-
" fendunt, non ea continuo nos ab ipsarum cura de-
" terrebunt. Agedum, singulas excutiamus artes:
" omnes habent aliquid quod quis accuset. Agricolæ
" procellis infestantur, & per grandinem fame conta-
" bescunt: non tamen si quos tempestas offendit, ideo
" statim agros relinquunt, sed perseverant colere Ne-
" que nautæ, si quid ex cœlo accidit ipsis, continuò post
" tempestatem dissolvunt naves, cessántque navigare
" deinceps, metu eorum quæ pertulerunt: verùm
" difficultates fortunæ tribuentes, ad opes, quas mari
" paraverunt, revertuntur. Bella etiam pugnæque mi-
" litantium absumunt vitam: non, quia occumbunt
" aliqui, idcirco deserunt militiam; sed quia pugnan-
" tes ob fortitudinem laudantur, hoc ipso etiam quòd
" ciciderunt, gaudent, & instantem fortunæ asperi-
" tatem præsenti gloriæ bono rependunt. Neque e-
" nim propter mala meliora fugienda sunt, sed bono-
" rum causâ etiam asperrima perferenda. Nónne ergò
" absurdum est, agricolas, nautas item, & milites diffi-
" cultates meliorum gratiâ tolerare matrimonium ve-
" rò nobis aversandum putare, quia habet aliquid quo
" offendat?

Contradictio. " Sanè, inquis, sed viduetatem mulieribus, puerísque
" orbitatem affert.

Solutio. " Mortis hæc mala sunt, háncque nobis difficulta-
" tem circumdedit natura: quam tu quidem acusare
" mihi videris, quòd non homines effecit, ut dii es-
" sent, accusaréque matrimonium quòd non diis mor-
" tales conjunxit. Quid insimulas matrimonium eo-
" rum, quorum est apud mortem causa? Cur nuptia-
rum

" rum dicis, quod ipsius est naturæ ? Patere perire
" eum qui natus est, quocunque tandem pereat modo.
" Quòd si occidunt homines, quia nati sunt, eadémque
" viâ conjugem viduam relinquunt, natósque ex se fi-
" lios faciunt pupillos quid ? hæc matrimonii dices
" culpâ fieri, quæ solùm ab ipsa fiunt natura ? At e-
" go è contrario orbitatem viduitatémque puto ma-
" trimonio resarciri. Mortuus est illi pater; eóque no-
" mine pupillus est; reddit rursum alium sibi matri-
" monium patrem. Itaque hoc malum non ex ma-
" trimonio prodit, sed matrimonio occultatur, fitque
" matrimonium non causa orbitatis, sed abscondit po-
" tiùs ipsam & restaurat: Sic viduitatem quoque
" quam obitu mariti attulit natura, matrimonium
" novis iterum nuptiis immutat. Quam enim mors
" reliquit viduam, hanc rursus matrimonium viro
" conjungit: atque velut conservator muneris sui, ea
" quæ dedit initio, ablata quoque restituit. Auferre
" ergo viduitatem solet matrimonium, non facere:
" Pater quoque morta liberis orbatur, rursúmque a-
" lios matrimonio assequitur, fitque secundo matri-
" monii munere pater, cui id, quod semel jam habue-
" rat, paternum nomen, erat ablatum. Quid ergò
" matrimonii bona in crimen ipsius convertis? Vide-
" ris mihi non arguere, sed laudare nuptias velle.
" Quando enim enumerare nuptiarum bona cogis,
" laudator matrimonii factus es potiùs quàm repre-
" hensor ? vituperánsque matrimonium, ut recensea-
" mus laudes ipsius adducis; causámque præbes mune-
" ra sua recognoscendi nobis, eo ipso quòd crimina tua
" refutamus.

" Esto, inquies, sed laboriosa tamen res est matrimo- *Contradi-*
" nium. *ctio.*

" Verum: sed labores quoque matrimonium sol- *Solutio.*
" vit & auferuntur per nuptias quæcunque exercitos
" homines reddunt. Vitæ tranquilitas est, cum mu-
liere

" liere sociari; quantulum autem virum in thalamo " uxori conjungi? Jam quanta cum voluptate puer " expectatur, speratúsque se profert, & in lucē prodi-" ens mox patrem appellat? Addicur deinde arti alicui " discendæ, patrisque fit laborum particeps. In conci-" onibus exinde versatur, pascitque in senecta patrem, " & prorsus in quodcunque res ipsa poposceret, aptum " se expeditúmque præbet.

Epilogus. " Adeo non est oratione recensere, quanta matri-" monium deferat bona. Ingens ergò res est matri-" monium, & deos procreans, & mortalibus, ut dii " esse videantur, successione præstans; ac omnes qui " nuptiis initiantur, instituit, ut justitiam colant, " temperantiam observent: quin & reprehensas alio-" qui voluptates, honestas facit. Idcirco plurimi " faciendum esse matrimonium, inter omnes facilè " constat.

SCHOLIA.

Thesis. GRæci Rhetores Thesin appellant quæstionem vagam, nullis circumstantiarum cancellis inclusam; Latini quæstionem infinitam. Cicero in Topicis, Propositum; in Partitionibus, Consultationem. Priscianus Positionem; ut, An ducenda uxor, An colenda sit amicitia, An naviganum, An sit bellum gerendum, An discendæ literæ Græcæ.

Hypothesis. Hypothesin autem vocant quæstionam finitam, quæ habet in quæstione certas personas, loca, tempora, & reliqua genera attributorum. Hanc Cicero in partitionibus Controversiam, in Topicis Causam appellat: ut, Sitne Cæsari bellum suscipiendum adversus Pompeium, An Syllæ administranda respubl. An Græcæ literæ discendæ destinatio Theologiæ, An Cato tempore belli civilis rectè duxerit

Martiam

Martiam uxorem. Vide Quintil. lib. 8. cap. 5. Idem lib. 2. cap. 1. ait, Antiquis hoc fuisse ad augendam eloquentiam genus exercitationis, ut Theses dicerent. Et Cicero in oratore ad Brutum, Aristoteles inquit, adolescentes ad copiam rhetorum, in utramque partem, ut ornatius & uberiùs dicere possent, exercuit. Rodolph. Agricola lib. 2. cap. 8. Thesin quæstionem vocat κατηγορικὴν, id est, prædicativam, quæ nullis certis finibus temporum, locorum, aut personarum concluditur; ut, An accedendum ad rempubl. Hypothesin, conditionalem, ὑποθετικὴν, ut, Sitne Socrati accedendum ad rempublicam.

Magnam autem habent θέσεις cum loco communi similitudinem; sed hoc differunt, quòd locus communis ad amplificandam & augendam causam assumitur, Thesis ad explicandam & probandam. Et illo quasi certâ re declamitatur; hac disputatur & disseritur. Denique ille affectuum, hæc considerationis est. Priscianus inquit, Inter locum communem & Positionem hoc est differentiæ, Quòd Locus communis est convictæ & manifestæ rei exaggeratio, Positio autem dubiæ rei quæstio. *Locus communis à Thesi differt.*

Aliæ civiles, &c. Has Græci πολιτικὰς appellant, quæ sunt earum rerum, quæ in civitatibus usurpantur, ac fiunt publicè aut privatim: Ducendæne uxores, navigandúmne sit, ædificandum, ambulandum. Hujusmodi & illæ Ciceronianæ sunt, de quibus ipse Attico scribens libro nono: Sed tamen nè me totum ægritudini, inquit, dedam, sumpsi mihi quasdam tanquam θέσεις, quæ & πολιτικαὶ sunt & temporum horum, ut & abducam animum à querelis, & in eo ipso de quo agitur, exercear. Eæ sunt ejusmodi,

Εἰ μενετέον ἐν πατρίδι, τυραννουμένης ἢ αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον, &c.

Contemplativæ, &c. Has alii speculativus appellant, Græci θεωρητικὰς quod solâ animi ratione

explicari, & intelligentiâ soleant comprehendi: ut Anima sitne natura aliqua. Et, eadémne mortalis. Et, Mundúsne exstiterit aliquo tempore. Item, Sitne sydcrum musica. Plin. lib. 2 cap 22. Item, Sintne Antipodes. Earum quæstionum magnam copiam habent Scholasticorũ παραδιατειβαὶ, cujus generis hoc est, An homo creari potuerit ἀναμάρτητος & id genus alia innumera.

In iis contemplativis consultationibus, An sit quia sit, quale sit, quæri solet Quint lib. 3 cap. 5.

An globosum, cœlum, &c. Priscianus inquit, An pilæ formam habeat mundus.

An multi sint mundi, &c. Quod nonnulli voluerunt. Vide Ciceronem de universitate: unde Alexander, cùm ejus comes Anaxarchus, ex autoritate Democriti, mundos innumerabiles referret, Heu me, inquit, miserum, qui nec uno quidem sum potitus! ut recenset Valer. lib. 8. cap. 15. Vide Plutarchum in Alexandri vita. Et Qu. Curt. Vide Ciceronem, 1 Tuscul. quæst. Hinc illud Juvenal.

Unus Pellæo juveni non sufficit orbis.

Sunt item Quæstionum aliæ simplices, aliæ compositæ. Simplices; ut, An luctatione sit exercendum: An declamandum. Compositæ; ut, An luctatione exercendum, sive agricultura: An declamandum sit ex chartis, sive memoriter cum decora vultûs atque gestûs moderatione.

Invadentibus Persis, &c. Historia habetur apud Thucydidem. Et bellorum Lacedæmoniorum cum Persis Orosius meminit, lib. 3. cap. 11. Plutarchus in vita Aristidis scribit, Lacedæmonios à Persis trophæa retulisse.

Sparta, quæ etiam Lacedæmon.

Sparta, &c. Sparta vel Sparte, fuit urbs Laconiæ, nullis ab initio muris cincta. Unde Agesilaus percontanti, quam ob causam Sparta non circundaretur muris: ostensis civibus, Hi, inquit, sunt Spartana

mœnia;

mœnia; significans, nullo respublicas munimento tutiores esse, quàm civium virtute.

Dividitur Thesis, &c. Primùm, inquit, ingressus aliquis ad argumentationem vice exordii erit: deinde excutiendi loci suasoriarum, honesti, utilis, facilis, nec ssarii, &c. & si cui probabiliter contradici posse videatur, hoc suo loco refutandum erit: postremò, brevi epilogo velut perorandum, autore Mosellano.

In Exemplum.

Deis cælum implevit, &c. Unde Cicero 1. Tuscul. *Quid? totum propè cælum nonne humano genere completum est?* &c. Divus Ambrosius 32. quæst. 1. *Nuptiæ*, inquit, *terras replent, virginitas Paradisum.* At Varrò putabat utile, ut se homines diis genitos mentirentur. Vide Augustinum de Civitate Dei, lib. 3. cap. 4.

Æternitatem ad invenit, &c. Unde Plato de Legibus, quarto dialogo, *Genus*, inquit, *hominum immortale hoc modo in sem, iternum perdurat, quòd filiorum filios relinquendo, nunc & idem semper per generationem immortalitatem adipiscatur. Nefas autem est immortalitate seipsum sponte privare. Hac vero ex animo ille se privat, qui filios & uxorem negligit.*

Successione, &c. Hoc est, per decissionem aliorum in aliorum locos. Etenim morientibus aliis, alii rursus nascuntur. Hinc Homerus homines arborum foliis comparavit. Vide Erasmum in proverbio, *Homo bulla.*

Ad fortitudinem, &c. Cives enim, ut liberos & uxores defendant, fortiter pugnant. Et Scipio ultimo conflictu cum Annibale congressus, milites ad- *Fortitudo.*

hortando, dixit, adesse finem belli, in manibus esse prædam Carthaginis, si fortitur pugnaverint, reditum datum iri in patriam, ad parentes liberos, conjuges, penatesque deos.

Providentiam, &c. Quâ perspiciunt parentes quæ liberis bona, utilia, honestaque sunt. Pars est enim prudentiæ bonarum aut malarum rerum & utrarúmque scientia, ut ait Cicero secundo de Inventione.

Temparantiam, &c. Hæc est firma animi, & moderata dominatio rationis in libidines, atque alios non rectos impetus, ut ait Cicero. Cujus partes clementia, continentia, modestia.

Accusatur voluptas, &c. Cicero secundo de Finibus scribit maximas virtutes jacère dominante voluptate: quam malorum escam Plato vocavit, quòd homines eâ, velut hamo pisces, capiuntur. Et Architas Tarentinus ait, Nullam capitaliorem pestem hominibus à natura datam, quàm voluptatem. Cujus meminit Cicero de Senectute.

Si ergo, &c. Epilogus est hactenus dictorum, quæ ab honesti partibus deduxit, matrimonium laudando. Dividitur autem honestum in laudibile & rectum. Hoc ipsum rursus dividitur in justitiam, fortitudinem, prudentiam, modestiam. Vide Cicer. 3. ad Herennium.

Matrimonii mala.

Calamitatum causa, &c. Unde Menander, Ὁ μὴ γαμῶν ἄνθρωπος, οὐκ ἔχει κακά. *Qui non ducit uxorem homo, non habet mala.* *Ἄλυπον ἕξις βίον χωρὶς γάμου· id est, *Sine dolore vitam transiges, si non duxeris uxorem.* Matrimonium, ut Erasmus ait 4. Apoph. comitatur perpetua solicitudo, dotis exprobatio, affinium grave supercilium, molesta socrus, incertus eventus, juges querelæ, atque rixæ.

Juve-

Juvenal. Sat. 6.

Semper habet lites, alternáque jurgia lectus,
In quo nupta jacet, minimum dormitur in illo.

Agedum, &c. Fidei faciendæ gratiâ utitur inductione; & ostendit nullum vitæ genus esse, quod non suas habeat molestias. Sapienter Solon aiebat, Si in unum locum cuncti mala sua contulissent, futurum ut propria deportare domum, quàm ex omni miseriarum acervo portionem suam ferre mallent, ut ait Valerius lib. 7. cap. 2. Meminit Erasm. tertio Apophtheg.

Per grandinem, &c. Ut si de cœlo vel arbores, vel segetes fuerint tactæ. Cœlestis autem injuriæ duo sunt genera: Unum, quod tempestatem vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque similia intelliguntur; quæ cùm acciderint, vis major appellatur. Alia sunt illa, quæ silente cœlo, serenísque noctibus, fiunt nullo sentiente, nisi cùm facta sunt: Publica hæc & magnæ differentiæ, aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, ut Plin. lib. 18. cap. 28. *Cœlestium injuriarum duo genera.*

Dissolvunt naves, &c. Tempestatibus jactati non statim deserunt navigationes, sed mox reficiunt rates quassas, indociles pauperiam pati.

Laudantur, &c. Qui fortiter in prælio rem administrarant, ab imperatoribus laudabantur, atque fortitudinis præmia consequebantur coronas civicas, obsidionales, vallares, castrenses, statuas, triumphos: mortui etiam laudibus evehebantur. Quinimo, ut inquit Imperator Justinianus, Qui pro republica perierunt, per rerum gestarum gloriam semper vivere intelliguntur; unde etiam patribus in excusationibus tutelarum prosunt tanquam vivi.

Gaudent, &c. Lætantur, qui fortite pugnando succubuêre. Sic Epaminondas, qui sanguine & spiri-

tu deficiens, Non finis est, inquit, vitæ meæ, sed melius & altius initium ad invenit. Nunc enim vester Epaminondas nascitur, quia sic moritur; ut ait Valer. lib. 3. cap. 2.

Laboriosa res, &c. Unde illud Cynici Cratetis, Τέκνα πόνοι. Vide Eras. in proverbio, *Optimum non nasci.*

Labores solvit, &c. Hinc Metellus ille Numidicus asseverabat, Nullas plerunque esse in matrimonio molestas: si quæ tamen accidere nonnunquam viderentur, parvas & leves, faciléisque toleratu esse dicebat, majoribúsque eas emolumentis & voluptatibus obliterari, easdémque ipsas nunquam omnibus, neq; naturæ vitio, sed quorundam maritorum culpâ & injustitiâ evenire. Vide. Gell. lib. 1. cap. 6.

Pascit in senecta, &c. Juxta proverbium, Ἀντιπελαργεῖν, quod est, Parentes ætate fessos nutrire, mutuámque vicem rependere.

THESIUM EXEMPLA.

Primi argumentum tale est, Quòd non ducenda sit uxor; ubi Thesis contrariis Aphthonii locis tractata, studio exerciti.

Exordii formula. CUm juxta vetus proverbium, Ignis, mare, mulier, tria mala sint: mihi plurimúm desipere videntur, qui se conjecerint in flammas, in fluctus, & in matrimonii calamitates. Hoc ipsum dissuadendi studio cum primis Homerus ait, *Usque adcò nihil improbius mulieréque pejus.* Et temporibus hodiernis strenuèdant operam mulieres, nè poëtarum, grex vaniloquus omnino fuisse reputetur, qui fœminâ nihil pestilentius esse confirmârunt. Et mulierem omnem esse malam, perquam venustè significavit Lacon quidam, qui cum uxorem duxisset perpusillam, dicebat è malis minimum esse eligendum.

gendum. Quippe Λύχνυ ἀρθέντος γυνὴ πᾶσα ἡ αὐτή.

Non eo inficias, matrimonium institutum à Deo, sed ab eodem etiam adjectos tot laborum sudores, tot molestias, denique dolores, inficias non eo. Et quod ab initio bonum erat, jam vel temporum injuriâ, vel hominum malitia factum est longe deterrimum, ut multat citius Platonia regna cacodæmonibus repleat quàm diis cœlum. *Ab indignitate matrimonii.*

Milites ignavi sunt, & cor in pedes iis decidere solet, quibus domi sunt uxores atque liberi. Etenim extra telorum jactus esse, & post principia se continere laborant, id unum curantes, ut integri maneant ac illæsi; nè, si fuerint interfecti, relinquant viduas atque pupillos. Cæterum qui paulo fuerint animosiores, à suis objurgantur, juxta illud Penelopes, *A pusillanimitate.*

Ausus ô nimium, nimiúmque oblite tuorum, &c.

Iniquos facit ad iram concitans conjugium. Hæc ipsissima est officina rixarum, ut portus tranquillitatis cœlibatus: unde illud. Qui non litigat, cœlebs est. Deinde, qui obstricti sunt matrimonio, coguntur indies magnum in usus domesticos sumptum facere, ad uxores, liberos, & familiam alendam. Et deficiente crumenâ, per fas, pérque nefas pecuniam corradunt, secum assiduò dicentes, *Ab injustitia.*

Unde habeas quæri nemo, sed oportet habere;
Lucrum pudori præstat.
Et genus & formam regina pecunia donat.
O cives, cives, quærenda pecunia primùm est,
Virtus post nummos. ———
Quantum quisque sua nummorum servat in arca,
Tantum habet & fidei ———
Prima ferè vota, & cunctis notissima templis,
Divitiæ ut crescant, ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro: ut ait Juvenal.

Ab intemperantia. Quotusquisque est, qui non matrimonium contrahat, ut sponsi (quod aiunt) vitam victurus, perfruatur voluptate, ac subeat in libidinem, curétque hoc unum, ut lascivium interveniat illud, Ζωὴ καὶ ψυχή?

Epilogus. Quis igitur matrimonium laudibus evehendum æstimet, cùm inferorum regna magis quàm cœlorum adaugeat, cùm iniquos faciat, contineâtque vitam obscœnis plenam voluptatibus, ac earum venenatis illecebrarum præstigiis incubans; adducat malorum (quod aiunt) Iliada, ut γυναικῶν ὄλεθροι, proverbio locum fecerint.

Contradictio. Sed ais, Quæ sunt in matrimonio mala, ipsi fortunæ sunt assignanda.

Solutio. Id immeritò facis. Nam si viri cœlibes viverent, à plurimis afflictionibus liberi manerent. Nunquam agricolæ assiduo tanto labore terram colere, nunquam genus omne cerdonum tanto sudore diffluere, nunquam tantis periculis mercatores navigare cogerentur, si non querulis uxoribus atque liberis egentibus victum & amictum quærere compellerentur. Verè igitur divus Paulus de conjugatis inquit, *Afflictionem in carne sunt habiture*; & beatiores prædicat, qui hoc frænum non momorderint.

Contradictio. Sed viduarum & orborum, pupillorúmque conditiones morti, non matrimonio refers acceptas, & per hoc resarciri dicis quod per illam aufertur.

Solutio. Esto, Mors tibi patrem eripit, novæ nuptiæ vitricum reddunt. Sed hæc ipsa pensatio ipsissima est Diomedis & Glauci permutatio, qua pro perca scorpius accipitur, pro charissima matre datur noverca; ut rideatur, qui ad ejus tumulum fuerit lacrymatus.

Contradictio. Esto, inquis. Sed tamen non laboriosa res est matrimonium; cùm laborum participes uxores sint viris

ris solatio: & filii parentes ipsos omni malorum fasce levent, foveántque fessos ætate.

Sæpius molestant viros quam consolantur uxorum greges; quarum paucissimæ fideles: ut verè dictum sit, Mulieri nè credas, nè mortuæ quidem. Quod monet, usque adeò non esse fidendum mulieri, ut etiam si morientem videas, putes fingere. Et filiorum incertissimus est eventus. Longè plures dedicori sunt parentibus, quàm ornamento. Qui ut arietes nutricationis mercedem persolvunt, argento senes emungendo, turpissimísque facinoribus excruciando, ut Crates ille rectè dixerit, Τέκνα πόνοι, &c. *Dilutio.*

Ergo, cùm tot undique malorum fluctibus matrimonium impetatur, Quis vel sanæ mentis solutus ab uxore, quæsiverit uxorem? *Conclusio.*

Secundum exemplum, continens quòd senectus non molesta, nec onus Ætnâ gravius.

SI vina vetera novis, quasi de musto & lacu haustis, præstantiora judicamus; cur non senectutem juventâ meliorem, laudatûque magis dignam arbitramur, cùm ut illìc omnia defæcata & salubria, ita hìc omnia immatura & gravia contemplemur esse? *Thesis.*

Senectutem omnes ut adipiscamur solemus optare. Quod cum ita sit, inique faciunt, qui adeptam accusant, ac in illa genuinum frangunt, quam divina scriptura *Coronam dignitatis* appellat, eam præcipuè, quæ reperitur in viis justitiæ, *Prov.* 16. 31. *A legitimo.*

In antiquis est sapientia & in multo tempore prudentia, proverbio nobilitata. Seris enim venit usus ab annis. Hinc est, quòd juventus olim cumulatum & circumspectum honorem reddebat senibus, ut ait Valer. Et Juvenalis Sat. 13. *Ab utili:*

Cre-

Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si juvenis vetulo non assurrexerat, & si
Barbato cuicunque puer, licet ipse videret
Plura domi farra, & majores glandis acervos.

A facili. Nec difficilis adeo senectus est, neque tam molesta, sed tolerabilis & jucunda, quam tot rerum bene gestarum præconia exornant, quam recordatio tam multorum benefactorum oblectat, quã denique gravitas, *A necessario* constantia, consiliorum rationes, autoritas, & reverentia planè divinam efficiant.

Prudenter institutæ respub. solæ, quæ senum propria virtus est, prudentiâ conserventer oportet. Etenim florentis ætatis est temeritas; senectutis prudentia. Illâ civitates multas eversas, hac conservatas esse, tot veterum exempla testantur.

Contradictio. At senectus ipsa morbus, avocat à rebus gerendis ac inutiles reddit.

Solutio. Multò plura, quam juvenes, efficere possunt senes rerum studiis assueti: quorum arma sunt artes & virtutum exercitationes. Nec viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum magnæ res geruntur, sed consilio, autoritate, atque * prudentiâ.

** In Cic. ex quo hic sumptus est locus, legitur sententia.*

Objectio. Sed oblivionem inducit, memoriam minuit, vires adimit.

Dilutio. Memoria perit nisi exerceas. Prudentes ergò senes intentum animum tanquam arcum habentes, non languescunt, nec succumbunt senectuti. Senibus ingenia manent, modò permaneat studium & industria. Unde Cato Pythagoreorum more exercendæ memoriæ gratiâ, quod quôque die dixerat, audierat, egerat, commemorabat vesperi. Hæ sunt exercitationes ingenii, hæc curricula mentis. In his desudans atque elaborans, corporis vires non magnopere desiderabit, ut ait Cicero.

Contradictio. Sed caret voluptatibus, ut recte Horatius dixerit,
Multa ferunt anni venientes commoda secum.

Multa

Multa recedentes adimunt —— —

——— Venerem, convivia, lusus.

O præclarum munus ætatis! siquidem id aufert nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum. Omnem malorum escam voluptatem eripit, & libidines pecuinas animis eximit, ac instillat vera pectoris dona. Porrò, nihil pestilentius voluptate, at nihil præstabilius ratione. Hanc fovet senectus, illam autem expellit. *Solutio.*

At sunt morosi & anxii, & iracundi, & difficiles senes, si quærimus, etiam avari. *Contradictio.*

Sed hæc morum vitia sunt, non senectutis, At morositas tamen, & ea vitia, quæ dixi habent aliquid excusationis. Vide Cicer. in Senectute. *Dilutio.*

Sed appropinguatio mortis est, quæ certè à senectute non potest longè abesse.

O miserum senem, qui mortem contemnendam in tam longa ætate non viderit! O infelicem Christianum, qui mortem metuit, ac non potiùs cum Paulo dicit, *Cupio dissolvi, & esse cum Christo*! Quid enim hæc vita commodi, quid non potiùs laboris habet? Cur in malis, & non potiùs in bonis omnia, quæ secundum naturam fiunt, habentur? Quid est autem tam secundùm naturam, quàm senibus emori, quod idem contingit adolescentibus adversante & repugnante naturâ? Itaque adolescentes mori sic mihi videntur, ut cùm aquæ multitudine vis flammæ opprimitur: senes autem, sicut suâ sponte nullâ adhibitâ vi consumptus ignis extinguitur. Et quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi avelluntur; si matura & cocta decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas.

Finem dicendi faciam; nihil ambigens, quin judicaturi sitis, dignissimam esse laudatu & amplexu senectutem, cum ea rebus gerendis consilia suppeditet, *Conclusio*

ditet, prudentiâ valeat, autoritate polleat, reverentiâ præluceat, omnium denique malorum liberationem maturitatis naturalis beneficio subministret.

Tertium Exemplum Thesios, continens, Divitias non esse summum bonum.

QUi sententias iniquas defendendas suscipiunt, mendacia verborum lenociniis fucare solent, & morbido sermoni exquisita adhibere medicamenta. Quorum in numero sunt quos non pudet asserere, Summum bonum divitias, & solem divitem esse beatum. Contrà, qui veritatem, cujus est simplex oratio, amplectuntur, non in divitiis, sed potiùs summum in virtute bonum collocant. Etenim perpendunt, opum affluentiâ non beatos, magis infelices reddi, cùm maximæ solicitudines atque calamitates indè soleant provenire. Nam ut Juvenal. inquit, Sat. 10.

Sed plures nimia congesta pecunia curâ
Strangulat, & cuncta exuperans patrimonia census.
Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium contúmque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundini umbram, &c.

Et quid aliud olim Lacedæmonios perdidit, quàm pecuniæ cupiditas? Qui oraculo responsum acceperant, Tum demum vincendam esse Spartam, cùm aurum & argentum in pretio cœpissent habere. Accedunt alia, quæ licet per se videantur leviora aut infirmiora, tamen turbâ valent, atque confirmant, divitias malis plurimis tentari, stultitiâ, regi pusillanimitate enervari, libidine corrumpi, ac injustitiâ denique

denique profanari: Nam quotusquisque divitum est, qui non fortunâ ebrius, arroganter & confidenter loquatur, & agat, opibus scilicet fretus, ut inde natum proverbium, Αργύρου κρῆναι λαλοῦσιν, *Argenti fontes loquuntur?* Quod notans Horatius, *Mecum*, inquit, *contendere noli; Stultitiam patiuntur opes.* Quotusquisque, qui non tumultu quopiam suborto, aut bellis ingruentibus, in morem gali cujuspiam, ut aiunt, trepidet, atque magis sibi thesaurísque suis quam reip. velit consultum? Quotusquisque qui non plura, quò plura possideat, assiduò petat.

Crescit (enim) amor nummi quantum ipsa pecunia
crescit.
Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore languor.

Quotusquisq; quem non divitiæ ad genus omne turpitudinis inflamment, luxu. resolvant, funditúsque perdant: ut multò plures crapulâ, nimiâque libidinis enervatione credantur perire, quàm gladio? Quis igitur divitias summum bonum vocet, & non potius iniquitatis appellet mammona? cùm illæ stultos, infelices, effœminatos, avaros & perversos reddent, ut facilius sit camelum per foramen acûs transire, quâm divites in regnum Dei ingredi.

At divitiæ afferunt gloriam, parant amicos: paupertas contemptos facit. In pretio pretium nunc est, dat census honores. Pauper ubique jacet. *Contradictio.*

Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quàm quod ridiculos homines facit, &c.

Sed quam opes pariunt, fluxa est gloria; & ollaris, quæ χύτρας φιλία dicitur, amicitia nihil aliud est quàm adulatio. *Solutio.*

Donec eris felix, multos numerabis amicos:
Nullus ad amissas ibi, amicus opes.

Nec

Nec ad veram gloriam viâ rectâ contendentes impedit paupertas, sortita sapientiam. Nònne Cicero, nònne complures alii pauperes ab initio conscenderunt ad summum gloriæ culmen, ita studiorum honestissimorum cultu provecti, ut majoribus omnibus suis virtute præluxerint?

Contradictio. Esto verùm, ut ait Juven. Satyr. 3.

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obsta
Res angusta domi.——

Solutio. Desidiâ torpentes non emergunt, sed qui per honestos labores ad summa nituntur. Respice Cleanthem, qui licet obtusi tardiorísque fuerit ingenii, adeóque pauper, ut tempore nocturno cogeretur in hortis aquas haurire, quò posset interdiu studiis liberalibus operam impendere; tamen ad summum eruditionis & honoris fastigium pervenit, consecutúsque est tantas facultates, ut alium, si voluisset, Clanthem alere potuisset. Vide Diogenem Laërtiam lib. 7. Quam matrem Euripides, aut quem patrem Demosthenes habuerit, ipsorum quoque seculo fuit ignotum. Alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditâsse omnium penè doctorum litere loquuntur. Sed quid aut illius tragicâ, aut hujus auditoriâ clarius? Ut ait Valer. Max. lib. 3. cap 4.

Contradictio. Sed inopia pressos homines ad varia designanda flagitia paupertas impellit, ut per fas & nefas vitæ subsidia querere cogantur.

Solutio. Nihil repugno si mali intelligantur, quorum cordibus illud fixum personat, *Lucrum pudori præstat*, quod Græci dicunt, Κέρδος αἰσχύνης ἄμεινον. Sin boni, reluctor: cùm ii longè satius ducant rei jacturam facere, quam famæ simul ac animæ dispendium. Quin potius, ad omnia scelerum genera rapiuntur ipsi divitet, nec divitiæ semper optimis contingunt, ut Homerus rectè dixerit.

Ζεὺς

Ζεὺς αὐτὸς νέμει ὄλβον ὀλύμπιος, ἀνθρώποισιν
Ἐσθλοῖς ἠδὲ κακοῖσιν, ὅπως ἐθέλῃσιν ἑκάστῳ.

Multò faciliùs pauperes criminum occasiones fugere poterunt, quam divites, cùm desint illis opes, irritamenta malorum; his autem opus sit multis præceptis, ut bene & honestè vivant: ut Diogenes rectè paupertatem αὐτοδίδακτον appellaverit.

Ergo non in divitiis, unde malorum (ut aiunt) mare profluit, sed potiùs in virtute summum est bonum collocandum. *Conclusio.*

DE LEGISLATIONE:

Græcè εἰσφορά.

CAP. XIIII.

" Legis quoque inductionem, quidam exercitamen-
" tum esse putaverunt. Est enim propemodum tota
" causa, non tamen omnia quæ in causa sunt, intra se
" continens. Adfert personam quidem, sed incertam, &
" non omnibus notã; unde & in consultationis magis
" est parte quàm causæ Quatenus enim figuram in se
" habet personæ, superat consultationem; sed quâ defi-
" nitionem non habet minor est causâ Est autem du-
" plex Legis inductio. Confirmatio positæ legis, atque
" confutatio. Lex autem est invencio & donum deo-
" rum, communis constitutio civitatis, & correctio
" utrinque erratorum. Divisio autem inducendæ legis
" est ista. Tractabis eam capitibus eisdem, quibus ne-
" gotialem: Legitimo, justo, utili, possibili. Prœmion
" facies, post procemion subjicies contrarium, hinc ca-
" pitibus prædictis uteris, unde & hoc exercitamen-
" tum à causa differt.

Quid sit lex vide 2. ff. de leg.

Exem-

Exemplum continens accusationem legis jubentis adulterio deprehensum interfici.

Proœmium. " NEc mihi videtur per omnia lex ista laudanda, " nec rursus, quòd hoc modo lata sit, prorsus repre- " hendenda. Quòd enim pœnam adulteris decernit, " laudo planè, quòd verò judicium sententiã non ex- " pectat, culpandum certè videtur. Si namque largi- " tionis metu, ne quà judices corrumpantur, judicia " prævenit, suspicax nimirum est, & iniquæ nimium " erga judices mentis : sin autem justa judicare vos, " quemadmodum facitis certè, arbitratur, iniquum " esse constat ; si lex judices quidam laudet, tollat au- " tem judicandi potestatem.

Contrarium. " Aliæ sanè leges, quæcunque demum eæ sunt, & " quacunque ratione perlatæ, discrepant fortè ab ali- " cujus civitatis legibus, sed & alterius rursum legibus " conveniunt: hæc autem sola lex omnibus simul re- " pugnat civitatum institutis. Videmini autem mihi " multo rectiùs de hac lege cognituri, si omnia recen- " seatis consulta vestra, atq; decreta. Duces bellorum, " sacerdotia, plebiscita, omniáque adeò, quæ circa rem " militarem pertinent, judicum subeunt diligentiam : " sitque dux ille, quem judex constituit, sacrificat, qui " judici videtur, justúmque decretum est, quod populi " sententiâ perrogatum est ; victores quoque præmia " non accipiunt bellorum nisi judicata. Quomodo " ergo non absurdum est, omnia judicum arbitrium " expectare, solam verò præsentem legem judicum " subterfugere cognitionem ?

Contradictio. " Sanè, inquit : Sed magnæ sunt mœchorum inju- " riæ.

Solutio. " Quid autem ? homicidarum scelera nónne sunt graviora?

"graviora? anne preditores aliis scelestis minores
"arbitramur? âne sacrilegi proditoribus priores sunt?
"Attamen in his criminibus deprehensus judicum
"exanimi subjacet: neq; proditor pœnas dat, nisi de-
"cernente judice; neque perimitur sicarius, nisi eo qui
"accusat, coarguente delictum; neque, qui numinibus
"dicata præripuerunt, puniuntur, antequam judex
"admissum cognoverit scelus. Nónne ergò ini-
"quum est, majora judicum vindicti reservari, neque
"quicquam eorum criminis loco, nisi judici liqueat,
"æstimari; solum autem adulterum sine cognitione
"interfici? quem in primis, quia levior in eo, quàm
"in cæteris, culpa est, judicum examini subjicere
"oportuit.

"At quid refert, inquit occîdam adulterum, an ju- *Contradictio*
"dicibus tradam, si utrâque viâ, morte pœnas luet?

"Quantum inter tyrannum ac legem, popularem *Solutio.*
"statum at unius principatum differt, tantum ista in-
"ter se diversa sunt. Tyrannus enim unumquemque
"pro libidine sua perimit: leges autem convictum ju-
"stè occîdunt. Et populus disceptatione omnia atque
"contentione tractat, quò sint explicatiora omnia: at
"rerum dominus etiam indictâ causâ occîdit. Con-
"tra, populus & lex, indictâ causâ non occidit:
"sed omnia à rerum dominis & tyrannis diversa
"facit. Quid ergò? multúmne interierit occidere
"adulterum, & judicum sententiis puniendum tra-
"dere? Ad hæc quoque, qui per se adulterum oc-
"cîdit, seipsum arbitrum pœnæ admissi sceleris fa-
"cit: qui verò judicibus tradit ipsum, penes illos
"vult esse potestatem, júsque animadvertendi. Ne-
"minem igitur dubitare crediderim, quin equius
"sit, ejus, qui accusatur, arbitrium esse apud ju-
"dicem, quàm apud accusatorem. Quin etiam qui
"suo arbitratu adulterum occîdit, alterius rei gra-
"tia occidere ipsum, adversum se suspitionem re-

" linquit : at qui judicio exhibet, solùm justa sectari, præsentísque sceleris dolorem videbitur ulcisci.

Contradictio " Esto, inquit : sed graviores dabit pœnas subitò peremptus ; quoniam si ad judices deferretur, illam temporis intercapedinem pro lucro haberet.

Solutio. " At contrà porrò habebit, si judicibus subjicietur. Etenim judicio destinatus acerbiorem vitam exigit. Nam qui pœnam expectat, graviora supplicia, quàm si illam fuisset illico passus, sentit. Quippe pœnæ dilatio pœnæ videbitur additio, moriétúrque sæpe, qui jam pro mortuo habitus est, expectationémque sustinebit morte duriorẽ. Atqui occisus de improviso adulter, non dolet, sensúmque mortis pœnæ celeritas aufert: insensibilis enim est exitus, qui antequam expectetur continget. Mors autem sæpius expectata, postquam semel illata, pœnas expectatione adauget. Agè verò, si libet, considera hæc, conférque invicẽ. ille per se ipsum occîdit adulterum, nullúmque facit ultionis suæ testem; alius judicebus tradit, multósque adhibet supplicio spectatores, acerbior haud dubiè ultionis modus, quicunque est oculos plurium subjectus. Et optabilius alíoqui adulteris utcunque ferit occultè perire, opinionem apud plerosque relicturis inimicitiarum causâ esse occisos. Convicto autem apud judices crimine, indubitatam jam reus, & nullis obnoxíam interpretationibus pœnam subidit. Itaque plurimum interest, adulter an occultè trucidetur, an judicibus tradatur afficiendus supplicio.

Contradictio " Res atrox est adulter, omnium scelerum magnitudinem supergressus.

Solutio. " Coarguatur ergò priùs quàm occidatur : judiciúmque potiùs quàm pœnas ante cognitionem incerto crimine, indictâque causâ luat. Quòd si publicè necabuntur adulteri, certiorem facient

" pro-

" procreationem, neque quisquam cujus sit filius de- " ceps dubitavit, ubi paterni nominis insidiæ, adulte- " ria fuerint adempta. Itaque cùm sit adulterium pub- " lica quædam rerum naturæ injuria, publica quoque " sententiâ plectatur. Vereor enim, nè adulter secretò " occisus, multos post se alios relinquat. Nã quia, cur " occidatur, nescitur, ejus improbè facta multi imi- " tabuntur. Sic ejusmodi pœna non adulterii finis, sed " exordium erit.

SCHOLIA.

LEgislatio, &c. Alii promulgationem legis appellant. De qua sic Quintil. lib. 2. cap. 4. Legum laus & vituperatio jam majores ac propè summis operibus suffecturas vires desiderant, quæ quidem suasoriis, an controversiis magis accommodata sit, exercitatio, consuetudine & jure civitatum differt. Apud Græcos enim lator earum ad judicem vocabatur, Romanis pro concione suadere ac dissuadere moris fuit. *Legislatio.*

Lex *inventio duorum*, &c. Demostenes in Aristogitonum, oratione priore, Πᾶς, inquit, ὅτι νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων. Id est, *Omnis lex inventum ac munus deorum est, Decretum prudentium hominum.* Cic. Philip. 10. *Lex*, inquit, *nihil aliud est nisi recta, & à numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibénsque contraria.* Idem 1. de Legibus, *Lex*, inquit, *est ratio summa insita à natura, quæ jubet ea quæ facienda sunt, prohibétque contraria.*

Quibus negotialem, &c. Cicero 2. de inventione duas generalis constitutionis partes facit; juridicialem, ac negotialem. Hanc ait in ipso negotio juris civilis implicitam controversiam habere. In ea autem quæritur justum sit, an injustum,

utile an inutile, ut ait Marcus Fabius victorinus.

In Exemplum.

Nec mihi, &c. Solon constituit fas esse deprehendenti mœchum interficere in ipso adulterio. Et 9 de Legibus Plato sanxit, adulteram deprehensam impunè occîde à viro posse. Idem censuit Cato, cujus meminit Gellius. Et Augustus legem Juliam tulit gladióque jussit in adulteros animadverti.

Judicum sententiam non expectat, &c. Non licet, inquit, adulterum occidere, nisi judicum sententiis damnatum. Et Valer. Publicola tulit legem, quâ neminem licebat indictâ causâ necare.

Discrepant, &c. Civitatibus, inquit, aliis aliæ sunt leges. Est proverbium, Lex & Regio. Sed quæ sunt aliis contrariæ, cum alliis conveniunt: Atqui lex de occidendis indictâ causâ adulteris, discrepat ab omnibus.

Duces bellorum, &c. Inductione vel enumeratione utitur. Imperatores, inquit, populi judicum atque magistratuum suffragiis creati, bella gerunt, & cum hostibus manum conserunt Et capitale apud Carthaginenses erat, si quis injussu populi pugnasset infeliciter. Unde Annibal amissæ classis pœnas dare timens, offensam astutiâ mirè avertit. Vide Valer. lib. 4. cap. 3.

Plebiscita, &c. Vide Gell. lib. 10. cap. 20.

Qui pœnam expectat, &c. Multò gravior expectata quam illata mors est. Quippe certi supplicii dilatio pœnam adauget. Unde Ovid. 1. de Ponto,

Et gravior longâ fit mea pœna morâ.

Et tertio de Ponto,

Mitiùs ille perit, subitâ qui mergitur undâ
Quam sua qui liquidis brachia lassat aquis.

Finis optandus. Unde rex Macedonum Philippus, subitam mortem lentæ præposuit. Qui cùm interrogaretur, Quis

hominis

homini finis maximè optandus esset; respondit, Qui subitus & celer inopinato ferro possit accidere. Vide Orosium lib. 3. cap. 14. Et Julius Cæsar subitam ac celerem exoptavit mortem, ut scribit Suetonius Tranquillus.

EXEMPLA.

Confutatio Legis

- *Rosciæ*, quâ Roscius Otho cavit, ne quis in ordine equestri spectacula videret, nisi haberet sestertia quadraginta. *Lex Roscia.*
- *Talionis*, & ejus quæ jubebat corpus dissecari ejus qui multa creditoribus deberet, nec esset solvendo. Gellius lib. 20. cap. 1. *Talionis.*

Confirmatio Legis

- *Cinciæ*, quam Cincius tulit, quâ cavebatur, ne quis ob causam orandam pecuniam accipere, aut domum. Cujus suasor Q. Fabius admodum senex, ut ait Cic. in Catone majore. *Cincia.*
- *Sumptuariæ*, de qua Gellius lib. 2. cap. 24. *Sumptuaria.*
- *Fusiæ*, quâ malis ac perniciosis legibus resistebatur. *Fusia.*
- *Voconiæ*, quam suasit M. Cato, ut ait Cicero in Senectute. Vide Gel. lib. 17. cap. 6. *Voconia.*
- *Oppiæ*, quam tulit M. Oppius, ne mulieres superfluo ornatu uterentur, néve lentis, id est, rhedis pensilibus veherentur. Vide Livium in principio quarti libri Macedon. *Oppia.*

Exemplum Confirmationis Legis OPPIÆ.

Exordium a legislatoris encomio. M. Oppius Tribunus plebis fuit, summæ procul dubio prudentiæ vir. Qui publici magis commodi quàm gloriæ privatæ studiosus, hanc utilissimam omnibus imperiis legem tulit, à suo nomine dictam Oppiam.

A contrario. Quæ si, juxta M. Fundanii & L. Valer. sententias, abrogaretur, omnibus aliis legibus repugnaretur, quæ volunt in repub. vivendi rationem honestam conservandam esse, non superbiæ sed virtutum studia semper excolenda.

A manifesto Quæ per superfluos mulierum ornatus contaminari, imò perditum iri quis non videt? Etenim cultu nimio conspicuæ fœminæ non solùm in se convertunt virorum oculos, sed etiam animos in libidinem rapiunt. Illecebroso enim nuptarum amictu pellecti viri, nitorem admirantur ac sequuntur, donec telo jecur ictum findatur, pudicitiæque fiat naufragium. Rectè igitur Jesus Sirach, *Averte*, inquit, *faciam tuam à muliere compta, & nè circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt.* Cùm autem, ut proverbio dicitur, Ex aspectu nascatur amor, aiunt, Democritum sibimet oculos ademisse, tanquam omnium malarum cupiditatum autores. Cujus meminit Gellius lib. 10. cap 17.

A legitimo. Quòd si reliquæ leges quæ maximam reipub. utilitatem afferunt, sanctè conservantur, contra earum placita fuerit, eam è medio tolli quæ cum optimis sentiens reipub. statum incorruptum conservat, ac illustrat.

Liciniam vel Æmiliam legem, quâ frugalitas exigebatur, admisit ordo senatorum ac tribunitia potestas:

stas; quantò justiùs eam admiserint, quæ modestiam introducit; & superbiam, omnium malorum radicem, explodit!

Nulla res uberiora commoditatis bona poterit ad reipub. statum immaculatum conservandum importare, quàm lex Oppia; quæ libidinem, fastum, ac omnem insolentiam intolerabilem reprimit mulierum, quarum mala tot proverbiis locum fecerunt. Quæ, quo minùs habent mentis, tantò inhonestis voluptatibus sunt addictores. Quantum autem ruboris civitatibus omnibus mulieres turpiter ac impotenter sese gerendo incutiunt, tantum laudis afferunt graviter punitæ: quemadmodum illæ, de quibus olim senatus Romanus justâ severitate mandaverat Spurio Posthumio, & Qu. Martio Philippo Coss. ut de iis quæ sacris Bacchanalium incestu usæ fuerant, inquirerent, & in omnes intra domos cognatas animadverterent, damnaréntque. Multæ igitur damnatæ fuerant, latéque patens opprobrii deformitas, severitate supplicii emendata, ut ait Valer. lib 6. cap. 3. *Ab utili.*

Sed, ais, fœminis olim vini usus fuit interdictus. Verùm nè tristis earum & horrida pudicitia, sed eleganti ornatûs genere ornata esset, indulgentibus maritis, & auro abundanti, & multâ purpurâ sunt usæ *Contradictio*

Esto. Sed autore Valerio, tunc nulli subsessores alienorum matrimoniorum oculi metuebantur, sed pariter & videre, & aspici mutuò pudicè dabatur: nunc alii sunt mores, alia tempora. *Solutio.*

Non opus est pluribus verbis, cum Oppiam legem approbatu dignissimam esse constet, utpote omnis luxuriæ atque superbiæ expultricem, omnísque contrà pudicitiæ atque modestiæ conservatricem. *Conclusio*

Secundum Exemplum confirmationis legis, Quæ jubet ut liberi parentes alant, aut vinciantur.

Hujus legis meminit. Quin. lib. 7. cap. 7.

Cum nihil tam sanctum sit quod non aliquâ soleat impiâ temeritate violari, sapienter promulgata lex est, quæ licentiosam filiorum in parentis injuriam coërceat, ac pietatem, quæ, ut Cicero ait, fundamentum est omnium virtutum, sanctè colendam atque conservandam velit, jubens ut liberi parentes alant aut vinciantur.

A conveni. enti.

Quid autem naturæ (quam optimam, ut Cicero scribit, ducem, & tanquam Deum sequi debemus) tam consentaneum fuerit, quam eos, unde vitam accepimus, venerari, confectósque senio & omni ope humanâ destitutos, beneficiis prosequi, atque nutrire?

A legitimo.

Hoc ipsum Lex divina requirit, ac jubet, ut parentes honoremus, Exodi 20. Item, *Si qua vidua liberos ac nepotes habet, discat primùm propriam domum piè tractare, & vicem rependere majoribus*, 1 Tim. 5. Quippe diis, parentibus, ac magistris non potest æquivalens reddi, ut ait Aristot. 9 Ethic.

A iusto.

Quid enim justus quàm si parentes à te mutua charitatis & beneficiorum officia perceperit, juxta proverbium Ἀντ' ἀγαθῶν ἀγαθίδας? Iniquissimum enim habetur, iis qui nostrâ causâ tot molestias atque labores perpessi sunt, malam gratiam referre, ac arietum more, nutricationis, mercedem persolvere, hoc est, pro benefactis maleficium reponere. Quod tam atrox crimen est, ac detestabele, ut justissimè pari quadam vindicta parentum ac deorum violatio sit expianda.

Vix ullum Dei præceptum invenies, quod promissionis divinæ præmium habeat adjunctum, præter illud

illud, quo parentes honorari jubetur, Exod. 20. Ubi Deus omnipotens promulgatâ lege pollicetur longam vitam, atque cœlestem benedictionem iis qui parentes amore beneficiisque fuerint prosecuti. Quod idem docet Ecclesiast. cap. 3. *Qui honorat patrem suum jocundabitur in filiis, & in die orationis suæ exaudietur. Qui honorat patrem suum, vitâ vivet largiore; & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Qui timet dominum honorat parentes, & quasi dominis serviet his, qui se genuerunt.*

Honorare quidem parentes, assurgere, & caput aperire possum, sed nihil dare, cùm ipse rerum mearum indigeam, atque nôrim, quàm sit mihi curta supellex. *Contradictio*

Rectè Plutarchus inquit, *Λιμῷ γὰρ οὐδὲν ἀντιλέγειν ἔπος·* Hoc est, *Contra famen nulla contradictio.* Non officiosus orationis fucus inopiam parentum tollit, sed compensatio beneficiorum, & adminicula: qui verbo tenùs amici sunt, non amici sed adulatores habentur. Unde Ecclesiasticus, *In opere*, inquit, *& sermone, & omni patientia honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio à Deo.* Et S. Jo. *Filioli mei, nè diligamus verbo, neque linguâ, sed opere & veritate.* *Solutio.*

Videmus hoc vulgò contingere solitum, ut qualis quisque fuerit in parentes, tales experiatur in se liberos. Exemplo sit ille, qui cùm à filio crinibus pertraheretur, ventùmque esset ad domûs limen: Desine, inquit, fili, nam & ego patrem hucusque. Et accusatus ille, quod patrem pulsâsset, hoc modo defendit impium facinus: Et ille, inquit, patrem suum verberavit. Et hic ostenso filio, me verberabit, postquam adoleverit. Primus, juxta Ambrosii sententiam, pietatis gradus est iste, ut quos autores vitæ voluit esse Deus, honores obsequiis, abstineas contumeliis. At *qui* contempserit aut *maledixerit patri* *A neglecta pietatis incommodo sequente.*

atque matri, extinguetur lumen ejus in mediis tenebris, et oculum ejus corvi juxta flumen effodient, Proverb. 20. & 30.

A possibili & facili. Nec res ardua, neque dura factu parentes venerari, neque alere; cùm filiis corpora integra, sana, ac robusta sint à Deo concessa, quo possint imbecillibus victum quærere: nec ætate confecti multa requirunt, cùm effœtorum emarcuerint vires, cùm edendi cupiditas absumpta, cùm adempta voluptas, atque luxus; cùm denique natura, maximè senum, paucis contenta sit. Respice Pollionem Romulum, qui centesimum ingressus annum, non magno sumptu, sed exiguis impendiis, corporis vigorem servâsse legitur, intus mulso, foris oleo.

Contradictio Valde molestum est illos fovere, qui fastidiosi sunt ac nauseosi, quibus edentulis gingiva frangendus panis inermi, ut ait Juvenalis.

Solutio. Ista vox bovis est, non hominis. Quòd si rationis experis ciconia parentes non aversatur, neque fastidit, sed defectos senectâ vicissim alit, & volandi impotentes humeris gestat, ut inde natum sit proverbium, Ἀντιπελαργεῖν, quid tu feris immanior, mutuam officii vicem gravaris rependere, maximè nutricandi fovendique eos, à quibus aliquando fueris enutritus?

Contradictio Sed admodum est difficile, eos alimentis sustinere, qui morosi, inutiles, deliri sunt & iracundi, ut Sophoclis filii patrem meritò videantur accusâsse, &c.

Solutio. Parentum mores & vitia noveris, non oderis. Illud officii tui scias esse pietatem colore, legibúsque sacris obtemperare. *Suscipe igitur senectam patris tui, & non contristа. Si defecerit sensu, veniam da, & non spernas cum in virtute tua*, Ecclesiastic. 3. Quod si feceris, ad fortunatam cum laude summa pervenies senectutem, quam Bion ille Borysthenites malorum

lorum appellavit portum, eóque properandum omnibus malorum finem sperantibus.

Contradictio Sanè quidem, sed quis tam pius est, qui possit æquiore animo ferre tot molestias atque labores nutriendi eos, quorum bis puerorum senum paupertas sordida, atque miseriæ queant alicui horrorem incutere?

Solutio. Non diffiteor, egenorum ac senum parentum horridam atque miseram conditionem esse, ut Diogenes percontanti, quid esset in vita miserrimum, responderit, Senex egenus. Atqui tu veræ pietatis affectu flagrans, omne tædium devorabis, cunctóque præsidio destitutos suffulcies, cùm olim te parentes genuerint, futurum senectutis suæ bacalum, solatium vitæ, & spem posteritatis. Admodum piè quondam illa fecit Ethnica fœmina, quæ patrem, custodiæ traditum, jam ultime senectutis, velut infantem pectori suo admotum aluit, ut ait Valer. lib. 5. cap. 4.

Contradictio Sed, inquis, Mihi uxor alenda, liberi, numerosa familia, idque in tanta annonæ graviores caritate, ut nihil sit reliqui, quod parentibus impertiri possim.

Solutio. Nemo requirit, ut liberalitatis tuæ benignitas major sit quàm facultates. Quomodo potueris, ita misericors esto: si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum, parciùs, ut Tobias docuit. Quòd si, juxta S. Joan sententiam, is qui nullâ charitate præditus, fratrem oderit, homicida est; item qui viderit egentem, & ab eo clauserit viscera suà, reus habetur ejusdem criminis; quantò magis erit is homicida, imò patricida, qui parentes inediâ contabescere, ac rerum inopia marcescentes, perire sustinuerit? In quod bipedum nequissimorum hominum genus sapientes olim viri supplicium excogitârunt singulare, ut quem ipsa natura in officio retinere non potuisset, is magnitudine pœnæ maleficio summoveretur.

moveretur. Insuebatur enim parricida culeo, cum cane, gallinacio, vipera, & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus, in vicinum mare vel amnem projiciebatur. Etenim ei repentè cœlum, solem, aquã & terram ademerunt; ut qui eum necâsset, unde ipse natus esset, careret iis rebus, ex quibus omnia nata esse dicuntur, ut ait Cicero pro Roscio Amerino.

Ergò quibus pietas est curæ, promulgatam de parentibus alendis atque sustentandis legem tuebuntur atque conservabunt; cum multarum virtutum atque præmiorum divinorum fons sit uberrimus, & origo.

Tertium Exemplum comprobationis legis: quâ apud Helvetios cavetur nè quis invitatione ad bibendum urgeatur.

Autore Petro Mosellano.

Multa quidem præclarè in sua ditione instituunt fortissimi libertatis suæ defensores Helvetii, sed nihil præclarius, nihil laudabilius, nihil reipub. utilius, quàm quod ab illis nuper scitum est. Nam cùm per ebrietatem passim peccari viderent, ut aditus ad id vitii omnes præcluderent, in sua ditione statuerunt, nè cui deinceps alios vulgarium istarum invitationum prætextu ad ebrietatem sollicitare impunè liceat. Quid autem, per Deum immortalem, aut honestius, aut præclarius temperantiâ atque omnis vitæ moderatione? Imò quid sine hac vel in civitatum curiis, vel populi concionibus, vel principum aulis, rectè aut consulitur, aut consultum facto præstatur? Sed hæc in parversa illa bibendi necessitate, quæ per invitationes illas mutuas irrepsit, vigere non potest: citiùs enim ex pumice

aquam

aquam hauseris, quàm ebrio sobrium aut dictum aut factum extorseris. Quòd si sobrietas ac vitæ moderatio sola est, quæ omnium virtutum officia parit, alit, conservat ac tuetur; rursum ebrietas omnem mentis usum pervertit, omnem vitæ humanæ dignitatem commaculat: annon votis omnibus expetita erat lex ea, quæ & sisteret ebrietatem, & potioni moderationem procuraret? Quid autem perinde utile, atque in republ. carere, nè sit impune illud, cujus licentia omnia corrumpit, omnia perdit? Quid enim tam emollit, imò frangit & animos & corpora civium, quàm liberior comessatio, compotatióque? Annon respubl. Romana, quamdiu frugalitatem servavit, tam diu adversum omnes hostiũ insultus inexpugnabilis stetit? At posteaquam luxu certari invicem cœptum; ita cecidit, ut nè ruinæ quidem vestigia aliqua supersint. Nam Annibal tum primùm vinci cœpit à Romanis, cùm exercitum suũ Campano luxu solvi enervariq; passus est. Unde tot insani amores, tot stupra, tot adulteria, nisi ex otiosorum hominũ temulentia? Verum enim est illud, Sine Cerere & Libero frigere Venerem. Unde tot rixæ, tot vulnera, tot cædes, nisi ex temulentorum compotationibus? Cui alii tot ac tantas rei familiaris dissipationes, tot patrimoniorum abliguritiones debemus, quàm conviviis in ebrietatem solutis, atque horum parenti luxuriæ? Quæ res tam multos adolescentes, alioqui felicissimè natos, ab artium optimarum virtutúmque cultu abducit, quàm studium compotationum? Primùm corporis otium, in quo ferè degunt qui literis adhibentur, mater est variarum cupiditatum: quod si huic compotandi quoque licentiam addideris, quæso te qui fieri potest, quin in animis parùm firmis, pro virtutum bonarúmque artium cultu, omnium libidinum seges sensim pullulescat? Quòd si spes omnis in hac ætate rectâ formanda, velut agricolis in herba posita est, nihil poterat eâ

lege

lege excogitari utilius, quæ, quod unum omnem eam ſpem ſemel præcidit, hoc tollit. Neque enim audio eos qui in tanto errantium conſenſu nihil valituram legem jactant. Nihil enim vel rectiùs imperatur, vel faciliùs recipitur, quàm quod tacitus naturæ ſenſus non poteſt non probare. Quis autem tam efferatus & ab omni humanitate remotus eſt, cui non rem rectâ viâ reputanti, ſùprà quàm natura poſtulet, ad alienæ ſtultitiæ præſcriptum bibere, naturæ inimiciſſimum eſſe videatur? Compotoris hominis privati puerilis & ſtultus affectus, ut me ipſe ebrietatis probo afficiam, perſuadebit? Et patriæ, in cujus verba juratum eſt ab omnibus, æquiſſima, cunctíſque ſaluberrima lex, ut ſobrè agam, & me hominem eſſe meminerim, non impetrabit? In gratiámne potoris alicujus immodicâ potione ite me proſternam, ut præter figuram, humani mihi reliquum ſit nihil? Et populi fortiſſimi laudatiſſimiq; cui parêre ſumma eſt utilitas, legem omnium ornamentorum vitæ parentem & altricem recipere gravabor? Amplectenda ergò omnibus ea lex, quâ nihil neq; honeſtius, neque præclarius, neq; facto jucundius, fortiſſimi populi magiſtratus ferrè potuêre.

FINIS.

INDEX PROGYMNASMATUM APHTONII.

INDEX

INDEX RERUM ET VERBORUM in hoc libello explicatorum.

Attica

Fab-

N

O

P

Plato

Sybaris

FINIS.